

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ
ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

Ἦτοι ἔχθεσις περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν
Ἑλληνικῶν Σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα, τοῦ φιλεξ-
παιδευτικοῦ πνεύματος τῶν Κοινοτήτων,
τῶν συνεπειῶν πάντων τούτων, καὶ περὶ
τῆς δυνατῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῶν,

ΥΠΟ
Δ. ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ ΣΕΡΡΑΙΟΥ.



ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

(Ὁδὸς Πενμπτοπαζάρου, ἀριθ. 3).

1865.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

*Κωνσταντινίτι
ἀνίστα*

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ΥΠΟ

Δ. ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ ΣΕΡΡΑΙΟΥ.



§. 1. Επιχειρούντες να γράψωμεν περί τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γνωρίζομεν ὅτι ἀναλαμβάνομεν ἔργον βαρὺ καὶ ἀκανθῶδες. Ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία τοῦ ν' ἀπαλλάξωμεν, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, τοὺς παῖδας τῶν ἀκαταλογίστων ζημιῶν, εἰς αἷ συνήθως ὑπόκεινται διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα, ἐνθαρρύνει ἡμᾶς εἰς τοῦτο. Ἐλπίζομεν δὲ, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει λόγιοι θέλουσιν ἀποδεχθῆ τὸ ἔργον ἡμῶν τοῦτο, καὶ θέλουσι συντελέσει, τὸ ἐπ' αὐτοῖς, εἰς βελτίωσιν τῶν παρόντων. Ἐπειδὴ εἶναι ἀίσχυντηλὸν, οἱ μὲν σοφοὶ νὰ ἐντροφῶσιν ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν φιλοσοφήμασιν, αἱ ἐν ταῖς πολυτέλεισι τραπέζαις τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν εὐωχῆσαντο, οἱ δὲ παρ' ἡμῖν παῖδες νὰ λιμώττωσι γραμμάτων.

§. 2. Ἐπιτροπὴ τις διδασκάλων, εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολῆν συγκληθεῖσα κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1863 ὑπὸ τοῦ σχολάρχου αὐτῆς Κυρίου Α. Λασκάρως, καὶ ἐφ' ἡμέρας τινὰς συνεδριάσασα, ὑπ' ὄψιν ἔχουσα τὰ προγράμματα τῶν κατ' ἐνορίας ἑλληνικῶν σχολείων, κατατεθέντα ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ κατὰ διαταγὴν τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου, διέγραψε πρόγραμμα γενικὸν ἀπάντων τῶν ἐνορικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, τεθὲν ὑπ' ὄψιν τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου, ἐλογίσθη ἀνεπαρκές, ὡς ὁ Ἀνατολικὸς Ἀστὴρ ἀνήγγειλεν, ἀριθμ. 107. Ἐδέησεν ὅθεν, ἵνα συμπαραληφθῶσι καὶ ἄλλα πρόσωπα, καὶ κοινῇ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συσχερθῶσι. Τούτου γενομένου, τὸ πρόγραμμα αὐθις διαγραφέν ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐπιτροπῆς, ἐμελλε, κατὰ τὸν Ἀνατολικὸν Ἀστέρα, νὰ δημοσιευθῆ, ἅμα ἐγκριθέν ὑπὸ τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου.

2

Πρακτικόν τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου. Ἀνατολικὸς Ἀστήρ,
Ἄριθμ. 107, 15 Ὀκτωβρ. 1863.

Ἄριθμ. 378. Ἀπόσπασμα Πρακτικοῦ τῆς 133 συνεδριάσεως
(27 Σεπτεμβρίου 1863) ἐπὶ τῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας τῶν
ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς πόλεως ταύτης.

Τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον, λαβὸν ὑπ' ὄψιν τὸ ζήτημα, τὸ ἀφορῶν
τὴν παγίωσιν τῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας ἐν ἅπασιν τοῖς ἐν τῇ
πρωτεύουσῃ ταύτῃ ἡμετέροις ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασιν, ἐπειδὴ
τὸ ἐσχάτως ὑποβλήθην εἰς τὸ Συμβούλιον Πρόγραμμα, τὸ ὀρίζον τὴν
ὁμοιομόρφον διδασκαλίαν, καθὼς ἐπληροφορήθη τὸ Συμβούλιον, δὲν
θεωρεῖται ὀλοσχερῶς συμβιβάζομενον πρὸς τὴν βαθμιαίαν διανοητι-
κὴν ἀνάπτυξιν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, ἐνέκρινεν ὅπως ἡ ἐπι-
τροπὴ, ἡ συντάξασα τὸ διαληφθὲν Πρόγραμμα, συνέλθῃ καὶ αὐτὴς,
προσλαμβανομένων ἐν αὐτῇ καὶ τῶν καθηγητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ.
Σχολῆς ΚΚ. Ι. Φιλαλήθους, Χαριλάου, Χρηστίδου καὶ Καλλίφρο-
νος, καὶ ἀναθεωρήσασα τὸ διαληφθὲν Πρόγραμμα μετὰ πολλῆς τῆς
ἐπιστάσεως, ὑποβάλλῃ εἰς τὸ Συμβούλιον τὸ προῖον τῆς ἐργασίας
αὐτῆς ταύτης.

Ὁ Πρόεδρος, Μιτυλήνης ΜΕΛΕΤΙΟΣ, Α. ΒΑΛΤΑΤΖΗΣ, Π. ΜΟΥ-
ΣΟΥΡΟΣ, Γ. ΚΡΗΣΤΙΔΗΣ, Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ, Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

(Τ. Σ.)

Ὁ Ἀ. Γραμματεὺς
Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ.

Γραφεῖον τῆς Μεγάλῃς Πρωτοσυχελλίας.

Ἄριθμ. Πρωτοκόλ. 1937.

Ἄριθμ. Διεκπερ. 1607.

Ἐλλογιμώτατοι διδάσκαλοι . . .

Κατ' ἔγκρισιν ἐκκλησιαστικὴν γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος, ἀ-
ξιοῦμεν τὴν ὑμῶν Ἐλλογιμότητα, ὅπως αὐριον τῇ τρίτῃ, παραλα-

3
βόντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ γενικά προγράμματα τῆς σχολῆς ὑμῶν
καθ' ὅλα τὰ ἔτη, ἔλθητε εἰς τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολὴν ἐνταῦθα ἐν
φαναρίῳ, ὅπου θέλει γείνει σκέψις περὶ αὐτῶν, ἀφορῶσα τὴν τοῦ
λοιποῦ διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων.

Ἰγιαίνετε δὲ ἐν Κυρίῳ. 1863, Αὐγούστου 26.

Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος

(Γ. Σ.)

Ὁ Χαλεπίου ΙΕΡΟΘΕΟΣ.

§. 3. Ἐν κεφαλίδι τῆς μικρᾶς ἡμῶν ταύτης πραγματείας τὸ ἱ-
στορικὸν τοῦτο τιθέντες, ἐκφράζομεν τὴν βαθεῖαν ἡμῶν εὐγνωμο-
σύνην πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ ἰδίως πρὸς τὸ σεβαστὸν
Μικτὸν Συμβούλιον, διὰ τὴν πρόνοιαν, ἣν ἔλαβε περὶ τοῦ οὐσιω-
δεστάτου τούτου ἀντικειμένου, εἰ καὶ μηδὲν ἄχρι τοῦδε παρήχθη
πραγματικὸν ἀποτέλεσμα. Νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι τοσαῦ-
ται δυσχέρειαί εἰς διαγραφὴν, ἀποδοχὴν καὶ ἐκδοσιν τοῦ γενικοῦ
τῶν κατ' ἐνορίας ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως
προγράμματος, ὅσας δύναται τις νὰ φαντασθῆ κατὰ πρῶτον ἔπει-
δὴ ἡ Ἑλλάς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔχει διωργανισμένην τὴν ἐγκύκλιον
παιδείαν δι' ἐπιτροπῆς ἐπὶ τούτῳ συστηθείσης. Δύναται λοιπὸν ἐπι-
τροπὴ τις καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διοργανισμοῦ τῶν Ἑλληνι-
κῶν σχολείων καὶ Γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, ὅστις εἶναι πάλιν ἀπομί-
μημα τοῦ Γερμανικοῦ διοργανισμοῦ, νὰ διαγράψῃ τὸ πρόγραμμα
τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῶν σχολείων. Μάλιστα δὲν δυνά-
μεθα παντάπασιν νὰ ἐννοήσωμεν, κατὰ τί ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι
τὰ προγράμματα τῶν Ἑλλήνων σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
τὰ ἀπαιτηθέντα παρὰ τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου. Ἐὰν ἐκ τῶν προ-
γραμμάτων τούτων ἐμελλε ν' ἀπαρτιθῆ τὸ γενικὸν τῶν σχολείων
πρόγραμμα, τότε, ἐπειδὴ τὰ προγράμματα τῶν ἐνοριακῶν σχολείων
παρεβαλλόμενα πρὸς ἄλληλα, οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν ἢ βαβυλωνικὴ τις
σύγχυσις, καὶ τὸ γενικὸν ἄρα πρόγραμμα οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν εἶσθαι
ἢ βαβυλωνίος τις πύργος. Μὴ νομίσωσι δὲ οἱ διδάσκαλοι, ὅτι ταῦτα
λέγοντες, θέλομεν νὰ προσβάλωμεν αὐτούς. Οὐχί. Οὐ μόνον ἡμεῖς
ἠθέλομεν εἶσθαι ἀλγίζοντες, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ μεμφθῶμεν τοὺς δι-
δασκάλους, ἀλλ' οὐδεὶς νομίζομεν, δύναται νὰ μεμφθῆ αὐτούς δι-
καιῶς ἐν γένει. Διότι οἱ διδάσκαλοι, καλοὶ ἢ κακοὶ, εἰσὶ τοιοῦτοι,
οἷους ἐπλασεν αὐτούς ὁ γενικὸς πλάστης τῆς ἠθικῆς καταστάσεως
ἐκάστου ἀτόμου ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ, τοῦτ' ἔστιν ἡ κοινωρία.
Οἷα λοιπὸν ἡ κοινωρία, τοιοῦται καὶ οἱ διδάσκαλοι αὐτῆς, καὶ οἷοι
οἱ διδάσκαλοι, τοιαύτη καὶ ἡ κοινωρία. « Ἡ πίττα μας ψωμί, καὶ τὸ

ψώμι μας πίτα». Ἀλλὰ τούναντιόν ἡμεῖς καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν δι-
δασκάλων ἐγράψαμεν, καὶ πάντα, ὅσα ἤδη, προιούσης τῆς πραγμα-
τείας ἡμῶν, θέλομεν ἐκθέσει, ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι
τὸ ἔργον αὐτῶν μᾶλλον ἀνεξάρτητον καὶ ἤττον κοπῶδες, καὶ ἐπο-
μένως χρησιμώτερον πρὸς τὴν κοινωνίαν. Καὶ τότε μὲν ὁ ἐνταῦθα
Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐφάνη ἐπιδοκιμάζων τὸ ἔργον ἡ-
μῶν, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ αὐτοῦ δημοσίως πρὸς ἡμᾶς εὐχαριστήσεις ἀπέ-
νειμεν οὐχὶ βεβαίως τοσοῦτον διὰ τὴν ἀξίαν τῶν παρ' ἡμῶν γραφέν-
των, ὅσον διότι, συνιδῶν τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀντικειμένου, ἠθέλησε
διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τελειοτέρας ὑπ' ἄλλων
πραγματείας. Καὶ ἡμεῖς μὲν διὰ τοῦτο εὐγνωμονοῦμεν τὰ μέγιστα
πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, τὸ σεβαστὸν τοῦτο σωματεῖον τὸ
κοσμοῦν καὶ ἀγλαίζον τὴν κοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτὸ
δὲ τὸ ἑτερόμορφον τῆς διδασκαλίας, ὅπερ ἀνωτέρω ζωηρότερον πως
ὠνομάσαμεν βαυλωνικὴν σύγχυσιν, δὲν πηγάζει ἐκ τῶν διδασκά-
λων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς σχέσεως τῶν συνοικιῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἐ-
πειδὴ, ἐὰν ὁ διδάσκαλος παραλάβῃ τὸ πρόγραμμα ἑτέρας σχολῆς
καὶ εἰσαγάγῃ αὐτὸ εἰς τὸ σχολεῖόν του, τότε θὰ εἴπωσιν ὅτι εἶναι
μαθητῆς τοῦ διδασκάλου τοῦ διαγράψαντος ἐκεῖνο τὸ πρόγραμμα.
Οἱ τε γονεῖς λοιπὸν θὰ πέμψωσι τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς τὸν διδά-
σκαλον τῶν διδασκάλων, καὶ οἱ ἔφοροι ἴσως, ἐκκενωθέντος τοῦ
σχολείου αὐτοῦ, δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ τὸν ξεπροβοδήσωσι, διὰ νὰ
μάθῃ περισσότερα γράμματα. Ὅσα λοιπὸν ὀγκωδέστερον διαγράψῃ
τὸ πρόγραμμα ὁ διδάσκαλος καὶ διαφορώτερον τῶν σχολείων ἄλλων
συνοικιῶν, τοσοῦτον μᾶλλον ἀποδεκτὸς θέλει εἶσθαι. Ἐξαιτούμενοι
τὴν συγγνώμην τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὴν μικρὰν ἡμῶν ταύτην πα-
ρέχθασιν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ περὶ τῆς ἐπιτροπῆς.

§. 4. Διαγράψασα λοιπὸν ἡ ἐπιτροπὴ τὸ γενικὸν τῶν σχολείων
πρόγραμμα ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ διοργανισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων
καὶ Γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνδέσασα πρὸς ἄλληλα πάντα τὰ
ἐνοριακὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς αὐτῆς χρονο-
λογικῆς προόδου τῶν μαθημάτων, καὶ τὰ αὐτὰ ὀρίσασα ἐπὶ τῶν
μαθημάτων ὅρια, τότε δύναται ἡ ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ προγράμματος
καὶ διὰ τοῦ κανονισμοῦ, ἂν ἤθελε συντάξῃ, νὰ καταστήσῃ ἅπαντα
τὰ ἐνοριακὰ σχολεῖα ἐν σύνολον συνεστῆκός καὶ πάγιον. Καὶ τοι δὲ
ἀγνοοῦντες ὅποιον ἦτο τὸ ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐπιτροπῆς διαγραφέν
πρόγραμμα, ὡς μὴ δημοσιευθὲν, καὶ ποῖος εἶναι ὁ λόγος, δι' ἂν ἀ-
νεβλήθη ἢ παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐκδοσις, ἀναλαμβάνοντες ἤδη νὰ
γράψωμεν περὶ τῆς ἐνεστῶσης καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν Σχο-
λείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ προτείνωμεν τὴν θεραπείαν

5
τῶν κακῶς κειμένων, νομίζομεν ὅτι συντελοῦμεν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἣτις καὶ πάντοτε περιεποιήθη καὶ περιέθαλψεν ὡς φιλόστοργος μήτηρ τὰ γράμματα, καὶ ἤδη διὰ τοῦ ἀνωτέρω καταχωρηθέντος πρακτικοῦ τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου ἔδειξεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλλην. Σχολείων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκφράζομεν τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην πρὸς τὸ Σεβαστὸν Μικτὸν Συμβούλιον, ὅτι πᾶσα πρᾶξις οἰουδήποτε δημοσίου σώματος, ἀφορῶσα τὸ δημόσιον, δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζηται μόνον ἐὰν ἦναι παραχρῆμα καὶ παρὰ πᾶσι πραγματοποιήσιμος, ἀλλ' ἐὰν ἦναι ἀγαθὴ, σοφὴ, συμφέρουσα εἰς τὸ δημόσιον, καὶ ἐν μέρει μόνον πραγματοποιήσιμος. Ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ νόμοι τῶν Κυβερνήσεων μήπως πραγματοποιοῦνται παραχρῆμα καὶ παρὰ πᾶσιν αἰετοτε; Πόσα ἔτη πολλάκις παρέρχονται ἕως οὗ νὰ συμποικωθῇ κράτος τι μὲ τὸ πνεῦμα τῶν νόμων! Ἐπὶ δὲ πᾶσι, νομίζομεν ὅτι συντελοῦμεν καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς περικλειοῦς Κυβερνήσεως τοῦ φιλολάου Σουλτάνου, ἣτις τοσαύτην λαμβάνει μέριμναν καὶ τοσοῦτους καταβάλλει καθ' ἑκάστην ἀγῶνας εἰς διάδοσιν τῶν φώτων καὶ εἰς ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν αὐτῆς.

§. 5. Ταῦτα καθ' ὅλου προτάξαντες, προβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ἀφ' οὗ εἶπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, τὴν ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ προῤῥηθέντος ἱστορικοῦ.

§. 6. Ἐπειδὴ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπιτροπῇ λόγος τις ἐγένετο περὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὡς ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀστέρως γίνεται κατάδηλον, ἀναγγείλαντος (Ἀριθ. 107), ὅτι ἡ δευτέρα ἐπιτροπὴ ἐθεώρησεν ὅλως ἀδύνατον τὸν διορισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς Ἀνατολικὸς Ἄστηρ, κολάζων ἔπειτα τὴν φράσιν ταύτην, ἐπιφέρει « μετὰ τὴν ἑνερξιν μάλιστα τοῦ παρόντος σχολειακοῦ ἔτους, » ὡς εἰ ἐνόμιζεν, ὅτι ἐὰν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων ἐκδώσῃ τὸ πρόγραμμα καὶ τὸν κανονισμὸν αὐτῆς ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ τὸ Μ. Συμβούλιον ἐπιβάλῃ αὐτὰ εἰς τὰς συνοικίας, ἢ θελεν εἶσθαι ἐν μέρει δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ τὰ ὀρισθησόμενα διδακτικὰ βιβλία, ἐκ τούτου λαμβάνομεν τὸ ἐνδόσιμον νὰ παρατηρήσωμεν πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους συντάκτας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀστέρως, ὅτι ἡμεῖς, συμφωνοῦντες πρὸς τὴν δευτέραν ἐπιτροπὴν κατὰ τοῦτο, θεωροῦμεν τὸ πρᾶγμα ὅλως ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. Ἐπειδὴ πᾶσα ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν βιβλίων, εἴτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε τῆς Ἑλλάδος, εἴτε οὔτινοςδήποτε ἐξηγυγισμένου κράτους, τοῦτο μόνον τὸ δικαίωμα περιέβληται, τὸ νὰ ἐξετάζη τὰ κατὰ κειροῦς δημοσιευόμενα βιβλία, καὶ, εἰ μὲν ἔχουσι τελειότητά τινα, ἐγκρίνουσα νὰ

6
εισαγή αὐτὰ εἰς τὰ σχολεῖα, ἵνα μὴ παραδίδωνται εἰς τοὺς παῖδας βιβλία ἀνοίκεται αὐτοῖς. Τὸ νὰ ὀρίσῃ ὁμοῦς καὶ νὰ διατάξῃ εἰς τὰ σχολεῖα, ὅτι διὰ τούτου μόνου π. χ. πρέπει οἱ παῖδες νὰ μαθηθῶσι τὴν γεωγραφίαν, καὶ δι' ἐκείνου τὴν ἑλλην. ἱστορίαν καὶ καθεξῆς, τοῦτο ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ καθήκοντος αὐτῆς, καὶ πρὸς τούτοις τίθησι τέρμα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος. Ἐπειδὴ πῶς δύναται ἐπειτα νὰ ἐνασχοληθῆ τις εἰς τὴν συγγραφὴν διδακτικοῦ τινος βιβλίου, ὀρισθέντων ἅπαξ αὐτῶν καὶ ἐπιβληθέντων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἐν χρῆσει ἤδη ὄντων; Πῶς δὲ οἱ παῖδες ἤθελον δυνηθῆ νὰ διδασκῶσι διὰ τελειοτέρων συγγραμμάτων τὴν ἐγκύκλιον αὐτῶν παιδείαν, ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ ἀκολουθῶσι τὸ διάγραμμα τῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας, οὕτως ἐννοουμένης;

§. 7. Ταῦτα ἀπαντῶντες, πρὸς τοὺς ἀξιολογίμους συντάκτας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀστέρος, οἵτινες ἦσαν καὶ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, ἐπιλέγομεν ὅτι, ἐπειδὴ ὑπάρχουσι βιβλία ἐγκεκριμένα ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιτροπῆς, τὰ βιβλία ταῦτα πρέπει νὰ ἀφεθῶσι εἰς ἐλευθέραν ἐκλογὴν παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν κοινοτήτων, καὶ οὐδεμίαν διάκρισιν νὰ γείνη τῶν μὲν ἀπὸ τὰ δέ, μήτε νὰ συστηθῶσι μᾶλλον τὰ μὲν τῶν δέ. Ἐπειδὴ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει δημοσιευόμενα βιβλία ἔχουσι τὸ δυσόχημα νὰ μὴ φέρωσι καμμίαν ἐπιστημότητα, καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν ἢ σύστασις αὐτῶν νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν περὶ τακτοποιήσεως τῶν σχολείων ἐπιχειρήσιν. Διότι δυνατόν διδακτικόν τι βιβλίον, ἐξελεθὼν ἐκ τῶν χειρῶν καθηγητοῦ τινος, ἐπίσημον σοφίαν φέροντος, νὰ εἰσυχθῆ εἰς τὰ σχολεῖα ἀμέσως, καὶ εἰς γενικὴν νὰ περιέλθῃ χρῆσιν χρόνῳ δὲ πολλῷ, ἐὰν τὸ βιβλίον ἤθελεν εἶσθαι ἀμέθοδον, μόλις θέλει καταφανῆ τὸ δυσχερὲς τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, καὶ κοινῆς ἐγερθείσης κατακραυγῆς, θέλει καταστῆ πάντῃ ἄχρηστον. Ἀλλὰ τοιαύτην ἐπιστημότητα, ὡς εἵπομεν, δὲν φέρουσι τὰ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθηγητῶν δημοσιευόμενα διδακτικὰ βιβλία. Ἐπειδὴ, μὴ διοργανισθέντων τῶν ἐνοριακῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὴ συνδεθέντων μετὰ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, καὶ μὴ διακρίσεως τῆς ἐγκυκλίου παιδείας κατὰ βαθμοὺς, ὥστε οἱ σπουδασταὶ νὰ μεταβαίνωσι ἀπὸ μονοταξίου ἑλληνικοῦ σχολείου εἰς διτάξιον, καὶ ἀπὸ διτάξιου εἰς τριτάξιον, καὶ ἀπὸ συμπληρωμένου ἑλλην. σχολείου εἰς Γυμνάσιον, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθηγηταὶ καὶ διδασκαλοὶ, ὅσον σοφοὶ ἂν ᾖσι, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀναγνωρισθῆ ἢ ὑπεροχὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν κατ' ἰδίαν κοινοτήτων, καὶ ἐπομένως οὐδὲ τὰ διδακτικὰ αὐτῶν βιβλία δύναται νὰ τύχωσιν ἀποδοχῆς. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἀληθεστάτη, καὶ ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς συνετωπῆρους

τῶν διδασκάλων, λέγομεν ὅτι, οἰονδήποτε διδασκτικὸν βιβλίον αὐτῶν καὶ τελειότατον καὶ μεθοδικώτατον ἂν ἤθελεν εἶσθαι, θέλει χλευασθῆ, θέλει ἀπορρίφθῃ, θέλει ῥηθῆ ὅτι εἶναι συντεταγμένον ἐκ λογοκλοπίας καὶ ἀντιγραφῆς, καὶ θέλουσιν ἐρωτήσῃ πάντες· « Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν γενέσθαι; » (α) καὶ ἐν γένει οὐδεμίαν θέλει λάβει ἀποδοχὴν, διὰ τὸν λόγον ὅτι οὔτε τὸ βιβλίον οὔτε ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ φέρουσιν ἐπίσημον χαρακτῆρα. Τὸν λόγον ἡμῶν τοῦτον εἶναι εὐκόλον ν' ἀποδείξωμεν διὰ τοῦ ἐπομένου συλλογισμοῦ.

§. 8. Ποία ποτὲ κοινότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διατηροῦσα ἐκπαιδευτικὸν τι κατάστημα δημόσιον, εἴτε μονομελὲς εἴτε πολυμελὲς, ἀφ' οὗ ὁ σπουδαστὴς προέβη εἰς βαθμὸν τινα μαθήσεως, εἶπε πρὸς τὸν σπουδαστὴν τοῦτον ἢ διὰ τῆς ἐφορείας ἢ δι' οἰουδήποτε ἄλλου προσώπου δημοσίου; « Τέκνον, σὺ διήνυσας τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τῶν διδασκομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σχολῇ, ὅσα δὲ πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσῃς εἰσέτι πρὸς τελειότεραν σου ἐκπαιδεύσιν, ταῦτα δὲν δύνασαι νὰ σπουδάσῃς παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ κοινότητι, διότι ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ προβῶμεν προσωτέρω ἄνευ τῆς ζημίας τῶν ἄλλων μικροτέρων παιδῶν, οἵτινες, πολυπληθέστεροι ὄντες, ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν μείζονα πρόνοιαν. Μετάβηθι ὅθεν εἰς τὴν δεῖνα τῆς δεῖνος κοινότητος σχολὴν, καὶ ἐκεῖ θέλεις ἐξακολουθήσῃς τὰ ἀναγκασιούντά σοι ἔτι μαθήματα. » Ποία δὲ κοινότης παρέλαβε σπουδαστὴν ἑτέρας κοινότητος, βασιζομένη μόνον εἰς ὃ ἤθελε φέρει ὁ σπουδαστὴς ἐνδεικτικὸν τῆς ἐφορείας τῆς κοινότητος ἐκείνης, χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὸν εἰς ἐξετάσεις καὶ νὰ κατατάξῃ κατὰ τὸ δοκοῦν; Οὐ μόνον οὐδέποτε ταῦτα ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ παρήμενοι ὁ σπουδαστὴς ἐκεῖνος ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ, καὶ πολλάκις εἰς μόνος μίαν ἀποτελῶν τάξιν, διδάσκαται Δημοσθένην, Θεουκιδίδην, καὶ ἄλλα μαθήματα, καὶ ὁ διδάσκαλος καταδαπανᾷ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας χάριν ἐνὸς μόνου παιδίου, ἢ δὲ διδασκαλίᾳ ὄλων τῶν ἄλλων παιδῶν κολοβοῦται, πενεστέρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄντων, καὶ μὴ εὐπορούντων νὰ διαμείνωσιν ἐν τῷ ἑλληνικῷ Σχολείῳ πλεῖον τῶν δύο ἐτῶν, κατὰ δὲ τὰ δύο ταῦτα ἔτη, τὰ πολυτιμώτατα δι' αὐτοὺς, παρμελουμένων χάριν τοῦ ἐνὸς ἐκείνου παιδίου (β), ὥστε μετὰ τὴν διετίαν ταύτην ἐξέρχονται τοῦ σχολείου μηδὲν μεμαθηκότες, προσκεκτημένοι δὲ τὴν τῆς ἑκνηρίας ἕξιν. Λοιπὸν οὔτε κοινότης, οὔτε ἐφορεία, οὔτε διδάσκαλος καταδέχονται ποτε νὰ ὁμολογήσωσι δημοσίᾳ καὶ πρὸς σπουδαστὴν, ὅτι ἐ-

(α) Αὐτὴν ταύτην τὴν γνώμην ἐκφέρει καὶ ὁ Κύριος Β. Καλλίφρων ἐν τῇ γραμματικῇ αὐτοῦ σελ. ζ' τοῦ 1856.

(β) Περὶ τούτων γίνεται αὖθις λόγος κατωτέρω πληρέστερον §. 19.

8
τέρας τινός κοινότητος ἢ σχολῆ εἶναι τελειότερα καὶ πληρεστέρα. Οὐδεμία ἄρα συνοικία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναγνωρίζει ἐπισήμως ὑπεροχὴν σχολῆς ἐτέρας συνοικίας, ἀλλ' ἐκάστη μάλιστα αὐτῶν ἐπιθυμεῖ καὶ προσπαθεῖ, ὥστε ἡ σχολὴ αὐτῆς νὰ διαθρυλληθῆ ὡς τελειότερα πάσης ἄλλης.

§. 9. Ἐκ τούτου προέρχεται, ὥστε, ἅμα συνοικία τις ἀκούσῃ τὴν ἔλευσιν διδασκάλου τινός, μεγάλην φήμην φέροντος, σπεύδει νὰ παραλάβῃ αὐτὸν ἐπὶ οἰωδῆποτε μισθῷ, τοτὲ μὲν δαπανῶσα 50 σχεδὸν χιλιάδας γροσίων κατ' ἔτος, τοτὲ δὲ 3 χιλιάδ. γροσία κατὰ μῆνα, καὶ καθίστησιν αὐτὸν σχολάρχην ἢ διευθυντὴν τοῦ σχολείου τῆς. Καὶ εἶναι μὲν αἱ συνοικίαι πολλῶν ἐπαίνων ἄξιαι διὰ τοῦτο, διότι τοῦτο ἀποδεικνύει τὸν ζῆλον αὐτῶν πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τάσιν τινὰ ἰδίᾳ ἐκάστης εἰς βελτιώσιν τοῦ σχολείου τῆς, ἀλλ' ἀπειρία τις περὶ τὸν διοργανισμὸν τῶν σχολικῶν πραγμάτων καὶ ἔλλειψις γενικοῦ πνεύματος, ἤτοι ἡ μὴ συνεννόησις κοινότητος πρὸς κοινότητα καὶ ἐφορείας πρὸς ἐφορείαν, ποιεῖ τὸν ζῆλον αὐτῶν ἄκαρπον. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν τὸ ἀντικείμενον θέλομεν ἐπανέλθει καὶ αὖθις, προοίους τῆς πραγματείας ἡμῶν, καὶ θέλομεν προτείνειν τὸ καθ' ἡμᾶς πῶς δύναται ἐκάστη συνοικία νὰ διοργανίσῃ τὸ σχολεῖόν τῆς· ἀλλ' ἤδη ἐφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν τῶν ἰδεῶν ἡμῶν, τῶν περὶ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστημότητος τοῦ χαρακτῆρος τῶν διδασκάλων καὶ τῶν καθηγητῶν, καὶ περὶ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων.

§. 10. Ὁ σχολάρχης λοιπὸν ἐκεῖνος ἢ διευθυντής, ἐν συνοικία τις παρέλαθεν ἐφ' ᾧ ἀνωτέρω εἶπομεν μισθῷ, μὴ ἐκπληρώσας τὰς μεγάλας τῆς κοινότητος ἐλπίδας, εἴτε διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ διοργανίσῃ καλῶς τὸ σχολεῖόν του, εἴτε διότι εἶχεν ἀνικάνους συνεργάτας, εἴτε διότι ἐκεῖνοι ἀντέπραπτον καὶ διέβαλλον αὐτὸν, ἢ καὶ διότι τὰ πράγματα ἦσαν κατώτερα τῆς φήμης, ἢ δι' ἄλλους λόγους, ἐντὸς ἐλίγου ἐν διχονοαῖς καὶ ἔρισι παύεται, καὶ αὐτὸς μὲν ἀπόλλυσι κατὰ μὲγαν μέρος τὴν ἐν ἀρχῇ φήμην αὐτοῦ οὐ μόνον παρὰ τῆ συνοικίας, ἐνθα διέμεινεν, ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις συνοικίαις· ἐπειδὴ ἡ παῦσις διδασκάλου τινός θεωρεῖται ἐν γένει ὡς ἀπόδειξις ἀνικανότητος πρὸς τὸ διδάσκειν. Ἀλλὰ καὶ ἡ σχολὴ ἐκεῖνη, ἢ διαθρυλληθεῖσα ἐπὶ τινὰ χρόνον ὡς μέλλουσα νὰ καταστῆ τελειότερα ἄλλων, ἐπανερχεται πάλιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ὁμόδοξον ταῖς ἄλλαις καταστάσιν. Σταθερῶς ἄρα οὐδεμία συνοικία ἀναγνωρίζει ἄλλης συνοικίας σχολὴν ὡς τελειότεραν, καὶ ἐπομένως οὐδὲ τοὺς διδασκάλους καὶ καθηγητάς ὡς σοφωτέρους τῶν παρ' ἑαυτῆ. Μάλιστα, ἐὰν διδάσκαλός τις ἤθελεν ἔχει τὴν ἰκανότητά νὰ ἐφελκυσθῆ πρὸς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τῆς συνοικίας, ἐνθα διαμένει, θέλει νομίζεσθαι ὡς σοφώτερος πάντων. Καὶ

9
διδασκτικόν τι ἄρα βιβλίον, συγγραφὴν ὑπὸ τινος διδασκάλου ἢ καθηγητοῦ οἰκισθῆποτε σχολῆς, θέλει λάβει τὴν αὐτὴν δόξαν παρὰ ταῖς κατ' ἰδίαν κοινότητες, ἃν ἔχει καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ καὶ αὐτὴ ἡ σχολή, ἣς ἐκεῖνος ὑπάρχει μέλος.

§. 11. Εἰς ἐπισφράγισιν τῶν λόγων ἡμῶν φέρομεν τὸ ἐπόμενον παράδειγμα. Κατὰ τὸ ἔτος 1863 παρευρεθέντες ἐπὶ τινας ὥρας εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς σχολῆς ἐπισήμου τινὸς συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶδομεν ὅτι οἱ μαθηταὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἐξητάζοντο εἰς τὸν Εὐριπίδην καὶ Θεόκριτον ὑπὸ τοῦ σχολάρχου, εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν ὑφ' ἑτέρου καθηγητοῦ, εἰς τὴν κοσμογραφίαν ὑφ' ἑτέρου, εἰς τὰ Τουρκικὰ, καὶ, ἂν ἡ μνήμη δὲν μᾶς ἀπατᾷ, καὶ εἰς τὰ Γαλλικὰ. Ἀλλ' οἱ ἐξετάζομενοι μαθηταὶ ἦσαν τρεῖς μόνον· ἐκ δὲ τῶν τριῶν τούτων οἱ δύο μόνον ἀπεκρίνοντο εἰς τὰς προτεινομένας ἐρωτήσεις, ἢ μᾶλλον εἶπειν, ὁ εἷς. Ἐπειδὴ ὁ μὲν τρίτος, ἀντὶ νὰ σκέπτηται πῶς θέλει ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρωτώμενα, περιέβλεπε μειδιῶν τοὺς τῶν ἐκδρομῶν συνεταίρους καὶ κατελέγιε διὰ τῆς παλάμης τὴν στιλπνὴν αὐτοῦ κόμην, ὁ δὲ δεύτερος ἐνίοτε ἀπετύγγανεν. Ἡμεῖς ἐν γωνίᾳ τινὶ καθήμενοι καὶ βλέποντες τὰ γινόμενα, ἐμακαρίσαμεν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς τὸν μείρακα ἐκεῖνον, τὸν ἐπιμελῆ καὶ ἐπιτυχῶς ἀποκρινόμενον, διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐτυχίαν. Διότι οὐδεὶς υἱὸς καὶ τοῦ πλουσιωτάτου καὶ ἐπισημοτάτου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀμεγενῶν, οἶκοι διδασκόμενος, ἠτύχησέ ποτε νὰ λάβῃ τοσοῦτους διδασκάλους, ἰδίᾳ αὐτὸς μόνος. Διότι οὐδεὶς δαπανᾷ ὅσους χιλιάδας γρασίων κατὰ μῆνα πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του· ὁ δὲ πτωχὸς ἐκεῖνος μαθητὴς, χωρὶς οὐδὲ ὀβολὸν νὰ δαπανήσῃ, ἔσχε τὸ εὐτύχημα τοῦτο. Ἀλλὰ τοσοῦτοι κόποι τῶν διδασκάλων, τοσαῦται πολύτιμοι ὥραι, δὲν ἤθελεν εἶσθαι δικαιότερον καὶ ὠφελιμότερον νὰ δαπανηθῶσιν εἰς τὰς μικροτέρας καὶ πολυπληθεστέρας τάξεις τῆς σχολῆς ἐκείνης, ἀντὶ νὰ δαπανῶνται δι' ἕνα μόνον μαθητὴν;

§. 12. Ταῦτα δὲ λέγοντες, οὐδόπως σκοποῦμεν νὰ προσβάλωμεν τὸν διευθυντὴν τῆς σχολῆς τῆς τῆς, ἣτις εἶναι ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου. Ἐπειδὴ, εἰ μὲν ὁ διευθυντὴς πρέτεινε ν' ἀποπεμφθῶσιν οἱ μαθηταὶ οὗτοι τῆς σχολῆς, ἴσως ἤθελον ὑποθέσει τινὲς ὅτι κάμνει τοῦτο οὐχὶ κηδόμενος τῶν ἄλλων μαθητῶν, ἀλλὰ βαρυνόμενος αὐτὸς τε καὶ οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι νὰ διδάσκωσιν ὑψηλότερα μαθήματα. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τοιαύτης τινος προτάσεως ἤθελε μολύνει τὴν ἀθῶαν συνείδησιν τῶν ἐφόρων, οἵτινες ἤθελον ἐκλάβει αὐτὴν ὡς φωτοσβεστικὴν τινὰ ιδέαν. Ἐπειδὴ εἶναι ἀληθὲς, καὶ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν δημοσίᾳ, ὅτι οἱ κατὰ καιροὺς ἔφοροι τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδέποτε ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συγκατατίθενται

10
ν ἀποπεμφθῆ ἐπιμελής καὶ χρηστὸς μαθητὴς ἐκ τῆς σχολῆς, ἀλλὰ, καὶ ἂν τις ἀποφοιτήσῃ, καὶ τοῦτον καὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ προτρέπουσι καὶ ἐνθαρρύνουσι λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ὅπως παρατείνῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Ταῦτα εἶδομεν πολλάκις ἰδίῳις ὄμμασι, καὶ κατὰ τοῦτο οἱ ἔφοροι τῶν συνοικιῶν εἶναι πολλῶν ἐπαίνων ἄξιοι. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν ὁ σχολάρχης, οὔτε ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν νὰ προτείνῃ εἰς τὴν ἐφορείαν τοιαύτην τινὰ πρότασιν. Ἀλλὰ τί ποιητέον; Ὅπόταν εἰς ἡ δύο μαθηταὶ ὑπολειφθῶσιν ἐκ τάξεως τινος, τῆς ἀνωτάτης, εἶναι δίκαιον νὰ διατελῇ διδασκῶν αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, καὶ νὰ ἐνασχολῆται μετ' αὐτῶν ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ οὐχὶ νὰ δαπανᾷ αὐτὰς εἰς 40 ἢ 80 ἄλλους μαθητάς, καὶ τοῦτο δὲν ἤθελεν εἶσθαι σπατάλη τῆς ὥρας; Ἐνταῦθα πιθανὸν νὰ προσκρούσωμεν πάλιν εἰς τὸ φιλόμουσον τῶν ἐφόρων, οἵτινες δυνατὸν νὰ μᾶς εἴπωσιν, ὅτι ὁ εἰς ἐκεῖνος μαθητὴς, ἐξαιρηθεὶς ἐξ ἑκατὸν καὶ διακοσίων μαθητῶν ἐπὶ ὅλην τετραετίαν, ἐὰν παρατείνῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ καὶ τελειοποιηθῆ, δύναται ἴσως νὰ καταστῆ χρησιμώτερος εἰς τὴν κοινωνίαν ἢ χίλιοι ἄλλοι, ἀτελεῖς διαμείναντες. Τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἄρ' ἄγε μέσον τι, δι' οὗ οὔτε τοὺς πολλοὺς μαθητάς ν' ἀδικήσωμεν, οὔτε τὸν ἕνα νὰ ἀποπέμψωμεν, καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσωμεν νὰ παραιτήσῃ τὰ γράμματα; — Καὶ ποῖον εἶναι τὸ μέσον τοῦτο; ἤθελον ἐρωτήσῃ οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ἀποροῦντες ἴσως. — Ἄντι ν' ἀποπέμψωμεν ἐκ τῆς σχολῆς τὸν μαθητὴν τοῦτον, δυνατὸν νὰ παραπέμψωμεν αὐτὸν εἰς ἑτέραν σχολὴν. — Ἄλλ' εἰς ποίαν σχολὴν δύναται ἡ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου νὰ παραπέμψῃ μαθητάς; Ἄντι αὕτη νὰ παραπέμψῃ μαθητάς εἰς ἑτέραν σχολὴν, δὲν ὄφειλον μᾶλλον εἰς αὐτὴν νὰ παραπέμψωσιν ἕτεροι κοινότητες παρακείμεναι, ἵνα συμπληρῶσι τὰς ἀραιουμένους ἀνωτέρας τάξεις τῆς σχολῆς ταύτης; Ἄλλ' αἱ κοινότητες αὗται, μὴ παραπέμπουσι μαθητάς ἐπισήμως εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σταυροδρομίου, δὲν ἀναγνωρίζουσιν αὐτὴν ὡς τελειότεραν. Ποίαν λοιπὸν ἡ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς τοιαύτην; — Τὴν ἐθνικὴν σχολὴν, τὴν λεγομένην Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν. — Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἴσως ἤθελε φανῆ εἰς τινὰς τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ ὡς προερχομένη ἐκ μὴ ἀκριβοῦς διαγνώσεως τῶν δύο τούτων σχολῶν. Καὶ διὰ τί τοῦτο; Μήπως οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι κακὴν ἰδέαν περὶ τῆς Μεγάλης Σχολῆς; Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἔχωσι κακὴν ἢ καλὴν ἰδέαν περὶ τῆς σχολῆς ταύτης; τοῦτο δὲ μόνον γνωρίζομεν, ὅτι οὔτε οἱ ἔφοροι κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους 1862-3 ἔκαμον παρατήρησιν τινὰ πρὸς τὸν σχολάρχην περὶ τῆς παραπομπῆς τῶν μαθητῶν τούτων εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν, οὔτε οἱ πρόκριτοι τῆς κοινότητος πρὸς τοὺς ἐ-

φόρους, οὔτε οὐδείς ἄλλος, διότι, ἐὰν τοιοῦτόν τι ἐγίνετο, οἱ μαθηταὶ - 11
οὗτοι δὲν ἤθελον ὑπάρχει ἐν τῇ σχολῇ κατὰ τὰς δημοσίας γενι-
κάς ἐξετάσεις τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1863. Ἡ κοινότης ἄρα τοῦ Σταυ-
ροδρομίου δὲν ἀναγνωρίζει τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν ὡς τελειοτέραν
τῆς παρ' ἑαυτῇ. Ἐπαναλαμβάνομεν λοιπὸν ὅπερ ἐλέγομεν πρότερον,
ὅτι οὐδεμία κοινότης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναγνωρίζει ἐπισήμως
ἀνωτέραν σχολὴν ἐτέρας κοινότητος, οὐδὲ διδασκάλους, μηδ' αὐτῆς
τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἐξαιρουμένης. Καὶ τὰ διδασκτικὰ ἄρα βιβλία,
τὰ ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως
συνταττόμενα, ὑπάγονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν ταύτην κατηγορίαν, ὡς ἦν
καὶ τὰ σχολεῖα παρὰ ταῖς κοινότησι. Ταῦτα προεκθήμενοι εἰς ἀπάν-
τησιν πρὸς τοὺς ἀξιολόγους συντάκτας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἄστερος, ὡς
κολάσοντας τὴν περὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων ἀπόφα-
σιν τῆς δευτέρας ἐπιτροπῆς, μεταβιβάζομεν ἤδη εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑ-
ποθέσεως ἡμῶν, ἧτοι εἰς τὴν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῶν
ἐλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκθεσιν.

Ἡ ἐσωτερικὴ τῶν σχολείων κατάστασις.

§. 13. Εἶναι ἀληθές ὅτι, ὁπόταν τις μεταβιβῆ εἰς συνοικίαν τινὰ
καὶ σπουδάζῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων, εὐχα-
ριστεῖται εὐρίσκων καὶ τοὺς ἀπλουστεροὺς αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας τὴν
πρόσδον τῶν σχολείων. Ἄλλως τε, οὐδέποτε οὐδεμία κοινότης, καθ'
ἕσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κλείσῃ τὰ
σχολεῖά της ἐνεκα ἐρίδων ἰδιωτικῶν καὶ διαιρέσεων. Πολλάκις ἐπὶ
μῆνας πολλοὺς καὶ ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον συγκρούονται πρὸς ἀλλήλους
οἱ κάτοικοι συνοικίας τινὸς δι' ὑποθέσεις τῆς κοινότητος, ἀλλ' οὐδεὶς
ἐπιβάλλει χεῖρα ἐπίβουλον εἰς τὰ σχολεῖα. Τὸ πολὺ πολὺ δύναται νὰ
παυθῇ μόνον ὁ διδάσκαλος, εἴτε ὡς λαβῶν μέρος εἰς τὰς ἐρίδας, εἴτε
ὡς ἀποκλίνων πρὸς τὴν ἑτέραν φατρίαν, εἴτε καὶ αὐτὸς ὢν τῶν ἐρίδων
αἴτιος, εἴτε καὶ πάντῃ ἀθῶος· ἀλλὰ πάλιν δι' ἄλλου ἀντικαθίσταται.
Καὶ τοῦτο ζημιοὶ μὲν τὰ σχολεῖα τὰ μέγιστα, δὲν φέρει ὅμως ὀλι-
κὴν καταστροφὴν, ὡς ἡ παντελής τῶν σχολείων διάλυσις. Ἐπιθυμία
ἄρα καὶ ζήλος τις περὶ ὑπάρξεως καὶ βελτιώσεως τῶν σχολείων καὶ
ἰδιωτικόν τι φιλεκαπιδευτικὸν πνεῦμα ὑπάρχει ἐν ἐκάστη συνοικίᾳ,
ἐλλείπει δὲ μόνον ἐμπειρία τις περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων καὶ
τὸ γενικὸν φιλεκαπιδευτικὸν πνεῦμα, ἧτοι ἡ συνεννόησις ἐφορείας
πρὸς ἐφορείαν, ἡ σύνδεσις τῶν σχολείων καὶ ἡ ταυτότης τῶν διορ-
γανισμῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐλλείψεων τούτων πηγάζουσι πᾶσαι αἱ ζημίαι
τῶν παιδῶν. Καὶ πρῶτον

Ἡ περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων ἀπειρία.

§. 14. Ἄμα διδάσκαλός τις ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ σχολεῖον συνοικίας τινός, γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων εἰς ποῖαν κατάστασιν παραλμβάνει τὸ σχολεῖον, καὶ αὐτοὶ οἱ ἔφοροι εἰς ποῖαν κατάστασιν τὸ παρακίδουσιν; Ἡμεῖς λέγομεν ἐν γένει, ὄχι. Ἐπειδὴ διὰ τὴν ὑπάρξην τοῦτο, ἀπαιτοῦνται τρία τινά.

α'. Ἐκάστη σχολὴ νὰ διατηρῆ βιβλίον, δηλοῦν πότε ὁ μαθητὴς ἐνεγράφη, πῶς διήνυσε τὸ σπουδαστικὸν ἔτος, καὶ ποῖας ἐξετάσεις ἔδωκε. Καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο νὰ ᾖ ἐπιθεωρημένον καὶ ἐπικυρωμένον ὑπὸ ἀρχῆς τινος, ὑπὸ τῆς ἐφορείας δηλονότι, ἢ ὑπὸ ἐπιτροπῆς τινος. Ἐγκυκλίός τις τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδύσεως τῆς Ἑλλάδος, ὑπ' ἀριθ. 2250, τοῦ ὑπουργοῦ Χ. Χριστοπούλου, διακρίει τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τρία· καὶ τὸ μὲν ὀνομάζει Μαθητολόγιον, ἐνθα γίνονται αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους· τὸ δὲ Ἐλεγχον τῶν μαθητῶν, ἐνθα ἐγγράφεται καθ' ἑκάστην ἡ πρόοδος καὶ ἡ διαγωγὴ τοῦ μαθητοῦ· τὸ δὲ Ἐλεγχον ἀποτελέσματος γενικῶν ἐξετάσεων. Ἀλλοῦ δὲ αὐτὸς ὑπουργός, ἐν ἐγκυκλίῳ ὑπ' ἀριθμ. 6,881, ἀποκαλεῖ τὰ βιβλία ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχείων ὀλόκληρον τὴν ἰσορίαν τοῦ σχολείου.

β'. Νὰ ἔχη ἐκάστη κοινότης ὠρισμένα τὰ μαθήματα τοῦ πρώτου ἔτους, τοῦ δευτέρου καὶ καθεξῆς, ὥστε ὁ μαθητὴς, ἐὰν δὲν ἐπιμεληθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ δὲν δώσῃ καλὰς ἐξετάσεις, νὰ μὲν ἔν τῇ ἡν τάξει, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰ μαθήματα ταῦτα κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ἕως οὗ ἐκμάθῃ αὐτά· καὶ ταῦτα νὰ ᾖ ὑπογεγραμμένα καὶ ἐπικυρωμένα ὑπὸ τῆς ἐφορείας. Ἀλλὰ θὰ μᾶς εἰπωσιν ἴσως τινές, ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ διδασκάλου καὶ ὄχι τῆς ἐφορείας καὶ τῆς κοινότητος (α). Ἐξ ἐναντίας, λέγομεν, τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς κοινότητος. Διότι ὁ διδάσκαλος πιθανὸν νὰ ὀρίσῃ μαθήματα ἐλιγώτερα καὶ μικρότερα τοῦ δέοντος, ἵνα κοπιᾷ ὀλιγώτερον, ἢ ὑψηλότερα τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν, ἵνα κάμῃ μεγαλητέραν ἐπίδειξιν.— Ἀλλὰ θὰ μᾶς εἰπωσιν πάλιν, ἡ κοινότης δὲν γνωρίζει νὰ ὀρίσῃ τὰ μαθήματα.— Ἐκάστη σχεδὸν κοινότης ἔχει λογίους τινάς ἄνδρας· οὗτοι δύνανται νὰ προσκαλέσωσι καὶ ἄλλους τινάς λογίους ἐτέρων συνοικιῶν καὶ δύο ἢ τρεῖς διδασκάλους. Πάντες οὗτοι, συμπαραδρεύοντες καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν διοργανισμὸν τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος, δύνανται νὰ πράξωσι τοῦτο εὐκολώτατα. Πρὸς τοῦτους μικρὰ τις κοινότης δύνανται νὰ παραλάβῃ τὸν διοργανισμὸν ἐπιστημο-

(α) Ταῦτα δὲ λέγοντες ἀποτεινόμεθα ἰδίως πρὸς τὰς κατωτέρας συνοικίας.

13
τέρας κοινότητος. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες καὶ υπογράψαντες καὶ ἐπικυ-
ρώσαντες, δύνανται νὰ καταστήσωσι σταθερὸν τὸν διοργανισμὸν τοῦ
σχολείου των.

γ'. Αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις πρέπει νὰ φέρωσιν ἐπιστημότητα. Συνή-
θως παρίστανται ἐν αὐταῖς πρόσωπά τινα τῆς κοινότητος, ἡ ἐφορεία
καὶ διδάσκαλοί τινες προσκεκλημένοι παρὰ τῆς ἐφορείας ἢ παρὰ τοῦ
διδασκάλου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρῶτον, ὅτι συμβαίνουσι πολ-
λάκις διαπληκτισμοὶ ταράττοντες τὰς ἐξετάσεις καὶ ἀνατρέποντες
ὅλως τὸν κύριον αὐτῶν σκοπὸν. Δεύτερον ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐ-
ξετάσεων μένει πρόσκαιρον καὶ οὐχὶ διαρκές, ἐν τῷ μέλλοντι χρησι-
μεῦον πρὸς βελτίωσιν τοῦ μαθητοῦ. Ὅθεν πρέπει νὰ διορίζηται ἐπι-
τροπὴ εἰδημόνων ἀνδρῶν εἴτε ὑπὸ τῆς κοινότητος, εἴτε ὑπὸ τῆς ἐφο-
ρείας, ἵνα ἐρισθῇ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων τοῦ μαθη-
τοῦ ἀπροσωπολήπτως καὶ ἐν πληρεξουσιότητι, ἵνα υπογράφη καὶ
ἐπικυρωῖ αὐτὰς καὶ καταχωρῇ εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς σχολῆς, χαίρειν λέ-
γουσα τοῖς διαπληκτιζομένοις.

Οὕτως ὁ νεωστὶ ἐγκατασταθεὶς διδάσκαλος, ἰδὼν ὅτι τὸ σχολεῖον
αὐτοῦ συνίσταται ἐκ μιᾶς ἢ δύο τάξεων, δύνανται τότε νὰ γνωρίσῃ
ἐκ τῶν προτέρων, τί ἐδιδάχθησαν οἱ μαθηταί, τί γνωρίζουσι, καὶ τί
αὐτὸς ὀφείλει νὰ διδάξῃ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἑσφοροὶ δύνανται οὕτω νὰ
γνωρίζωσιν εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται τὸ σχολεῖόν των.

§. 15. Ἀλλ' ἤδη τί συμβαίνει ἐπὶ τῆς ἐγκαταστάσεως διδασκάλου
εἰς σχολεῖόν τι; Ὁ διδάσκαλος θὰ ὑποβάλλῃ τοὺς παρόντας μαθητὰς
εἰς ἐξέτασιν, θὰ διαίρῃ αὐτοὺς καθ' ἕνα αὐτὸς εὐρεν ἐν αὐτοῖς ὑ-
παρχούσας δυνάμεις, ἐξαιρουμένων τῶν προνομιούχων ἐκείνων μα-
θητῶν, ὧν οἱ γονεῖς ἐν τῇ κοινότητι σημαίνουσι, θὰ μεταβάλλῃ τὸ
πρόγραμμα, τὰ μὲν προστιθεὶς, τὰ δὲ ἀφαιρῶν, τὰ δὲ καὶ δεδιδαχ-
μένα ἐπαναλαμβάνων, καὶ ἐνὶ λόγῳ θὰ εἰσάξῃ τὸ ἑαυτοῦ σύστημα,
ὅπερ δυνατὸν μὲν νὰ ἦναι καλόν, δυνατὸν ὅμως νὰ ἦναι κακόν.
Ἡ ἐγκατάστασις λοιπὸν διδασκάλου εἰς σχολεῖον εἶναι αὐθαίρετός
τις ἐγκαινιάσις ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κατὰ τύχην. Τὸ πᾶν λοιπὸν ἀφίνε-
ται εἰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου, τὸ πᾶν περιμένεται ἐκ τοῦ διδασκά-
λου, καὶ τὸ πᾶν ἔπειτα σπάνει εἰς τὸ κεφάλι τοῦ διδασκάλου, ἡ-
θικῶς ὅμως σπάνει εἰς τὰ κεφάλια τῶν παιδιῶν.

§. 16. Ἄς ὑποθέσωμεν ἤδη ὅτι διδάσκαλός τις ἐγκατεστάθη εἰς
σχολεῖόν τι, καὶ ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦτο σύγκειται ἐκ 40 μαθητῶν,
διηρημένων εἰς τρεῖς τάξεις, καὶ ἄς ἐξετάσωμεν μερικώτερον τί συμ-
βαίνει ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ. Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην ποιοῦμεν, ἵνα
μὴ ἔλθωμεν εἰς προσωπικότητας τὰς ὁποίας δὲν ἀγαπῶμεν. Ἐπειδὴ
σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ συντελέσωμεν εἰς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ οὐχὶ

14
νὰ ψέζωμέν τινα. Προλέγομεν δὲ ὅτι θὰ ἐκθέσωμεν πράγματα, περὶ
ῶν οἱ τε ἔφοροι καὶ αἱ κοινότητες οὐδέποτε ἴσως ἐσκέφθησαν.
Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, πρῶτον, ἵνα, τὸ ἐφ' ἡμῖν, φωτίσωμεν τοὺς ἔφο-
ρους καὶ τὰς κοινότητας, καὶ δεύτερον, ἵν' ἀπαλλάξωμεν τοὺς διδά-
σκαλοὺς τῆς βαρῆρας ἐνοχῆς, ὡς τοῦ παντός αὐτοῖς ἀνατιθεμένου.

§. 17. Θεθεῖσθω ὅτι ὁ νεωστὶ ἐγκατασταθεὶς διδάσκαλος ἔχει δύο
τινὰ τὰ κινουῦντα ὡς πρὸς τὰς σχολικὰς αὐτοῦ ἐργασίας, ἅπερ ἔ-
χουσι καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι πρὸς πάντα αὐτῶν τὰ ἔργα· πρῶτον
τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπικινήθῃ, νὰ ἀναδειχθῇ, νὰ εὐδοκιμήσῃ, καὶ
δεύτερον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ κοπιᾷζῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτε-
ρον. Τὰς δύο ταύτας ἀρχὰς δύναται τις νὰ συμβιάσῃ εἰς μίαν, τὴν
ἐπιθυμίαν τῆς ζῆρας ἐπιδείξεως, ἐὰν κατορθώσῃ νὰ κοπιᾷζῃ μὲν ἐ-
λάχιστα, νὰ ἐπιδεικνύηται δὲ ὡς μέγιστα πεποιηκῶς. Ἀλλὰ τότε
εἶναι ἀγύρτης. Καὶ ὅτι μὲν ὑπάρχουσι καὶ τοιοῦτοι, τοῦτο εἶναι
ὁμολογούμενον· ἐν γένει ὁμῶς οἱ διδάσκαλοι εἶναι ἄπλοϊ, ἀγα-
θοὶ, ἄπειροι τοῦ νὰ ἀπατώσῃ τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο πολλά-
κις ὀδικοῦμενοι καὶ ἀναξιοπαθοῦντες· ἐνὶ δὲ λόγῳ εἶναι οἱ μάρ-
τυρες τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Διότι ἐπιβάλλουσιν αὐτοῖς φορ-
τὰ βαρῆρα, ἐν ᾗ ὀφείλουσι νὰ φέρωσι τὸ ἐλάχιστον μέρος αὐτῶν.
Ἐκ τῶν δύο λοιπῶν εἰρημένων ἀρχῶν ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι θὰ
προτιμήσῃ τὴν πρώτην. Ἐπειδὴ ἕκαστος διδάσκαλος, πτωχὸς ὢν,
ἅμα ἐγκατασταθῆ εἰς σχολεῖόν τι, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ κατα-
στρεπτικὸν τῆς διαθεσιμότητος, θέλει μεταχειρισθῆ πᾶν μέσον, ὅπως
δυνήθῃ νὰ μείνῃ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ πλείονα χρόνον. Πρὸς τοῦτον δὲ
τον σκοπὸν οὐδόλως θέλει τῷ χρησιμεύσει ἢ δευτέρα τῶν δύο ἀνω-
τέρω εἰρημένων ἀρχῶν. Τὴν δευτέραν ταύτην ἀρχὴν πιθανὸν ν' ἀκο-
λουθήσῃ βραδύτερον, ὅπότεν, διαμείνας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ
θέσει, στερεώσῃ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ, καὶ, ὡς εἶπεν, ριζώσῃ. Ἀλλὰ
καὶ τότε ἐκεῖνος μόνον δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, τοῦ ὁποῖου ἡ συ-
νειδήσις πορωθεῖσα ὑπὸ διχθορᾶς ἐπιτρέπει ἕνεκα μικρᾶς σωματικῆς
ἡδονῆς· νὰ θυσιάσῃ τὰ τιμηλοφῆ συμφέροντα ἀθῶων πλασμάτων, ἅπερ
ἡ κοινωνία παρέδωκεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευτικῶς. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν
δὲν δύναται νὰ βραδίῃ ἄλλως, εἰμὴ κατὰ τὸ πρῶτον τῶν δύο κι-
νούντων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κόσμος ζητεῖ ἐν γένει μεγάλα πράγματα,
θὰ προσπαθήσῃ καὶ αὐτὸς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν κόσμον. Θὰ διαγράψῃ
λοιπὸν τὸ πρόγραμμά του οὕτω πως.

Τάξεις πρώτη (ή άνωτάτη, τρίτη).

Αύξων αριθμός μαθημάτων.		Αριθμοί έπαναλήψεων εντός της εβδομάδος.
1	Έλληνικά. Λυσίαν και Δημοσθένην	4κις
2	Συντακτικόν μετ' έφαρμογής	3
3	Συντακτικὰς και τεχνολογικ. παρατηρήσεις	1
4	Συνθετικόν	3
5	Έπιστολογραφίαν	1
6	Γενικήν Ιστορίαν	2
7	Θεματογραφίαν	1
8	Έλληνικήν Ιστορίαν	2
9	Γεωμετρίαν	2
10	Θεωρητικήν Αριθμητικήν (*)	2
11	Γεωγραφίαν πολιτικήν	2
12	Γεωγραφίαν Μαθηματικήν (**)	2
13	Γαλλικά	3
		28κις.

Τάξεις δευτέρα.

1	Έλληνικά. Ξενοφώντα, Λουκιανόν και Πλούταρχον	4
2	Τεχνολογικόν μετ' έφαρμογής	4
3	Συντακτικόν	3
4	Έφαρμογήν έτυμολογικού	1
5	Έλληνικήν Ιστορίαν.	2
6	Γεωμετρίαν (***)	2
7	Γεωγραφίαν πολιτικήν	2
8	Ιερὰν Κατήχησιν	1
9	Γαλλικά	2
		21

Τάξεις τρίτη (ή κατωτάτη, πρώτη.)

1	Έλληνικά. Ιεροκλέα, Λουκιανόν και Χρυσόστομον	4
2	Γραμματικήν	4

(*) Αύτη διδάσκεται εις την πρώτην τάξιν του Γυμνασίου.

(**) Αύτη διδάσκεται εις την Γ' και Δ' τάξιν του Γυμνασίου.

(***) Αύτη διδάσκεται εις την τρίτην τάξιν του Έλληνικού Σχολείου.

3	Τεχνολογίαν	6
4	Ἐξάσκησιν ὀρθογραφίας	1
5	Ἐξάσκησιν καλλιγραφίας	1
6	Ἱερὰν Ἱστορίαν	2
7	Μυθολογίαν	1
8	Γεωγραφίαν	2
9	Ἀριθμητικὴν	2

21

Τάξις τετάρτη.

*Πρόγραμμα κατὰ τὴν χειμερινὴν καὶ ἐαρινὴν ἐξαμηνίαν τοῦ ἔτους
1862 Ἰουλίου 1 — 1863 Ἰουλίου 1 (Ἀντίγραφον ἀκριβές.)*

Ἀθροίσματα τῶν
μαθημάτων.

13	Τάξις πρώτη
9	Τάξις δευτέρα
9	Τάξις τρίτη

31 μαθήματα ἐπαναλαμβανόμενα

Ἀθροίσματα τῶν ἐπαναλήψεων
αὐτῶν καθ' ἑβδομάδα.

28
21
21

70 κίς τῆς ἑβδ.

§. 18. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο διατηρεῖται εἰσέτι ἐν τῇ μικρᾷ βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς μικρᾶς τινοῦ συνοικίας τῆς Πόλεως, ἐνθα ἔσχυσεν ἐπὶ ἕν καὶ ἡμισυ ἔτος. Ὁ ἀναγνώστης βλέπει ὅτι τὰ τριάκοντα καὶ ἕν μαθήματα τοῦ προγράμματος ἐπαναλαμβάνοντο ἑβδομηκοντάκις ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος ὑπὸ ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου! Ἐν ὑπολογίσωμεν μίαν ὥραν δι' ἕκαστον μάθημα κατὰ τὸν διοργανισμὸν τῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, συμπιραλαχθενομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος, τότε ἀπητοῦντο 70 ὥραι καθ' ἑβδομάδα, καὶ 13 σχεδὸν ὥραι καθ' ἑκάστην, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τούτων· ἐπειδὴ πέντε καὶ ἡμίσειαν ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἐδίδασκεν ὁ διδάσκαλος ὁ ποιήσας τὸ πρόγραμμα. Ἄλλαι δὲ 1/2 ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος ποιοῦσι 49 1/2 ὥρας τοῦ χειμῶνος. Πῶς λοιπὸν ἀνεπλήρου τὸ μέγα ἄλλειμμα τῶν εἰκοσι καὶ ἡμισείας ὥρων; Πότε δὲ οἱ μαθηταὶ προεγευματίζον ἢ ἐγευματίζον, πότε ἀνεπαύοντο καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνος, πότε ἐμελέτων καὶ συνεγυμνάζοντο, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μέχρι τοῦ Μαρτίου ἐπαρκεῖ εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τούτων; Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀφίνομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐξηγήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ.

Πρὸς τούτοις, ὡς φαίνεται ἐν τῷ προγράμματι, ὑπάρχει καὶ ἐπι-
 γραφὴ « τάξις τετάρτη, » χωρὶς νὰ δρίζονται τὰ μαθήματα αὐτῆς.
 Φαίνεται, ὁ διδάσκαλος οὗτος ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον,
 τὸ ἐξ ἑνὸς μόνου διδασκάλου συγκείμενον, δὲν ἤθελεν εἶσθαι πλήρες
 ἐὰν δὲν ἔχη καὶ τετάρτην τάξιν, τὴν ὁποῖαν ἐμελλεν ἴσως νὰ ἀνα-
 πληρώσῃ ἀκολούθως ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου προσ-
 ελευσομένων μαθητῶν. Ἐκ τούτου ἀπλοῖ τινες ἄνθρωποι, ὄντες ὁμῶς
 ἐν τοῖς πράγμασι, θέλοντες νὰ μάθωσι τὴν κατάστασιν σχολείου
 τινός, ἐρωτῶσι τὸν διδάσκαλον, πόσας τάξεις ἔχει, περιμένοντες ν'
 ἀκούσωσι πολλὰς· διότι νομίζουσιν ὅτι κί πολλὰι τάξεις σημαίνουνσι
 τὴν μεγάλην τοῦ σχολείου πρόοδον, ἐν ᾧ τὸναντίον ἢ πληθὺς τῶν
 τάξεων εἶναι καταστροφή τῆς προόδου τῶν μαθητῶν, ἐὰν ὁ διδά-
 σκαλος ἦναι εἷς. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τοῦ προγράμματος τούτου δὲν
 περνᾷ παντοῦ ἡ βλαφή· ἐπειδὴ θὰ εὐρεθῶσι λόγοιό τινες, οἵτινες νὰ
 ἐννοήσωσι τὴν κομιορρήμοσύνην, τὴν μακτιότητα καὶ τὴν ἀνοησίαν
 τοῦ διαγράψαντος. Ἄλλ' οὐδὲ πάντες οἱ διδάσκαλοι θὰ καταδεχθῶσι
 νὰ διαγράψωσι τοιοῦτόν τι πρόγραμμα· ἐπειδὴ οὐδεὶς εὐσυνείδητος
 καὶ συνετὸς ἄνθρωπος καὶ ἐμπειρὸς τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ δύνα-
 ται νὰ ὑποσχεθῇ τοσαῦτα πράγματα, εἰς μόνος ὢν, νὰ κάμῃ το-
 σαύτας ὑποδικαιρέσεις, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς σμῆνος μα-
 θημάτων. Ἡμεῖς κατεχωρήσαμεν τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ἵνα κατα-
 δείξωμεν τὸν μέγιστον ὅρον τῆς ἐπιδεξεως, ὅστις, ἐν ἀπουσίᾳ με-
 γάλων καὶ ἀτρύτων μόχθων τοῦ διδασκάλου, ἤθελεν εἶσθαι εἰλι-
 κρινῆς τις ἀγυρτεία. Ἐν τούτοις, ὅσοι ποτὲ παρεπονήθησαν κατὰ δι-
 δασκάλων τινῶν, ὅτι ἐντὸς τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν οὐδένα τῶν μα-
 θητῶν ἠδυνήθησαν ν' ἀναδείξωσιν, ἄς κάμωσι τὸν ἐξῆς ὑπολογισμόν.
 Ὁ ἑλληνικὸς διοργανισμὸς ἐν ἄρθρῳ 13 δρίζει διὰ μὲν τὴν α' τάξιν
 τοῦ ἑλλην. σχολείου 29 ὥρων διδασκαλίαν καθ' ἑβδομάδα, διὰ δὲ
 τὴν β' 31, καὶ διὰ τὴν γ' 32, τὸ ὅλον 92 ὥρων διδασκαλίαν διὰ
 τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ ἑλλην. σχολείου καθ' ἑβδομάδα. Εἰς μόνος λοι-
 πὸν ἄνθρωπος, ἠναγκασμένος νὰ διδάσκη τρεῖς ἢ δύο τάξεις, εἶναι
 δυνατόν ποτε νὰ ἐργάζεται 92 ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἢ καὶ 60; Ἐρ-
 γάζομενος ἄρα ὀλιγωτέρας τοῦ δέοντος ὥρας, δὲν θὰ διδάσκη τοὺς
 μαθητὰς ἐντελῶς, ἀλλὰ μόνον θὰ τοὺς πασπαλίζῃ. Ὅθεν θὰ ἐξέρ-
 χωνται οὐχὶ τελειοδιδάκτοι, ἀλλὰ πασπαλισμένοι μόνον. « Ὁ σπεί-
 ρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει. » Διὸ ὁ ἑλληνικὸς διοργα-
 νισμὸς τῶν σχολείων, προλαμβάνων τὸ ἄτοπον τοῦτο, δρίζει τὰ ἐξῆς:

Ἄρθρον 3. Ἐκαστον ἑλληνικὸν σχολεῖον σύγκειται ἀπὸ τρεῖς τάξεις.

Ἄρθρον 4. Σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα προσωρινῶς ὑφίσταται εἰς μόνος
 διδάσκαλος, σχηματίζουσι μίαν μόνον τάξιν.

Ἄρθρον ὅ. Ἐκάστη τάξις ἔχει τὸν ἴδιον αὐτῆς διδάσκαλον.

§. 19. Διελὼν λοιπὸν τοὺς μαθητὰς ὁ διδάσκαλος, ὅπως αἱ περιστάσεις τῷ ἐπιτρέψωσι, καὶ διαγράψῃς τὸ πρόγραμμα, ὡς οἶόν τε, ἐπὶ τὸ ἐπιδεικτικώτερον, θὰ ἀρχίσῃ τέλος πάντων τὰς ἐργασίας αὐτοῦ. Ἐκ τῶν 40 μαθητῶν κατ' ἀναλογίαν, οἱ μὲν 6 θὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν, οἱ δὲ 12 εἰς τὴν δευτέραν, καὶ οἱ 22 εἰς τὴν ἐσχάτην. Ἐάν οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου ἤθελον εἶσθαι ὀλιγώτεροι, ἢ ἀνωτάτη τάξις συμβαίνει πολλάκις νὰ ἔχη 3 ἢ δύο μαθητὰς, καὶ ἐνίοτε, ἀλλὰ σπανιώτατα, ἓνα μόνον. Ἐάν ἐκ τῶν 6 τούτων μαθητῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἀφαιρέσῃ τις τοὺς ἀμελεῖς, τοὺς νωθροὺς, τοὺς ἐκδεδιητημένους, τοὺς ἐκ νόσου καὶ ἐκ ῥαθυμίας καὶ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν ἀπόντας, ὁ διδάσκαλος θὰ ἔχη κατὰ μέσον ὄρον ἐπιμελεῖς, εὐφυεῖς καὶ καθ' ἑκάστην παρόντας μαθητὰς ἐκ τῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως τρεῖς μόνον, πολλάκις δύο, καὶ ἐνίοτε ἓνα. Καὶ πραγματικῶς, ἐν τῇ σχολῇ, ἔνθα τὸ ἀνωτέρω καταχωρηθὲν πρόγραμμα ἰσχυροῦσεν, ἐκ 5 μαθητῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως ὑπῆρχεν εἰς μόνον ἐπιμελής, εὐφυὴς καὶ περὶθῆμος. Οἱ τρεῖς δὲ οὗτοι μαθηταὶ, οἱ ἐκκαθαρισθέντες, εἰσὶν οἱ προνομιούχοι ἐκεῖνοι μαθηταὶ, οἱ πλείονα ἔτη ἐν τῇ σχολῇ διαμείναντες, οἱ τῶν μᾶλλον σημαινόντων ἐν τῇ συνοικίᾳ υἱοί, ἐπὶ τῆς μαθητεύσεως τῶν ὁποίων πολλοὶ ἴσως ἤλθον καὶ ἀπῆλθον διδάσκαλοι, οἱ συχνάκις παρὰ τῶν ἀπλουστέρων κατοίκων ἐρωτώμενοι περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ διδασκάλου καὶ ἐπομένως δυνάμενοι τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν φήμην αὐτοῦ νὰ κατασκευάσωσιν, οἱ δύνανται ἐπὶ τῶν ἄλλων παιδῶν τῆς σχολῆς ἐξασκήσαντες, καὶ πρὸς οὓς ὀμιλοῦντας οἱ μικροὶ παῖδες συνήθως χαίνουσι. Διὰ τοὺς τρεῖς λοιπὸν τούτους μαθητὰς εἰς μέγαν ἤδη ἀγῶνα ἀποδύεται ὁ διδάσκαλος. Ἐπειδὴ οὗτοί εἰσι δι' αὐτὸν πέτρα σκανδάλου, ὡς δυνάμενοι καὶ νὰ τὸν βλάψωσι καὶ νὰ τὸν ὠφελήσωσιν. Ἐάν κατορθώσῃ νὰ ποιήσῃ αὐτοὺς ἐκ ποδῶν δι' εὐφυοῦς τινος μέσου χωρὶς αὐτὸς νὰ βλαφθῇ, τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι μέγα μὲν διὰ τοὺς λοιποὺς παιδας τοῦ σχολείου εὐεργέτημα, μέγα δὲ δι' αὐτὸν τοῦτον εὐτύχημα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δύσκολον εἰς διδάσκαλον νεωστὶ ἐγκαθεσταμένον. Ὅθεν πρὶν ἢ τῶν μαθημάτων ἄρξῃται, θέλει προσχεδιάσει τὴν πρὸς τοὺς ὀλίγους τούτους μαθητὰς διαγωγὴν του. Ἐάν τὸ ἦθος αὐτοῦ ἦναι αὐστηρὸν, πρὸς αὐτοὺς θὰ ἦναι συγκρατατικὸς καὶ φιλόφρων. Θὰ παραβλέπῃ πλείστα αὐτῶν ἀτοπήματα. Ἐάν θέλωσι νὰ ἄρχωσι τῶν λοιπῶν παιδῶν καὶ ἐνίοτε νὰ τυρανῶσι, δὲν θὰ παρουσιάζῃται ἀντικρούων. Ἐάν οἱ ἄλλοι παῖδες ἦναι ἐξηρητημένοι ἐξ αὐτῶν, ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς σχολείοις ἐκεῖνοις, ἔνθα, τρίτης τάξεως ὑπαρχούσης, ὁ διδάσκαλος, εἰς ὧν, ἐνασχολεῖται μετ' αὐτῶν τὸν πλείστον χρόνον,

τοὺς δὲ ἄλλους μαθητὰς παραβλέπει καὶ ἐγκαταλείπει ἐν ἀμαθείᾳ καὶ ἀμελείᾳ, τότε θὰ ὑποστηρίξῃ τὰς δεσποτικὰς τῶν ὀλίγων ἀξιώσεις, καὶ πολλάκις θὰ ἐξαναγκάξῃ τὴν εἰς αὐτοὺς ὑπακοὴν τῶν μικροτέρων παιδίων. Ταῦτα προμελετήσας καὶ προαποφασίσας, ἄρχεται ἤδη τῶν μαθημάτων. Ὅλοι οἱ κόποι αὐτοῦ καὶ οἱ ἀγῶνες θέλουσιν ἀποβλέπει τοὺς ὀλίγους μαθητὰς τῆς τρίτης τάξεως. Πρῶτον, διότι ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τούτων τῶν μαθητῶν θὰ ἦναι ἐπισεσαγμένα τὰ πλεῖστα καὶ μεγαλότερα μαθήματα, καὶ δεύτερον, διότι δι' αὐτῶν κυρίως δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἀναδειχθῇ καὶ νὰ προαχθῇ. Αὐτοὺς θὰ ἐμφανίσῃ πρώτους ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων, δι' αὐτῶν θὰ ἐφελκύῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀκροατῶν. Ἐὰν οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἀποκριθῶσιν ἐπιτυχῶς, τίς τότε ἐξετάζει, ἂν οἱ ἄλλοι μαθηταὶ χωλαίνωσι χειρὰς τε καὶ πόδας;—Ὁ διδάσκαλος εἶναι πολὺ καλὸς (θὰ λέγωσιν), ἐξεπλήρωσεν ἐντελῶς τὸ καθήκον του, ἀλλ' οἱ ἄλλοι μαθηταὶ, οἱ μὲν νωθραῖας, οἱ δὲ κακῆς ἀνατροφῆς, οἱ δὲ κακῆς θελήσεως ἕνεκα, ἦν συμπρόωδευσαν.—Ἐὰν μάλιστα τύχῃ οἱ ὀλίγοι οὗτοι παῖδες τῆς ἀνωτάτης τάξεως νὰ ἔχωσι γονεῖς τοὺς μᾶλλον εὐκαταστάτους, τοὺς μᾶλλον ἰσχύοντας ἐν τῇ συνοικίᾳ, ὡς συμβαίνει συχνότατα, διότι οὗτοι καὶ χρονιώτερον ἐν τῇ σπουδῇ τῶν γραμμάτων τὰ τέκνα αὐτῶν καταλείπουσι, τότε ὁ διδάσκαλος κατώρθωσε τὸ πᾶν. Οἱ μικρότεροι γονεῖς οὐ μόνον δὲν ἔχουσι τὴν ἰσχὴν νὰ πράξωσι τι κατὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' οὐδὲ θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐνοήσωσιν, ὅτι ὅλης ταύτης τῆς κωμωδίας εἶναι αἴτιος ὁ διδάσκαλος, ἢ μᾶλλον ἢ ἀπειρία περὶ τὴν τῶν σχολείων διεύθυνσιν. Θὰ ἐνοχοποιῶσι λοιπὸν οἱ δυστυχεῖς τὰ τέκνα των, καὶ θὰ μεψιμοιρῶσι πρὸς τὴν τύχην, ὅτι αὐτοὺς μὲν κατεδίκασεν εἰς πέναν, τὰ δὲ τέκνα των εἰς ἀμάθειαν. Ἄς ἴδωμεν ἤδη ποταὶ ἰδέαι ἐντυποῦνται εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους μαθητὰς.

§ 20. Τὰ παιδιά πολὺ καλῶς ἐννοοῦσι τὰ πράγματα τὰ περιοριζόμενα ἐντὸς τοῦ ἑαυτῶν κύκλου. Ὅπταν τις τὰ μὲν προτιμᾷ, τὰ δὲ ὑποτιμᾷ δικαίως ἢ ἀδίκως, αἰσθάνονται κάλλιστα, καὶ περισσότερο παρὰ τοὺς ἐνήλικας. Ἐπειδὴ ἡ ἐπικρατούσα ἐν αὐτοῖς δύναμις εἶναι ἡ αἰσθητικότης, ἢτοι ἡ δύνამις ἐκείνη δι' ἧς ἀντιλαμβάνονται τῶν ἐγγιγνομένων αὐτοῖς ἐντυπώσεων, ἡρεμουςῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τῶν ἄλλων τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Ὅθεν οἱ ὀλίγοι οὗτοι μαθηταὶ, ἐκ τῆς μερίμνης, ἢν ὁ διδάσκαλος λαμβάνει ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων κόπων, οὓς κοπιάζει, ἐκ τῆς ὀλιγορίας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους μαθητὰς, ἐκ τῆς μὴ αὐστηρᾶς ἐπιτηρήσεως τῶν ἐν τῇ σχολῇ ἀταξιῶν των, ἐκ τῆς προφανοῦς προσωποληψίας αὐτοῦ, ὅπταν τύχῃ δικάζων τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων παιδίων διαφοράς, ἐκ τῶν κολακειῶν καὶ τῶν θυμικμάτων,

ἄπερ οἱ ἄλλοι πιδες προσφέρουσι πρὸς αὐτοὺς, εἴτε διὰ τὰς σπου-
δαδικὰς αὐτῶν ἀνάγκας, εἴτε διὰ τὴν εὐνοϊαν ἣν παρὰ τῷ διδ-
σκάλῳ φαίνονται ὅτι ἔχουσι, καὶ ἐκ μυρίων ἄλλων μικρῶν συμβε-
θηκότων, ἐν οἷς ὁ διδάσκαλος καταφαίνεται δεκαζόμενος καὶ ἀπο-
κλίνων πρὸς τὴν παιδικὴν ταύτην ὀλιγαρχίαν τοῦ σχολείου, θά ἐν-
νοήσωσι πολὺ ταχέως ὅτι καὶ σημαίνουσιν εἰς τὴν σχολήν. Ἄλλ'
ὁπότεν πλησιάσῃ ἡ ἡμέρα τῶν δημοσίων ἐξετάσεων, καὶ βλέπωσι
τὸν διδάσκαλον ἀγωνιῶντα μὲν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἀτρότους καταβαλ-
λοντα μόχθους, ὅπως ἐντελῶς προπαρασκευασθῶσι, διότι ἡ ἡμέρα
αὕτη εἶναι δι' αὐτὸν ἡμέρα δοκιμασίας, ἡμέρα ἀθώσεως ἢ καταδί-
κῃς, μικρὰ δὲ περὶ τῶν ἄλλων παιδῶν φροντίζοντα, ὡς μικρὰν ἢ μη-
δεμίαν παρ' αὐτῶν ἐλπίζοντα ὑποστήριξιν, καὶ ἐπέλθῃ τέλος ἡ ἡμέ-
ρα αὕτη, καὶ ὁ διδάσκαλος σεμνυνόμενος παρυστήσῃται τοὺς ὀλί-
γους τούτους μαθητὰς πρῶτους ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ ἀπο-
λαμβάνῃ τὰς τῶν ἀκροατῶν ἐπευφημίας διὰ τῶν ἐπιτυχῶν αὐτῶν
ἀπαντήσεων, γαυριῶντων ἤδη καὶ αὐτῶν καὶ μεθ' ὑπερφηνεῖας πε-
ριθλεπόντων τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενα τῶν ἀκροατῶν βλέμματα,
τότε πλέον θά βεβαιωθῶσιν ἐντελῶς ὅτι δι' αὐτῶν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν
μόνον ὁ διδάσκαλος ὑπάρχει, καὶ ὅτι αὐτοὶ τὸ πᾶν εἰσιν ἐν τῇ scho-
λῇ, καὶ ὅτι, τούτων ἀπόντων, οὔτε ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ εὐδο-
κιμήσῃ ἐνώπιον τῆς κοινότητος, οὔτε οἱ ἔφοροι νὰ εὐπροσωπήσωσιν
ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων, οὔτε ἡ κοινότης αὕτη νὰ διαφημισθῇ εἰς τὰς
γεινναζούσας κοινότητας, ὅτι διατηρεῖ σχολεῖον λόγου τινὸς ἄξιον.
Οἱ μαθηταὶ λοιπὸν οὔτοι, ἐπιμελούμενοι, ἐμφανιζόμενοι εἰς τὰς ἐ-
ξετάσεις καὶ ἐπιτυχῶς ἀποκρινόμενοι, ὑποχρεοῦσι καὶ διδάσκαλον
καὶ ἐφόρους καὶ κοινότητα. Ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν ἄρα συμβαίνει
πᾶν τούναντίον τοῦ θεμελιώδους καὶ κυρίου σκοποῦ, ὅν οἱ πρῶτοι
καθιδρυταὶ προέθεντο. Ἐπειδὴ συνεισφέρουσι μὲν οἱ φιλογενεῖς ἄν-
δρες, κοπιᾶζουσιν οἱ ἔφοροι, καταβάλλουσι τὸν ὄβολόν αὐτῶν αἱ
κοινότητες, καὶ οἱ διδάσκαλοι τὴν ὑγείαν αὐτῶν θυσιαζουσιν, ἀλλ' οἱ
μαθηταὶ, ὑπὲρ ὧν πάντα ταῦτα γίνονται, ἀντὶ νὰ φέρωσι μυρίας
ὄσας εὐγνωμοσύνας πρὸς τοὺς εὐεργέτας τούτους, τούναντίον θεω-
ροῦσιν ἑαυτοὺς ὑποχρεωτάς καὶ εὐεργέτας τῶν εὐεργετούντων! Οὐ
μόνον δὲ παρὰ τοῖς παισὶν ἡ ἰδέα αὕτη ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ παρ'
αὐτοῖς τοῖς ἀπλουτέροις καὶ ἀμαθετέροις τῶν γονέων. Διότι βλέ-
ποντες τοὺς παῖδας αὐτῶν τιμωμένους μάλιστα πάντων, καὶ τοὺς
διδασκάλους καὶ τοὺς ἐφόρους εὐδαιμονιζομένους αὐτῶν ἕνεκα, κα-
ταντῶσι καὶ αὐτοὶ τέλος νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι ὁ κόσμος ἔχει ἀνά-
γκην ἀπὸ τὰ παιδιὰ των. Ἐκ τούτου συμβαίνει, ἔνθα ὑπάρχει συ-
νήθεια νὰ φιλοδωρῶσιν οἱ γονεῖς τοὺς διδασκάλους κατὰ τινὰς ἐπι-

σήμους ἡμέρας, σπανίως· νὰ προσφέρηται δῶρόν τι πρὸς μαθητοῦ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις διδόντος. Περὶ τοῦ ἀπχραιτήτου καθήκοντος τοῦ μαθητοῦ τοῦ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς ἐξετάσεις, ὁ μὲν ἑλληνικὸς διοργανισμὸς ἐν ἄρθρῳ 25 ὀρίζει τὰ ἑξῆς: « Ἐκστος μαθητὴς χρεωστὲὶ νὰ ἐμφανίζηται εἰς τὰς ἐξετάσεις, καὶ μόνον δι' ἀσθένειαν ἢ ἄλλην καταπεύγουσαν αἰτίαν δύναται νὰ λείψῃ ἀπὸ αὐτάς. Οἱ ἄνευ ἀνάγκης ἀπόντες προσκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ὑπηρέτην τοῦ σχολείου, καὶ μὴ ἐμφανισθέντες ἀποβάλλονται. » Ἄλλ' οὐκί εἰς τὸν διδάσκαλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν οἷς ὀλίγοι οὗτοι μαθηταὶ, δυσχερστηθέντες πρὸς αὐτὸν, συμφωνήσασιν ν' ἀποφοιτήσωσι τῆς σχολῆς πρὸ τῶν ἐξετάσεων, περπεύσαντες τοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνας αὐτῶν! Τί θὰ εἴπῃ τότε εἰς τὸν κόσμον, καὶ τίς θὰ δικαιολογήσῃ αὐτόν; Ποῖος γνωρίζει τὴν ἠθικὴν ταύτην τῶν σχολείων κατάστασιν, τὴν ἐνδόμυχον, τὴν ἐν τοῖς ὀστέοις, ὡς εἰπεῖν, αὐτῶν ἐνυπάρχουσαν, καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ γνωστὴν οὐσαν, εἰμὴ μόνῳ τῷ διδασκάλῳ, εἰς θ' οὐδὲ συμφέρει νὰ ὁμολογήσῃ αὐτήν; Ποῖος θέλει τὸν πιστεύσει, ἐὰν εἴπῃ ὅτι οἱ ὀλίγοι οὗτοι μαθηταὶ ἦσαν προνομιούχοι, δεσποτικοὶ καὶ τυραννικοὶ πρὸς τοὺς ἄλλους παιδας, καὶ ὅτι μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρῃ τὰς μεγάλας αὐτῶν ἀξιώσεις δυσχερῆστησαν αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἡ ἀποφοιτήσις των εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπει, εἰμὴ μόνον εἰς τὸ νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτόν; Πόσον δὲ μικροπρεπὴς καὶ ἀσυνεπὴς ἤθελε νομισθῆ, ἐὰν ἐκφέρῃ τοὺς λόγους τούτους, ὡς πολλάκις πρότερον ἐλθὼν εἰς ἀνάγκην νὰ ἐπαινήσῃ αὐτοὺς τούτους τοὺς μαθητάς ὡς ἐπιμελουμένους καὶ προοδεύοντας; Δύνανται δὲ οἱ ὀλίγοι οὗτοι μαθηταὶ νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν τε διδάσκαλον καὶ τοὺς ἑφόρους, οὐ μόνον ἀποφοιτῶντες, ἀλλὰ καὶ μεταβαίνοντες εἰς τὴν σχολὴν γειτνιαζούσης τινὸς κοινότητος καὶ παρασύροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους τῶν μαθητῶν, ἐνθα θέλουσι τοὺς ὑποδεχθῆ με πολλὴν εὐχαρίστησιν. Διότι δυνατόν αὐτὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖ νὰ ὑπάρχωσιν. Οἱ δὲ ἄνθρωποι τῆς σχολῆς ἐκείνης θέλουσι καυχᾶσθαι τότε πρὸς τοὺς ἀπλουστέρους, ὅτι τὸ σχολεῖον αὐτῶν τοιοῦτον ἐκτῆσατο ὄνομα, ὥστε ἐφέλκει καὶ τῶν γειτνιαζουσῶν κοινοτήτων τοὺς παιδας. — Μαθητὴς συνοικίας τινὸς, κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος κειμένης, ἠθέλησε ν' ἀποφοιτήσῃ ἐγγιζουσῶν τῶν ἐξετάσεων. Οἱ ἑφοροὶ, εἰδοποιηθέντες τοῦτο παρὰ τοῦ διδασκάλου, παρεκίνησαν αὐτόν νὰ ἐπιμείνῃ μέχρι τοῦ τέλους τῶν ἐξετάσεων. Ὁ μαθητὴς, ἀναγκασθεὶς ἐκ τῶν λόγων τῆς ἑφορείας, ἔμεινε. Ἀλλὰ τί συνέβη; Ὁ μαθητὴς οὗτος ἔσχε τὴν οἴσιν, ὅτι ὁ διδάσκαλος καὶ οἱ ἑφοροὶ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ αὐτόν. Ἡ ἰδέα αὕτη διεδόθη μεταξὺ τῶν ἄλλων παιδίων, καὶ ἀντανάκλασις αὐτῆς ἐγένετο εἰς τὰ παιδία ἑτέρας γειτνιαζούσης κοινότητος· ὥστε

ἡμεῖς αὐτοὶ κατελάβομεν παῖδας τινὰς ἐξιστοροῦντας πρὸς ἀλλήλους τὸ ἱστορικὸν τοῦτο, ὅπερ μᾶς ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν.—Πτωχὸς τις, ἀλλὰ βίαναισος πατὴρ διέταξε τὰ δύο δίδυμα αὐτοῦ τέκνα νὰ οἰκουρήσωσι, μέχρις οὗ ἡ ἐφορεία ἀγοράσῃ αὐτοῖς πέδιλα. Ὁ πατὴρ οὗτος ἐσκέφθη, ὅτι ὅσω πλείους ἡμέρας οἱ παῖδες ἀπόντες ὦσι, τοσοῦτον ὀλιγωτέραν τιμὴν εἰς τὴν ἐφορείαν θὰ ἀποφέρωσιν, ἀνεπιτυχέστερον ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων ἀπαντῶντες. Δὲν ἐπέτρεψε λοιπὸν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν σχολὴν, πρὶν ἢ ὁ κλητὴρ τῆς κοινότητος (κεχαγιαῖς), μεταβάς εἰς τὴν οἰκίαν καὶ λαβὼν τὸ μέτρον τῶν εὐφυῶν παιδῶν, ἠγόρασεν αὐτοῖς τὰ ποθοῦμενα πέδιλα.

§. 21. Τοιαύτη τις εἶναι ἐν γένει ἡ ἐσωτερικὴ τῶν σχολείων κατάσταση, διαφθείρουσα μὲν τοὺς παῖδας, καὶ τοὺς μὲν εὐφυεῖς αὐτῶν οἰηματίας καὶ δεσποτικούς καθιστᾶσα, τοὺς δὲ ἀφυστέρους ὀκνηροὺς καὶ ἀμαθεῖς, διαφθείρουσα δὲ τοὺς διδασκάλους, ὡς ἀναγκάζουσα νὰ πράττωσι πολλὰ ἐναντίον τῆς συνειδήσεως αὐτῶν. Προέρχεται δὲ, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῆς περὶ τὴν τῶν σχολείων διεύθυνσιν ἀπειρίας. Ἰνα θεραπευθῇ ἡ κατάσταση αὕτη τῶν σχολείων, ἀπαιτοῦνται δύο τινά:

Α'. Νὰ κατασταθῇ ὁ διοργανισμὸς τοῦ σχολείου ἀνεξάρτητος ἐκ τοῦ διδασκάλου.

Β'. Νὰ κατασταθῇ ὁ διδάσκαλος ἀνεξάρτητος ἐκ τῶν μαθητῶν.

§. 22. Ὅπως κατορθωθῇ τὸ πρῶτον, ἀπαιτεῖται ἐκάστη κοινότης νὰ διαγράψῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου τῆς, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, §. 13, διαιρουσά αὐτὸ ἀναλόγως τῶν πόρων αὐτῆς εἰς μίαν μὲν τάξιν, ἐὰν ἓνα μόνον διδάσκαλον δύναται νὰ διατηρῇ, εἰς δύο, ἐὰν δύο ἑλληνοδιδασκάλους καὶ ἓνα διδάσκαλον τῆς Τουρκικῆς*, εἰς τρεῖς, ἐὰν δύναται νὰ διατηρῇ τρεῖς ἑλληνοδιδασκάλους καὶ ἓνα τῆς Τουρκικῆς. Τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν εἰς ἐκάστην τάξιν ὀφείλει νὰ διδάσκη ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος, ἢ, ἐὰν ὑπάρχῃ Γαλλοδιδάσκαλος, τὰς ὥρας τῶν Γαλλικῶν μαθημάτων δύνανται νὰ ἀντικαθιστῶσιν οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι δι' ἄλλης ἐργασίας μετὰ τῶν μαθητῶν. Τὴν διάκρισιν ταύτην τῶν τάξεων πρέπει νὰ διατηρήσῃ ἐκάστη κοινότης αὐστηρότητα, διότι εἰς τριτάξιον καὶ διτάξιον σχολεῖον οὐδέποτε δύναται νὰ διδάξῃ εἰς μόνον διδάσκαλος χωρὶς νὰ καταστραφῇ ἡ ἀρμονία τῆς προόδου τῶν μαθητῶν, καὶ χωρὶς νὰ ζημιωθῶσιν οἱ μαθηταὶ τὰ σπουδαστικά αὐτῶν ἔτη. Ἐκ τῆς μὴ ἀναλόγως τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων διαιρέσεως τῶν τάξεων τῶν σχολείων

* Ἡδε κατωτέρω τὸ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον Τουρκικὴ γλῶσσα, §. 35 καὶ ἑφεξ.

προέρχεται, ὥστε ὁ μαθητὴς, καὶ τοὶ διατελέσας τέσσαρα, πέντε καὶ πολλάκις ἐξ ἑτῆ ἐν τῷ σχολείῳ, νὰ μὴ δύναται πάλιν νὰ θεωρηθῆ ὡς τελειώσας τὴν σειράν τῶν σχολειακῶν μαθημάτων. Ὅθεν μαθητὴς διδασκόμενος Δημοσθένην ἐγραψέ ποτε ταύτην τὴν ἐπιστολήν, ὡς ἡ « Ὀμόνοια » κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1864, ἀριθμ. 269, ἔλεγε: « Ἐάν ἦσθαι βασιλεὺς θὰ εἶχατε ἓν βασιλεῖον, καὶ ἐάν ὁ θῆσ μου ἦτον γυνεκα θὰ ἦτον θεία μου. » Ἐδιδάσκετο δὲ ὁ μαθητὴς οὗτος Δημοσθένην, διότι οἱ μαθηταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνήθως, ὅσον προβαίνουν κατὰ τὰ σπουδαστικά ἔτη, τοσοῦτον προβαίνουν καὶ κατὰ τὰ μαθήματα, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἰκανότητος αὐτῶν. Ἐάν ὁ διδάσκαλος ὑπεβίβαζε τὸν μαθητὴν τοῦτον, δὲν εἶναι πάντῃ ἀπίθανον ὅτι ἤμπορουσε νὰ φάγῃ τὸ κεφάλι του. Διαγράψασα δὲ ἐκάστη κοινότης τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου της, καὶ διακρίνασα τὰ μαθήματα τοῦ πρώτου, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου ἔτους, καὶ ὀρίσασα ἐν ἰδιαιτέρῳ κανονισμῷ τὰς μερικότητας καὶ τὴν ἔκτασιν ἐκάστου μαθήματος, νὰ θεωρῆ τὸ πρόγραμμα τοῦτο ὡς ἱερὸν, καὶ οὐδενὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν νὰ ἐπιτρέπη. Ὄποταν ἐγκαθίσταται νέος διδάσκαλος, θὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν ῥητῶς ὅτι ὀφείλει νὰ ἐξακολουθῆ τὸν διαγεγραμμένον τῆς σχολῆς διοργανισμὸν, χωρὶς νὰ παρεκτραπῆ οὐδὲ κεραίαν. Τούτων γενομένων, ὁ διοργανισμὸς τῶν σχολείων ἐξασφαλίζεται ἄπξ διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν μεταβολῶν τῶν προσερχομένων ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως νέων διδασκάλων, καὶ καθίσταται σταθερὸς καὶ πάγιος. Καὶ τοῦτο ἐποίησαν μὲν τινες τῶν ἐπισήμων κοινοτήτων, δὲν ἔλαβον ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸν διοργανισμὸν τῆς Ἑλλάδος.

§. 23. Ὅπως κατορθωθῆ δὲ τὸ δεύτερον ἀπαιτοῦνται τρία τινά.

Α'. Νὰ ὀρίσῃ ἐκάστη κοινότης, ὡς ἐν §. 13 εἶπομεν, ὥστε ὁ μαθητὴς ὁ μὴ ἐπιμεληθεὶς κατὰ τὸ ἔτος τῆς μαθητείας του καὶ μὴ δυναθεὶς νὰ ἐκμάθῃ τὰ μαθήματα τοῦ ἔτους τούτου εἴτε ἐξ ἀπουσιῶν, εἴτε ἐκ νόσου, εἴτε ἐκ κακῆς θελήσεως, εἴτε ἐκ νωθρείας, νὰ μὲνῃ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὰ αὐτὰ μαθήματα, ἕως οὗ ἐκμάθῃ αὐτά.

Β'. Ἡ ἐφορεία ἐκάστης κοινότητος νὰ προσκαλῆ κατ' ἔτος ἓνα ἢ δύο διδασκάλους ἐκ τῶν κατεχόντων θέσιν οὐχὶ ὑποδεεστέραν, καὶ νὰ ἐκλέγῃ ἐξ ἑαυτῆς δύο λογίους, οὗτοι δὲ ὁμοῦ πάντες νὰ συγκροτῶσι τὴν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων. Ἡ ἐξεταστικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ, περιβεβλημένη οὕτω χαρακτῆρα ἐπίσημον, πληροφορηθεῖσα πρῶτον τὰ διδασκόμενα μαθήματα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν, νὰ προσδιορίσῃ τὰ μέρη, ἐφ' ὧν οἱ μαθηταὶ θὰ ἐξετασθῶσι διὰ κλήρου, νὰ ἐπιτηρῆ ἀκριβῶς τὰς πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀπαντήσεις τῶν μαθητῶν, νὰ προτείνῃ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐρωτήσεις τινὰς ἀ-

πειθυνομένους πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅταν περὶ τίνος μαθητοῦ εὐρίσκηται ἐν ἀμφιβολίᾳ, καὶ ἐξετάσασα καὶ πληροφορηθεῖσα ἀκριβῶς, νὰ προσδιορίζῃ ἀπροσωπολήπτως τὸ βῆθμον αὐτοῦ. Οἱ βῆθμοι ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ διοργανισμοῦ ὀρίζονται ἐν ἄρθρῳ 31 ὡς ἐξῆς: «Κάλλιστα, καλῶς, σχεδὸν καλῶς, μετρίως, μετριώτατα καὶ κακῶς.» Ἀφ' οὗ δὲ λάβῃ καὶ πρὸς τοῦ διδασκάλου μερικωτέρας πληροφορίας περὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῶν δυνάμεων ἐκάστου μαθητοῦ (ἐπειδὴ βεβαίως ἢ ψῆφος τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ ἰσχύῃ πολὺ, διότι μόνος αὐτὸς δύναται νὰ γνωρίζῃ κάλλιον παντὸς ἄλλου τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν), καὶ ἐφαρμογῇ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν βῆθμῶν, νὰ διαιεῖ τὸς μαθητὰς εἰς μονίμους καὶ προβιβάσιμους, ἤτοι εἰς μαθητὰς μέλλοντας κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ ἐπαναλάβωσι τὰ αὐτὰ μαθήματα, καὶ εἰς μαθητὰς μέλλοντας ν' ἀκούσωσι τὰ τῆς ἀνωτέρας τάξεως μαθήματα. Ἀλλὰ μέχρι τίνος βῆθμοῦ οἱ μαθηταὶ θέλουσιν εἶσθαι προβιβάσιμοι; Περὶ τούτου ὁ ἑλληνικὸς διοργανισμὸς σιωπᾷ ἄλλως ὁμως γενικώτερον ἐκφραζόμενος, ἐπιβάλλει μεγάλην αὐστηρότητα, ὀρίζων ἐν ἄρθρῳ 27 τὰ ἐξῆς: «Ὁ προβιβάσιμος εἰς ἀνωτέρας τάξεις προσδιορίζεται κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων· ἀπαγορεύεται μετὰ πάσης αὐστηρότητος ὁ προβιβάσιμος τῶν μὴ ἐχόντων τὴν ἀνήκουσαν ἱκανότητα μαθητῶν, οἵτινες χρεωστοῦν ν' ἀκούσωσιν ἐκ νέου τὰ μαθήματα τῆς αὐτῆς τάξεως, εἰς ἣν εὐρίσκοντο τὸ προλαθῖν ἔτος. Ὁ δὲς μίαν τάξιν ἐπαναλαθῶν χωρὶς νὰ κατασταθῇ προβιβάσιμος ἄξιος, ἀποπέμπεται τοῦ σχολείου.» Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ ὑπουργοῦ Χ. Χριστοπούλου, ὑπ' ἀριθ. 4992, καταφαίνεται ὅτι οἱ τρεῖς πρῶτοι βῆθμοι ἐθεωρήθησαν ὡς προοδευτικοὶ καὶ παρέχοντες δικαίωμα προβιβάσιμου, δηλ. οἱ κάλλιστα, καλῶς καὶ σχεδὸν καλῶς. Οἱ δὲ μαθηταὶ, οἱ μὴ ἐμφανισθέντες εἰς τὰς ἐξετάσεις, πρέπει νὰ κατατάσσωνται εἰς τοὺς μονίμους, εἰ μὴ ὑπὸ νοσήματος ἢ ἄλλης κατεπιγούσης ἀνάγκης ἐκωλύθησαν, ἀλλὰ τότε ὀφείλουσι νὰ δίδωσιν ἰδίαις ἐξετάσεις κατὰ τὴν ἑναρξίν τῶν μαθημάτων ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος καὶ ἐνὸς τῶν δύο λογίων ἐκείνων, τῶν ἀποτελεσάντων μέρος τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς. Ἐγκυκλιὸς τις τοῦ αὐτοῦ ἀνωτέρω ὀνομασθέντος ὑπουργοῦ, ὑπ' ἀριθ. 4409, ἐπιτρέπει τὰς κατὰ τὴν ἑναρξίν τῶν μαθημάτων ἰδίαις καὶ ἐπαναληπτικὰς ταύτας ἐξετάσεις καὶ εἰς ὅσους τῶν μαθητῶν «δὲν ἐκρίθησαν μὲν ἄξιοι προβιβάσιμου, ὡς ἐκφράζεται, εὐρέθησαν δὲ ἐν μέρει μόνον ἑλλιπεῖς καὶ οὐχὶ καθόλου ἀπρόκοποι.» Καὶ ἐπειδὴ τὰς ἐξετάσεις ταύτας ὁ νόμος οὔτε ῥητῶς ὀρίζει, ἀλλ' οὔτε ἀπαγορεύει, προσέθησιν ὁ ὑπουργὸς ὅτι «καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὑπὲρ τῆς αὐστηρότητος κατὰ πάντα προβιβάσιμον πνεῦμα τοῦ νόμου συμφέρει μᾶλλον ἢ προσκρούει ἢ ἐν λόγῳ

συνήθεια (ἢ τῶν ἐπαναληπτικῶν δηλ. ἐξετάσεων)· διότι, χορηγουμένως προσφυγῆς τοῖς ἀδυνάτοις τῶν μαθητῶν εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων διὰ νέας μελέτης καὶ δευτέρας δοκιμασίας, δύνανται οἱ ἐξετασταὶ εὐκολώτερον καὶ πολλάκις δικιχότερον νὰ ὦσιν αὐστηροὶ κατὰ τὰς κρίσεις αὐτῶν, καὶ νὰ μὴ περὶδέχωνται ὡς προβιβασέους ἢ τοὺς ἐντελῶς συγκεκριοτημένους καὶ εὐδοκίμησαντας. »

§. 24. Τούτων γενομένων, ἀναιρεῖται ἐν μέρει ἡ ἐνοχὴ τοῦ διδασκάλου. Ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῆ αὐτὸν, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν σχολὴν μὴ ἀνάλογα τοῖς μαθηταῖς μαθήματα, καὶ ἐκ τούτου οἱ μαθηταὶ ὠπισθοδρόμησεν. Διότι τὰ μαθήματά εἰσι διαγεγραμμένα παρὰ τῆς κοινότητος. Οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῆ αὐτὸν, ὅτι ὑπεβίβασεν ἢ προὔβιβασε μαθητὰς πρὸ ἀξίαν. Διότι τοῦτο ἔκκειν ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ. Οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῆ αὐτὸν, ὅτι ἐνησχολήθη μᾶλλον εἰς τὴν τρίτην καὶ παρημέλησε τὰς δύο ἄλλας, ὅταν τὸ σχολεῖον ἦναι μονομελές. Διότι τρίτη καὶ δευτέρα τάξις δὲν θὰ ὑπάρχη. Οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῆ αὐτὸν, ὅτι διέλυσε τὴν ἐκ τῆς πρώτης σχηματισθεῖσαν δευτέραν τάξιν, διότι ἡ κοινότης, μὴ ἔχουσα ἀνάλογον πληθυσμὸν μαθητῶν, μητε πόρους ἰκινούς, δὲν δύναται νὰ διατηρῆ σχολεῖον διττάξιον, καὶ νὰ μισθοδοτῆ δύο διδασκάλους τῶν ἐλληνικῶν καὶ ἓνα τῆς τουρκικῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτων πάντων ἀναιρεθέντων, μέγα ἔτι βῆρος ἐπιρέμαται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ διδασκάλου. Διότι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἔλλειψις οὐσιωδεστάτη, ἐξ ἧς πλείεσσι ζημίαι τῶν σχολείων προέρχονται. Καὶ αὕτη εἶναι τὸ τρίτον, ὅπερ εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι φρεῖλει ἐκάστη κοινότης νὰ θεραπεύσῃ. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη μεταβίνομεν. Εἶναι δὲ ἡ ἔλλειψις αὕτη

Τὸ ἀσχετον τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 25. Ἐκ τοῦ ἀσχετοῦ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολείων προέρχεται ἡ μὴ ἐπίσημος παρὰ τῶν κοινοτήτων ἀναγνώρισις τῆς ὑπεροχῆς τῆς σχολῆς ἑτέρας κοινότητος, καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς ἐπισημότητος τοῦ χαρακτῆρος τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προερχομένων διδακτικῶν βιβλίων, περὶ ὧν ἐλέγομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ διδακτικῶν βιβλίων. Ἐκ δὲ τοῦ τελευταίου τούτου πηγάζει καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν δυναμένων νὰ συντάξωσι τελειότερόν τι καὶ μεθοδικώτερον. Ἐξ αὐτοῦ τούτου πάλιν προέρχεται καὶ ἡ παρὰ τῆ αὐτῆς κοινότητι ἐμμονὴ τριῶν, δύο ἢ ἐνὸς μαθητοῦ, μίαν συγκροτούντων τάξιν, καὶ ἡ πολύμοχος καὶ πολυδάπανος διδασκαλίαι αὐτῶν, ἧτις ζημιοὶ μὲν τοὺς ἄλλους παιδας τὰ μέγιστα, διαφθείρει δὲ πολλάκις καὶ αὐτῶν τούτων τὰ ἥθη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν. Ἐξ αὐτοῦ τούτου προέρχεται κατὰ μέγα

μέρος καὶ ἡ ἐξάρτησις τοῦ διδασκάλου ἐκ τοῦ μαθητοῦ. Ἐπειδὴ ὁ μαθητὴς, δυσχερῶς τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀποφοιτᾷ, καὶ μεταβιβάσκει εἰς ἑτέραν σχολὴν γίνεται ὑποδεκτὸς ἄνευ ἀποδεικτικού τῆς ἐν τῇ προτέρᾳ σχολῇ μαθητείας του, ἄνευ ἐνδεικτικῶν ἐξετάσεων, ἄνευ συστάσεως τοῦ διδασκάλου ἢ τῆς ἐφορείας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὑποδέχονται αὐτὸν μετὰ χρεῶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως ὡς πλείστης· διότι ἡ μεταβίβασις αὐτοῦ σημαίνει, ὅτι τὸ μὲν σχολεῖον εἰς ὃ μεταβιβάζεται εἶναι τελειότατον καὶ ὁ διδάσκαλος πολυμαθέστατος, τὸ δὲ σχολεῖον ἐξ οὗ ἀπεφοιτήσεν ἀτελέστατον καὶ ὁ διδάσκαλος ἀμαθέστατος· ὁ δὲ μαθητὴς, καὶ τοὶ μὴ γνωρίζων ἐνίοτε μὴδὲ νὰ ἀναγνώσῃ, ἀνεγνώρισεν τοῦτο κατὰ θεῖαν τινὰ ἐμπνευσιν, ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὅστις εἶναι πολλάκις χεῖρ χειρότερος. Αἱ δὲ ἀυθαίρετοι αὐτὰι μεταβίβασεις, συμπρασούρουσαι πολλάκις καὶ ἄλλους τῶν μαθητῶν, δύνανται νὰ ἀραιοώσωσι τὰς τάξεις τοῦ σχολείου, καὶ νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν, καὶ νὰ καταστήσωσι τὸν διδάσκαλον ἔνοχον ἐνώπιον ἐφορείας ἀπλοῦκῆς καὶ ἀμυθοῦς, ἢ μὴ γινωσκούσης καλῶς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν σχολείων κατάστασιν. Διδάσκαλός τις ἔλεγέ ποτε ἐνώπιον ἄλλων διδασκάλων, παρόντος καὶ ἐφόρου τινός, ἐν τινι καφενεύῳ τοῦ Φαναρίου, ὅτι ἡ γλῶσσά του μαλλί ἐβγαλεν, ἕως οὗ νὰ κάμῃ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολείου του 35. Ὁ διδάσκαλος ἄρα πρέπει νὰ εἶναι καὶ μαθητοθήρας καὶ μαθητολόγος. Τοῦτο δὲ δὲν λέγομεν διὰ νὰ προσβάλωμεν τὸν διδάσκαλον τοῦτον, τὸν ὁποῖον σεβόμεθα διὰ τοὺς ἀτρίτους κατὰ τὴν διδασκαλίαν του μόχθους, ἀλλὰ διὰ νὰ δεῖξωμεν εἰς τί φέρει τοὺς διδασκάλους ἡ κακὴ τῶν σχολείων διεύθυνσις παρὰ τῶν ἐφορειῶν, καὶ ἡ ἀπειρία τῆς ἐσωτερικῆς τῶν σχολείων καταστάσεως. Παραλείπομεν τὸ νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅποια οἴησις καὶ ἀλαζονεία ἐμπνέεται εἰς ἐκεῖνον τὸν μαθητὴν, ὅστις νομίζει ὅτι δύναται τὴν μὲν τῶν διδασκάλων νὰ ἀτιμάσῃ διὰ τῆς ἀπουσίας του, τὸν δὲ νὰ τιμήσῃ διὰ τῆς παρουσίας του, καὶ πόσον δύσχερστος ἤθελεν εἶσθαι ὁ τοιοῦτος πρὸς τὸν διδάσκαλον, καὶ ὅποια παραλυσία ἤθελεν ὑπάρχει εἰς τὴν σχολὴν τὴν ἐκ τοιούτων μαθητῶν συγκεκροτημένην. Εἶδομεν σχολεῖον, ἐνθ, ὅσας ὁ διδάσκαλος διέταττε τῶν μαθητῶν τινὰ νὰ γονατίσῃ, ὁ μαθητὴς ἠγείρετο ἐκ τοῦ θρανίου, ὑπέβλεπε τὸν διδάσκαλον ἀγρίως, καὶ ἀντὶ νὰ γονατίσῃ ἐφευγε δρομαίως ἐκ τῆς σχολῆς, ἐπανερχόμενος ὅσας τῷ ἤρχετο ἡ ὄρεξις νὰ συναδολεσχῆσῃ μετὰ τῶν συσπουδαστῶν του, ὁ δὲ διδάσκαλος ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ τοῦ νὰ ὑποβάλῃ αὐτὸν εἰς ποινὴν τινὰ, διότι ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀποφοιτήσῃ πρὸς τὴν σχολὴν γειτνιαζούσης τινὸς κοινότητος, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἀποφοιτήσεως ταύτης ἤθελον πέσει κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ διδασκάλου. Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύ-

της τῶν σχολείων εὐρύτατον ἀνοίγεται στάδιον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἵτινες ἢ διὰ συμφέροντα, ἢ διὰ κκεντρέχειν, ἢ δι' ἄλλην οἰκνδήποτε αἰτίαν ἐπιθυμοῦσι νὰ ῤαδιοργῶσι κατὰ τῶν διδασκάλων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων· οἱ τριοῦτοι δίνονται κατὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ κραυγαζῶσιν ἢ νὰ ψιθυρίζωσιν εἰς τὸ οὖς τῶν ἄλλων ὅτι ἐξεκινῶθη τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, καὶ τοὶ αὐτοὶ πολλάκις τὴν ἀφορμὴν τούτου παρέχοντες. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι πόρον ποιούμενοι τὴν τῆς κοινῆς ἀμάθειαν καὶ πραγματοποιοῦντες τὸ τῆς παροιμίας « Βρῆκε τυρλὸς κατῆρορο, » ῤαδιοργῶσι πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς ἐφόρους, πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς παῖδας. Πολλάκις ἐνεργεῖται ἡ ἀποφοίτησις μαθητοῦ ἕκ τινος ἐπισήμου σχολῆς πρὸς κατωτέραν, ἵνα διαφραμισθῇ ἡ σχολὴ αὕτη παρὰ τοῖς ἀπλουστέροις. Διδάσκαλός τις ἔλεγέ ποτε πρὸς τινὰ χήραν, μητέρα δύο ἄρσενικῶν παιδίων, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐξετάσεων μαθητὰς τινὰς τοῦ σχολείου του μέλλοντας νὰ προβιβασθῶσι, μὴ δυνάμενος δι' αὐτῶν νὰ σχηματίσῃ ἰδίαν τάξιν, σκοπεύει νὰ συστήσῃ εἰς Φανάριον, ἐὰν οἱ γονεῖς τὸ ἐγκρίνωσι, καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν μεγαλῆτερον αὐτῆς υἱόν. Ἡ μήτηρ σκεφθεῖσα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀπήντησεν· « Ἄλλ' ἐκ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς μαθητῆς τις ἀπεφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν . . . » εἶπούσα τὸ ὄνομα ἐνοριακῆς τινος σχολῆς ἀσημάντου. Ὁ διδάσκαλος ἀκούσας τοῦτο εἰσώπησε μετὰ λύπης. Παρκαίπομεν πρὸς τούτοις τὸ νὰ ἐκθίσωμεν, ὅποια σύγχυσις καὶ ὅποια ζημίαι δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐκ τῶν αὐθαϊρέτων τούτων μεταβάσεων εἰς τὴν σπουδὴν τῶν παιδίων διὰ τὸ ἑτερόμορφον τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων σχολείων. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, ὡς ἐν κεφαλαίῳ προστίθεμεν, ὅτι ἐκάστη σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἰδιαιτέρον βασιλεῖον, οὗτινος πρέσβεις εἰσὶν οἱ ἐξ ἄλλων συνοικιῶν προσερχόμενοι παῖδες, ἀντιστρατευόμενοι αἰείποτε πρὸς τὸν μικροβασίλεα τοῦ τόπου των, ἤτοι πρὸς τὸν διδάσκαλον τῆς ἑαυτῶν συνοικίας, τοῦ ὁποίου τὸν ζυγὸν εὐτυχῆσαντες ἀπετίναξαν.

§. 20. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν εἶναι ἠναγκασμένος νὰ κολακεύῃ τοὺς μαθητὰς, νὰ μὴ ἦναι πολὺ αὐστηρὸς πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, νὰ παραβλέπῃ πολλὰ αὐτῶν ἀτοπήματα, καὶ ἐνὶ λόγῳ νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν τε πειθαρχίαν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ σχολείου του, ἵνα καταρτίσῃ τὴν ἐν αὐτῷ διαμονὴν τῶν μαθητῶν τερπνοτέραν ἄλλων σχολείων. Πρὸς τούτοις εἶναι ἠναγκασμένος, νὰ κολακεύῃ τοὺς γονεῖς τῶν παιδίων, νὰ λέγῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι προοδεύουσι, καὶ ὡσὶν ἀμελῆ, καὶ νὰ ἔρχεται εἰς ἀντίφρασιν καὶ εἰς σύγκρουσιν πολλάκις πρὸς τὴν ἐφορείαν, νὰ περιφρονῇ ὅλα τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους διδασκάλους ἐνώπιον τῶν γονέων, καὶ ἐνὶ λόγῳ νὰ τοὺς ἀπατᾷ, ἵνα παρ' αὐτῷ τοὺς υἱοὺς των διατρῶσι.

§. 27. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων πάντων ποῖν ἠθικὴν ἀνάγκην ἔχει ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μαθητὴς νὰ ἐπιμεληθῆ, ὅπως δώσῃ καλὰς ἐξετάσεις; Ἐπειδὴ, ἐὰν δὲν ἐπιμεληθῆ καὶ δὲν εὐδοκιμήσῃ, ποῖν ἠθικὴν ποιήν ἐπιβάλλει αὐτῷ ὁ διοργανισμὸς τῶν σχολείων; Ὁ πατὴρ αὐτοῦ θὰ δυσχερεστηθῆ, θὰ ἀποδώσῃ τὸ σφάλμα ἰδίως εἰς τὸν διδάσκαλον, καὶ ὁ μαθητὴς θὰ μεταβῆ εἰς τὴν σχολὴν ἑτέρας κοινότητος αὐτοσύστατος. Μεταβάντες δὲ ἐκεῖ ὁ τε πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς εἶναι, πολὺ πιθανὸν νὰ ἀκούσωσι τοὺς ἐφεξῆς λόγους, ἐπιθεβαιούντας τὴν κατὰ τοῦ διδασκαλοῦ ὑπόνοιαν τοῦ πατρὸς: « Ἐὶν ὁ υἱὸς σὺς ἦτο ἐδῶ ἐξ ἀρχῆς, ἤθελε γνωρίζει πολὺ περισσώτερα. » Ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, ἕκαστος διδάσκαλος εἶναι ἠναγκασμένος νὰ περιφρονῇ ὅλα τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους διδασκάλους, ἵνα συνάγῃ μὲν παρ' ἐκυτῷ τὸν τῶν ἄλλων συνοικιῶν παῖδας, κωλύῃ δὲ τοὺς παρ' ἐκυτῷ τοῦ ν' ἀποφοιτῶσιν ἀλλαχόσε. Ἡ δὲ περιφρόνησις αὕτη δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς ἰδίας ἐκάστου φιλαυτίας, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ παροιμία « Κερκαμεὺς κερκαμεὶ κοτέει καὶ τέκτων τέκτονι, » ἀλλὰ προσεπαυζάνει αὐτὴν καὶ ὁ ἄσχετος διοργανισμὸς τῶν σχολείων. Ἐπειδὴ ἐν οὐδεμίᾳ δημοσίᾳ θέσει δύναται νὰ διαμείνῃ ἐπὶ πολὺ ὁ διδάσκαλος, ἐὰν δὲν πείσῃ τὸν κόσμον, ὅτι μόνος αὐτὸς γνωρίζει νὰ διευθίῃ αὐτὴν προσκρόντως. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν συνοικίαν αὐτοῦ ὁ πατὴρ ὁ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἀκούσας, προκατελιγμένως μὲν κατὰ τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητός του, ἔχων δὲ ἠθικὸν συμφέρον νὰ φυσιῇ, ὅτι εἰσῆγαγε τὸν υἱὸν του εἰς σχολὴν πολὺ ἐντελεστεράν, πόσα ἄρα γε θὰ λέγῃ καὶ τί θὰ ἐνεργῇ!

§. 28. Κυρίως λοιπὸν τιμωρεῖται ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν ἀμέλειαν τοῦ μαθητοῦ, εἰς δὲ τὸν μαθητὴν οὐδεμίᾳ ἀνάγκῃ ἐπιβάλλεται, εἰμὴ μόνῃ ἢ βλάβῃ τοῦ διδασκάλου. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀφ' οὗ ὁ διδάσκαλος τοσαῦτα ὑποφέρει ἐνεκα τοῦ ἀμελοῦς μαθητοῦ, εἶναι δίκαιον ἴσως καὶ αὐτὸς νὰ τοῦ τινάζῃ τὴν προβιά. Τὸ κακὸν ὁμῶς εἶναι ὅτι δὲν δύναται πάντοτε καὶ πανταχοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσι νὰ νωμᾷ τὸ μόνον αὐτῷ ὑπολειπόμενον ὄπλον, διότι ἐνίοτε τὴν παθαίνει. Μαλιστα περισσώτερον φοβεῖται ὁ διδάσκαλος ἐκ τῆς βλάβου ἢ ὁ μαθητὴς, καὶ περισσώτερον πολλάκις πονεῖ τὸν διδάσκαλον παρὰ τὸν μαθητὴν. Παρὰ δείγματα τοιαῦτα ὑπάρχουσι πολλά.

§. 29. Ἀλλὰ μήπως ἐπιβάλλεται ἠθικὴ τις ἀνάγκη εἰς τὸν μαθητὴν ἵνα ἐμφανισθῆ εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις; Ἐὰν θέλῃ, ἐμφανίζεται, εἰ δὲ μὴ, τίς θὰ τὸν ἀναγκάσῃ, ἀφ' οὗ οὐδὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐμφανίζεται; Ἐὰν ὀλίγον τὸν στενοχωρήσωσιν, ἀποφοιτᾷ καὶ αὐτὸς εἰς ἄλλην σχολὴν, καὶ ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ γεγονότα, περὶ ἧν ἀνωτέρω εἶπομεν. Ὅθεν ὁ μὲν διδάσκαλος εἶναι ἐξερτημένος ἐκ τῆς

έφορείας, εκ τής κοινότητος, εκ τών γονεών, εκ τών μαθητῶν καὶ εκ πάντων ὅσοι δύνανται νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις καὶ νὰ προτείνωσι πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐρωτήσεις, ὁ δὲ μαθητὴς ἐξ οὐδενός, οὐδὲ ἐξ αὐτῆς τῆς βιβλίου τοῦ διδασκάλου, ἐπειδὴ ἔχει δύο ἄκρας, καὶ πολλὰκις ἢ μία στρέφεται κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ νομῶντος. Ὁ μαθητὴς λοιπὸν τὸ ἔχει διπορτό! Ἐὰν εἰς τὸ ἓν μέρος εὕρισκῃ δυσκολίας, πηγαίνει ὅπου ὑπάρχουσιν ἐλιγώτεραι. Κατὰ πόσων ἄρα δεινῶν ἐφέλλει νὰ πλαιῖν ὁ διδασκαλὸς διδάσκων! Πῶς δὲ δύναται νὰ παραχθῆ πρόοδος, τοσαύτης ὑπαρχούσης διαφορᾶς μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, τοσοῦτον τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τὸν διδασκαλὸν ὑπερέχοντος; Ἐὰν δὲ βλέπωμεν πρόοδόν τινα ἐνίοτε, τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τοὺς ἀτύτους μόχθους τῶν διδασκάλων, καὶ εἰς τὴν καρτερικὴν καρδίαν αὐτῶν, οἵτινες, συνειθίσαντες νὰ ἀνέχωνται τὰ πάντα, στερήσεις, μόχθους, ἀδίκους αἰτιάσεις καὶ μυρία ἄλλα, φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν τὸ ἀτλάντιον τοῦτο βᾶρος τῆς διδασκαλίας, ὡς ἀληθεῖς τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως μάρτυρες.

§. 30. Ἀλλὰ θὰ μᾶς ἐρωτήσωσιν ἤδη, ποία ἠθικὴ ἀνάγκη πρέπει νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὸν μαθητὴν, ὅπως ἐπιμεληθῆ νὰ δώσῃ καλὰς ἐξετάσεις, καὶ ὅπως ἐμφανισθῆ εἰς αὐτάς; Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀνάγκη θέλει προέλθει ἐκ τῆς συνδέσεως τῶν σχολείων καὶ ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν διοργανισμῶν. Ἀφ' οὗ ἐκάστη κοινότης διοργάνισις, ὡς εἵπομεν, τὸ σχολεῖόν τῆς, διαγράψασα τὸ πρόγραμμά καὶ συντάξασα τὸν κανονισμὸν ἐπὶ τῆ βᾶσει τοῦ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος, ἐν συνευθριάσει τῆς ἐφορείας μετὰ τινῶν διδασκάλων, συμπαραδρεύοντος καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος, τότε εἶναι πολὺ εὐκόλον διὰ ταύτης τῆς ἀντιπροσωπευούσης αὐτὴν ἐπιτροπῆς, συγκεκριτημένης ὡς εἵπομεν, νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν ἐφορείαν τῆς γειτνιαζούσης κοινότητος, ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ συνέλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς ῥητὴν τινα ἡμέραν. Τοῦτου γενομένου, ἀμφότεραι αἱ ἐπιτροπαὶ δύνανται νὰ παραβάλωσι τοὺς διοργανισμοὺς τῶν σχολείων, νὰ παρατηρήσωσι τὰς διαφορὰς κατὰ τε τὰ μαθήματα καὶ τὸν χρόνον αὐτῶν, καὶ νὰ ταυτίσωσιν αὐτοῖς Νομίζομεν ὅτι οὐδεμία ἤθελεν ὑπάρχει διαφορὰ, ὡς συντεταγμένων πάντων ἐπὶ τῆς αὐτῆς βᾶσεως. Τοῦτο δὲ αἱ ἐπιτροπαὶ δύο ἢ τριῶν κοινότητων ποιήσασαι, δύνανται νὰ προῶσιν καὶ εἰς ἕτερόν τι. Νὰ συνάψωσι πρὸς ἀλλήλας συνθήκην, ἐφ' ἣ ἡ μεγαλύτερα κοινότης, ἢ δυναμὴ νὰ διατηρήσῃ σχολὴν διττάξιον ἢ τριτάξιον, νὰ δέχῃται τοὺς παῖδας τῶν ἄλλων μικροτέρων κοινότητων, τῶν μονοτάξιον ἢ διτάξιον σχολῶν διατρεουσῶν, τοὺς διελθόντας τὰ μαθήματα τοῦ πρώτου ἢ δευτέρου ἔτους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν συνοικίᾳ, νὰ δέχῃται δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τῆ βᾶσει ἐνδεικτικῶν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων κατὰ τὴν ἔ-

ναρξιν τῶν μαθημάτων, χωρίς νά υποβάλῃ αὐτοὺς εἰς ἐξετάσεις; ἰδιαι-
τέρας, ἢ ἐπὶ τῇ βάσει ἀποδεικτικοῦ τῶν δεδιδυγμένων μαθημάτων
ἐν μέσῳ τοῦ ἔτους, ὁπόταν οἰκογένειά τις μεταβαίῃ πανοικί εἰς ἄλ-
λην συνοικίαν. Τῆς συνθήκης ταύτης ἔχουσιν ἐπίσης ἀνάγκην καὶ αἱ
μεγάλαι καὶ αἱ μικραὶ συνοικίαι· αἱ μὲν μεγάλαι, διότι ἀραιοῦνται
ἀείποτε αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἕνεκα τῆς ἀποφοιτήσεως τῶν μαθητῶν
πρὸς ἔργον, αἱ δὲ μικραὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν πόρων. Οὐδένα δὲ
μαθητὴν νά δέχεται ἄνευ ἐνδεικτικοῦ τῶν ἐξετάσεων, ἢ ἐν μέσῳ τοῦ
ἔτους ἄνευ ἀποδεικτικοῦ, Δικαιοῦται δὲ τότε ἡ ἐπισχμοτέρα συνοικία
νά πέμπῃ αὐτὴ τὸ ἐν μέρος τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν
δημοσίων ἐξετάσεων τῶν μικροτέρων συνοικιῶν, ἵνα ἐπιτηρῇ τὰς προ-
δους τῶν μαθητῶν.

§. 31. Τούτων γενομένων, εὐθύς ὁ μαθητὴς εὐρίσκειται ὡς ἐν δε-
σμοῖς πεπιεσμένος, ἐπειδὴ οὕτω θέλει γνωρίζει, ὅτι ὀφείλει νά ἐπι-
μεληθῇ, νά ἐμφανισθῇ εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις, καὶ νά εὐδοκιμή-
σῃ οὐχὶ χάριν τοῦ διδασκάλου, τῶν ἐφόρων καὶ τῆς κοινότητος, τοῦ
μὲν, ἵνα διαμείνῃ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ καὶ κερδαίνῃ, τῶν δὲ, ἵνα εὐδι-
μονίζωνται παρὰ τῶν προσκεκλημένων ἐπὶ τῇ ἐπιμελείᾳ ἐφορεύσει,
τῆς δὲ, ἵνα διαθρυλλῆται παρὰ ταῖς ἄλλαις κοινότησι ὡς ἀξιόλογον
σχολὴν διατηρούσα, ἀλλὰ χάριν ἑαυτοῦ· ἐπειδὴ, μὴ ἐπιμεληθεὶς, μὴ
ἐμφανισθεὶς εἰς τὰς ἐξετάσεις καὶ μὴ εὐδοκιμήσας, δὲν δύναται νά
λάβῃ ἐνδεικτικὸν προβιβαίσιμον· μὴ λαθὼν δὲ τοῦτο, εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ
σχολῇ μείνῃ, εἴτε εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην μεταβῇ, θέλει εἶσθαι μό-
νιμος, ἥτοι θέλει καταταχθῇ ἐν τῇ τάξει, ἐν ἣ ἦν τὸ παρελθὸν ἔτος.
Δὲν δύναται λοιπὸν, μεταβάς εἰς ἄλλην σχολὴν, νά καυχᾶται ψευ-
δῶς πρὸς τοὺς ἄλλους παῖδας, ὅτι εὐρῆκε καλῆτερα· διότι ὅλοι θὰ
γνωρίζωσιν ὅτι ἀκολουθεῖ τὰ αὐτὰ μαθήματα. Ἴδου λοιπὸν μία ἠθι-
κὴ ἀνάγκη ἱκανῶς ἰσχυρὰ πρὸς αὐξήσιν τῆς ἐπιμελείας τοῦ μαθητοῦ.
Ἡ ἀνάγκη αὕτη πληροφορεῖ αὐτὸν πρακτικῶς ὅτι σπουδάζει χάριν
ἑαυτοῦ μόνον, καὶ ὅτι ἔχει ἀνάγκην τῆς συστάσεως τοῦ διδασκάλου,
τῆς ἐφορείας καὶ πάσης ἄλλης Ἀρχῆς ἐπὶ τῶν σχολείων. Ὁ δὲ δι-
δάσκαλος ἀπαλλάσσεται τῆς ἐξαρτήσεως τῶν μαθητῶν καὶ παντός
ἄλλου ἔργου ἐκφυαλίζοντος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅπερ πρότερον
ἠναγκάζετο νά πράττῃ, ἵνα διατηρήσῃ παρ' ἑαυτῷ τοὺς παῖδας. Ἐ-
πειδὴ οἱ μαθηταὶ δὲν δύναται νά τὸν ἐγκαταλείψωσιν ἐν μέσῳ τοῦ
ἔτους, οὔτε ν' ἀποφοιτήσωσι πρὸ τῶν ἐξετάσεων, οὔτε μεταβάντες
εἰς ἑτέραν σχολὴν νά βραδιουργῶσι παρὰ τοῖς ὑπολειφθεῖσι μικροῖς
παιδίοις. Ἐπειδὴ πανταχοῦ θέλουσιν ὑπάρχει τὰ αὐτὰ πράγματα,
καὶ τοῦτο θὰ ἦναι γνωστὸν εἰς πάντας. Ἀλλὰ θὰ μᾶς εἴπωσιν ἴσως,
ὅτι οὕτως ὁ μαθητὴς ὀ' ἀναγκασθῇ νά παραιτήσῃ τὰ γράμματα.

Εἶναι προτιμότερον νὰ παρκευθῆσθαι ὁλοτελῶς τὰ γράμματα, παρὰ νὰ φέρονται οἱ παῖδες τῆδε κάκεισε ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν ὅπου τοῖς ἀρέσῃ, καὶ νὰ βεβίωσι τοτὲ μὲν πρὸς τὰ πρόσω, τοτὲ δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ νὰ ἐγγαράσσῃται ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς παιδικῆς εἰς ἡλικίας ἢ τῶν διδασκάλων περιφρονήσεις ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν διδασκάλων. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶναι ἐν τῶν αἰτίων τῆς τῶν διδασκάλων περιφρονήσεως, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ διδάσκαλοι, ἕνεκα τοῦ κακοῦ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων, ἀναγκάζονται νὰ περιφρονῶσιν ἀλλήλους πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις εἶναι ὁμολογούμενον παρὰ πᾶσιν, ὅτι, ὅταν ὁ παῖς ἐγκαταλείπηται εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ, καθίσταται ἀλαζὼν καὶ βίαιος.

§. 32. Πάσης ταύτης τῆς ἠθικῆς παραλυσίας τῶν μαθητῶν, τῆς ἀτάκτου καὶ ἀλλοπροσάλλου αὐτῶν σπουδῆς, τῆς ἐλλείψεως πάσης πειθαρχίας ἐν τοῖς σχολείοις καὶ παντὸς σεβασμοῦ πρὸς τὰς σχολικὰς Ἀρχάς, τῆς ἀδιαφορίας καὶ περιφρονήσεως τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους, εἶναι ἀπυλλογόμενα αἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πόλεις. Ἐπειδὴ ἐν ἐκάστη αὐτῶν ἐν μόνον ὑπάρχει ἑλληνικὸν σχολεῖον, ὃ δὲ μαθητὴς ἀδυνατεῖ νὰ μεταβῇ ἀλλοῦ. Ἡ Κωνσταντινούπολις λοιπὸν εἶναι ὑποδεστέρα τῶν ἐπαρχιῶν, οὐ μόνον διότι ἐκεῖ «καὶ τοὺς διδασκάλους διατηροῦσι σταθερώτερον, παραλαμβάνοντες αὐτοὺς ἐπὶ τριετίαν καὶ πενταετίαν, καὶ τοὺς μισθοὺς αὐτῶν τελοῦσι πληρεστέρους, καὶ πλουτίζουσι πολλάκις αὐτοὺς, ὡς μὴ ἀπογυμνουμένους ἐκ τῆς πολυτελείας τῆς ἐνταῦθα ὑπαρχούσης, καὶ πλείους τιμὰς εἰς αὐτοὺς ἀποδίδουσι» καὶ διότι ὑπάρχουσι πόλεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἔχουσαι κατατεθειμένα ἀδρὰ κεφάλαια πρὸς διατήρησιν τῶν σχολείων· διότι ὑπάρχουσι πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐξεπαίδευσαν νέους ἢ συνέδραμον εἰς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Εὐρώπῃ, τοὺς ὁποῖους ἔχουσι ἤδη διδασκάλους» οὐ μόνον διὰ ταῦτα ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ὑποδεστέρα πολλῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων, ὡς ἄλλοτε ἐλέγομεν (Ἰδ. τοὺς Διδασκ. τῆς Κωνσταντινουπ. σελ. 23), ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν τῶν σχολείων κατάστασιν. Ὁ αὐτὸς ἀνωτέρω μνημονευθεὶς ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος Χ. Χριστόπουλος, ἐν ἐγκυκλίῳ ὑπ' ἀριθ. 3654, ὑπ' ὄψιν ἔχων οὐχὶ τὰς ἀθέλητους ταύτας μεταβάσεις τῶν μαθητῶν ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καθ' ἐκάστην συμβαινούσας δι' ἐν ψυλλοπήδημα, εἴτε δι' ἀζιώσεις τινὰς τοῦ παιδὸς, εἴτε διὰ δυσἀρέσκιαν τοῦ πατρὸς πρὸς τοὺς ἐφόρους, εἴτε δι' αὐστηρότητα τινὰ τοῦ διδασκάλου, εἴτε δι' ἄλλην παραπλησίαν αἰτίαν, ἀλλὰ τὰς μεταβάσεις ἐκείνας τὰς ἐξ ἀνάγκης γινομένας, ὅταν δηλονότι οἰκογένειά τις μετοικοῦσιν ἀλλοῦ ἢ νὰ ἀνάγκασμένη νὰ συμπαραλάβῃ μετ' ἑαυ-

της καὶ τὸ σπουδαζόν τέκνον, λέγει τὰ ἐξῆς: « Εἶναι ἀναμφίλεκτον, ὅτι ἐν, ἀφ' ἐνός, λόγοι ἀποχωρῶντες καὶ ἰδίως οἰκογενειακοί, καθιστῶσι πολλάκις ἀναγκασίαν τὴν τοιαύτην μεταβάσιν, ἀφ' ἐτέρου αὐτῆ ἐπιβλασθῆς ἐν γένει εἶναι εἰς τὴν πρόσοδον τῶν μαθητῶν. Διὸ πρέπει μὲν νὰ ἐπιτρέπηται ἐν τισὶ περιστάσεσιν, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀνάγκης. Ἐνεκκ τούτου, ὁ ἐπιθυμῶν δι' εὐλογον αἰτίαν νὰ μεταβῇ ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον, ἢ ἀπὸ γυμνασίου εἰς γυμνάσιον, διαρκοῦντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ὀφείλει νὰ υποβάλῃ τὴν αἰτήσιν του δικαιολογημένην εἰς τὸν ἀρμοδίον Σχολάρχην ἢ Γυμνασιάρχην, ὅστις, βεβαιωθείς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ πεισθεὶς περὶ τῆς ἀνάγκης, χορηγεῖ τὴν τῆς μεταβάσεως ἄδειαν, ἅνευ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς δὲν εἶναι δεκτὸς εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ Κράτους ἐκπαιδευτήρια. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲ τῆς ἀδείας τοῦ προϋσταμένου τοῦ σχολείου μεταβάσεως, ὁ μαθητὴς κατατάσσεται ἐν τῷ νέῳ ἐκπαιδευτηρίῳ ἅνευ ἐξετάσεως εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, εἰς ἣν εὐρίσκετο ἐν τῷ ἐγκαταλειφθέντι. »

§. 33. Ἐπαναλαμβάνομεν λοιπὸν καὶ δυσχυριζόμεθα μετ' ἀδιστάκτου πεποιθήσεως, ὅτι ὁ διοργανισμὸς τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ὀλέθριος πρὸς τε τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς, καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἀπόλυτος τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ. Ὄφειλουσι δὲ νὰ δώσωσι τὸ παράδειγμα πρῶτον αἱ ἐπισημότεραι κοινότητες. Ἡ ἀξιότιμος Ἐφορεῖα τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς, εἰμεθα βέβαιοι ὅτι προθύμως θέλει κάμει τοῦτο, διὰ τὸν ζῆλον ὃν ἔχει ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ. Πρὸς δὴλωσιν δὲ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων τῆς Ἐφορείας ταύτης, φέρομεν τὴν ἐξῆς πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς προσλαλιὰν ἐνός τῶν μελῶν αὐτῆς Κυρίου Μ. Μαρσάν: « Δὲν πρέπει, Κύριοι, νὰ φροντίζωμεν μόνον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων, διότι ἡ τύχη μᾶς ἐδάνεισε χρήματα, καὶ ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὁπόσους καὶ ὁποίους διδασκάλους θέλομεν. Οἱ ὀλίγιστοι οὗτοι παῖδες δὲν ἀποτελοῦσι τὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ πνυτοπώλου καὶ τοῦ ἀλιέως, τοὺς ὁποίους κατὰ καθῆκον κοινωνικὸν ὀφείλομεν νὰ ἐκπαιδεύσωμεν, ἐὰν θέλωμεν ν' ἀπολαύσωμεν κοινωνίαν ἀγαθὴν, καὶ νὰ ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος κινδύνους δυσταρσεκείας καὶ διχονοίας μεταξὺ ἀδελφῶν ὁμοδόξων. » (Ἰδ. Ἐθεσ. τῶν σχολείων τοῦ Σταυροδρομίου τοῦ ἔτους 1863—4, σελ. 17). Χάριν λοιπὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ πνυτοπώλου καὶ τοῦ ἀλιέως ἃς δώσῃ ἡ ἐφορεῖα τοῦ Σταυροδρομίου πρῶτη τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς πάσας τὰς συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε, συνδεδεμένη μετὰ τῶν σχολείων τῶν Γαλατῶν, τοῦ Διπλοκιογίου, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Μεσοχωρίου (Ὀρτάκιοι) νὰ παρα-

λαμβάνη τούς ἐξ αὐτῶν προσερχομένους παῖδας τῇ συναινέσει καὶ τῇ συστάσει τῶν σχολείων τούτων πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ οὐχὶ ὡς φυγάδας αὐτῶν. Ἐπειδὴ οἱ παῖδες οὗτοι, ἀνδρωθέντες, θέλουσιν ἀναλάβει ποτὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων καὶ τῶν λοιπῶν κοινῶν πραγμάτων τοῦ δήμου των. Ὅθεν πρέπει νὰ συνειθίσωμεν αὐτούς ἀπὸ τοῦδε νὰ μὴ περιφρονῶσι τὰ ἑαυτῶν, ἀλλὰ νὰ εὐγνωμονῶσι μάλιστα ὅτι πρὸς τὸν ἑαυτῶν δῆμον ὀφείλουσι τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μαθήσεως. Πᾶσα δὲ ἐφορεῖα, δεχομένη παῖδας παρὰ τῶν ἄλλων συνοικιῶν αὐτοθελήτως μεταβαίνοντας, εἴτε τῇ γνώμῃ ἑαυτῶν, ὡς πλειστάκις συμβαίνει, εἴτε τῇ γνώμῃ τῶν γονέων, συντελεῖ εἰς παράλυσιν μὲν τῆς πειθαρχίας τῶν σχολείων τούτων, εἰς ἀνάπτυξιν δὲ παρὰ τοῖς παισὶν αἰσθήματος ἀγνωμοσύνης μὲν πρὸς τοὺς ἐφόρους, περιφρονήσεως δὲ πρὸς τοὺς διδασκάλους. Εἶναι δὲ δίκαιον οἱ τοσοῦτοι ἀγῶνες τῶν ἐφόρων εἰς εὖρεσιν πόρων, εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων, εἰς θεραπείαν τῶν ἐσωτερικῶν τῶν σχολείων ἐλλείψεων, ν' ἀποβαίνουσιν εἰς μάτην ὡς πρὸς τοὺς παῖδας, παρ' οἷς διαδίδεται τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς ἀγνωμοσύνης ὡς ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ διὰ πάντων; Ποίαν δὲ ἐπιμέλειαν καὶ ποίαν πειθαρχίαν θέλουσιν ἔχει οἱ λοιποὶ παῖδες, ὅταν βλέπωσι τὴν πρὸς ἄλλην σχολὴν ἀποφοιτήσιν τινῶν ἐπιδοκιμαζομένην ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων;

§. 34. Νομιζομεν ὅτι μὲ πολὺ ἐναργῆ χρώματα ἐξωγραφίσκαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν ἐσωτερικὴν τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατάστασιν, ὥστε πιστεύομεν ὅτι οὐδεὶς θέλει θεωρήσει ὡς λόγου ἄξιον τὸ νὰ κάμῃ πρὸς ἡμᾶς τὰς ἐπομένους δύο ἐνστάσεις:

α. Ὅταν οἱ μαθηταὶ ἦναι ἐλεύθεροι νὰ μεταβαίνουσιν ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν, γεννᾶται ἀμιλλὰ τις μεταξὺ τῶν ἐφόρων καὶ διδασκάλων, ἀποβλέπουσα εἰς βελτίωσιν τῶν σχολείων.

β. Ὅταν συνοικία τις ἔχη σχολεῖον πάντῃ ἀτελές, ἢ γειτνιαζούσα ἐπιστημοτέρα συνοικία, παραλαμβάνουσα τοὺς ἐκείθεν προσερχομένους μαθητάς, ποιεῖ εὐεργεσίαν μᾶλλον εἰς αὐτοὺς ἀντὶ βλάβης.

Ἀπαντῶντες ἐκ προλήψεως πρὸς τὰς ἐνστάσεις ταύτας, λέγομεν ὅτι τῇ νῦν περιμένωσιν οἱ ἐφοροὶ καὶ οἱ διδασκαλοὶ νὰ ἐμπνευσθῶσι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλαν ἐκ τῆς κρίσεως μικρῶν ἀποφοιτῶντων παιδῶν ἢ καὶ τῶν συναινούντων πρὸς τοῦτο γονέων, ἀμαθεστέρων πολλῶν ὄντων καὶ αὐτῶν τῶν μικρῶν παιδῶν, εἶναι πολὺ ταπεινωτικὸν ὡσαύτως καὶ τὸ νὰ περιμένωσι νὰ πληροφορηθῶσι παρ' αὐτῶν τούτων περὶ τῆς ἀτελείας ἢ τελειότητος τῶν ἄλλων σχολείων. Ὁ Σωκράτης ἔλεγέ ποτε πρὸς τὸν Κρίτωνα, ὅτι α Ἡ τῶν πολλῶν

δόξη οὐ δεῖ ἡμᾶς ἐπεσθαι..., ἀλλὰ τῇ τοῦ ἐνός, εἴ τις ἐστὶν ἐπαίων, ὅν δεῖ...αἰσχύνεσθαι... μᾶλλον ἢ ξύμπαντας τοὺς ἄλλους.» (Πλάτ. Κρίτ.). Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι πάντα τὰ σχολεῖα, ἐξ ὧν μαθηταὶ ἀποφοιτῶσιν, εἰσὶν ἀτελεῖ, διὰ τοῦτο ἴσα ἴσα ὀφείλουσιν αἱ τῶν ἐπισημοτέρων κοινοτήτων ἐφορεῖαι, κατὰ κοινωνικὸν καθῆκον, νὰ προσκαλέσῃ τὰς ἐφορεῖας τῶν κατωτέρων συνοικιῶν, νὰ προτρέψῃ αὐτάς καὶ διὰ παντοίων μέσων νὰ πείσῃ, ὥστε νὰ συνδέσῃ τὰ σχολεῖα ἐκείνων μὲ τὰ ἑαυτῶν, ἀφομοιώσῃ τοὺς διοργανισμοὺς καὶ τὰ προγράμματα, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα περισσότερα παιδία, τὰ ἐν τοῖς ἑαυτῶν σχολείοις ὑπολειπόμενα, ὠφελήσῃσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σχολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, μὲν αὐτῆς τῆς ἐπισημοτάτης συνοικίας ἐξαιρουμένης, ἐξ ἧς οὐδέποτε ἀπεφοίτησαν μαθηταὶ πρὸς ἄλλην σχολήν. Οἱ δὲ κατὰ καιροὺς ἐφοροὶ τῶν συνοικιῶν γνωρίζουσιν ἂν ὁ λόγος ἡμῶν οὗτος δύναται ν' ἀποδεχθῆ ἱστορικῶς ἀληθής. Ἀλλ' ἀντὶ ἡμεῖς νὰ περιμένωμεν νὰ ἐμπνευσθῶμεν ἐκ τῶν μικρῶν παιδιῶν ἄμιλλαν, δὲν εἶναι πατριώτερον ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὰ παιδία τὴν πρὸς ἄλλα ἄμιλλαν, διαίρεσαντες τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τὰς τοῦ γυμνασίου δι' ὅρων διακεκριμένων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ καταστήσαντες εἰς τὸν μαθητὴν ἀδύνατον τὸν προβιβασμὸν εἰς ἀνωτέραν τάξιν, ἐὰν δὲν ἀποκτήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα, εἰς ὅποιονδήποτε σχολεῖον καὶ ἂν σπουδάζῃ; Καὶ ἀντὶ νὰ περιμένωμεν νὰ διδασκῶμεν παρὰ τῶν παιδιῶν ὅτι τὰ μὲν σχολεῖα, πρὸς ἃ προσέρχονται, εἶναι ἐντελεῖ, τὰ δὲ ἐξ ὧν ἀποφοιτῶσιν, ἀτελεῖ, δὲν εἶναι ἀξιοπρεπέστερον νὰ διδάξωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ εἰς τὰ παιδία καὶ εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, τί ἐστὶ τελειότης καὶ τί ἐστὶν ἀτέλεια τοῦ σχολείου; Παρὰ νὰ ἀπειλῇ τὸν διδάσκαλον ὁ μαθητὴς ὅτι, ἐὰν δὲν τὸν προβιβάσῃ εἰς ἀνωτέραν τάξιν, θέλει ἀποφοιτήσῃ ἐκ τῆς Σηλετρίνης κοιλάδος (Γενὴ μαχαλὲ) εἰς Βαθύκολπον (Μπουγιόουκ δερὲ), ἐκ τοῦ Διπλοκιοινοῦ καὶ Ταταούλων εἰς Σταυροδρόμιον, ἐκ τῆς Περαιῆς κωμοπόλεως (Χάσκιου) εἰς Τατάουλα καὶ Φανάριον, ἐκ τῆς Χαλκηδόνος εἰς Χρυσούπολιν καὶ ἐκ Χρυσουπόλεως εἰς Χαλκηδόνα κτλ. κτλ. κτλ. καὶ νὰ κραυγάζῃ καὶ ὁ ἀμαθὴς αὐτοῦ πατὴρ, ὅτι τὸν υἱὸν του, μὴ προσδεύσαντα παρὰ τῷ διδασκάλῳ τούτῳ, θὰ τὸν βάλῃ εἰς ἄλλον μεγαλῆτερον διδάσκαλον διὰ νὰ μάθῃ μεγαλύτερα γράμματα, παρὰ νὰ συμβαίνῃσιν πάντα ταῦτα, τὰ ὅποια φέρουσι μέγαν καὶ ἀνεξάλειπτον μῶμον εἰς ἀπάσας τὰς συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἐπισημοτέρας καὶ εἰς τὰς μᾶλλον πεφωτισμένας ἐφορεῖας, δὲν ἤθελεν εἶσθαι εὐεργετικώτατον πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, νὰ πεισθῇ

ὁ μαθητὴς ἐκ τοῦ ὁμοιομόρφου διοργανισμοῦ ἀπάντων τῶν σχολείων καὶ ἐκ τῆς συνδέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ὅτι ὀφείλει νὰ κατασταθῇ αὐτὸς διὰ τῆς ἐπιμελείας προβιθασμοῦ ἄξιος;

§. 35. Ἄλλ' ἴσως μᾶς εἴπωσιν ἤδη, ὅτι ἡ ἐφορεία συνοικίας τινὸς, ἔστω καὶ τῆς ἐπισημοτάτης, δύναται νὰ γεμίσῃ ὄλων τῶν ἀνθρώπων τὰ κεφάλια, καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ συμφωνήσωσι πρὸς αὐτήν; — Τὸ καλὸν παράδειγμα, ἡ καλὴ ἀρχή, ἡ προτροπὴ ἐκ μέρους προσώπων, μεγάλην φερόντων σημασίαν, ἐπὶ πράγματος κοινῇ μὲν πρὸς πάντας συμφέροντος, μηδεμίαν δὲ ὑπόνοιαν ὕλικου κέρδους παρέχοντος, ἔχουσι μεγάλην δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ τεθέντος, ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη εἶναι ἀδύνατος, ὅπερ ἡμεῖς κατ' οὐδένα τρόπον παρὰδεχόμεθα, τὸ ἐξῆς ὅμως εἶναι δυνατώτατον καὶ εὐκολώτατον. Ὅταν προσέρχεται πᾶσι τις ἀπὸ ἄλλης συνοικίας, πᾶσα ἐφορεία τότε μόνον νὰ δέχεται αὐτὸν, ὅταν φέρῃ παρὰ τῆς ἐφορείας καὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ ἀποδεικτικὸν ὅτι εἶναι ἐπιμελής, εὐπειθὴς καὶ καλῆς διαγωγῆς, καὶ ὅτι ἀποφοιτᾷ τῇ συναινέσει τῆς ἐφορείας καὶ τοῦ διδασκάλου. Συνέβη νὰ ἴδωμεν κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον μαθητὴν τριτοετῆς ἐλληνικοῦ σχολείου, ὅστις, ἀποφοιτήσας ἀπὸ τοῦ σχολείου του, ἤρchiσε νὰ ἐπισκέπτηται τὰ ἄλλα γειτνιαζόντα σχολεῖα, ἵνα γνωρίσῃ ἴσως ποῦ θὰ ἔχη τὴν μεγαλητέραν ἀνάπαυλαν, μὴ εἰδότα νὰ ἐξηγήσῃ μηδὲ ἐν χωρίον τοῦ ἐσχάτως διδασκθέντος αὐτῷ ἐλληνικοῦ μαθήματος. Ἐδιδάσκετο δὲ τότε τὸν Θεμιστοκλέα τοῦ Πλουτάρχου. Τῷ ἐπροτείναμεν νὰ γράψῃ τὸν ἀριθμὸν 5,003,005, καὶ μᾶς ἔγραψε 535, καὶ τοι, ὡς ἔλεγε, διδασχθεὶς τὴν ἀριθμητικὴν μέχρι τῶν συμμιγῶν. Ὡσαύτως δὲ εἶχε καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων. Καὶ τοι δὲ ὁ πατὴρ καὶ ἕτερος τις συγγενὴς αὐτοῦ, παρόντες, οὐδὲ ποσῶς ἐνόουν τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ παιδὸς, ὡς ἀμαθεῖς, οὐδὲ ἡμεῖς ἐξεφράσθημέν τι ὥστε νὰ ἐνοήσωσι τοῦτο, ὁ μαθητὴς ὅμως ἔτρεμεν ὑπὸ συστολῆς, ἢ μᾶλλον ἴσως ὑπὸ πείσματος, ἐξελεγχόμενος ἐνώπιον ἡμῶν ὡς μηδὲν μεμαθηκώς καὶ θεωρῶν ἡμᾶς ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηροῦς. Αὐστηρά τις ὅθεν ἐξέτισις τοῦ ἐξ ἄλλης συνοικίας προσερχομένου μαθητοῦ καὶ ἐπίπληξις διὰ τὴν ἀποφοίτησιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἀμέλειαν, ἐὰν ἐξελεγχθῇ ἀμελής, δύναται ἐπίσης νὰ συντελέσῃ εἰς ἐλάτωσιν τῶν συνηθεστικῶν γενομένων ἀποφοιτήσεων.

§. 36. Πρὶν ἢ τελειώσωμεν τὸν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῶν ἐλληνικῶν σχολείων λόγον ἡμῶν, θεωροῦμεν ἀνγκαιὸν νὰ προσθέσωμεν τὸ ἐξῆς Σχολεῖά τινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνοικιῶν μικρῶν καὶ ἀποκέντρων, διατελοῦσιν ἄνευ μὲν παιδονόμου, ὅταν ἔχωσιν ὀλίγους μαθητὰς, παρὰλαμβάνουσι δὲ παιδονόμον, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐξήσῃ. Οἱ κάτοικοι τῶν συνοικιῶν τούτων, ἀπλοῖ ὄν-

τες καὶ ἀμαθεῖς οἱ πλεῖστοι, δὲν δύνανται βεβαίως νὰ ἐννοήσωσιν εὐκόλως, κατὰ τί ἤθελεν ὠφελῆσαι ἢ βλάψει ἡ ἀπουσία ἢ ἡ παρουσία τοῦ παιδονόμου. Τὸ Πατριρχεῖον ἐπὶ τῶν κατοίκων τινῶν ἐκ τῶν συνοικιῶν τούτων ἔχει μεγίστην ἐπιβρῶν, καὶ δύναται πολὺ εὐκόλως δι' ἐγκυκλίου τινὸς νὰ καταστήσῃ σταθερὰν παρ' αὐτοῖς τὴν παρουσίαν τοῦ παιδονόμου. Διότι ὕπαρξις σχολείου ἄνευ παιδονόμου εἶναι ἐπιδεσπότην διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. Ἡ κατ' οἶκον μελέτη τῶν μικρῶν παιδιῶν τῶν τοιούτων συνοικιῶν, εἶναι πάντη ἀσυνήθιστος. Διότι ὁ παῖς, μένων οἶκοι, παίζει μᾶλλον ἢ σπουδάζει, μὴ ἐνισχυόμενος πρὸς μελέτην ὑπὸ τῶν γονέων, ἀμαθῶν ὄντων, οἵτινες πολλάκις καὶ νὰ ἀπουσιάζῃ ἀναγκάζουσιν αὐτὸν δι' ἐργασίας ἰδίας. Πρὸς τούτοις ἐν τοῖς σχολείοις εὐρίσκει ὁ μαθητὴς περισσοτέραν θέρμηνσιν τοῦ χειμῶνος ἢ ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ, καὶ περισσοτέραν προσέτι ἡσυχίαν. Διὸ συνέρχονται εἰς τὴν τοῦ σχολείου αἴθουσαν πολὺ πρὸ τῆς ὥρας τῶν μαθημάτων κατὰ τε τὴν πρωΐαν καὶ τὴν μεσημβρίαν. Ὄθεν τὰ σχολεῖα ταῦτα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς μελετητήρια, ἐὰν κατὰ τὴν ἐκρινὴν καὶ θερινὴν ὥραν διαμένωσιν ἐν αὐτοῖς οἱ μαθηταὶ καὶ ὄψε τῆς ἡμέρας μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων πρὸς μελέτην. Ἄλλ' ἵνα χρησιμεύσωσιν ἀληθῶς ὡς μελετητήρια εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ παιδονόμος, παραμένων παρὰ τοῖς παισὶ καὶ ἐπιτηρῶν τὰς μελέτας αὐτῶν· ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος εἶναι ἀδύνατον νὰ διαμείνῃ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μετὰ τῶν παιδῶν, ἔχων ἀνάγκην ἀναπαύσεως διὰ τὴν κοπώδη αὐτοῦ ἐργασίαν. Ἐλλείποντος δὲ τοῦ παιδονόμου, ἐὰν οἱ παῖδες μένωσι μόνοι ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν παιδός τινος, τότε πᾶν ἄλλο μᾶλλον θέλει συμβαίνει ἐν αὐτοῖς ἢ μελέτη τῶν διδασκομένων μαθημάτων. Τὰ σχολεῖα λοιπὸν ταῦτα θέλουσιν εἶσθαι τότε ἀντὶ μελετητηρίων ἀδολεσχίας μᾶλλον συναθροιστήρια. Πρὸς τούτοις ἐν τοῖς μικροῖς τούτοις σχολείοις ὁσάκις συμβαίνει νὰ προσέρχωνται παῖδες μὴ ἐντελῶς κατηρτισμένοι, οἱ τοιοῦτοι δύνανται νὰ σχηματίζωσι προκαταρκτικὴν τινα τάξιν, γυμναζόμενοι ὑπὸ τοῦ παιδονόμου, χρησιμεύοντος τότε ὡς βοηθοῦ τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθμησιν, καὶ διδασκόμενοι εἴτε παρὰ τοῦ ἰδίου διδασκάλου, εἴτε παρὰ τοῦ βοηθοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν αὐτοῦ μικρὰν τινα Γεωγραφίαν καὶ Ἱστορίαν μετὰ τῆς ἀνηκούσης ἀναπτύξεως, καὶ ὀδηγούμενοι νὰ διακρίνωσι τὰ μέρη τοῦ λόγου τῆς ὁμιλουμένης Γλώσσης καὶ νὰ σχηματίζωσιν ὀνόματα, ῥήματα κλπ. αὐτῆς, καθαρῶν τῶν ἀσυνήθιστων παρὰ τοῖς λογίοις τύπων.

§. 37. Ἐπαναλαμβάνομεν ἤδη ἐν συνόψει πάντα τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα.

1. Ἐκάστη κοινότης νομίζει ὅτι δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ σχολεῖόν της τελειότατον πάντων τῶν ἄλλων, ἐὰν μόνον παραλάβῃ διδάσκαλον ἐπίσημον, ὡσανεὶ ὁ διδάσκαλος οὗτος ἠδύνατο νὰ χύσῃ μὲ τὸ χουνὶ εἰς τοὺς παῖδας τὰ γράμματα, καὶ οὐχὶ ἐὰν δοῖσῃ τὰς τάξεις τοῦ σχολείου της, τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων, τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, καὶ ἐὰν κλονίσῃ τὰς σχέσεις της μετὰ τῶν παρακειμένων συνοικιῶν. Ἰδέα σφαλερωτάτη, δι' ἣν πολλαὶ συνοικίαι πολλὰ ἔδαπάνησαν χρήματα ἐπὶ ματαίῳ, καὶ ἠναγκάσθησαν ἔπειτα νὰ παύσωσι τοὺς διδασκάλους των, μὴ ἰδοῦσαι ἤθην καρπῶν.

2. Ὁ διδάσκαλος εἶναι ἐξηρητημένος οὐ μόνον ἐκ τοῦ δήμου, ἐνθα διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μαθητοῦ. Ἀναγκάζεται ὅθεν ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῷ ὀλίγους κόπους, ἵνα τὸν εὐχαριστήσῃ, καὶ ἐπομένως κατατρίβῃ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς ἄνευ οὐσιώδους ἀποτελέσματος, ἢ νὰ διδάσκῃ μεγαλήτερα τοῦ δέοντος μαθήματα, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν ἡμιμαθῆ καὶ ἀλαζόνα· ἐὰν δὲ ἀκολουθήσῃ τὴν μέσην ὁδὸν, πάντα θὰ πάθῃ.

3. Ὁ μαθητὴς ἐγκαταλείμενος εἰς τὴν ἐκυτοῦ θέλησιν, καὶ μὴ περιβεβλημένος δι' οὐδεμιᾶς ἠθικῆς ἀνάγκης, καὶ ἔχων τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταβαίνει εἰς ὅποιανδήποτε σχολὴν θέλῃ, οὐδέποτε δύναται νὰ ἦναι ἐπιμελής, πειθήνιος καὶ χρηστός, καὶ δύναται νὰ ἐνοχοποιήσῃ εἰκὴ τὸν διδάσκαλόν του ἀποφοιτῶν.

4. Αἱ ἐπισημότεραι συνοικίαι, παραλαμβάνουσαι μαθητὰς ἐκ τῶν κατωτέρων συνοικιῶν ἄνευ τῆς συστάσεως τῶν ἐφορειῶν καὶ τῶν διδασκάλων, συντελοῦσιν εἰς τὴν εἰκαίαν τῶν διδασκάλων ἐνοχοποιήσιν, καὶ εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὸν μαθητὴν ἀμελεῖ, ἀπειθῆ, καὶ μὴ χρηστόν.

Νομίζοντες ὅτι τὰ τέσσαρα ταῦτα θεμελιώδη κεφάλαια, ἐφ' ὧν στηρίζονται πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἡγουμένοις ἀνεπτύξαμεν, ἐπιδεικνύντες καὶ τὴν δυνατὴν καθ' ἡμᾶς θεραπείαν, μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ ἐξῆς.

Τουρκικὴ γλῶσσα.

§. 38. Εἶπομεν ἐν τοῖς ὀπισθεν ὅτι ἀραϊοῦνται αἱ τάξεις τῶν σχολείων ἕνεκα τῆς ἀποφοιτήσεως τῶν μαθητῶν πρὸς ἔργον. Ἡ ἀραίωσις αὕτη συμβαίνει εἰς πάντα τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεξαίρετως· συμβαίνει δὲ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ἐὰν εἴχομεν στατιστικὸν πίνακα δλων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολείων, ἠθέλομεν γνωρίζει πόσοι κατ' ἔτος μαθηταὶ ἀποφοιτῶσι πρὸς ἔργον, καὶ τότε ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ παραβάλωμεν τὴν φιλομάθειαν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὴν φιλο-

μάθειαν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα, κατ' ἀκριβῆ στατιστικὴν τῶν ἐτῶν 1850—1855, ἐκ 400 μαθητῶν ἐγγραφέντων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις εἰς μόνος ἔλαβε γυμνασιακὸν ἀπολυτήριον, ἦτοι οἱ ἀποφοιτῶντες μαθηταὶ, καθ' ὅλην τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ γυμνασίου περίοδον, εἰσὶ 399 πρὸς 1 τὰ δὲ $\frac{90}{100}$ τῶν μαθητῶν τῶν ἑλλήνων σχολείων παρήτησαν τὰς σπουδὰς τῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. (Ἰδὲ Σκέψεις περὶ Ἑλλάδος. β'. μέρος, σελ. 89). Ἐὰν ἡ κοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐθεώρει ἔνοχον τὸν διδάσκαλον διὰ τὰς ἀποφοιτήσεις τῶν μαθητῶν, παρέχουσα ἀφορμὴν εἰς μυρίας κατ' αὐτοῦ βραδουργίας, ὥστε καὶ παύσεις πολλάκις τῶν διδασκάλων νὰ συμβαίνωσι τούτου ἕνεκα μόνον, τότε ἐγγράφοντες τοὺς μαθητὰς αὐτῶν οἱ διδάσκαλοι, ἤθελον φροντίζειν νὰ σημειῶσι καὶ τὰς ἀποφοιτήσεις ἐπὶ δὲ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων ἀντὶ νὰ ἐκφωνῶσι τινες ἐκτεταμένα καὶ πομπώδη τῆς παιδείας ἐγκώμια, ἤθελον περιορίζεσθαι εἰς στατιστικὴν ἔκθεσιν τοῦ σχολείου τῶν καὶ εἰς συνοπτικὴν τινὰ περιγραφὴν τῆς ὕλικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶναι καιρὸς πλέον νὰ παύσωσι μὲν οὕτω δοξαζόντες οἱ τὴν σφαλερὰν ταύτην δόξαν περὶ τῶν ἀποφοιτήσεων τῶν μαθητῶν ἔχοντες, νὰ παύσωσι δὲ καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀποφεύγοντες μὲν τὴν στατιστικὴν ἔκθεσιν τῶν μαθητῶν, καὶ κευχώμενοι δὲ τινες ἐπὶ τοῖς ἐξ ἑτέρων συνοικιῶν προσερχομένοις παιδίοις. Ἡ δὲ Μεγάλη Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἐκδίδῃ κατὰ καιρὸν ἐγκυκλίους πρὸς τε τὰς Ἐφορείας καὶ τοὺς διδασκάλους, ὅπως ῥυθμιζῆ μὲν τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας περὶ τῶν πραγμάτων τῶν σχολείων, ἀπαλλάττη δὲ τοὺς διδασκάλους τοῦ ν' ἀνγκαζῶνται, καὶ ἀκουσίως πολλάκις, συμμορφούμενοι μὲ τὰς σφαλερὰς τῶν ἀνθρώπων ιδέας, νὰ συντελῶσιν εἰς αὐξάνειν τῆς ἐπιπολαζούσης ἐπὶ τῆς κοινωνίας ὀμίχλης. Ὀφείλει πρὸς τούτοις νὰ παραχωρῆ κατ' ἔτος μικρὰν τινὰ μερίδα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ φύλλου « ἡ Βυζαντίας », ἵνα δημοσιεύωνται ἐν αὐτῷ οἱ στατιστικοὶ πίνακες ἐκάστου σχολείου καὶ οὐσιώδη τινὰ τεμάχια τῶν λόγων τῶν διδασκάλων, ὅποταν οὗτοι ἦναι οὐχὶ ἐγκώμια τῆς παιδείας, ἀλλὰ περιγραφαὶ συνοπτικαὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων καὶ ἱστορικαὶ περὶ αὐτῶν ἐκθέσεις.

§. 39. Ἐν τῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης ἀπὸ τοῦ 1849—1864, ἦτοι ἐντὸς 15 ἐτῶν, ἀποφοίτησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὰ 0,94 περίπου τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν, τὰ δὲ 0,06 ὡς ἐγγιστα, ὑποστάντες τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις, ἔλαβον τὰ ἀπολυτήρια αὐτῶν. (Ἰδ. Λόγ. Κ. Α. Σπαθάρη, ἐκφωνηθέντα κατὰ τὰς θερινὰς ἐξετάσεις τοῦ 1864). Ἄλλ' ἡ σχολὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ ληφθῆ ὡς ὑπογράμμος, διότι εἶναι σχολὴ ἰδιωτικὴ, ἐν ἣ ὁ μαθητὴς τελεῖ ἀφ'

ἑαυτοῦ τὰ διδάκτρα, καὶ οὐχὶ δημοσίᾳ. Ἐκ τῆς δημοσίας ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Ἐξακτιονίου (Ἐξ Μακράρων) κοινότητος τῆς Πόλεως τελευταίας σχεδὸν τάξεως, ἀπὸ τῆς 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1861 μέχρι 30 Ἰανουαρίου τοῦ 1865, ἦτοι ἐντὸς 40 μηνῶν, ἀπεφοίτησαν τὰ 0,73 τῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ληφθῆ ὡς ἀκριβῆς ὄρος, διότι πολλοὶ μαθηταὶ ἀπεφοίτησαν πρὸς ἄλλα σχολεῖα, κατὰ δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1861 ἕως 15 Φεβρουαρίου τοῦ 1863, ἦτοι μηνῶν σχεδὸν 17, ἐν οἷς ἐκ μαθητῶν 64 ἀπεφοίτησαν 37, δὲν διετηρήθη ἰδιαιτέρως ἢ σημειώσεις τῶν πρὸς ἔργον ἀποφοιτῶντων καὶ τῶν πρὸς ἄλλα σχολεῖα. Ἐὰν λάβωμεν τὸ δεύτερον χρονικὸν διάστημα τῆς αὐτῆς σχολῆς, τὸ ἀπὸ 15 Φεβρουαρίου τοῦ 1863 ἕως 30 Ἰανουαρίου τοῦ 1865, ἦτοι μηνῶν 23 περίπου, ἐν οἷς ἐκ 52 μαθητῶν ἀπεφοίτησαν 15 πρὸς ἔργον καὶ 13 εἰς ἄλλα σχολεῖα, σημειωθείσης ἰδιαιτέρως τῆς πρὸς ἔργον καὶ τῆς πρὸς ἄλλα σχολεῖα ἀποφοιτήσεως, τότε εὐρίσκομεν ὅτι ἐντὸς 23 μηνῶν ἀπεφοίτησαν τὰ 0,28 περίπου τῶν μαθητῶν πρὸς ἔργον. Σημειωτέον ἐν τούτοις τὸ ἐξῆς. Ὅσον τὰ ἔτη τῆς μαθητείας εἶναι περισσότερα, καὶ ὅσον τὰ σχολεῖα εἶναι κανονικώτερα, τοσοῦτον περισσότεροι εἶναι οἱ πρὸς ἔργον ἀποφοιτῶντες· τὸ μὲν πρῶτον, διότι ὅλοι δὲν ἔχουσι τὰ μέσα νὰ προχωρήσωσι μέχρι τῆς λήξεως τῆς σπουδαστικῆς περιόδου, τὸ δὲ δεύτερον, διότι, ὅταν ὁ μαθητὴς ἦναι ἠναγκασμένος νὰ ἐκμάθῃ τὰ διδασκόμενα μαθήματα, μηδὺλως δυνάμενος ἄλλως νὰ προβῆ περαιτέρω, τότε δυσανασχετῶν ἀποφοιτᾷ πρὸς ἔργον. Ἡμεῖς εἶχομεν ἀνάγκην ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ γνωρίζωμεν, ἐὰν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀνωτέρων συνοικιῶν καὶ ἔνθα διδάσκεται ἡ τουρκικὴ γλῶσσα, γίνηται σπανιωτέρα ἢ πρὸς ἔργον ἀποφοιτήσεις τῶν μαθητῶν, ἢ εἰς τὰ σχολεῖα τῶν κατωτέρων συνοικιῶν καὶ ἔνθα δὲν διδάσκεται ἡ τουρκικὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ στερούμενοι στατιστικῶν πινάκων, περιοριζόμεθα εἰς ἀπλὴν εἰκασίαν. Εἰκάζομεν λοιπὸν ὅτι εἰς τὰς κατωτέρας συνοικίας γίνεται συχνότερα ἢ ἀποφοιτήσεις, καὶ τοῦτο ἀποδίδομεν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς τουρκικῆς γλώσσης. Τὴν εἰκασίαν ἡμῶν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἰσχυροποιήσωμεν καὶ διὰ στατιστικῆς τινος, τὴν ὁποίαν ἐξαγομεν ἐκ τῶν κατ' ἔτος γινομένων ἐκθέσεων περὶ τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου Κυρίου Γ. Σοφοκλέους. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ταύταις, παραβάλλοντες τοὺς ἀριθμοὺς τῶν μαθητῶν τοῦ παρελθόντος καὶ ἐπομένου ἔτους καὶ τῶν νεωστὶ ἔγγραφομένων, εὐρίσκομεν ὅτι ἐντὸς τοῦ τριετοῦς διαστήματος τῶν ἐτῶν 1859—60, 1860—61, 1861—62 εἰσφοίτησαν μαθηταὶ οἱ τε ἐκ τῶν προτέρων ἐτῶν ὑπάρχοντες καὶ οἱ νεωστὶ ἔγγραφέντες 326, ἀπεφοίτησαν δὲ 189, ἦτοι τὰ 0,57.

Ἐὰν παραβάλωμεν ἤδη τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῆς ἀνωτάτης συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Σταυροδρομίου, πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἐξενεχθέντα ἀριθμὸν 0,73 τῆς κατωτάτης σχεδὸν συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἐξακκινίου, ἐν οἷς ἀμφοτέροις περιλαμβάνονται καὶ οἱ πρὸς ἄλλα σχολεῖα ἀποφοιτῶντες, εὐρίσκουμεν ὅτι εἰς τὰς ἀνωτέρας συνοικίας εἶναι σπανιωτέρα ἢ ἀποφοίτησις κατὰ 0,16. Ἡ τουρκικὴ γλῶσσα εἶναι μᾶθημα ἀναγκαῖον, τοῦ ὁποῦ τὴν ἀνάγκην αἰσθάνονται μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὡς ζῶντες ἐν πόλει, ἔνθα αὕτη εἶναι γλῶσσα ὄλων τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, τῶν δικαστηρίων, τῆς καθ' ἡμέραν συναλλαγῆς, καὶ κοινῆ ὄλων τῶν φυλῶν, καὶ ἐνὶ λόγῳ γλῶσσα τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ σπουδαστῆς, ὁ τελειώσας τὴν σπουδαστικὴν αὐτοῦ περίοδον, ἐξεληθὼν εἰς τὸν βίον, τῶν μὲν ἄλλων μαθημάτων οὐδεμίαν εὐθὺς ἀπολαμβάνει ὑλικὴν ὠφελείαν, τῆς τουρκικῆς ὅμως γλώσσης παρὰ χρῆμα. Ἡ τουρκικὴ λοιπὸν γλῶσσα εἶναι μᾶθημα βιομηχανικόν, καὶ νομίζομεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀμειβόμενοι καὶ οἱ πένεστεροι τῶν γονέων θέλουσιν εἶσθαι ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῆς μελλούσης ὑλικῆς ὠφελείας νὰ καταλείπωσι τοὺς παῖδας ἐν ταῖς σχολαῖς χρονιώτερον, ἐὰν ἡ γλῶσσα αὕτη ἤθελεν ὀρισθῆ νὰ διδάσκηται εἰς τοὺς μαθητὰς πάντων τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον.

§. 40. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἀναφύονται δύο ζητήματα δυσδιάλυτα·

α) Οὐτε πᾶσαι αἱ κοινότητες ἔχουσι τοὺς ἀναγκαίους πόρους πρὸς διδασκαλίαν τῆς τουρκικῆς γλώσσης, οὔτε διδασκάλους τῆς γλώσσης ταύτης ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τις δι' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τεθέντος ὅτι κατὰ θεῖαν τινὰ εὐδοκίαν οἱ πόροι εὐρέθησαν. Ἐπειδὴ οἱ διδάσκαλοι τῆς τουρκικῆς γλώσσης εἶναι ὀλίγοι.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ τὸ λύσωμεν ἐν μέρει. Τρεῖς εἰσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ σχολαὶ αἱ διατηροῦσαι τουρκοδιδασκαλίαν, δύο ἐν Πέρᾳ, ἡ τοῦ Σταυροδρομίου καὶ τῶν Ταταούλων, καὶ μία ἐν τῇ Πόλει, ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡ τουρκικὴ γλῶσσα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους, ἐν δὲ ταῖς δύο ἄλλαις ἀπὸ τοῦ δευτέρου. Ἐὰν ἡ ἔναρξις τῆς τουρκικῆς γλώσσης μετατεθῆ εἰς τὸ δεύτερον ἔτος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου, ἡ δε Προκαταρκτικὴ Σχολῆ τοῦ Φαναρίου καταρτισθῆ καὶ καταστῆ πλήρως ἑλληνικὸν σχολεῖον τριτάξιον, ὥστε νὰ διδάσκωνται ἐν αὐτῇ ὅλα τὰ μαθήματα ὅσα ὀρίζει ὁ ὀργανικὸς νόμος τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος, τότε, εἰσαχθείσης καὶ τῆς τουρκικῆς γλώσσης ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους, πᾶσα ἡ Πόλις καὶ πᾶσα ἡ Πέρα μέχρι τοῦ Μεσοχωρίου (Ὁρτάκιοι) πλὴν τῶν δύο βοσπορείων πλευρῶν, δύνανται ν' ἀπολαμβάνωσι τὰ εὐεργετήματα τῆς τουρκικῆς

γλώτσης διὰ τῶν τριῶν τούτων σχολῶν, ἤτοι διὰ τῆς σχολῆς τοῦ
 Σταυροδρομίου, τῶν Ταταούλων καὶ τῆς Προκαταρκτικῆς τοῦ Φανα-
 ρίου. Ἐπειδὴ τὰ σχολεῖα τῆς Πέρας, τὰ μὲν διατηροῦντα ἓνα μόνον
 ἑλληνοδιδάσκαλον μετὰ παιδονόμου, μονοτάξια γενόμενα, θέλουσι
 παραπέμπει τοὺς παῖδας εἰς Σταυροδρόμιον μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πρώ-
 του σπουδαστικοῦ ἔτους, τὸ δὲ ἔχον δύο ἑλληνοδιδασκάλους, ἢ πρέ-
 πει, διτάξιον γενόμενον, νὰ παραλάβῃ καὶ ἓνα τῆς τουρκικῆς διὰ τὴν
 Β'. τάξιν, καὶ τότε ἡ μετάθασις τῶν παιδῶν εἰς Σταυροδρόμιον θέ-
 λει γίνεσθαι ἐκ τοῦ σχολείου ἐκείνου μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου
 σπουδαστικοῦ ἔτους, ἢ νὰ κατασταθῇ μονοτάξιον. Ἡ δὲ σχολὴ τοῦ
 Διπλοκιονίου, ἔχουσα ἤδη δύο ἑλληνοδιδασκάλους καὶ ἓνα εἰδικὸν
 τῆς γαλλικῆς, πολὺ εὐκόλως δύναται νὰ παραλάβῃ τουρκοδιδάσκα-
 λον δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ μισθοῦ, ὅν τελεῖ εἰς τὸν εἰδικὸν τῆς γαλλι-
 κῆς διδάσκαλον, ἀνατιθεῖσα τὴν γαλλικὴν εἰς τοὺς δύο ἑλληνοδιδα-
 σκάλους. Ἡ συνήθεια τοῦ νὰ παραλαμβάνωσι τὰ σχολεῖα εἰδικὸν τῆς
 γαλλικῆς διδάσκαλον προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι βλέποντες οἱ ἄνθρω-
 ποι ὅτι, μετὰ πενταετῆ καὶ ἑξαετῆ σπουδῆν τῆς Γαλλικῆς παρὰ τοῖς
 ἑλληνοδιδασκάλοις, οἱ μαθηταὶ δὲν δύνανται νὰ πιστοποιήσωσι τοὺς
 δαπανῶντας ὑπὲρ αὐτῶν ὅτι ἐξέμαθον τὴν γαλλικὴν, ἐνόμισαν ὅτι
 τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ εἰδικοῦ διδασκάλου. Ἀλλ' ὅτι
 τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένη γνώμη δύναται ν' ἀποδειχθῇ ἐκ τοῦ βίου τῆς
 ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀπὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν δια-
 τηρεῖ εἰδικὸν τῆς γαλλικῆς διδάσκαλον. Ἀλλὰ δύναται ἡ ἐφορεία τῆς
 σχολῆς ταύτης νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ τελειοδιδάκτος μαθητῆς τῆς Σταυ-
 ροδρομιακῆς σχολῆς ἐξέμαθε τὴν Γαλλικὴν; Ὄθεν ἡ ἔλλειψις αὕτη
 τῶν μαθητῶν προέρχεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ εἰδικοῦ διδασκά-
 λου, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας. Τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου
 τούτου ιδέας ἡμῶν βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐκτιθεμένας κατωτέρω, ἐν
 §. 47 ἐν ἀρχῇ, 48 καὶ 49, καὶ ἰδίως ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγρα-
 φόμενῳ Μέθοδος τῆς διδασκαλίας. Ἡ ἐφορεία λοιπὸν τοῦ Διπλοκιο-
 νίου δύναται, ἀντὶ τοῦ εἰδικοῦ διδασκάλου τῆς Γαλλικῆς, νὰ παρα-
 λάβῃ τουρκοδιδάσκαλον, νὰ ἀναθέσῃ τὴν Γαλλικὴν εἰς τοὺς δύο ἑλ-
 ληνοδιδασκάλους, καὶ νὰ διαίρῃ τὴν σχολὴν αὐτῆς εἰς δύο τάξεις,
 ὥστε μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου σπουδαστικοῦ ἔτους οἱ μαθηταὶ
 νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Σταυροδρόμιον, ἐκτὸς ἐὰν οἱ πόροι αὐτῆς ἐπαρ-
 κέωσι νὰ παραλάβῃ καὶ τρίτον ἑλληνοδιδάσκαλον, καὶ νὰ καταστήσῃ
 τὴν σχολὴν τριτάξιον. Διὰ τὴν δὲ ἀντὶ 5 λιρῶν κατὰ μῆνα νὰ ἐκτε-
 λῆται ἐργασία ἐν τῇ σχολῇ 8—9 ὥρων καθ' ἑβδομάδα ὑπὸ τοῦ εἰ-
 δικοῦ τῆς γαλλικῆς διδασκάλου, ἐνῶ, ἀνατιθεμένης αὐτῆς εἰς τοὺς
 ἑλληνοδιδασκάλους, ἡ ἐβδομαδιαία ἐργασία ἐκάστου αὐτῶν ἀντὶ 10

§ 42 λιρῶν κατὰ μῆνα ἤθελεν εἶσθαι 29—32 ὥρων; Οἱ δὲ παῖδες τῆς Περαίας κωμοπόλεως (Χάσκιοι), μονοτάξιον τὸ σχολεῖον αὐτῆς ποιησάσης, θέλουσι μεταβίβειν εἰς Τατάουλα ἢ εἰς Φανάριον μετὰ μονοετῆ σπουδῶν ἐν τῷ σχολεῖῳ αὐτῆς. Πάντα δὲ τὰ σχολεῖα τῆς Πόλεως, πλὴν τῆς σχολῆς τῶν Ψαμαθείων, μὴ ἐπικροῦντα καὶ ταῦτα νὰ διατηρήσωσι πλείονας τῆς μιᾶς τάξεις, θέλουσι παραπέμπει τοὺς μαθητὰς εἰς Φανάριον. Ἡ δὲ σχολὴ τῶν Ψαμαθείων, διατηροῦσα ἤδη δύο ἑλληνοδιδασκάλους, ἢ πρέπει νὰ παραλάβῃ καὶ ἓνα τουρκοδιδάσκαλον, ὡς εἶχε πρότερον, καὶ νὰ καταστῇ σχολεῖον διτάξιον, ἵνα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου σπουδαστικοῦ ἔτους οἱ μαθηταὶ αὐτῆς μεταβίβωνται εἰς Φανάριον, ἢ πρέπει νὰ γείνη καὶ αὕτη σχολεῖον μονοτάξιον, διατηροῦσα τὸν ἓνα μόνον τῶν δύο ἑλληνοδιδασκάλων μετὰ τοῦ παιδονόμου, ἵνα μὴ ζημιῶνται οἱ παῖδες τὸ μάθημα τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Τοῦτο ὅμως νομίζομεν ὅτι δὲν ἤθελεν ἀνεχθῆ ἡ συνοικία τῶν Ψαμαθείων, πολυπληθεστέρα οὕσα πασῶν τῶν συνοικιῶν τῆς Πόλεως, καὶ πολυαριθμοτέραν ἔχουσα σχολὴν. Ἡ δὲ σχολὴ τῶν Ταταούλων, διατηροῦσα ἤδη δύο ἑλληνοδιδασκάλους καὶ ἓνα τῆς Τουρκικῆς, ἢ πρέπει νὰ παραλάβῃ καὶ τρίτον ἑλληνοδιδάσκαλον, ἵνα καταστῇ σχολεῖον πλήρες τριτάξιον, ἢ νὰ διατηρήσῃ μόνον τὰς δύο τάξεις, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ τρίτου ἔτους νὰ μεταβίβωνται εἰς Σταυροδρόμιον. Ἀλλὰ πολὺ ἀμφιβάλλομεν νὰ ἀνεχθῆ τοῦτο ἡ κοινότης τῶν Ταταούλων νομίζομεν μάλιστα ὅτι μόνη ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ αὐτῆς Ἀδελφότης, καὶ ἄνευ τοῦ ταμείου τῆς Ἐφορείας, δύναται νὰ ἀναδεχθῆ τὴν διατήρησιν τοῦ τρίτου ἑλληνοδιδασκάλου, ὥστε ἡ σχολὴ τῶν Ταταούλων νὰ ἴηαι πλήρες ἑλληνικὸν σχολεῖον τριτάξιον, ἔχον τρεῖς ἑλληνοδιδασκάλους, ἓνα Τουρκοδιδάσκαλον καὶ ἓνα παιδονόμον.

§. 41. Ταῦτα πάντα δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσιν εὐκολώτατα, ἀφοῦ διοργανισθῶσι πάντα τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐν τοῖς ἡγουμένοις εἶπομεν, καὶ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα. Ὡς πρὸς τὴν προκαταρκτικὴν ὅμως σχολὴν τοῦ Φαναρίου μία ἐστὶ δυσκολία ὑπολείπεται. Εἰς μὲν τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων μαθημάτων πρὸς κατάρτισιν αὐτῆς εἰς πλήρες ἑλληνικὸν σχολεῖον τριτάξιον πρὸς τοῖς δυσὶν ἤδη ὑπάρχουσιν ἑλληνοδιδασκάλους δύναται νὰ παραληφθῆ καὶ τρίτος εἰς τῶν καθηγητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Επειδὴ ὁ μὲν ἑλληνικὸς νόμος ὀρίζει 5 καθηγητὰς δι' ἕκαστον Γυμνάσιον, τὰ δὲ 8 Γυμνάσια ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἔχουσι 50 καθηγητὰς ἐν δὲ τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, μετὰ τὴν μετάθεσιν ἑνὸς τῶν καθηγητῶν εἰς τὴν προκαταρκτικὴν Σχολὴν, ὑπολείπονται, ἐκτὸς τοῦ καθηγητοῦ τῶν Τουρκικῶν, ἑπτὰ ἕτεροι καθηγηταὶ, πλεόν ἢ ὅσον ἀπαιτεῖται εἰς πλήρες

Γυμνάσιον, μὴ ἔχον τάξεις τοσοῦτον πολυαριθμούς, ὥστε νὰ ἦναι ἀνάγκη νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τμήματα. Οἱ τρεῖς δὲ ἑλληνοδιδάσκαλοι τῆς προκαταρκτικῆς Σχολῆς δύνανται νὰ διδάσκωσιν ἕκαστος εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰς εἰσαγωγὴν ὁμως ἐν αὐτῇ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης διὰ τὴν Β' καὶ Γ' τάξιν ἀπαιτοῦνται κατ' ἕτος ἑξακισχίλια σχεδὸν γρόσια. Ποῖος λοιπὸν θὰ καταθέσῃ αὐτὰ, ἐν ἀπορίᾳ ἤδη ὄντος τοῦ ταμείου τῆς τε Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ τῆς Προκαταρκτικῆς; Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναδεχθῇ τὴν δαπάνην εἰς τῶν ἡμετέρων βαθυπλοῦτων ὁμογενῶν; Κατὰ τὸ 1662, διαλυθείσης τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, τῆς τότε Πατριαρχικῆς λεγομένης, διὰ τὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν καιρικὰς ἀνωμαλίας, εἰς μόνος ἀνὴρ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δαπάνῃ συνέστησεν αὐτὴν, ὁ ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας Μανουλάκης, ἀρχηγὸς τοῦ συστήματος τῶν Γουναράδων. Ἀλλ' ἴσως μᾶς εἴπωσιν ὅτι τότε ἀπητοῦντο ὀλίγα χρήματα πρὸς κατάρτισιν σχολῆς, ἥδη δὲ πολλά. Ἀλλὰ τότε αἱ περιουσίαι ἐλογίζοντο εἰς ἄσπρα, ἥδη δὲ εἰς λίρας. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐγγὺς τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἔχομεν πρότυπον παράδειγμα τοιαύτης γενναιότητος τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Κωνσταντίνου Ι. Ἰπλικτοῦ, ὅστις σχολεῖον προπαιδευτικὸν λιθόκτιστον ἰδίᾳ δαπάνῃ ἰδρύσατο ἐν Νεοχωρίῳ, καὶ ἐπροίκισε διὰ πόρων σταθερῶν, ὅπερ εἰσέτι διατηρεῖται πρὸς δόξαν ἀθάνατον τῆς Κωνσταντινείου οἰκογενείας. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἑλλείποντος, ἐὰν 150 μαθηταὶ, οἱ νῦν εἰς τὴν Προκαταρκτικὴν Σχολὴν φοιτῶντες, ἀνὰ 40 γρόσια τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕκαστος ἐπὶ τούτῳ τελῶσι, συνάγεται τὸ ποσὸν 6000 γροσίων, ὅσα ἀπαιτοῦνται διδάκτρα τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Τὰς σκέψεις ἡμῶν ταύτας ὑποβάλλομεν βαθυσεβάστως ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξιοτίμου Ἐφορείας τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ τῆς Προκαταρκτικῆς. Ἐπολείονται ἤδη ἡ Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἀσιατικὴ πλευρὰ τοῦ Βοσπόρου, ἐνθα εἶναι ἀνάγκη νὰ κατασταθῇ ἀνὰ ἕν σχολεῖον τριτάξιον ἐν τῷ κέντρῳ ἑκατέρας, περιλαμβάνον τρεῖς ἑλληνοδιδασκάλους, καὶ ἕνα τῆς Τουρκικῆς. ὅπερ ὁμως νομιζομεν ὅτι βραδέως θέλει κατορθωθῆ. Τούτων γενομένων, πάντων τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ παῖδες δύνανται νὰ μανθάνωσι τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν, καὶ τότε καθίσταται πλήρης ἡ ἐγκύκλιος σχολειακὴ ἐκπαίδευσις.

§. 49. Πάντε λοιπὸν σχολεῖα ὠρίσαμεν ἐν ἀπάσῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, τὰ μὲν τρία πραγματικά καὶ σχεδὸν ὑπάρχοντα ἤδη, ἦτοι δύο ἐν Πέτρα καὶ ἕν ἐν τῇ Πόλει (ἡ δύο μετὰ τοῦ ἐν Ψαμαθείοις), τὰ δὲ δύο δυνατὰ νὰ ὑπάρξωσιν, ἦτοι τὰ κατὰ τὸν Βόσπορον. Ἐν ἅπασι τούτοις τοῖς σχολείοις ὁ μαθητὴς θέλει διδάσκεσθαι τὴν γλῶσσαν ἐπὶ δύο ἔτη, τῆς ἐνάρξεως γινομένης ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους. ὠρίσαμεν δὲ τὴν ἐναρξιν αὐτῆς

ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους ἀντὶ τοῦ τρίτου, πρῶτον διότι οἱ πλείστοι τῶν παιδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γνωρίζουσιν ὀπωσοῦν νὰ ὀμιλῶσι τὴν γλῶσσαν ταύτην κατὰ πράξιν καὶ ἐν τοῖς προπαιδευτικοῖς σχολείοις ἔτι ὄντες, ὡς κοινὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου. Ἀφοῦ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα ἄρχεται ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ τοὶ μὴ οὐσα κοινὴ γλῶσσα τοῦ τόπου, διατί ἡ Τουρκικὴ νὰ μὴν ἄρχηται τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐν Κωνσταντινουπόλει; Δεύτερον διότι τὸ μέγιστον μέρος τῶν μαθητῶν, μετὰ τὴν λήξιν τοῦ τρίτου σπουδαστικοῦ ἔτους, ἀποφοιτῶσι πρὸς ἔργον. Ἐάν λοιπὸν, ἐξερχόμενοι εἰς τὸν βίον, ἐπὶ ἕν μόνον ἔτος ὡς δεδιδαχμένοι τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν, μικρὰ πράγματα αὐτῆς θὰ γνωρίζωσι ἢ μᾶλλον μηδὲν, οὐδὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἴσως καὶ γραφὴν ὥστε μετὰ τινὰς μῆνας θέλουσι λησμονήσει καὶ τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο, ὅπερ ἔμαθον. Μάλιστα ἄρα ἀποβαίνουσι καὶ ὁ κόπος τῶν μαθητῶν καὶ ἡ δαπάνη τῶν κοινοτήτων.

§. 43. Τὸ δὲ δεύτερον ζήτημα εἶναι τὸ ἐξῆς.

Β'. Ἡ Τουρκικὴ, ὡς λέγουσιν, εἶναι γλῶσσα πλουσιωτάτη, σύγκειται ἐξ Ἀραβικῆς, Περσικῆς καὶ Τουρκικῆς, περιέχει ἰδιωτισμούς ὡς πλείστους, γραφὴν δὲ καὶ ἀνάγνωσιν δυτχερῆ ἵνα ὠφελῆθῃ δὲ ἐξ αὐτῆς ὁ μαθητὴς, ἀνάγκη νὰ ἐκμάθῃ αὐτὴν οὕτως, ὥστε νὰ ἐννοῆ μὲν πᾶν βιβλίον ἢ ἔγγραφον, νὰ συντάττῃ δὲ εἰς αὐτὴν. Δύο λοιπὸν ἔτη ἀρκοῦσιν εἰς ἐκμάθησιν αὐτῆς;

§. 44. Νομίζομεν ὅτι πάντες οἱ εἰδότες τὴν γλῶσσαν εἰσι σύμφωνοι ὅτι δύο ἔτη εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ἐκμάθησιν αὐτῆς ἔντελῃ. Καὶ τοὶ δὲ τὰ περὶ τούτου δύνανται νὰ ὀρίσωσιν οἱ εἰρημονες τῆς γλώσσης συνελθόντες καὶ συσκεφθέντες κατὰ ταῦτόν, εἶναι ὁμῶς παντὶ δῆλον ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι μίξ μόνη διετία εἶναι ἀνεπαρκής. Ἐπειδὴ οὐδεμίαν γλῶσσαν δύναται νὰ ἐκμάθῃ τις ἐπὶ δύο ἔτη, πρῶτον δὲ ἤττον τὴν Τουρκικὴν. Τί λοιπὸν ποιητέον; Ποῖος τρόπος δύναται νὰ ἐφευρεθῇ, ὥστε νὰ διδάσκωνται οἱ μαθηταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐπὶ πλείονα τῶν δύο ἐτῶν; Κατὰ τὸν ἤδη ὑπάρχοντα διοργανισμὸν τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μὲν τῇ σχολῇ τῶν Ταταούλων διδάσκαται ἡ γλῶσσα ἐπὶ δύο ἔτη, ἐν δὲ τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου ἐπὶ τρία, ἐν δὲ τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ ἐπὶ τέσσαρα. Ἄλλ' ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἐνθα γίνεται ἡ ἐναρξίς τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, ὀφείλει νὰ διέλθῃ ἐν μὲν τῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου δύο ἔτη, ἐν δὲ τῇ Σχολῇ τῶν Ταταούλων ἕν, κατὰ δὲ τὸν διοργανισμὸν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς τέσσαρα ἔτη, τρία μὲν ἔτη ἐν τῇ Προκαταρκτικῇ Σχολῇ, διαιρεθεῖσα κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον εἰς τρεῖς τάξεις, ἕν δὲ ἐν αὐτῇ

τῆ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ. Πρὸ δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1864 ὄφειλε νὰ δαπανήσῃ ὁ μαθητὴς 5 ἔτη, τῆς Προκαταρκτικῆς Σχολῆς διηρημένης τότε εἰς 4 τάξεις. Ὡστε ὅπως διδαχθῆ μὲν ὁ μαθητὴς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐπὶ 2 (ἐν Ταταούλοις) καὶ 3 ἔτη (ἐν Σταυροδρομίῳ), ἀπαιτεῖται νὰ διέλθῃ κατὰ τὸν διοργανισμὸν τῶν Ταταούλων 3 ἔτη, καὶ κατὰ τὸν διοργανισμὸν τοῦ Σταυροδρομίου 5 ὅπως διδαχθῆ δὲ αὐτὴν ἐπὶ 4 ἔτη, ἀπαιτεῖται κατὰ τὸν διοργανισμὸν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς νὰ διέλθῃ ἤδη 8 ἔτη. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ τοσαύτη ἀπώλεια τοῦ πολυτιμοτάτου χρόνου τῆς παιδικῆς ἡλικίας; Διὰ τί ὁ διοργανισμὸς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς νὰ παρέχῃ πλείονας δυσκολίας εἰς τοὺς παῖδας ὡς πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης παρὰ τὰ ἄλλα σχολεῖα. Ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ ὀφείλει νὰ ᾖ τὸ παράδειγμα τῆς τελειότητος τοῦ διοργανισμοῦ πρὸς τὰ ἄλλα σχολεῖα. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ πρέπει νὰ κατασταθῇ πραγματικῶς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτοι πρέπει νὰ ἀρχηται μικρόν τι ἐντεῦθεν τοῦ σημείου, ἐφ' οὗ τελευτᾷ ἡ Σχολῆ τοῦ Σταυροδρομίου. Ἐπειδὴ καὶ τοι ὁ Κύριος Σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς κατὰ τὸ 1860—1861 γενικῆς καταστάσεως τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων λέγει, ὅτι ἡ Σταυροδρομικὴ Σχολῆ εἶναι ἀπλῶς σχολεῖον, καὶ οὐδεμίαν ἀξίωσιν Γυμνασίου ἔχει (ἴδε σελ. 3), μ' ὅλον τοῦτο ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι δὲν ἠθέλομεν ἤδη ἀπομακρυνθῆ πολὺ τῆς ἀληθείας, ἐὰν εἰπώμεν ὅτι ἡ Σχολῆ αὕτη τείνει νὰ κατασταθῇ ἑλληνικὸν σχολεῖον πλήρες τριτάξιον, περιέχον καὶ δύο τάξεις Γυμνασίου. Καὶ δύναται νὰ φθάσῃ ἀμέσως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον, ἐὰν μόνον μία ἔλλειψις θεραπευθῇ, ἥτοι ἐὰν μόνον παραληφθῆ εἰς ἑλληνοδιδάσκαλος. — Ἐξελ-
γόμεθα.

Διοργανισμὸς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.

§. 45. Μὴ θαυμάσωσιν οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ὅτι ἡμεῖς τολμώμεν νὰ δώσωμεν τὸν διοργανισμὸν τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς. Ὁ διοργανισμὸς οὗτος δὲν εἶναι ἔργον οὔτε ἡμῶν, οὔτε ἐτέρου τινὸς ἐνὸς ἀνθρώπου, οὐδὲ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς πρὸ πολλῶν ἐτῶν συνέστησεν ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴν εἰδικὴν, ἥτις, ἐρευνήσασα καὶ μελετήσασα πολλὰ καὶ περὶ τούτου, ἤρυσθη αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ. Ἐπειδὴ πᾶς διοργανισμὸς σχολείου ἢ γυμνασίου ἢ οἰουδήποτε ἐκπαιδευτηρίου εἶναι νομοθεσία τις, τὸ δὲ νομοθετεῖν δὲν εἶναι ἔργον οὔτε διδασκάλου, οὔτε ἐφόρου, οὔτε πάσης Κυβερνήσεως καὶ παντὸς ἔθνους, ἀλλ' αἱ νεώτεροι Κυβερνήσεις καὶ τὰ νεώτερα ἔθνη ὁσάκις εὐ-

ρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ νομοθετήσωσι τι, ἀνατρέχουσι πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐμπειροτέρων καὶ σοφωτέρων κυβερνήσεων καὶ ἐθνῶν νενομοθετημένα, καὶ μεταφέρουσι τὰ ἐκείνων νομοθετήματα εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Καὶ ἡμεῖς ἄρα μὴ ἔχοντες τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις καὶ τὴν ἀπαιτουμένην πείραν τοῦ νὰ νομοθετήσωμεν τὸν ὀργανικὸν νόμον τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων μας, ποῖον ἄλλον δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν ἀρμοδιώτερον, εἰμὴ τὸν παρὰ τῆς Ἑλλάδος νομοθετηθέντα; Εἰς τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆν ὑπάρχουσιν ἤδη 7 καθηγηταί. Ἐὰν ἐξ αὐτῶν ἀφαιρέσωμεν τοὺς δύο διδασκάλους τῆς Τουρκικῆς καὶ τὸν ἓνα τῆς Γαλλικῆς, οἳτινές εἰσι πάντῃ ξένοι πρὸς τὴν ἐλληνικὴν διδασκαλίαν τῆς σχολῆς, μένουσι 4, προσλαμβανομένου δὲ καὶ τοῦ ἐτέρου τοῦ ἐλλείποντος, περὶ οὗ εἵπομεν, γίνονται ὅλοι 5. Οἱ 5 λοιπὸν οὔτοι ἐλληνοδιδάσκαλοι καὶ καθηγηταί, ἐργαζόμενοι πάντες ὁμοῦ 140 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, εἰσὶν ἐπαρκεῖς κατὰ τὸ προσωπικὸν νὰ διδάξωσι πάντα τὰ μαθήματα, τὰ ὑπὸ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῶν ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος ὀριζόμενα, εἰς 3 τάξεις ἐλληνικοῦ σχολείου καὶ 2 γυμνασίου, ὡς ἐφεξῆς.

§. 46. Τὸ 8 ἄρθρον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς Ἑλλάδος ὀρίζει τὰ ἐξῆς μαθήματα εἰς τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα.

« Ἄρθρ. 8. Εἰς τὰ ἔχοντα τρεῖς τάξεις ἐλληνικὰ σχολεῖα θέλει διαιρεῖσθαι ἡ διδασκαλία, ὡς ἀκολούθως.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν θέλει παραδίδεσθαι

1 Τὸ ἐτυμολογικὸν τῆς ἐλληνικῆς . . . (α)

2 Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς.

3 Σύντομος Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος . . . (β)

4 Ἀριθμητικὴ, τὰ τέσσαρα πάθη, τὰ κλάσματα, καὶ τὰ δεκαδικὰ μέχρι τῶν μεθόδων, καὶ ἰδίως ἡ πρακτικὴ καὶ ἐκ μνήμης ἀριθμητικὴ.

5 Καλλιγραφία κατὰ πρωτότυπα (γ).

6 Ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς.

Θέλουν γίνεσθαι καὶ ἀσκήσεις ἀναγνώσεως καὶ ἀπαγγελίας.

Εἰς τὴν δευτέραν ταξίν

1 Ἑλληνικὴ, τεχνολογία, σύνταξις, διάλεκτοι . . . (δ)

(α) Τὸν ὄρον τοῦτον τοῦ νόμου θέλομεν ἀναπτύξει, προϊούσης τῆς πραγματικῆς ἡμῶν, ἐν τῇ κεφαλῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ Μέθοδος τῆς διδασκαλίας.

(β) Παρ' ἡμῶν δὲ τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

(γ) Ἴδε τῶν κατωτέρω ἐκτιθεμένων ἄρθρων τὸ 12ον.

(δ) Καὶ περὶ τούτων θέλομεν ὁμιλήσει ἐν τῇ μνησθέντι κεφαλῇ Μέρθῳ τῆς διδασκαλίας.

2 Κατήχησις.

3 Παλαιά Ἱστορία, καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος.

4 Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης.

5 Ἀριθμητικὴ ἀπὸ τὰς Μεθόδους μέχρι τῆς Ἀλγέβρας.

6 Καλλιγραφία.

7 Γαλλικά.

8 Φυσικὴ Ἱστορία, ἐξακολούθησις μέχρι τέλους (α).

Εἰς τὴν τρίτην καὶ ἀνωτάτην τάξιν·

1 Ἑλληνικὴ, σύνταξις καὶ ρίζαι . . . (β)

2 Σύνταξις καὶ συνθέσεις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.

3 Ἀρχαὶ ἀνθρωπολογίας καὶ ἠθικῆς.

4 Ἱστορία τῆς Ρώμης, καὶ τὰ πρόωιστα τῆς μεσαίας καὶ νεωτέρας ἱστορίας.

5 Γεωγραφία (τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου).

6 Ἀρχαὶ τῆς Ἀλγέβρας καὶ Γεωμετρίας (γ).

7 Ἀρχαὶ τῆς Λατινικῆς διὰ τοὺς μεταβησομένους εἰς Γυμνάσια.

8 Γαλλικά.

9 Ἀρχαὶ πειραματικῆς φυσικῆς.

Ἄρθρ. 10. Μετὰ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς θέλει συνδέεσθαι καὶ πρακτικὴ τις, βοηθεῖα βιβλίου ἑλληνικοῦ, πρὸς ἀνάγνωσιν βαθμηδὸν προοδύοντος, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἀποκτώσιν οἱ μαθηταὶ ὀρθὴν ἔκφρασιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἐπιδειξιότητα τοῦ διηγεῖσθαι ὅσα ἤκουσαν, τοῦ χαριέντως προφέρειν τεμάχια ἐκστηθίζο-

(α) Ἡ Φυσικὴ Ἱστορία ἀρχεταὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους· κατὰ παραδρομὴν δὲ ἴσως τοῦ τύπου παρελείφθη ἐν τῇ πρώτῃ τάξει.

(β) Ἴδε κατωτέρω Μέθοδον τῆς διδασκαλίας.

(γ) Τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1857 ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσως εἰς ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια νῦν πρόγραμμα τῶν μαθηματικῶν, ὀρίζον ἀκριβῶς κατὰ κεφάλαια τὰ διδασκτέα μέρη. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ὡς ἐκτεταμένον παραλείπομεν ἐνταῦθα, καταχωροῦμεν δὲ τὴν κατὰ τάξεις διαίρεσιν ὡς σύντομον.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ.

Πρώτη τάξις.

Ἀριθμητικὴ μέχρι τοῦ τέλους τῶν συμμιγῶν ἀριθμῶν.

Δευτέρα τάξις.

Σύντομος ἐπανάληψις τῶν προδιδαχθέντων καὶ ἐξακολούθησις τῆς ἀριθμητικῆς ἀπὸ τῶν δεκαδικῶν μέχρι τέλους.

Τρίτη τάξις.

Γεωμετρία, καὶ ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπανάληψις τῆς ἀριθμητικῆς μετ' ἀσκήσεων.

μενα, καὶ τοῦ συνθέτειν κατ' ἀρχὰς ἀπλᾶς, μετὰ ταῦτα δὲ πολυσυνθέτους, καὶ τέλος συνεχεῖς προτάσεις.

Ἄρθρ. 11. Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας θέλει ἔχει πρῶτιστον σκοπὸν νὰ ἐντυπῶνῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν τὰ κυριώτερα συμβάντα, ὀνόματα καὶ χρονολογίας, περιοριζομένης τῆς διηγήσεως εἰς τὰ ἀναπόφευκτα καὶ τὰ τερπνότερα, καὶ ἀποβλεπούσης πάντοτε εἰς τὸ νὰ μορβῶνῃ τὴν εἰς ἐλευθέραν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν τῶν ἔξιν τῶν μαθητῶν· χρεωστοῦν δὲ οἱ διδάσκαλοι νὰ δεικνύουν πάντοτε ἐπὶ γεωγραφικῶν χαρτῶν τοὺς τόπους, περὶ ὧν διηγοῦνται, νὰ συνδέωσι δὲ καὶ τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας μετ' ἄλλων παντοδαπῶν εἰδήσεων, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας.

Ἄρθρ. 12. Εἰς τὸ μάθημα τῆς καλλιγραφίας θέλει πρὸ πάντων παρατηρεῖσθαι ἡ καθαρά, ἀκριβῆς καὶ ἐλευθέρη καθ' ὑπαγόρευσιν γραφή.

Ἄρθρ. 14. . . Μόνον τὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς δύναται νὰ διαρκῆ 2 ὥρας κατὰ συνέχειαν, τὰ δὲ ἄλλα μίαν καὶ μόνην. Τὸ μάθημα τῆς Λατινικῆς θέλει γίνεσθαι πάντοτε πρὸ μεσημβρίας, κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, διὰ νὰ δύνανται οἱ μὴ ἀκρωμένοι αὐτοῦ ν' ἀναχωρῶσιν οἰκადε.

Ἄρθρ. 23. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς σειρᾶς, καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ θέλουσιν κατατάττεσθαι ὡς πρὸς τὴν πρόοδον αὐτῶν εἰς ἕκαστον τῶν μαθημάτων, θέλουσιν χρησιμεύει πρὸ πάντων τὰ ἔγγραφα αὐτῶν γυμνάσματα, ἀλλὰ συγχρόνως ἢ αἰ προφορικαί τῶν λύσεις τῶν προτεινομένων προβλημάτων, ἢ ἡ ἠθικὴ τῶν διαγωγῆ εἰς τὸ διάστημα τῆς ἑξαμηνίας. Πρὸς τοῦτο ἕκαστος διδάσκαλος θέλει ἐγγράφει ἰδιοχείρως καὶ εὐσυνειδῶτως εἰς βιβλίον ἀριθμημένον ἢ μονογραφημένον ὑπὸ τοῦ σχολάρχου, τὴν πρόοδον, ἐπιμέλειαν καὶ διαγωγὴν τοῦ μαθητοῦ, σημειῶν αὐτὰ ταῦτα καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα γυμνάσματα τῶν μαθητῶν ἐπιστρεφόμενα εἰς αὐτοὺς, ἀφ' οὗ ἐξετασθῶσιν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον καὶ χρησιμεύσωσιν ἰδίως εἰς τὴν ἐξέτασιν τὴν διαγραφομένην εἰς τὸ ἄρθρον.

Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον θέλει γίνεσθαι ἕκαστην ἕκτην ἐβδομάδα ἀνὰ ἓν ἔγγραφον γυμνάσμα.

§. 47. Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα μαθήματα τὸ 15^{ον} ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ νόμου διαιρεῖ καθ' ἐβδομηδικαίας ὥρας οὕτω·

Ἄρθρον 15. Αἱ ἐβδομηδικαῖαι ὥραι θέλουσιν διαιρεῖσθαι εἰς τὰς διαφόρους τάξεις κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

... Εἰς τὴν πρώτην τάξιν

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12 ὥραι.
Διὰ τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν	2
Γεωγραφίαν	3
Ἀριθμητικὴν	3
Καλλιγραφίαν	2
Φυσικὴν Ἱστορίαν	3
Γαλλικὰ	4
	<hr/>
	29 ὥραι.

Εἰς τὴν δευτέραν

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12 ὥραι.
Κατήχησιν	2
Ἱστορίαν	3
Γεωγραφίαν	2
Ἀριθμητικὴν	3
Καλλιγραφίαν	2
Φυσικὴν Ἱστορίαν	3
Γαλλικὰ	4
	<hr/>
	31 ὥραι.

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν	12 ὥραι.
Σύνθεσιν	3
Ἀρχαὶ τῆς ἀνθρωπολογίας ἢ ἠθικῆς	2
Ἱστορίαν	3
Γεωγραφίαν	2
Γεωμετρίαν καὶ Φυσικὴν	3
Γαλλικὰ	4
Λατινικὰ	3
	<hr/>
	32 ὥραι.

Οἱ 3 λοιπὸν Ἑλληνοδιδάσκαλοι τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων 5 θέλουσι διανεμηθῆ κατὰ ἀλλήλους τὰς 3 τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ θέλουσι διδάσκει, ὁ μὲν τὴν πρώτην τάξιν (τοῦ α'. ἔτους) 29 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ὁ δὲ τὴν δευτέραν τάξιν (τοῦ β'. ἔτους) 31 ὥρας, ὁ δὲ τὴν τρίτην (τοῦ γ'. ἔτους) 32, τὸ ὅλον οἱ τρεῖς ἑαυτοῦ 92 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἀπράλληλα ὡς ὀρίζει ὁ δογματικὸς νόμος εἰς ἑκαστον Ἑλληνοδιδάσκαλον, καὶ εἰς ἑκάστην τάξιν Ἑλληνικοῦ σχολείου. (Ἴδε ἐν τοῖς ὀπισθεν §. 18, τὰ ἄρθρα 3, 4, 5). Ὁ εἰς τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων τούτων θέλει εἶσθαι καὶ λέγεσθαι σχολάρχης, ἐπιτηρῶν τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων δύο Ἑλληνοδιδασκάλων, καὶ ἐπιτηρούμενος

ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ ἄλλως λεγομένου γυμνασιάρχου, κατὰ τὰ ἄρθρα 6 καὶ 67, τὰ ὅποια ἔχουσιν ὡς ἐφεξῆς:

« Ἄρθρ. 6. Ὁ διδάσκαλος τῆς ἀνωτάτης τάξεως προΐσταται συγχρόνως τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἔχων τὸν τίτλον σχολάρχου . . . Εἰς πόλεις, ὅπου ὑφίστανται γυμνάσια, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα διευθύνονται ἀπὸ τοὺς γυμνασιάρχας, ἔχοντας δηλαδὴ τοῦ διδασκάλου τῆς ἀνωτέρας τάξεως τὸν τίτλον καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ σχολάρχου, ἀλλὰ ἐπιτηροῦντος πάντοτε τοῦ γυμνασιάρχου.

Ἄρθρ. 67. Ὁ καθηγητὴς τῆς ἀνωτέρας τάξεως (τοῦ γυμνασίου) εἶναι συγχρόνως καὶ διευθυντὴς τοῦ γυμνασίου, εἴτε εἶναι, εἴτε δὲν εἶναι πλήρες τὸ γυμνάσιον.

Ὁ διευθυντὴς τοῦ γυμνασίου φέρει τὸν τίτλον γυμνασιάρχης . . . »

Οἱ συμπληροῦντες τὴν τρίτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πρώτην γυμνασιακὴν τάξιν, ἤτοι εἰς τὴν νῦν δευτέραν λεγομένην τῆς Σταυροδρομιακῆς σχολῆς, ὀφείλουσι νὰ διδάσωσι γενικὰς ἐξετάσεις ὄλων τῶν εἰς τὰς τρεῖς τάξεις διδασκόμενων μαθημάτων· ἐὰν δὲ μὴ φανῶσιν ἐγκρατεῖς τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων τῶν μαθημάτων τούτων, νὰ μὴ ἴναι δεκτοὶ εἰς τὴν τάξιν ταύτην, κατὰ τὰ ἄρθρα 85, 87 καὶ 88, ἅπερ ἔχουσιν ὡς ἐφεξῆς.

« Ἄρθρ. 85. Ἡ παραδοχὴ εἰς τὰ γυμνάσια ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐξέτασιν γινομένην πρὶν τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολειακοῦ ἔτους . . . »

Ἄρθρ. 87. Ἡ ἐξέτασις γίνεται προφορικῶς καὶ ἐγγράφως, ἐμπεριλαμβάνει ὅλα τὰ εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα διδασκόμενα, καὶ ἐκτελεῖται ἐνώπιον ὄλων τῶν καθηγητῶν τοῦ γυμνασίου.

Ἄρθρ. 88. Ὁ μὴ φανῆς ὡς κατέχων τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις τῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα διδασκόμενων μαθημάτων, δὲν γίνεται δεκτὸς εἰς τὸ γυμνάσιον.

Ἄπαντα τὰ μέλη τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς εἶναι ὑπόλογα διὰ τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀμερόληπτον ἐκτέλεσιν τῶν ὄρων τούτων. . . »

§. 48. Ἰπολείπονται ἤδη οἱ δύο καθηγηταὶ διὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν γυμνασιακὴν τάξιν. Τὰ ὑπὸ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου ὀριζόμενα μαθήματα εἰς τὰς τάξεις ταύτας εἰσὶ τὰ ἐξῆς:

« Ἄρθρ. 73. . . Προσδιορίζονται οἱ ἀνατιθέμενοι εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκάλων ἐξῆς συγγραφεῖς.

α) Εἰς τὴν πρώτην τάξιν:

1. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

* Σχολειακὸν ἔτος καλεῖται καὶ τὸ γυμνασιακόν, ὡς περιέχον τὴν αὐτὴν περίοδον.

Ξενοφώντος Κύρου Ανάβασις, καὶ Ἑλληνικά, Πλουτάρχου παράλληλοι, Αἰλιανός, Ὀμήρου Ὀδύσσεια.

2. Διὰ τὴν Λατινικὴν.

Ἰούλιος Καῖσαρ, Ἰουστίνος, ἐκλογή εὐλήπτων Κικερωνιακῶν ἐπιστολῶν, τὰ βιβλία αὐτοῦ περὶ φιλίας καὶ γήρατος, αἱ μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου καὶ ἐκλογαὶ ἐκ τῆς Αἰνεΐδος τοῦ Βιργιλίου.

6.) Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν

1. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

Ὀμήρου Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια, Ἡρόδοτος, Ξενοφώντος Κύρου Παιδεία, Ἰσοκράτης καὶ Γνωμικοὶ ποιηταί.

2. Διὰ τὴν Λατινικὴν.

Λίβιος, Σαλλούστιος, Κικέρωνος ἐπιστολαί, Ὀβιδίος, Αἰνεΐας καὶ Βουκολικὰ τοῦ Βιργιλίου, καὶ εὐληπτοὶ ὠδαὶ τοῦ Ὀρατίου.

Ἄρθρ. 74. Πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕψους εἰς τὸ Ἑλληνικόν, ἐκτὸς τῆς μεγίστης προσοχῆς εἰς τὰς προφορικὰς μεταφράσεις, θέλουσιν γίνεσθαι καὶ γραπτὰ μεταφράσεις ἐκ τῶν καλητέρων τεμαχίων τῶν ἀρχαίων, ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν, ἀναλυτικὰ περὶ αὐτῶν ἐκθέσεις ἢ περιλήψεις τῶν ἐμπεριεχομένων αὐτῶν, συνθέσεις περὶ ἀντικειμένων ἀφορώντων τὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκόμενα, πολλάκις καὶ μερικαὶ μεταφράσεις ἢ μιμήσεις ἀρχαίων κλασικῶν πρωτοτύπων ἢ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ ποιητικαὶ ἢ ῥητορικαὶ συνθέσεις.

Ἄρθρ. 75. Ὡς πρὸς τὰς εἰς τὸ προλαβὸν ἄρθρον ῥηθείσας ἐργασίας, παραλείπεται ἡ διάταξις εἰς τὸν διδάσκαλον, ὅστις ὅμως ἔχει χρέος νὰ ἐπιδιορθῶν τὰ γυμνάσματα ταῦτα, . . . καθὼς καὶ νὰ ἐπιθεωρῇ ἐπιμελῶς τὰ κατ' οἶκον ἐτοιμαζόμενα.

Ἄρθρ. 76. Ἡ εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ γυμνασίου ἀνήκουσα ἀνωτέρα θρησκευτικὴ διδασκαλία χορηγεῖται εἰς αὐτοὺς ὑπ' ἐνὸς τῶν καθηγητῶν, ἀν ὑπάρχῃ τοιοῦτος ἔχων τὰς ἀνηκούσας γνώσεις· εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ ἑνα εἰς τὴν πόλιν τοῦ γυμνασίου κατοικοῦντα πεπαιδευμένον ἱερέα . . .

Ἄρθρ. 77. Τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ παραδίδεται μὲ περισσοτέραν ἔκτασιν, ἀναφέρονται αἱ πηγαί, καὶ διακρίνεται οὕτως, ὥστε εἰς μὲν τὴν α. τάξιν παραδίδεται ἡ γενικὴ ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 5 αἰῶνος μετὰ Χριστόν, εἰς τὴν β'. ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 6 μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 16, καὶ εἰς τὴν γ'. ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 16 μέχρις ἡμῶν, εἰς δὲ τὴν δ'. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Μὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην θέλουσιν συνδέεσθαι τὰ πρώτισα τῆς πολιτικῆς γεωγραφίας ἐκάστης ἐποχῆς.

Ἄρθρ. 78. Ἡ διδασκαλία τῆς μαθηματικῆς θέλει θεωρεῖσθαι ὡς

ἄπλοῦν μέσον ἀσκήσεως διὰ τοὺς μαθητὰς, καὶ ὡς προπαρασκευὴ διὰ τὴν περὶτέρω σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, καὶ διὰ τὴν τῶν ἐπιστημῶν, ὅσαι ἐπ' αὐτῆς στηρίζονται ἢ ἔχουν σχέσιν μετ' αὐτῆς· διὰ τοῦτο θέλει ἐπαναλαμβάνεσθαι εἰς τὴν α'. τάξιν τοῦ γυμνασίου τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς καταλλήλως, καὶ ἐκεῖθεν θέλουν μεταβαίνει οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἄλγεβραν μέχρι τῆς ἐξισώσεως τοῦ πρώτου βαθμοῦ. Εἰς τὴν β'. τάξιν θέλουν διδάσκεσθαι αἱ ρίζαι καὶ δυνάμεις μετὰ τῶν δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων. . . . (α)

Ἄρθρ. 79. Ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχῶν τῆς Φυσικῆς, τῆς Χημείας καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, ὡς καὶ ἡ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, θέλει ἐπίσης μεθοδικῶς ἐξακολουθεῖσθαι δι' ὅλων τῶν τάξεων καταλλήλως ἀναπτυχθεῖσα . . .

Ἄρθρ. 80. Τὰ μαθήματα θέλουν παραδίδεσθαι 24 ὥρας καθ' ἑβδομάδα . . .

Ἄρθρ. 81. Ἡ διαίρεσις τῶν ὥρῶν τούτων θέλει γίνεαι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν·

8 ὥρας διὰ τὴν ἑλληνικὴν.

4 διὰ τὴν λατινικὴν.

2 διὰ γύμνασιν εἰς τὸ γράφειν ἑλληνιστί.

2 διὰ τὴν κατήχησιν.

2 διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν.

2 διὰ τὴν μαθηματικὴν.

2 διὰ τὴν φυσικὴν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν.

2 διὰ τὴν γαλλικὴν.

24

(α) Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐν §. 46 μνησθὲν πρόγραμμα τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1857 ὀρίζονται τὰ μαθηματικὰ ὡς ἀκολούθως.

ΓΥΜΝΑΣΙΑ.

Πρώτη τάξις.

Ἀριθμητικὴ μέχρι τέλους, καὶ ἐκ τῆς γεωμετρίας ἢ μηκομετρία.

Δευτέρα τάξις.

Ἐξακολουθήσεις τῆς γεωμετρίας μέχρι τῶν κυρτῶν ἐπιφανειῶν, καὶ μετ' αὐτὴν ἄλγεβρα μέχρι τέλους τῶν ἐξισώσεων τοῦ πρώτου βαθμοῦ

Ἐν τῷ τέλει ἐκάστου ἔτους, ἐκτὸς τῆς κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐπαναλήψεως τῶν διδασκόμενων, ὁ καθηγητὴς διὰ πέντε ἢ ἕξ μαθημάτων ἀνακεφαλαιοῖ τὰ μεμαθημένα, διδάσκων ὡς πρὸς εἰδότας, ἐξετάζων ὑπὸ γενικωτέραν ἐποψίν τὰ πράγματα, καὶ καταδεικνύων τὴν σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν τῶν διαφορῶν τῆς ἐπιστήμης μερῶν καὶ τὴν πρακτικὴν ταύτης ὠφέλειαν.

Εἰς τὴν δευτέραν

6 ὥρας διὰ τὴν ἑλληνικὴν.

6 διὰ τὴν λατινικὴν.

2 διὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν.

2 διὰ τὴν κατῆχσιν.

2 διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν.

2 διὰ τὴν μαθηματικὴν.

2 διὰ τὴν φυσικὴν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν.

2 διὰ τὴν γαλλικὴν. »

24

Αἱ δύο λοιπὸν αὐταὶ γυμναστικαὶ τάξεις θέλουσιν ἀνατεθῆ εἰς τοὺς δύο ὑπολειφθέντας καθηγητὰς, μέλλοντας νὰ διδάσκωσιν ἀνά 24 ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἕκαστος.

§. 49. Ἐνστάσεις εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ ἐκτεθέντος διοργανισμοῦ.

α. Ἴτως ἤδη ἐρωτήσωσιν τινες, πῶς δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσι ταῦτα, ἐν ᾧ ἕκαστος τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἀνδεχθῆ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ὀριζομένων μαθημάτων; Τοῦτο εἰς ἡμᾶς εἶναι ὅλως ἀδιάφορον, ὡς ἀνυπόμικτον εἰς τε τὴν ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἀδελφικὴν διανομήν τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ὥρων καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐφορείας. Ἡμεῖς λέγομεν μόνον ὅτι, ἵνα κατασταθῆ ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου πληρὴς ἑλληνικὸν σχολεῖον τριτάξιον, περιέχον καὶ δύο τάξεις γυμνασίου, εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθῆ εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων διδασκάλων εἰς ἔτι.

β'. Πιθανὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς διδασκάλους ὥραι εἶναι πολλαί. ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1859-1860, γενομένην ἐπὶ τῆς ἐφορείας τῶν ΚΚ. Στεφάνου Κραθεσοδωρῆ, Σ. Ἀρχιγέτους, Ν. Βελσαμάκη καὶ Γρ. Κούππα, ἐν ἧ αἱ ἐβδομαδιαίαι ὥραι τῶν 5 διδασκάλων ἀπαριθμοῦνται 106, ἧτοι 25 τοῦ σχολάρχου, 9 τοῦ ἱεροδιδασκάλου, 52 τῶν δύο τῆς ἑλληνικῆς ἐξ ἡμισείας καὶ 20 τοῦ τῶν μαθηματικῶν, ἐξαιρουμένων 12 ὥρων δαπανωμένων ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῶν ξένων γλωσσῶν. Κατὰ τὸ 1860—1861 ἡ ἐβδομαδιαία ἐργασία ὅλων ὁμοῦ τῶν καθηγητῶν ἦτον 150 ὥρων μέχρ' ἵνα εἰς τὸ μακαρίτου Ι. Πατρόκλου τῷ 1855—1856 5 μόνον διδασκαλοὶ ἐργάζοντο 150 ὥρας καθ' ἑβδομάδα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ ἔτους, σελ. 9. Τοῦ δὲ ἐνεστῶτος ἔτους, ἐὰν τὸ ἀντίγραφον τοῦ προγράμματος, ὅπερ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, δὲν ἦναι λανθασμένον, ὅλη ἡ ἐβδομαδιαία ἐργασία τῶν 7 καθηγητῶν τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς εἶναι 140 ὥρων. Ἀλλ' ἐὰν ἐξ αὐτῶν ἀφαιρέσωμεν

20 ὥρας ὑψηγείας, 9 τῆς Τουρκικῆς, 9 τῆς Γαλλικῆς καὶ 6 τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ὑπολείπονται 96 ὥραι διὰ τοὺς τρεῖς διδασκάλους τῶν ἑλληνικῶν, ἤτοι ἀνὰ 32 ὥρας εἰς ἕκαστον. Αἱ ὑπὸ τοῦ νόμου ἄρα τῆς Ἑλλάδος ἐπιβαλλόμεναι ὥραι δὲν εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὅσας οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι τῆς Σταυροδρομιακῆς Σχολῆς ἤδη ἐργάζονται. Ἡ μόνη οὐσιώδης περὶ τῶν ὥρῶν ἔνστασις, ἣτις δύναται νὰ γίνῃ, εἶναι ἡ περὶ τοῦ ἱεροδιδασκάλου. Εἰς τὸν ἱεροδιδάσκαλον, θὰ μᾶς εἴπωσιν, εἶναι ἀνατεθειμένον καὶ τὸ ἀπ' ἄμβωνος κήρυγμα. Πῶς λοιπὸν δύναται, ἐκτελῶν καὶ τοῦτο, νὰ διδάσκη 32, 31 καὶ 29 ὥρας καθ' ἑβδομάδα; — Ἀλλὰ τὸ ἀπ' ἄμβωνος κήρυγμα ἐκτελεῖται μόνον τὰς τεσσαρακοστὰς, καὶ τούτων μόνον τὰς Κυριακάς. Τί λοιπὸν κωλύει τοῦτο τὸν ἱεροδιδάσκαλον τοῦ νὰ ἐργάζεται τὰς ἄλλας ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἐν τῇ σχολῇ ἴσας πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ ὥρας; — Ὁ ἱεροδιδάσκαλος εἶναι ἠναγκασμένος οὐ μόνον νὰ συντάττῃ τὸν ἐκφωνηθησόμενον λόγον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκμανθάνῃ αὐτὸν ἀπὸ μνήμης, κοπιᾶζων πρὸς τοῦτο πολλὰς ἡμέρας τε καὶ νύκτας πολὺ περισσότερον παρ' ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίᾳ. — Καὶ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ μανθάνῃ τὸν λόγον ἀπὸ μνήμης; Μήπως δὲν ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἴδιον, ἐὰν ἀπήγγελλε τὸν λόγον κρατῶν ἐν χερσὶ τὸ χειρόγραφον; Ὅλα τὰ ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ ἀναγινωσκόμενα ἀναγνώσματα καὶ ὅλους τοὺς λόγους τοὺς ἐν ταῖς δημοσίαις καὶ ἐπισήμοις τελεταῖς ἐκφωνουμένους, μήπως ἀπὸ μνήμης οἱ ἀπαγγέλλοντες ἀπαγγέλλουσι; Καὶ δὲν φέρουσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἐκ χειρογράφου μετ' αἰσθήματος καὶ ἐμφάσεως προφερόμενα; — Ἀλλ' οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι εἶναι οὕτω συνηθισμένοι. — Ἐὰν τὰ φτιά τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου οὕτω συνηθίσαν, διὰ τὰ κακοσυνηθισμένα λοιπὸν αὐτῶν φτιά εἶναι δίκαιον νὰ χωλαίνῃ ἡ Σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου, νὰ ἀδικῆται ἡ νεολαία καὶ νὰ βραδυπορῇ ἡ σπουδὴ; Μήπως δὲν εἶναι δυνατόν ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ νὰ διατάξῃ πρὸς πάντας τοὺς ἱεροκήρυκας νὰ ἀπαγγέλλωσι τοὺς λόγους αὐτῶν κρατοῦντες ἐν χερσὶ τὸ χειρόγραφον, ἀπαλλάττουσα αὐτοὺς ἀπὸ τοσοῦτων ματαίων κόπων, ἀνθ' ὧν δύνανται νὰ ἐνασχολῶνται εἰς ἄλλας σπουδαιοτέρας καὶ χρησιμοτέρας πρὸς τὸν λαὸν ἐργασίας; Ὁ ἀμαθὴς ὄχλος θὰ λέγῃ: « Μόδα ἔβγαλαν οἱ παππᾶδες νὰ βάνουν λόγο μετ' ὃ χερτὶ 'ς τὸ χέρι » καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ συνηθίσουν καὶ τὰ φτιά τους καὶ τὰ μάτια τους. Ὁ ἱεροκήρυξ, καθ' ἡμᾶς, δυοῖν θάτερον, ἢ πρέπει νὰ ὁμιλῇ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν εἰς τὸν λαὸν τὰς ἐννοίας τοῦ εὐαγγελίου, ὡς ὁ διδασκαλος ἀναπτύσσει τὰς ἰδέας του πρὸς τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἢ πρέπει νὰ ὁμιλῇ ἐκ χειρογράφου, πάντοτε ὅμως εἰς γλῶσσαν προσιτὴν πρὸς τὸν λαὸν, καὶ οὐχὶ ὑψηλὴν, ἐπιτηδευτὴν καὶ τετορευμένην,

ἥς ὁ λαὸς οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ εἰμὴ μόνα τὰ σχήματα. Ὁ δυστυχῆς λαὸς τελεῖ μὲν πρὸς τὸν ἀρχιερέα τὸν ἑαυτοῦ ὁδολὸν πρὸς κατάρτισιν τοῦ ἱεροκῆρυκος, ἀλλ' ὁ ἱεροκῆρυξ παρασκευάζει τοὺς λόγους αὐτοῦ οὐχὶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐξ ὧν καὶ ὑπὲρ ὧν καταρτίζεται, ἀλλὰ χάριν τῶν ὀλίγων. Ἐὰν ὁ ἱεροκῆρυξ ἦτο διδάσκαλος τῶν ὀλίγων, καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ, τὸ εὐαγγέλιον ἤθελεν εἶσθαι γεγραμμένον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως, τοῦ Λουκιανοῦ κλ., καὶ οὐχὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς ἣν ἐγράφη. Ἀλλ' ἡμεῖς διδάσκοντες τὸ Εὐαγγέλιον, περσικτροπέμεθα πολὺ μακρὰν τοῦ θεμελιώδους σκοποῦ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅστις εἶναι αὐτὸς ὁ λαός. Ἀλλὰ τὸ κάτω κάτω, καθὼς στέλλει εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐνορίας ἡ Μ. Ἐκκλησία ἱεροκῆρυκας ἀμισθί, δύναται ἐπίσης νὰ στέλλῃ καὶ ἕνα εἰς τὴν Παναγίαν. Ὁ ἱεροδιδάσκαλος λοιπὸν θέλει διδάσκει ἐν τῇ Σχολῇ 8 μὲν ὥρας τὰ ἱερά μαθήματα, τὰς δὲ λοιπὰς τὰ ἀνταρτησόμενα εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Ἀλλ' ἴσως ὁ Κύριος σχολάρχης, ὡς ἔλεγε κατὰ τὸ 1860—1861 (ἴδε τὴν ἐκθεσ. σελ. 3), εἶπη καὶ πάλιν, ὅτι ἡ Σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου εἶναι ἀπλοῦν σχολεῖον καὶ οὐδεμίαν ἀξίωσιν γυμνασίου ἔχει· ὥστε εἶναι πάντῃ περιττὸν αἱ δύο τάξεις νὰ κατασταθῶσι δύο γυμνασιακαὶ τάξεις.—Ἐὰν εἶναι ἀπλοῦν ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ μηδεμίαν ἀξίωσιν γυμνασίου ἔχη, διατί οἱ διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς διδασκαλίας εἰσὶ τέσσαρες, ἐν δὲ τοῖς προτέροις ἔτεσι πέντε, καὶ τὸ ταμεῖον τῆς ἐφορείας ἠναγκάζετο νὰ πληρῶνῃ πρότερον μὲν δύο διδασκάλων ὀλοκλήρους μισθοὺς, ἤδη δὲ ἐνός, ὅπως ἐπὶ ματαίῳ; Δὲν ἦτο φιλανθρωπότερον νὰ πέμψῃ τὸν ἕνα τῶν διδασκάλων ἢ συνοικίᾳ τοῦ Σταυροδρομίου εἰς τὴν δυστυχῆ συνοικίαν τοῦ Φωτηρᾶ, ἐνθα ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον, διηρημένον εἰς δύο τάξεις, καὶ ἐν προπαιδευτικὸν (ἀλληλοδιδασκτικὸν), περιέχοντα ἀμφοτέρω 70 δυστυχῆ ἀθῶα πλάσματα, διευθύνονται, διδάσκονται, συνδιδασκτοῦνται καὶ ἀλληλοδιδασκτοῦνται ὑπὸ ἐνός μόνου ἀνθρώπου (!) (α) πρὸς ὧ μικρὰν μομφὴν

(α) Οἱ μαθηταὶ τῆς ἐν Φωτηρᾷ Σχολῆς, διευθυνομένης τοῦ Κ. Ι. Σ. εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν 70, ἐξ ὧν οἱ μὲν 42, διηρημένοι εἰς 2 τάξεις, διδάσκονται τὰ ἑξῆς ἑλληνικὰ μαθήματα.

Α'. τάξις: Ἑλληνικὰ (Πλουτάρχου περὶ παιδῶν ἀγωγῆς), τεχνολογικὸν μετ' ἐφαρμογῆς τῶν γραμματικῶν κανόνων καὶ ἀρχῆς συντακτικοῦ, ἱερὰν κατ' ἔχουσαν, ἀριθμητικὴν Μανάρη, γεωγραφίαν (ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν), ἑλλην. ἱστορίαν, καὶ ἀσκησὴν εἰς ἑκθεσὶν ἰδεῶν ἐκ τῆς ἑλλην. ἱστορίας.

Β'. τάξις: Ἑλλην. (γνωμικὰ), τεχνολογίαν, ἱερὰν κατ' ἔχουσαν, ἀριθμ. πρακτικὴν, ἑλλην. ἱστορίαν μικρὰν καὶ καλλιγραφίαν.

Οἱ δὲ 58 ἀλληλοδιδασκόμενοι, διηρημένοι εἰς 6 τάξεις διὰ τὸ στενὸν τῆς

τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἧς τὴν προσοχὴν δὲν γνωρίζομεν πῶς διέφυγεν ἡ κατάστασις αὐτῆ τῶν σχολείων τῆς συνοικίης τοῦ Φωτηρᾶ, ὡςνεὶ ὠκεάνια πελάγη διεχώριζον τὸν Φωτηρᾶν τοῦ Φιναρίου, καὶ ἦν ἀδύνατον οἱ μαθηταὶ τῆς ἑλλην. Σχολῆς νὰ μεταβίωσι εἰς Φινάριον, δέκα μῶλις λεπτὰ τοῦ Φωτηρᾶ ἀπέχον! Ἐὰν ἡ Σταυροδρομικὴ Σχολὴ εἶναι σχολεῖον καὶ οὐχὶ γυμνάσιον, διατί νὰ εἶναι διηρημένη εἰς 5 τάξεις καὶ ὁ μαθητὴς νὰ δαπανᾷ 5 ἔτη, ἐν ᾧ ὄφειλε νὰ εἶναι εἰς 3, καὶ ὁ μαθητὴς νὰ δαπανᾷ 3 ἔτη μόνον; Εἶναι δίκαιον νὰ κατατρίβωμεν οὕτω τὴν πολύτιμον ἡλικίαν τῶν πίδων;—Διατί τὰ μαθηματικὰ νὰ προβαίνωσι μέχρι τῶν πρωτοβαθμίων ἐξιῶσεων, ὅπερ, κατὰ μὲν τὸν ὀργανικὸν νόμον τῶν Γυμνασίων, ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ γυμνασίου, κατὰ δὲ τὸ πρόγραμμα τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1857, εἰς τὴν δευτέραν;—Διατί νὰ διδάσκηται ἐν τῇ Σχολῇ ἡ κοσμογραφία, ἣν ὀρίζει ὁ νόμος εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην τοῦ γυμνασίου; Ἄρα δὲν εἶναι σχολεῖον ἀπλοῦν, ἀλλὰ μίγμα τι σχολεῖου καὶ γυμνασίου, καὶ δύναται, ὡς εἶπομεν, νὰ κατασταθῇ σχολεῖον πλήρες, τριτάξιον, περιέχον καὶ δύο τάξεις γυμνασίου, ἐὰν παραληφθῇ εἰς ἐπὶ ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ εἰσαχθῇ ἐν αὐτῇ συστηματικώτερα τίς τάξις εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν μαθημάτων, ἐνὶ λόγῳ ἐὰν διοργανισθῇ ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος.

§. 50. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθειτὴν διαίρεσιν τῶν ἐβδομαδιαίων 140 ὥρῶν, καθίσταται πάντῃ περιττὸς ὁ εἰδικὸς τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος. Ἐπειδὴ ἐντὸς τῶν 140 τούτων ὥρῶν περιέχονται αἱ 16 ἐβδομαδιαίαι ὥραι τῆς Γαλλικῆς, 12 δηλονότι τῶν 3 τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολεῖου, καὶ 4 τῶν 2 γυμνασιακῶν τάξεων, πολὺ περισσότεραι παρ' ὅσας ἀριθμοῦνται ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1859—1860 αἱ ἀμφοτέρων τῶν ξένων γλωσσῶν ἐβδομαδιαίαι ὥραι, ἧτοι μόνον 12 (ἴδ. ἐκθ. σελ. 4). Ἐὰν ὁ εἰδικὸς τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος εἶναι Ἕλληνας, τότε εἶναι περιττὸν νὰ εἶναι εἰδικός· διότι οἱ αὐτοὶ ἑλληνοδιδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ δύνανται νὰ διδάσκωσι τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ὡς γίνεται εἰς τὰ πλεῖστα ἐνοριακὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ ταμεῖον τῆς σχολῆς ὠφελεῖται οὕτως ὀλόκληρον μισθὸν ἐνὸς διδασκάλου. Ἀλλὰ θὰ εἴπωσιν ἴσως τινὲς, ὅτι τοῦτο ἐδοκιμάσθη ἐν ταῖς προτέροις χρόνοις, πλὴν δὲν ἐπέτυχεν. Ἐδοκιμάσθη μὲν, τὸ γνωρίζομεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν

σχολῆς, διδάσκονται ἀναλόγως τὰ ἐξῆς μαθήματα: καλλιγραφίαν, ἀνάγνωσιν, γεωγραφίαν, ἱερ. ἱστορίαν, κατήχησιν, γραμματικὴν καὶ ἀριθμητικὴν. (Ἀνατολ. Ἀστὴρ, Ἀριθμ. 227, 20 Ἰανουαρίου 1865).

ἐκθέσεων τῶν παρελθόντων ἐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἐδοκιμάσθη καλῶς. Διότι εἰς τὸν διδάσκαλον τὸν ἀναδεχόμενον νὰ διδάξῃ τάξιν τινὰ ἢ μάθημά τι, πρέπει νὰ ἐπιβάλληται καὶ τοῦτο ὡς καθήκον καὶ κύριον ἔργον, καὶ οὐχὶ ὡς πάρεργον καὶ ὡς προγυμναστικὴ τις ἐργασία, ἀνατεθησομένη ἔπειτα εἰς τὸν εἰδικὸν διδάσκαλον. Ἐπειτα εἶπομεν ἤδη ἐν τοῖς ἡγουμένοις διὰ πολλῶν, ὅτι ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ εἶναι ὑποβεβλημένος ὑπὸ ἠθικὴν ἀνάγκην· οὐ μόνον ἐὰν τὰ ἑλληνικὰ αὐτοῦ μαθήματα δὲν ἐμάθη, νὰ μὴ προβιβαζῆται, ἀλλὰ καὶ τὰ γαλλικὰ ἐπίσης. Δὲν πρέπει νὰ συλλογιζώμεθα, ὅτι ἐὰν δὲν προβιβάσωμεν τὸν μαθητὴν θὰ μᾶς φύγῃ, καὶ θὰ ὑπάγῃ ἄλλοῦ νὰ μάθῃ τὰ γράμματα εὐκολώτερα, καὶ τὸ σχολεῖόν μας θὰ ἔχῃ ὀλιγωτέραν ὑπόληψιν, καὶ δὲν θὰ συβρέωσι μαθηταὶ ἀπὸ διαφόρων κοινοτήτων μέχρις ἀπὸ τῆς Πόλεως, καὶ ψύχη καὶ θάλαπῃ καὶ ἀνέμους καὶ ὑετοὺς ἐμφορούμενοι, καὶ πολλὰ μὲν κέδιλα κατατρίβοντες, πολλοὺς δὲ ἐπενδύτας, ἰδρῶντες τε καὶ μακρὰ βιβῶντες, ἵνα ἐν μεγάλοις φοιτῶντες σχολείοις μάθωσι καὶ γράμματα μάθωσι, καὶ δὲν θὰ ἔχωμεν ἔπειτα ἀφορμὴν, ἵνα προσευχόμενοι ἐπικαλώμεθα τὸν Θεὸν νὰ πληθαίνῃ τοὺς μαθητὰς μας! Ταῦτα πάντα πρέπει νὰ τ' ἀφήσωμεν κατὰ μέρος, ἐὰν θέλωμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ δαπανώμενα χρήματα, καὶ νὰ καταστήσωμεν τὴν νεολαίαν εὐμαθῆ. Ὄταν ὁ μαθητὴς φεύγῃ, πρέπει νὰ τῷ λέγωμεν « ὦρα καλὴ, » ἢ νὰ περιβάλωμεν αὐτὸν δεσμοῖς τισιν, ὥστε ἢ νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ φύγῃ, ἢ φυγῶν νὰ ἐμπλέκηται εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὐχὶ νὰ ἀνακηρύττωμεν ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσιν, ὅτι 42 μαθηταὶ μᾶς ἦλθον ἐκ Ταταούλων, 30 ἐκ Γαλατᾶ, 10 ἐκ τοῦ Διπλοκιονίου κλ. (ἴδε τὰς ἐκθέσεις τῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου ἀπὸ τοῦ 1855, 1859 μέχρι τοῦ 1864). Ἡρωτήσαμεν ποτε τοὺς ἐφόρους καὶ διδασκάλους τῶν σχολείων τούτων, ἂν εἶναι εὐχαριστημένοι διὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν μαθητῶν τούτων, ἢ ἐξητάσμεν ποῖα τὰ αἰτία τῆς ἀποφοιτήσεως; Ἡ μὲν πως οἱ ἐφορεύοντες καὶ διδάσκοντες εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα εἰσὶ πλήρεις κηκοθηρίας καὶ βερβαρότητος καὶ ἀμαθείας, ἡμεῖς δὲ κατεβίκαμεν ἀπὸ τὸ φειγγάρι, καὶ εἴμεθα οὐρανοκατέβατοι! Ὁ σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς Κύριος Γ. Σοφοκλῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1863—4 συμβουλεύει τοὺς γονεῖς νὰ δεικνύωσι μικροτέραν ἀδυναμίαν πρὸς τὰ τέκνα καὶ ὀλιγωτέραν πίστιν νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν (σελ. 9). Τί ἄλλο ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων τούτων, εἰμὴ ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν σχολείων ἄρα ἀποφοιτήσεις τῶν μαθητῶν προέρχονται ἐκ ψευδῶν ἐκθέσεων τῶν παιδίων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ἐκ τῆς πολλῆς πίστεως τῶν γονέων πρὸς τὰ παιδία. Ἐπειδὴ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου ἀποφοιτῶσι παῖδες. Μ' ὄλον ὅτι

ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφοιτῶντων δὲν ἐκτίθεται διαβρῆθην ἐν ταῖς ἐκθέσεσι κατ' ἔτος, μ' ὅλον τοῦτο ἡμεῖς παραβάλλοντες ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν (§. 39), τοὺς ἐγγραφέντας μαθητὰς ἐκάστου ἔτους πρὸς τοὺς ἐπανεληθόντας κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, εὐρίσκομεν τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς ἀποφοιτῶντων μαθητῶν. Τῷ 1859—1860 54, τῷ 1860—61 82, τῷ 1861—62 50, τῷ 1862—3 70, τὸ ὅλον ἀπὸ τοῦ 1859—60 μέχρι τοῦ 1862—3 256, οἱ δὲ ἐγγραφέντες κατὰ τὴν τετραετίαν ταύτην εἰσὶ 366. Οἱ ἀποφοιτῶντες λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐγγραφομένους ἐπὶ μίαν τετραετίαν εἰσὶν ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου 70 πρὸς 400. Ἀνωτέρω ἐν §. 39 εἶδομεν ὅτι ἐπὶ μίαν τριετίαν ἀπεφοίτησαν ἐκ τῆς Σχολῆς ταύτης τὰ 0,57. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι πρόδηλον εἰς πάντα εἰλικρινῶς ἐξετάζοντα τὸ πρᾶγμα, ὅτι αἱ ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον μεταβάσεις τῶν παιδῶν προέρχονται οὐχὶ ἐξ ὀρθῆς ἐπιγνώσεως καὶ ἐξ ἀληθοῦς ἐπιθυμίας μαθήσεως καὶ προόδου, ἀλλὰ διὰ παιδαριώδεις ἰδιοτροπίας, καὶ ὁμοιάζουσι τὰς μεταβάσεις τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα μεταβαίνοντα ἀπὸ τῶν βορειοτέρων εἰς τὰ μεσημβρινωτέρα κλίματα γίνονται ἔρμια τῶν ἐπιτηδείων κινηγῶν, πρέπει νὰ ἐντρεπώμεθα ἄρα τοῦ νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἐαυτοὺς διὰ τῆς μνημονεύσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπὸ ξένων ἐνοριῶν προσερχομένων μαθητῶν, καὶ ἐκφωνοῦντες δημοσίως ἐνώπιον προσώπων ἐπιστημοτάτων « Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ πεντάμηνον τοῦτο εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν ἐκ διαφόρων ἐνοριῶν συρρέουσάτων παιδῶν ἀρέθη μέχρι τῶν ἑπτακοσίων !!! » (ἴδε ἐκθεσιν ὑπὸ τοῦ σχολάρχου τῶν ἐν Σταυροδρομίων σχολείων Κ. Γ. Σοφοκλέους τοῦ ἔτους 1861 — 2) (α), νὰ θέτωμεν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τοὺς μεγάλους τούτους ἀριθμοὺς, κρύπτοντες τὴν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ τῶν πραγμάτων ἐξιστόρησιν. Ὁ ἀπλοῖκός ἀνθρωπος ἀκούσας τὸν ἀριθμὸν τοῦτον θὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐκλείσαν ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ὅτι εἶναι ἐγγὺς νὰ κλείσωσι, καὶ θὰ σπεύσῃ ὅσον τάχιον νὰ πέμψῃ τὸν υἱὸν του εἰς Σταυροδρόμιον, ἵνα μὴ φθάσῃ ἄλλος καὶ καταλάβῃ τὴν θέσιν, ἧ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἀποκλεισθῇ. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ τοιαῦτα καὶ νὰ μὴ καταχρώμεθα τὴν ὑπομονὴν

(α) Οἱ κατὰ τὸ ἔτος 1861—2 μαθηταὶ τῶν τοῦ Σταυροδρομίου σχολείων ἦσαν οἱ ἐξῆς: Τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς 440 ἐνεφανίσθησαν ἐκ τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους, 35 προεβιβάσθησαν ἐκ τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ σχολείου, 45 ἐνεγράφησαν νέοι Ἰσως ἀλλαχόθεν, τὸ ὅλον 490. Τῶν δύο ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων 490, παρόντες 370, τὸ ὅλον καὶ τῶν τριῶν σχολείων ὁμοῦ 680, παρόντες ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων 570, μὴ ἀριθμουμενῶν τῶν ἀπόντων τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς, διότι οὗτοι δὲν σημειοῦνται ἐκ τῆς ἐκθέσεως.

καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν περὶ ἡμᾶς, διότι τότε θὰ μᾶς εἰποῦν ἄλλοι ὅτι εἴμεθα μαθητοθῆραι, λέξις αἰσχρὰ, ἣν ἡμεῖς καὶ νὰ τὴν προφέρωμεν ἐντρεπόμεθα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἔφορος τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων Κύριος Α. Δ. Συγγρός ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1862—1863 ὁμολογεῖ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀλίγον φροντίζει ὁ πατήρ, τί κάμνει ὁ υἱὸς τοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, λέγων τὰ ἐξῆς: « Ἀποῦ ἅπαξ εἰσαγάγωσι (οἱ γονεῖς) τὰ παιδιά των εἰς τὴν Σχολὴν, νομίζουσι ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ πᾶν. Εἰς μάτην ἢ ἐφορία προσκαλεῖ τοὺς γονεῖς νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὰς ἐξετάσεις. Εἰς μὲν τὰς συνεισφοράς ἅπαντες κωφεύουσι, εἰς δὲ τὰς ἐξετάσεις ἢ οὐδεὶς ἢ σποράδην τις κάπου φαίνεται παρών. » (Ἴδε προσλαλιὰν τοῦ Κυρίου Α. Δ. Συγγροῦ). Ὁ δὲ Σχολάρχης τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων Κύριος Γαβριὴλ Σοφοκλῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1859—1860 λέγει τὰ ἐξῆς: « Ἀπὸ τινων ἐτῶν εἶχον εἰσαχθῆ (εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν τοῦ Σταυροδρομίου) μαθηματὰ τινὰ ἐξω τοῦ κύκλου τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων, τινὰ δὲ καὶ τῶν γυμνασιακῶν ἀνώτερα, καὶ ἐπομένως τὰς δυνάμεις τῶν ὑπαρχόντων μαθητῶν ὑπερβαίνοντα. » Ἀλλὰ μήπως κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα (πρὶν δηλονότι τῆς ἐγκραταστάσεως τοῦ Κυρίου Γ. Σοφοκλέους ἐν τῇ σχολῇ) δὲν προσήρχοντο πάλιν μαθηταὶ ἀπὸ διαφόρων κοινοτήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὶ τῆς σχολῆς κακῶς ἐχούσης, ὡς λέγει ὁ Κύριος σχολάρχης; Μάρτυρες τούτου εἰσὶν αἱ ἐκθέσεις τῶν παρελθόντων ἐτῶν, τῶν πρὸ τοῦ 1859—1860, καὶ τὸ μαθητολόγιον τῆς σχολῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐ μόνον ἤδη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τότε τῆς σχολῆς κατάστασιν προσήρχοντο ἀλλαχόθεν μαθηταὶ εἰς τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλληνικὴν σχολὴν, συρρέουσιν ἄρα οἱ μαθηταὶ ἀπὸ διαφόρων ἐνοριῶν εἴτε εἰς τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολὴν εἴτε εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην, ὅταν οἱ τυφλοὶ ἔσονται ἴδῃ, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι ποῦ ὑπάγουσιν. Πρὸς τούτοις ἐξαιτούμεθα τὴν συγγνώμην νὰ ἀποτείνωμεν πρὸς τὴν ἀεθλίμην ἐφορίαν τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν σχολάρχην Κύριον Γ. Σοφοκλέα, τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν: Ἡ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου εἶναι σχολεῖον ἢ ἐμπορικὸν τι κατὰστημα; ἢν εἶναι σχολεῖον, διὰ τί νὰ μὴν ὑπάρχωσιν ὠρισμέναι ἡμέραι τῆς ἐγγραφῆς τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἔτους ἢ τὸ πολὺ τῆς ἐξαμηνίας, ἀλλὰ τὸ βιβλίον τῆς ἐγγραφῆς νὰ μὲν ἔσκει ἠνεωγμένον, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ παραπληρούμενον ὑπὸ τῶν αἰετῶν προσερχομένων μαθητῶν καὶ παρατεινόμενον μέχρι τῆς προσεγγίσεως τῶν ἐξετάσεων, ὡςναεἶ ἦν ἐμπορικὸν κατὰστημα ὀφείλον νὰ κρατῆ ἡμερολόγιον ἕτοιμον εἰς ἐγγραφὴν τῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν τοῦ ἔτους γινομένων ἐμπορικῶν πράξεων; Πῶς εἶναι δυνατόν ὁ μα-

θητής ὁ ἐγγραφείς κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον νὰ συμπεροδεύσῃ μετὰ τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἐξακολουθοῦντος τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου ἢ καὶ Σεπτεμβρίου; Πῶς δὲ εἶναι δυνατὸν ὁ τοιοῦτος νὰ δώσῃ δημοσίαις ἐξετάσεις ἢ τῶν μαθημάτων τῆς ἐξαμηνίαις ἢ ὅλου τοῦ ἔτους;

Μέχρι τῆς 15 Νοεμβρίου τοῦ 1864 εἶχον ἐγγραφῆ ἐν τῇ ἐλληνικῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου 210 τακτικοὶ μαθηταὶ διανενημεμένοι κατὰ τάξεις ὡς ἐφεξῆς· τῆς ε' τάξεως (τοῦ πρώτου ἔτους) 65, τῆς δ' 62, τῆς γ' 48, τῆς β' 20 καὶ τῆς α' 15, τὸ ὅλον 210 (ἴδ. Ἀνατολ. Ἀστέρα, ἀριθμ. 213). Μετὰ τρεῖς δὲ σχεδὸν μῆνας ὁ Κύριος σχολάρχης ἐξεφώνει ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐξετάσεων τῆς 7 Φεβρουαρίου 1865 ὅτι « τὸ σύνολον τῶν εἰς τὴν ἐλληνικὴν σχολὴν φοιτῶντων πιδῶν ἀνέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 275 » (ἴδε ἐκθεσιν τοῦ 1864—5, σελ. 4). Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ἦσαν διανενημεμένοι κατὰ τάξεις ὡς ἀκολούθως· 70 τῆς ε', 65 τῆς δ', 50 τῆς γ', 20 τῆς β', καὶ 17—16 τῆς α', τὸ ὅλον 224. Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι οἱ μὲν 55 μαθηταὶ οὔτε κατὰ τὴν 15 Νοεμβρίου οὔτε κατὰ τὴν 7 Φεβρουαρίου ἦσαν κατατεταγμένοι εἰς τὰς τάξεις τῆς σχολῆς, οἱ δὲ 11 τακτικοὶ φοιτηταὶ κατὰ μὲν τὴν 15 Νοεμβρίου δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ σχολῇ (διότι, ἂν ὑπῆρχον, ἤθελον σημειωθῆ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Ἀστέρι), ὑπῆρχον ὅμως κατὰ τὴν 7 Φεβρουαρίου, καὶ ὅτι ἐκ τῶν 11 τούτων μαθητῶν εἰς ἀνήκειν εἰς τὴν α' τάξιν, ἦτοι τοῦ ε' ἔτους, ἥτις ἄπασα ἔλαβε τὰ ἀπολυτήριά της. Πότε λοιπὸν ἐνεγράφησαν οἱ 55 μαθηταὶ; Βεβαίως ἢ πρὸ τῆς 15 Νοεμβρίου καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Νοεμβρίου διάστημα, ἢ μετὰ τὴν 15 Νοεμβρίου, καὶ ἅμα ἐπισκεφθέντες τὴν σχολὴν ἀπεχειρέτησαν αὐτὴν, ἀλλαχόσε τὴν μαθητικὴν αὐτῶν πορείαν ποιοῦμενοι. Οἱ δὲ 11 τακτικοὶ φοιτηταὶ, ὧν οἱ μὲν 5 εἰςὶ κατατεταγμένοι ὡς πρωτοετείς, οἱ 3 ὡς δευτεροετείς, οἱ 2 ὡς τριτοετείς καὶ 1 ὡς πεμπτοετής, ἐνεγράφησαν πάντως μετὰ τὴν 15 Νοεμβρίου, διότι πῶς ἄλλως οἱ 210 τακτικοὶ φοιτηταὶ τῆς 15 Νοεμβρίου ἠδύνατο νὰ γίνωσι 224 τὴν 7 Φεβρουαρίου; Ἐγγραφέντες λοιπὸν ἐντὸς τοῦ διμήνου τούτου διαστήματος, πῶς ἠδύνατο νὰ δώσωσι γενικὰς ἐξετάσεις τῶν μαθημάτων τῆς σχολῆς; Καὶ ποῦ ἠκούσθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους νὰ παραλαμβάνωνται μαθηταὶ καὶ νὰ κατατάσσωνται ὡς τακτικοὶ μαθηταὶ τοῦ σχολείου; Τὰ τοιαῦτα ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῶσιν, εἰ μὴ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ἐγγραφῇ τῶν μαθητῶν ὑπάρχει σκοπὸς τις τοῦ νὰ ἀναδειχθῇ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν αὐξων.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ στατιστικὸς πίναξ, ὁ καταχωρηθεὶς ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1864—5, οὐδὲν ἄλλο προτίθεται, εἰμὴ νὰ δείξῃ τὸν αὐ-

ξοντα τούτον ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν. Ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῆς στατιστικῆς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς, ὡς καὶ πάσης ἄλλης δημοσίας σχολῆς, ἔνθα οἱ μαθηταὶ διδάσκονται ἀμισθί, δὲν εἶναι τὸ νὰ ἐξετάσῃ ἂν οἱ μαθηταὶ αὐξάνωσι κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἢ ἐλαττοῦνται, διότι τοῦτο ἐνίοτε δύναται νὰ ἐπιφέρῃ οὐχὶ καλὰ ἀποτελέσματα, διότι δύναται νὰ συσσωρεύσῃ πλεῖστον ὅσον συρφετὸν μαθητῶν, ἀλλὰ πόσοι ἐμμένουσι τὸν πλεῖστον ἐν τῇ σχολῇ χρόνον, καὶ ἐπομένως ὠφελοῦνται περισσότερο, καὶ πόσοι διαβατικῶς πως δι' αὐτῆς διέρχονται, καὶ ἐπομένως μικρὸν ἢ οὐδὲν ὅλως ἐξ αὐτῆς ἀποφέρονται ὄφελος. Ὁ στατιστικὸς οὗτος πίναξ ἔχει οὕτω·

Στατιστικὸς πίναξ τῶν εἰς τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολὴν τῆς Παναχγίας φοιτῶντων παίδων ἀπὸ τοῦ 1859—1865.

Κατὰ τὸ 1859—1860 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 174.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 150.

Τὸ 1860—1861 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 192.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 170.

Τὸ 1861—1862 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 190.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 175.

Τὸ 1862—1863 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 180.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 145.

Τὸ 1863—1864 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 230.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 180.

Τὸ 1864—1865 ἐνεγράφησαν εἰς τὸ Μητρώον 275.

Ἐμείναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 220.

Ἐκαστος ἔμπορος, καὶ αὐτὸς ὁ ἐλάχιστος μεταπράτης, ὁπόταν θεωρῆ τούς λογαριασμοὺς τοῦ καταστήματός του, δὲν ἐξετάζει μόνον πόσον χρηματικὴν περίοδον (*giro*) ἔκαμεν, ἀλλὰ πόσον κέρδος παρήγαγεν αὐτῷ ἢ χρηματικὴ αὕτη περίοδος. Διότι τί τὸν ὠφελεῖ τὸ νὰ κάμῃ μικρὰν ἢ μεγάλην χρηματικὴν περίοδον καὶ νὰ μὴ γνωρίζῃ πόσον ὠφελήθη ἢ ἐζημιώθη; Ἀλλ' ἐν τῷ ἀνωτέρῳ στατιστικῷ πίνακι, ἐὰν ἀθροίσωμεν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐγγεγραμμένων καὶ ἀναχωρούντων μαθητῶν πρὸ τῶν ἐξετάσεων καθ' ὅλην τὴν ἐξετείαν, θέλομεν ἔχει τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς, 1241 φοιτῶντων καὶ 201 ἀποφοιτῶντων. Ἀλλ' οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι χιμακιρικοὶ, διότι οὔτε πάντες οἱ ἅπαξ ἐγγεγραφέντες καὶ εἰσαχθέντες εἰς τὴν σχολὴν ἀπὸ τοῦ 1859—65 εἰσὶ 1241, οὔτε πάντες οἱ ἀποφοιτήσαντες ἐξ αὐτῶν 201. Ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτω, τότε οἱ μαθηταὶ τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἤδη οὐχὶ 275, ἀλλὰ 1040. Ὡς δε τὰ αὐτὰ κεφάλαια ἔμπορικοῦ τινος καταστήματος μυριάκις καὶ ἐν μυριάκις

μορφαίς ἐξερχόμενα καὶ εἰσερχόμενα εἰς αὐτὸ, καὶ τοτὲ μὲν κέρδος, τοτὲ δὲ ζημίαν ἀποφέροντα, οὐδεμίαν δύνανται νὰ δείξωσι σκόπιμον διεύθυνσιν ἄλλως, εἰ μὴ τότε μόνον, ὅταν ἐξενεχθῇ διὰ τῆς γενικῆς ἰσολογίσεως τὸ καθαρὸν κέρδος, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω στατιστικοῦ πίνακος οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις, εἰμὴ τὸν μαθητικὸν *giro* τῆς σχολῆς, δηλαδὴ τὰ σύρτα φέρτα τῶν παιδίων. Ἀλλὰ πόσοι μαθηταὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1859—65 ἅπαξ ἐγγραφέντες; Πόσοι ἀπεφοίτησαν μετὰ 1, 2, 3—6 ἔτη; Πόσοι ἐνέμειναν ἐπὶ 1, 2—6 ἔτη; Πόσοι καθ' ὅλον τὸ ἐξαετὲς τοῦτο διάστημα ἐξ ἄλλων ἐνοριῶν ἐνεγράφησαν, καὶ πόσοι ἐξ αὐτῶν τούτων, μεταβαλόντες γνώμην, πῆραν τὴν κάτω ῥάχιν; Ἀλλ' ὁ Κύριος σχολάρχης οὐδέποτε ἐν οὐδεμιᾷ ἐκθέσει, καθ' ὅσον ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα, ἀπαριθμεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀποφοιτῶντων μαθητῶν. Καὶ διὰ τί τάχα; Μήπως νομίζει ὅτι ἀποτείνεται πρὸς τὴν ἐφορείαν τῆς συνοικίας τοῦ Φωτηρᾶ ἢ πρὸς ἄλλην τινὰ ἐφορείαν ἀμαθῆ καὶ βάνανυσον μικρᾶς τινοῦ καὶ ἀσημάντου συνοικίας, καὶ ἐκ τούτου δειλιᾷ, μὴ ἐνοχοποιήσωσιν αὐτὸν οἱ ἔφοροι διὰ τὴν ἀποφοίτησιν παιδαρίων μεταβαλόντων ὅπου τοὺς φουσίση ὁ ἄνεμος; Ἀλλ' ἡ ἐφορεία τῶν σχολείων τοῦ Σταυροδρομίου συνίσταται ἐκ προσώπων πεφωτισμένων, κατεχόντων τὴν ἐπισημοτέραν κοινωνικὴν θέσιν. Ἡ μήπως νομίζει ὅτι ἡ ἀπαριθμησις αὕτη ἤθελεν ἀποθαρρύνει τοὺς γονεῖς τοὺς ἔχοντας σκοπὸν νὰ πέμψωσι τὰ παιδία των εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σταυροδρομίου, μαθόντας, ὅτι καὶ ἡ σχολὴ αὕτη ὑπόκειται ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον τῆς ἔλξεως καὶ κινήσεως τῶν μαθητῶν, ὅφ' ὃν καὶ τὰ ἄλλα σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Ἡμεῖς προσιθέντες, ἀφαιροῦντες, συνδυάζοντες καὶ παραβάλλοντες διαφόρους ἀριθμοὺς ἀπασῶν τῶν ἐκθέσεων τῆς ἐν Σταυροδρομῷ σχολῆς τῶν ἀπὸ τοῦ 1859—65 τῆδε κάκεισε ἐρριμένους, ἐνόητε δὲ καὶ εἰκάζοντες, μόλις ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ ἐξῆς περὶ τῶν μαθητῶν ἐξαγόμενον.

Στατιστικός πίναξ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ ἑλληνικῆς
σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1859—1860.

Σπουδαστικὸν ἔτος.	Ὅλικός ἀριθμὸς τῶν εἰσα- χθέντων μαθητῶν.		Οἱ προδιδασθέντες ἐκ τῶν προ- παιδευτικῶν σχολείων (ἀλληλοδιδ.)		Οἱ προσελθόντες ἀλλαχόθεν.		Ὅλικός ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐκαστοῦ ἔτους.		Παρόντες εἰς τὰς γενικάς ἐξετάσεις.		Οἱ ἐπανελθόντες κατὰ τὴν ἔ- ναρξιν τοῦ ἐπομένου σπου- δαστικοῦ ἔτους.		Οἱ ἀποφοιτήσαντες.		Οἱ λαβόντες τὰ ἀπολυτή- ριά των.	
1859—60	174	...	74	174	150	120	54	...								
1860—61	72	28	44	192	170	110	82	6								
1861—62	80	35	45	190	175	140	50	...								
1862—63	40	...	40	180	145	110	70	3								
1863—64	120	60(:)	60(:)	230	180	150(:)	80(:)	8								
	486	123					336	17								

Παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον Γ. Σοφοκλέα νὰ ἐξακριβώσῃ τοὺς ἀνω-
τέρω ἀριθμοὺς διὰ τῶν βιβλίων τῆς σχολῆς. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνα-
κος βλέπομεν ὅτι 486 μαθηταὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν σχολὴν ἐν δια-
στήματι 5 ἐτῶν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν οἱ 336, ἐν οἷς 17
ἔλαβον τὰ ἀπολυτήριά των, συμπληρώσαντες μίαν πενταετίαν. Ὡστε
ἔμειναν εἰς τὴν σχολὴν 150 ἐγγραφέντων δὲ πέρυσιν ἐτέρων 125,
40 μὲν ἐκ τῶν προπαιδευτικῶν σχολείων προελθόντων ἴσως, 85 δὲ
ἐτέρων νέων, γίνεται τὸ ὅλον 275, καὶ οὗτος εἶναι ὁ νῦν ἀριθμὸς
τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς. Πρὸς τούτοις βλέπομεν ὅτι ἐν διαστήμα-
τι 5 ἐτῶν προεβιβάσθησαν ἐκ τῶν προπαιδευτικῶν σχολείων εἰς τὴν
ἑλληνικὴν σχολὴν 123 μαθηταὶ, καὶ οὗτος εἶναι ὁ καρπὸς τῶν δα-
πανῶν καὶ τῶν προσπαθειῶν τῶν τε διδασκάλων καὶ τῶν ἐφόρων,
καὶ τοῦτον κυρίως τὸν καρπὸν πρέπει νὰ παραβάλλῃ ὁ Κύριος Σχο-
λάρχος πρὸς τὰ παρελθόντα ἔτη, ὅπως γνωρίσῃ τὴν ἀληθῆ καταστά-
σιν τῶν προπαιδευτικῶν σχολείων τοῦ Σταυροδρομίου ἐξετάζων πό-
σοι ἐπὶ ἑκατὸν καταρτίζοντο διὰ τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν κατὰ τὰ ἔτη
τὰ πρὶν τοῦ 1859 καὶ πόσοι ἤδη, καὶ οὐχὶ νὰ ἀνακηρύττῃ μὲν ὅτι
ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς προβαίνει αὐξάνων, ὁ
δὲ τῶν προπαιδευτικῶν οὐχί, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν
ἑλλειψιν ταύτην, νὰ διαγράψῃ δὲ πάλιν στατιστικὸν πίνακα, ἢ ἀ-
ποδείξῃ αὐτὸ τοῦτο, ἥτοι τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν μὴ αὐξήσιν τῆς πλη-

θύος. (Ὁ βουλούμενος δύναται νὰ ἀναγνώσῃ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1864—5 ἐν σελ. 11, 12 καὶ 14). Ἄντὶ νὰ ἐπιστηρίζεται τόσον πολὺ ὁ Κύριος σχολάρχης εἰς τὴν πληθὺν τῶν μαθητῶν, ὡφείλει μᾶλλον νὰ ἐξετάσῃ πόσοι ἐπὶ 100 συνεπλήρωσαν τὸ πέμπτον ἔτος ἀπὸ τοῦ 1859—1865 καὶ πόσοι κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη τὰ πρὶν τοῦ 1859, καὶ τοῦτο ἤθελεν εἰσθαι ὁ ἀληθὴς καρπὸς ὄλων τῶν δαπανῶν καὶ τῶν ἀγώνων καὶ τὸ καθαρὸν κέρδος τῶν σὺρτα φέρτα τῶν μαθητῶν. Ἄγνοοῦμεν τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπὸ τοῦ 1859—64 εἰσαχθέντων μαθητῶν εἰς τὰ προπαιδευτικὰ σχολεῖα τοῦ Σταυροδρομίου, ὥστε νὰ ὑπολογίσωμεν πόσοι ἐπὶ 100 μεταβαίνουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν, καὶ εὐρόντες τὸν ὄρον τοῦτον νὰ παραβάλωμεν ἔπειτα τὴν φιλομάθειαν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς ἐν Ἑλλάδι πρὸς τὴν φιλομάθειαν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλεϊ. Ἐπειδὴ τὰ προπαιδευτικὰ σχολεῖα τὰ παρ' ἡμῖν εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν πρὸς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὰ ἐν Ἑλλάδι, ὅπερ ὁμοῦ δὲν δύναται νὰ ῥηθῆ καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων (ἴδ. κατωτέρω §. 54). Παρλείψωμεν δὲ τὸ ἔτος 1864—5, διότι ἀγνοοῦμεν πόσοι ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὴν ἑνέρξιν τοῦ ἐπομένου σπουδαστικῶ ἔτους. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὑφ' ἡμῶν διαγραφέντι στατιστικῷ πίνακι ἐκτὸς ἄλλων ἑλλείψεων, τὰς ὁποίας ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναπληρώσωμεν, ὡς μὴ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ βιβλία τῆς σχολῆς, ὑπάρχει προσέτι καὶ ἡ ἐξῆς, ὅτι ἀπαιτεῖται μίᾳ στήλῃ δηλοῦσα τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν κατ' ἔτος προβιβαζομένων μαθητῶν καὶ μὴ προβιβαζομένων, καὶ μίᾳ στήλῃ δηλοῦσα τοὺς μερικοὺς ἀριθμοὺς αὐτῶν τούτων ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν μεταβαίνοντων.

§. 51. Ἐν ᾧ λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα συμβαίνουν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου, πολὺ ἠπορήσαμεν ἀκούσαντες τὸν Κύριον σχολάρχην αὐτῆς ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τῆς 7 Φεβρουαρίου λέγοντα ὅτι αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρημέλησε τοῦ καθήκοντος τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως τῆς νεότητος, ἀλλ' οἱ καρποὶ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἀνάλογοι τῶν καταβληθέντων μόχθων, καὶ τούτου ἡ κυριωτέρα αἰτία εἶναι πρὸς τοῖς γονεῦσιν οἱ διδάσκαλοι, οἵτινες θεωροῦσι τὰ σχολεῖα ὡς βιοποριστικὰ καταστήματα καὶ ἐκτελοῦσι τὸ ἔργον αὐτῶν δίκην χειρωνακτοῦ, περιοριζόμενοι ἀπλῶς εἰς τὸ μεταδιδόναι τὰς γνώσεις αὐτῶν καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο ὑπευθύνους θεωροῦντες ἑαυτούς. (α)

Οἱ διδάσκαλοι, οἵτινές εἰσιν ἐξηρητημένοι ἐκ πάντων, καὶ τῶν ὀποίων τὰς πράξεις ἡ κοινωνία ἐπιτηρεῖ μὲ τὴν μεγαλητέραν αὐστη-

(α) Ἴδε ἔχθεσιν τοῦ 1864—5 σελ. 6.

ρότητα, καὶ τοὺς ὁποίους μικρὰ τις παρεκτροπὴ τῆς ἠθικῆς δύναται νὰ καταστρέψῃ ἐν ἀκαρεί, οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἀκαμάτως ἀπὸ πρῶτας ἄχρις ἐσπέρας ἐργαζόμενοι, καὶ τῶν ὁποίων μία στιγμή ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων, καθ' ἣν ἤθελον προταθῆ ἄκαιοί τινες καὶ θορυβώδεις πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐρωτήσεις, δύναται νὰ ματαιώσῃ πάντας παντὸς τοῦ ἔτους τοὺς μόχθους, οἱ διδάσκαλοι οὗτοι ἐμποδίζουσι τὸν Κύριον σχολάρχην νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς περὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας ἀρχάς του; Τοῦ διδασκάλου ἡ θέσις ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶναι τοσοῦτον ἀκροσφαλῆς, ὥστε οὐ μόνον ὅσας ἂν ἐπιβάλωσιν αὐτῷ ἐργασίας τὰς ἀναδέχεται, ἀλλὰ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν διδασκάλου τινὸς φίλου ἡμῶν, καὶ Ὅσιος Παχώμιος ἤμπορεῖ ἂν θέλωσι νὰ γίνῃ. Ἐὰν ὁ Κύριος σχολάρχης δὲν θεωρῇ τὸ σχολεῖόν του ὡς βιοποριστικὸν κατὰσθημα, καὶ τοὶ ἀποφέρων αὐτῷ ἰκανὸν πορισμὸν κατὰ μῆνα, διὰ τί ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου, ἔχει ἀνοικτὰ τὰ κατὰσθηματὰ τῆς ἐγγραφῆς τῶν μαθητῶν, καὶ δέχεται χωλοὺς, τυφλοὺς, κωτσοὺς, στραβοὺς, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ γεμίξῃ ἡ σούμα καὶ νὰ ἐκφωνῇ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων μεγάλους στρογγυλοὺς ἀριθμοὺς; Διότι ἐκ 275 μαθητῶν τοῦ ἔτους 1864—65, 220 εἰσὶ τακτικοὶ φοιτηταί, οἱ δὲ 55, ἤτοι τὸ ἐν πέντεμpton, συρφετὸς καὶ σαβούρα. (Ἴδε ἔκθεσιν ἐ. ἔ. σελ. 4 καὶ 14). Ἐὰν ὁ Κύριος σχολάρχης δὲν περιορίζηται μόνον εἰς τὸ μεταδιδόναι τὰς γνώσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν τῶν παιδῶν διαπλάττη, ὡς λέγει, καὶ ἐπομένως οἱ μαθηταὶ τῆς ἐν Σταυροδρομίᾳ σχολῆς εἶναι ἠθικώτεροι τῶν μαθητῶν τῶν Ταταούλων, τοῦ Διπλοκιονίου, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Μεσοχωρίου (Ὀρτάκιοι), διὰ τί δέχεται μαθητὰς ἐκ τῶν σχολείων τούτων, διακινδυνεύων τοὺς τε ἑαυτοῦ ἐπὶ ἠθικῇ μορφώσει ἀγῶνας καὶ τὰ ὑπὸ τῆς κοινότητος δαπανώμενα χρήματα;

« Τὰ σχολεῖα, λέγει ὁ Κύριος σχολάρχης, ἐν οἷς παραμελεῖται ἡ διάπλασις τῆς καρδίας, καθίστανται καταγώγιχα διαφθορᾶς, καὶ οὐκέτι ἐστὶναι τῶν Μουσῶν. Τίς βουεχῆς στέλλει ποτὲ τὰ τέκνα του εἰς τοιαῦτα σχολεῖα; » (Ἴδε αὐτόθι). Οἱ λόγοι οὗτοι, ἐκφωνούμενοι ἐνώπιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐνώπιον ἀρχιερέων, ἐνώπιον δημογέροντος πολυπληθεστάτης καὶ ἐπισημοτάτης, ὑπὸ διδασκάλου κατέχοντος τὴν ἐπισημοτάτην θέσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς πολλὴν ἡμᾶς ἀπορίαν καὶ θλίψιν ἐνέβαλον. Τί θέλει νὰ ἐννοήσῃ διὰ τούτων ὁ Κύριος σχολάρχης; Ἐαυτὸν θέλει νὰ ἐπαινήσῃ, τὸ σχολεῖόν του νὰ συστήσῃ, ἢ τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ τοὺς διδασκάλους νὰ μεμφθῇ;

Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ διάπλασις αὕτη τῆς καρδίας; Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐμόρφωσαν καὶ ἐρρύθ-

μισαν τὰ ἦθη ὄλων τῶν ἔθνῶν τῶν εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν ἐλθόντων. Καὶ δικαίως. Διότι ἐκάστη λέξις, ἐκάστη φράσις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων περιέχει ἠθικὸν τι φιλοσοφικὸν παράγγελμα, συντελοῦν εἰς μόρφωσιν χρηστῶν ἡθῶν. Οἱ διδάσκαλοι λοιπὸν ἀναπτύσσοντες καθ' ἐκάστην πρὸς τοὺς μαθητὰς τὰ ἠθικὰ ταῦτα τῶν προγόνων παραγγέλματα, τί ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ ἀγωνίζονται νὰ μορφώσωσι χρηστὰ ἐν αὐτοῖς ἦθη; Ὅθεν ἐὰν μὲν διάπλαισις τῆς καρδίας εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ τῶν ἡθῶν ρύθμισις, τοῦτο ἐκτελεῖται ἐν τοῖς σχολείοις καθ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διδασκάλων. Ἐὰν ἕμως εἶναι προζύμι, μὲ τὸ ὁποῖον ζυμῶνεται καὶ πλάθεται ἡ καρδία τῶν παιδῶν, τοῦτο εἶναι ἄλλος λόγος. Ἐν τούτοις μὲ πολλὴν ἡμῶν ἀπορίαν βλέπομεν τὸν Κύριον σχολάρχην πολὺ ἀγαπῶντα νὰ ἐπιδεικνύηται περὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐνίοτε, ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ τὸ εἴπωμεν, καὶ εἰς πικιδαιρώδεις τινὰς ἐκφράσεις παρεκτρεπόμενον, οἷαι εἰσὶν ὅτι τὰ μὲν σπέρματα τῆς παιδείας τὰ ὑπ' αὐτοῦ σπειρόμενα ἐκκροποφόρησαν ὡς λέγει, 8 μὲν δέκα, 8 δὲ τριάκοντα, τὰ δὲ τῆς μορφώσεως χρηστῶν ἡθῶν, 8 μὲν τεσσαράκοντα, 8 δὲ ἐξήκοντα.¹ Ἄλλ' ἀντὶ νὰ νὰ ἐκφώνῃ τὰ τοιαῦτα ὁ Κύριος σχολάρχης καὶ νὰ προτρέπη ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοὺς ἐνοριακοὺς διδασκάλους, (Ἴδε ἐκθεσιν τοῦ 1863—4 σελ. 9), ἵνα ἀναδεχθῶσι καὶ τὴν περὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν μέριμναν, εἶναι δικαιοτέρον νομίζομεν, νὰ πύσῃ αὐτὸς τοῦ λοιποῦ τοῦ νὰ δέχεται μαθητὰς ἐκείνων, ἵνα μὴ, ταράττων τὴν πειθαρχίαν τῶν ἐνοριακῶν σχολείων, ἐμβάλλῃ τοῖς μαθηταῖς περιφρόνησιν πρὸς τοὺς διδασκάλους, καὶ ἐμποιῇ αὐτοῖς πᾶν ἄλλα μᾶλλον ἢ χρηστὰ ἦθη, ἐὰν ἢ πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀγνωμοσύνη εἶναι ἀναιρετικὸν τῶν χρηστῶν ἡθῶν αἴσθημα. Ἄλλ' ἄς ἐπινέλθωμεν ἤδη εἰς τὸ περὶ εἰδικοῦ διδασκάλου τῆς Γαλλικῆς ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου.

§. 52. Εἶπομεν ὅτι ἐὰν ὁ εἰδικὸς διδάσκαλος εἶναι Ἕλλην, τὰς ὥρας αὐτοῦ δύνανται νὰ ἀναλάβωσιν οἱ λοιποὶ τοῦ σχολείου διδάσκαλοι, ὡς περιεχομένους ἐντὸς τῶν 140 ὥρων. Ἐὰν δὲ εἶναι Γάλλος, μικρὸν ἢ οὐδόλως γνωρίζων τὴν Ἑλληνικὴν, δὲν δυνάμεθα παντάπασιν νὰ ἐννοήσωμεν κατὰ τί δύναται νὰ χρησιμεύσῃ διδάσκων τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν εἰς ἑλληνόπαιδας. Οἱ ἑλληνόπαιδες ἔχουν ἀνάγκην νὰ διδασθῶσι τὴν γλῶσσαν φιλολογικῶς, νὰ μάθωσι νὰ μεταφράζωσιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὸ γαλλικόν. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχωσι τὴν παρισιακὴν προφορὰν, ἄς ἔχωσι τὴν μασσαλιακὴν. Μήπως ὅλοι οἱ Γάλλοι ὁμιλοῦν παρι-

(1) Ἴδε τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1863—1864 ἐν ἀρχῇ.

σιάνικα, και ὅλοι οἱ ξένοι οἱ ὀμιλοῦντες τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὴν ὀμιλοῦν ἀκριβέστατα και εἰς προφορὰν τὴν πλέον ἐκλεκτὴν; Διὰ τὴν ὀμιλῆ τὴν ξένην τινὰ γλῶσσαν ἐντελῶς, πρέπει ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἢ ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει νὰ συζήσῃ ἢ μετ' ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ ἔθνους, ἄλλως εἶναι ἀδύνατον. Πολλοὶ γονεῖς παραλαμβάνουσι Γαλλιδας ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, και διδάσκουσι τοὺς παῖδας ἐκ μικρᾶς ἡλικίας νὰ ὀμιλῶσι γαλλιστί. Ἀλλ' ἐὰν οἱ παῖδες οὗτοι δὲν διδάχθῶσι τὴν γαλλικὴν ὑπὸ ἑλληνοδιδασκάλου τινὸς φιλολογικῶς θὰ γνωρίζωσιν μὲν νὰ ὀμιλῶσι γαλλικά, δὲν θὰ γνωρίζωσιν ὅμως νὰ ἐννοῶσι και νὰ μεταφράζωσι οἰονδήποτε Γαλλικὸν βιβλίον. Ἐκτὸς ἐὰν, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐμαθόντες, ἐνασχοληθῶσιν ἰδιαιτέρως εἰς τοῦτο. Ὁ σκοπὸς τῆς σπουδῆς τῆς Γαλλικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν ἑλληνοπαίδων εἶναι διπλοῦς, πρῶτον διὰ τὰς σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, και δεῦτερον διὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν Γαλλικῶν φῶτων εἰς τὸ πτωχὸν ἡμῶν ἔθνος. Ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ κυριώτερος. Ἀλλ' ὁ κυριώτερος οὗτος σκοπὸς μένει ἀπραγματοποίητος, ὅταν οἱ μαθηταὶ διδάσκωνται τὴν γλῶσσαν ὑπὸ Γάλλου πρὸς τὸ ὀμιλεῖν μόνον. Ὁ Γάλλος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς παῖδας τότε μόνον, ὅταν διδάχθῆντες τὴν γλῶσσαν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἔτη ὑπὸ ἑλληνοδιδασκάλων, και διελθόντες πολλοὺς πεζογράφους και ποιητὰς, γίνωσιν ἰκανῶς αὐτῆς ἐγκρατεῖς, ποιῶν εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἐκθέσεις λαμβανομένας ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν γιγνομένων, και διδοὺς αὐτὰς γραπτὰς εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅπως ἐμαθόντες ἀπαγγέλλωσι κατὰ τὸ ἐπόμενον μάθημα, ἢ ἐρμηνεύων γαλλιστί διάφορα τεμάχια Γάλλων συγγραφέων. Ἀλλὰ τότε τὸ κύριον αὐτῶν μάθημα τῆς γαλλικῆς, τὸ ἄφορῶν τὴν φιλολογικὴν και πρακτικὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, διὰ μεταφράσεως δηλονότι ἐκ Γάλλων συγγραφέων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν και τὰνάπαλιν, πρέπει νὰ γίνηται πάλιν ὑπὸ Ἑλληνοσ, ἢ δὲ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταφράσεις, ἐπιδιωρθωμένη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ, δύναται νὰ υποβάλληται ὑπὸ τὴν παρατήρησιν τοῦ Γάλλου, διότι πολλάκις λεπτότητες τινες τῆς Γαλλικῆς γλώσσης δυνατὸν νὰ διαφεύγωσι τὸν Ἑλληνα. Ἔστω καθ' ἡμᾶς διὰ μὲν τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ὁ Γάλλος εἶναι πάντῃ περιττός, δύναται δὲ νὰ ἀρχηται ἢ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης γυμνασιακῆς τάξεως, διαρκοῦσα ἐπὶ 4 ὥρας καθ' ἑβδομάδα. Αἱ δὲ 16 ὥραι τῆς Γαλλικῆς, αἱ περιεχόμεναι ἐντὸς τῶν 140 ὥρων, πρέπει πάλιν νὰ ἦναι ἀνατεθειμένα εἰς τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας διδασκάλους και καθηγητὰς.

§. 53. Πρὸς τοῦτοις ἐντὸς τῶν 140 εἰρημένων ὥρων περιέχονται και 13 ὥραι τῆς Λατινικῆς, τρεῖς διὰ τὴν τρίτην τάξιν τοῦ Ἑλ-

ληνικῷ σχολεῖου καὶ 10 διὰ τὰς δύο γυμνασιακὰς τάξεις. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, μὴ διδασκομένης ἤδη ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου, μήτε ἀρμοζούσης εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῆς, δύνανται νὰ εἰσαχθῶσι τὰ ἐμπορικὰ μαθήματα, τὰ διδασκόμενα εἰς τὸ Γυμνάσιον τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Σύρου, τὰ ἐμπορικὰ ταῦτα μαθήματα κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὑπουργοῦ Χ. Χριστοπούλου τῇ 10 Ἰουλίου 1856 καὶ Θ. Α. Ζαΐμη τῇ 9 Ὀκτωβρ. 1859 εἰς τὰ ἐξῆς.

Εἰς τὴν Α'. τάξιν προκαταρκτικαὶ ἀρχαὶ περὶ ἐμπορίου καὶ ἐμπορευμάτων δις τῆς ἐβδομάδος.

Εἰς τὴν Β'. ἐμπορικὴ γεωγραφία τρις ἢ τετράκις τῆς ἐβδομάδος.

Εἰς τὴν Γ'. Διπλογραφία ὁμοίως.

Εἰς τὴν Δ'. στοιχεῖα τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου ὁμοίως.

Ἡ δὲ περίοδος ἐκάστου μαθήματος διαρκεῖ ἐπὶ ἓν ἔτος. Εἰσαχθέντων λοιπὸν τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων τῶν δύο πρώτων γυμνασιακῶν τάξεων, διὰ μὲν τὰς προκαταρκτικὰς ἀρχὰς περὶ ἐμπορίου καὶ ἐμπορευμάτων ἀπαιτοῦνται δύο ὥραι καθ' ἐβδομάδα, διὰ δὲ τὴν ἐμπορικὴν γεωγραφίαν 3 ἢ 4, τὸ ὅλον 6 ὥραι, ὑπολείπονται δὲ 7 ὥραι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὀργανικὸς νόμος ὀρίζει ὅ καθηγητὰς δι' ἕκαστον Γυμνάσιον, καὶ 96 ὥρας ἐβδομαδιαίας, ἀναλογούσας ἀνὰ 19 ὥρας καὶ $\frac{1}{3}$ εἰς ἕκαστον καθηγητὴν, ἡμεῖς δὲ ἀνεθέσαμεν ἀνωτέρω ἀνὰ 24 ὥρας, εἰς τοὺς δύο καθηγητὰς τῶν δύο γυμνασιακῶν τάξεων, αἱ 7 αὗται ὥραι πρέπει νὰ ἀφειθῶσιν ἐλευθεραὶ ὥστε ἕκαστος αὐτῶν θέλει ἐργάζεσθαι καθ' ἐβδομάδα 1 ὥραν καὶ 18 λεπτὰ περίπλεον τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς Ἑλλάδος ὀριζομένων ἐν τοῖς γυμνασίοις ὥρων, ἤτοι ὅλοι οἱ 5 ὁμοῦ Ἑλληνοδιδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ 433 ὥρας καθ' ἐβδομάδα. Τὰς σκέψεις ἡμῶν ταύτας ὑποβάλλομεν ταπεινῶς ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξιοτίμου Ἐφορείας τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων.

§. 54. Οὕτω λοιπὸν διοργανισθεῖσας τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου, τῆς δὲ Τουρκικῆς γλώσσης ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους, οἱ μαθηταὶ θέλουσι διδάσκονται αὐτὴν ἐπὶ 4 ἔτη, μετὰ δὲ ταῦτα οἱ βουλόμενοι δύνανται νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. σχολὴν πρὸς τελειοτέραν σπουδὴν. Περὶ δὲ τῶν ἀπολυτηρίων τῶν διδομένων ἐν τοῖς γυμνασίοις ὁ Ἑλληνικὸς νόμος ὀρίζει τὰ ἐξῆς.

« Ἄρθρ. 90. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβωσι ἀποδεικτικὸν περὶ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθημάτων των, θέλουν καθυποβάλλεσθαι εἰς γενικὴν ἐξέτασιν, γινομένην ἐνώπιον ἐπιτροπῆς συγκειμένης ὑπ' ὅλων τῶν καθηγητῶν τοῦ γυμνασίου, προεδρεύοντος τοῦ γυμνασιάρχου καὶ παρευρισκομένης τῆς Ἐφορείας.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀποφασίζει ἀνεκκλήτως ἂν πρέπει νὰ δοθῇ ἢ ὄχι τὸ περὶ ἀποπερτώσεως τῶν μαθημάτων τοῦ γυμνασίου ἀποδεικτικόν.

Ἄρθρ. 91.

Οἱ μὴ λαβόντες τὸ ἀποδεικτικόν τούτο λαμβάνουν μόνον ἀποδεικτικὸν τῆς εἰς ἡν ἀνήκον τάξεως, καὶ χρεωστοῦν νὰ ἐπαναλάβουν αὐτήν. »

Ἄλλ' ἡ σχολὴ τοῦ Σταυροδρομίου νομίζομεν ὅτι δὲν δόναται νὰ ἐκδίδῃ τοιαῦτα ἀπολυτήρια, διότι οὔτε πλήρες γυμνάσιον ἤθελεν εἶσθαι, οὔτε ἐμπορικὸν τι ἐκπαιδευτήριον πλήρες. Ὄθεν τὰ τοιαῦτα θέλει παραχωρήσει εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. σχολήν. Ἀλλὰ τότε ἡ Μ. τοῦ Γ. σχολὴ πρέπει νὰ κατασταθῇ πλήρες Γυμνάσιον, περιέχον 4 τάξεις, ὥστε νὰ διδάσκωνται ἐν αὐτῇ ἐπὶ μίαν τετραετίαν πάντα τὰ μαθήματα, ὅσα ὀρίζει ὁ ὀργανικὸς νόμος τῶν Γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δύο πρώτων τάξεων ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου μαθήματα ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου, ἔνθα ἡ διαίρεσις τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας ἐξετέθη διὰ πάσας τὰς 4 γυμνασιακὰς τάξεις διὰ τοῦ ἄρθρου 77, ὡς καὶ ἕτεροὶ τινες ὀρισμοὶ ἀναφερόμενοι εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ Γυμνασίου, ὁποῖοί εἰσιν οἱ ἐν τοῖς ἄρθροις 74, 75, 76, 79, 80· τὰ δὲ ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου εἰσὶ τὰ ἐξῆς.

« Ἄρθρ. 73. — Προσδιορίζονται οἱ ἀνατιθέμενοι εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκάλων ἐξῆς συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν γ' τάξιν·

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ καὶ Φιλιππικοὶ τοῦ Δημοσθένους, Φιλοσοφικοὶ λόγοι τοῦ Ξενοφῶντος, Ἡσίοδος, Ὀμηρικοὶ ὕμνοι καὶ τὰ εὐληπτότερα τοῦ Εὐριπίδου.

Διὰ τὴν Λατινικὴν.

Οἱ βραχύτεροι λόγοι τοῦ Κικέρωνος, τὰ βιβλία αὐτοῦ *de oratore* καὶ *claris oratoribus*, τὸ 10 βιβλίον τοῦ Κουίντιλιανοῦ, τὰ Ταχίτου *Agricola* καὶ *Germania*, τοῦ Ὁρατίου Ὠιδάλ καὶ ἡ πρὸς Πίσωνα ἐπιστολὴ καὶ Βιργιλίου τὰ Γεωργικά.

Εἰς τὴν δ' τάξιν·

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

Πλάτωνος ἀπολογία, Κρίτων, Μενέξενος, Λάχης, Χαρμίδης, Φαίδων καὶ Γοργίας, Εὐριπίδης, Σοφοκλῆς, Αἰσχύλος καὶ Πίνδαρος.

Διὰ τὴν Λατινικὴν.

Τοῦ Κικέρωνος οἱ Φιλοσοφικοὶ λόγοι, *Questiones Tusculanae*,

τά βιβλία *de finibus de bonorum* και *de officiis*, του Τακίτου Ιστο-
ρίαι, *Plautus aulularia* και *Captivi*, έκλελεγμένα τεμάχια του
Λουκρητίου, Κατούλου και των Έλεγειακῶν ποιητῶν και του Ορα-
τίου ἐπιστολαί.

Άρθρ. 78. — Μαθηματικά. Εἰς τὴν γ'. τάξιν (θέλει διδάσκε-
σθαι) ἡ θεωρία τῶν ἀναλογιῶν, λογαριθμῶν και σειρῶν μετὰ τῶν
ἀρχῶν τῆς μηκομετρίας· Εἰς τὴν δ'. αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπιπεδομετρίας
και στερεομετρίας, και εἰς τοὺς ἔξοχον ἰκανότητα ἔχοντας μαθητὰς
αἱ τῆς ἐπιπέδου τριγωνομετρίας, εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις θέλει
παραδίδεσθαι και ἡ μαθηματικοφυσικὴ γεωγραφία. (α)

Άρθρ. 81. Ἡ διαίρεσις τῶν ὥρῶν θέλει γίνεαι κατὰ τὸν ἀκόλου-
θον τρόπον.

Εἰς τὴν τρίτην (τάξιν).

5 ὥρας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

5 Διὰ τὴν Λατινικὴν.

2 Διὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν,

2 Διὰ τὴν Κατήχησιν.

2 Διὰ τὴν Ἱστορίαν και Γεωγραφίαν.

4 Διὰ τὴν Μαθηματικὴν και Μαθηματικοφυσικὴν γεωγραφίαν.

2 Διὰ τὴν Φυσικὴν και φυσικὴν Ἱστορίαν.

2 Διὰ τὴν Γαλλικὴν.

Εἰς δὲ τὴν τετάρτην.

4 ὥρας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν.

4 Διὰ τὴν Λατινικὴν.

2 Διὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν λόγον ἐπιστημῶν.

2 Διὰ τὴν Ἱστορίαν και Γεωγραφίαν.

2 Διὰ τὴν Κατήχησιν.

4 Διὰ τὴν Μαθηματικὴν και μαθηματικοφυσικὴν γεωγραφίαν.

3 Διὰ τὴν Φυσικὴν, φυσικὴν Ἱστορίαν και ἀρχὰς τῆς χημείας.

(α) Κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1857 ὀρίζονται τὰ μαθη-
ματικά τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων ὡς ἀκολούθως.

• Τρίτη τάξις.

Ἐξακολούθησις ἀλγέβρας μέχρι τέλους, και ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπανάλη-
ψις τῆς γεωμετρίας μετ' ἀσκήσεων.

Τετάρτη τάξις.

Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς γεωμετρίας και μετ' αὐτὴν τριγωνομετρία. •

(Ἴδε και ὅσα ἀνωτέρω ἐν §. 48. ἐν ἀρθρῳ 78 ὀρίζονται περὶ ἐπαναλή-
ψεων και ἀνακεφαλαιώσεως τῶν δεδιδαγμένων ὑπὸ τοῦ προγράμματος.)

2 Διὰ τὴν Δογματικὴν καὶ σύντομον γενικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

2 Διὰ τὴν Γαλλικὴν. »

§. 55. Εἰς διδασκαλίαν τῶν ἐβδομαδιαίων τούτων ὥρων τὸ προσωπικὸν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων καθηγητῶν ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, καὶ μετὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ ἐνὸς αὐτῶν εἰς τὴν Προκαταρκτικὴν σχολὴν, ὡς ἐν §. 41 εἶπομεν, εἶναι ἐπαρκῆς, καὶ οὐδεμία προσθήκη καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀναγκαία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι πόλις ἐμπορικὴ, οἱ δὲ σπουδασταὶ αὐτῆς πάντες σχεδὸν προσωρισμένοι διὰ τὸ ἐμπόριον, εἶναι ἀνάγκη καὶ εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν νὰ εἰσαχθῶσι τὰ ἐμπορικὰ μαθήματα περὶ ὧν εἶπομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλληνικῆς σχολῆς ἐν §. 53. Καὶ ἐν μὲν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου διδάσκεται τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἂν οὐχὶ ἄλλο, ἢ διπλογραφία, ἀλλ' ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ οὐδέν.

§. 56. Οὕτω διαγραφέντος τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, τότε τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ πρώτου μὲν ἔτους, ἀλλ' ἐκ τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐνθα θὰ λήγῃ ἐν τῇ προκαταρκτικῇ σχολῇ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τῆς Σταυροδρομικῆς σχολῆς, οἱ μαθηταὶ μεταβαίνοντες εἰς αὐτὴν δύνανται νὰ διδάσκωνται τὴν γλῶσσαν ἐφ' ὅσα ἂν ὀρίσωσιν ἔτη οἱ εἰδήμονες αὐτῆς, ἤτοι ἐφ' ὅσα ἔτη δύνανται νὰ ἐκμάθῃ αὐτὴν ὁ μαθητὴς οὕτως, ὥστε νὰ συντάττῃ καὶ νὰ μεταφράζῃ ἐκ τοῦ προχείρου. Δευτεροετῆς δηλονότι μαθηταὶ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἀπολυόμενοι ἀπὸ τῶν τριταξίων σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰσαχθόμενοι εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν, θέλουσιν ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τινα ἔτη τὴν γλῶσσαν, ἕως οὗ καταρτισθῶσιν. Ὁ ἑλληνικὸς νόμος ὀρίζει 7 ἔτη διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, ἤτοι ὅλην τὴν σχολειακὴν καὶ γυμνασιακὴν περίοδον, καὶ 4 μὲν ὥρας καθ' ἐβδομάδα ἐν τῷ σχολείῳ δι' ἕκαστον ἔτος, 2 δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ. Ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτε ἐλύομεν τὸ πρῶτον ζήτημα τὸ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Τουρκικῆς γλώσσης εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀρισθῶσιν 7 ἔτη διὰ τὴν Τουρκικὴν, καὶ ἂν πάντα τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤθελε διοργανισθῶσι κατὰ τὸν ὀργανικὸν νόμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ προκαταρκτικὴ σχολὴ κατασταθῇ πλήρες σχολεῖον τριτάξιον, ἢ δὲ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ πλήρες γυμνάσιον' τοῦτο μὲν διότι ἅπασαι αἱ κοινότητες δὲν ἔχουσι τοὺς πόρους νὰ παραλάβωσι τουρκοδιδάσκαλον, ὡς ἐλέγομεν, τοῦτο δὲ ὅτι οὐδὲ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος τοσοῦτοι τουρκοδιδάσκαλοι, ὅσοι ἀπαιτοῦνται δι' ἅπαντα τὰ ἐνοριακὰ σχολεῖα. Ὁ νομοθέτης λοιπὸν ὁ ὀρίσας 7 ἔτη

διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης ἐν Ἑλλάδι, προσκληθεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ νομοθετήσῃ τὴν σπουδὴν τῆς τουρκικῆς γλώσσης, τί ἤθελεν ἄρα γε ὀρίσῃ, ἀφ' οὗ ἐξετάσας τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου πληροφορηθῆ, πρῶτον ὅτι ἐνταῦθα ἡ ἐγκύκλιος παιδεία δὲν δύναται νὰ ὑπερβῆ τὰ 7 ἔτη, διότι δὲν ὑπάρχει ἐκπαιδευτήριον μείζον τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, ἤτοι μείζον γυμνασίου, δεύτερον τὰς δυσχερεῖας τὰς προερχομένας ἐκ τῆς ἀπορίας τῶν κοινοτήτων καὶ ἐκ τῆς σπάνεως τῶν τουρκοδιδασκάλων; Ἐν τοιαύτῃ εὐρεθεῖς θέσει οὐδὲν ἄλλο βεβαίως δύνανται νὰ νομοθετήσῃ, εἰμὴ νὰ θέσῃ τὴν ἔναρξιν τῆς Τουρκικῆς ἀπὸ τοῦ δευτέρου σχολειακοῦ ἔτους καὶ νὰ ὀρίσῃ τὴν σπουδὴν αὐτῆς ἐπὶ μίαν ἐξαετίαν. Ἡ δὲ διάταξις αὕτη, καὶ τοι ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης, δὲν εἶναι καὶ πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ πάντῃ ἀσυμβίβαστος. Ἐπειδὴ ἡ τουρκικὴ εἶναι γλώσσα τοῦ τόπου, καὶ ἐπομένως οἱ μαθηταὶ μανθάνουσιν αὐτὴν εὐκολώτερον παρὰ πᾶσαν ἄλλην ξένην γλώσσαν, τοῦτο μὲν ὅτι ἡ ἀκοὴ αὐτῶν εἶναι συνηθισμένη εἰς τὴν προφορὰν, τοῦτο δὲ διότι προβλέπουσιν ὅτι θὰ τοὺς ὠφελήσῃ περισσότερον. Μάρτυς ἡμῶν δύναται νὰ γίνῃ ἡ ἐν Σταυροδρομίῳ ἑλληνικὴ σχολή. Ὁ σχολάρχης τῆς σχολῆς ταύτης Κύριος Γ. Σοφοκλῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 1859—1860 ἀπορεῖ, πῶς μαθηταὶ ἐπὶ τριετίαν καὶ τετραετίαν διδασκόμενοι τὴν Γαλλικὴν δὲν δύνανται ἐλευθέρως τοῦλάχιστον καὶ καθὼς πρέπει ν' ἀναγινώσκωσιν, ἐν ᾧ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν, καὶ τοι ἀσυγκρίτως δυσχερεστέραν, μάλιστα εἰς τοὺς μὴ εἰδότας τὴν ὀμιλουμένην Τουρκικὴν, δύνανται ἄλλως ἐντὸς δύο ἐτῶν νὰ λαμβάνωσιν ἕξιν τινὰ εἰς τὸ ἀναγινώσκειν, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὸ γράφειν (σελ. 14). Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῶν μαθητῶν δύναται νὰ ἐξηγηθῆ διὰ τῶν ἀνωτέρω λόγων, καὶ τοι ἐν μέρει προερχομένη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ ἀναγινώσκωσι παρισιάνικα, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ κατ' ἀρχὰς σπουδὴ τῆς Γαλλικῆς θεωρεῖται ὡς προγυμναστικὴ τις ἐργασία, ὅταν εἶναι συνήθεια ἐν τῇ σχολῇ νὰ παραλαμβάνηται ἐπὶ τούτῳ εἰδικὸς διδάσκαλος. Ὡστε κἂν ἡ μὲν Γαλλικὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ πρώτου σχολειακοῦ ἔτους, ἤθελε προβαίνει ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ 7 ἔτη, ἡ δὲ ὀθωμανικὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐξ ἀνάγκης ἤθελε προβαίνει ἐπὶ 6 μόνον, τοῦτο οὐδεμίαν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ζημίαν. Ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ διοργανιζομένη, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, καθίσταται τὸ κέντρον τῆς ἐγκυκλίου παιδείας ἀπάσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 57. Ἀλλ' ὁ χῶρος τῆς νῦν Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς δύναται ἄρα νὰ περιλάβῃ τότε πάντας τοὺς μαθητὰς τοὺς προσελευσομένους ἀπὸ τῶν ἐνοριακῶν σχολειῶν; Μ' ὄλον ὅτι οὐδεὶς, καθ' ὅσον ἡμεῖς ἐνθυμούμεμεθα, ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἀριθμήσῃ ἐπισήμως τοὺς μαθητὰς πάν-

των τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικῶν σχολείων, ἡμεῖς ὑπολογίζοντες αὐτοὺς κατὰ προσέγγισιν εὐρίσκομεν ὅτι εἰσὶ περίπου 1000, ἐξαιρουμένης τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς τῆς ἐν Χάλκῃ, τῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου καὶ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Ἐξαιροῦμεν δὲ τὴν σχολὴν τοῦ Σταυροδρομίου, διότι οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης θέλουσι μεταβαίνει εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν οὐχὶ μετὰ τριετίαν, ἀλλὰ μετὰ πενταετίαν, καὶ θέλει κατατάσσωνται εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἐκείνης (τοῦ τρίτου ἔτους). Ἄλλ' οἱ μαθηταὶ οὗτοι θέλουσιν εἶσθαι ὀλίγιστοι. Οἱ ἀπολυόμενοι ἤδη μαθηταὶ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου, ἦτοι οἱ συμπληροῦντες τὸ πέμπτον σπουδαστικὸν ἔτος, εἰσὶ 3 $\frac{1}{2}$ πρὸς 400, διότι ἀπὸ τοῦ 1859—60 μέχρι τοῦ 1863—4, ἦτοι ἐν διαστήματι 5 ἐτῶν, ἐκ 486 μαθητῶν ἀπελύθησαν 17 μόνον. Ἡ δὲ Θεολογικὴ σχολὴ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν, ὡσαύτως καὶ ἡ Ἐμπορικὴ σχολὴ. Ἐκ τῶν 1000 τούτων μαθητῶν μετὰ 3 ἔτη πόσοι ἀρά γε θὰ μείνωσι; Μὴ ἔχοντες στατιστικούς πίνακας, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τοῦτο ἀκριβῶς. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχομεν στατιστικούς πίνακας ὄλων τῶν ἐλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δηλοῦντας πόσοι εἰσὶν οἱ ἐπιλειπόμενοι μαθηταὶ ἐκ τῶν ἄπαξ ἐγγραφέντων, δὲν ἠδυνάμεθα παντελῶς νὰ βασισθῶμεν ἐπ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅταν οἱ μὲν διδάσκαλοι ἄρχωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, οἱ δὲ μαθηταὶ ἄρχωσι τῶν διδασκάλων, ὡς δυνάμενοι ἐλευθέρως νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ὅποιονδήποτε σχολεῖον θέλωσι χωρὶς νὰ ἐρωτῶσι κανένα· ὅταν αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις γίνωνται οὐχὶ ὑπὸ ἐπισήμως διοριζομένης ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα γνωσθῇ, ἐὰν ὁ μαθητὴς ἐξέμαθε τὰ μαθήματα τοῦ ἔτους καὶ εἶναι προβιβαστέος ἢ μὴ, ἀλλὰ μόνον ἐὰν ὁ διδάσκαλος ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του, ὡς ἂν εἰ ἠδύνατο ὁ διδάσκαλος νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὸν μαθητὴν πνεῦμα σοφίας, ὥστε νὰ ἐκμάθῃ τὰ πάντα χωρὶς νὰ υποβάλληται εἰς ἠθικὴν τινα ἀνάγκην· ὅταν οὐδαμοῦ ἐν οὐδεμίᾳ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως υποβάλληται ὁ μαθητὴς εἰς γενικὰς ἐξετάσεις ὄλων τῶν διδαχθέντων μαθημάτων, ἢ προβιβαζόμενος εἰς ἀνώτερον τι μαθήσεως στάδιον μετὰ τὴν συμπλήρωσιν σπουδαστικῆς τινος περιόδου, ἢ περὶ τῶν τῆν σειράν τῶν μαθημάτων του, τότε ὅσον ἂν διαμείνῃ χρόνον ἐν τῇ σπουδῇ τῶν εἶναι ἀδιάφορον. Μάλιστα θὰ εὐχαριστῆται ἴσως περισσότερο νὰ διατελῇ σπουδαστὴς παρά νὰ ἐκτελῇ βαρῆα τινὰ ἔργα τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

§. 58. Εἶδομεν ἀνωτέρω ἐν §. 47 καὶ ἐν §. 54 τί ὀρίζει ὁ ὀργανικὸς νόμος τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς ἐλλάδος περὶ τῶν γενικῶν τοῦ μαθητοῦ ἐξετάσεων. Ἐὰν λοιπὸν ὁ μαθητὴς ἤθελεν εἶσθαι ἠναγκασμένος α) νὰ μὲν ἐν τῇ σχολῇ, εἰς ἣν εἰσήχθη ἄπαξ·

β) να μη προβιβάζεται εις άνωτέραν τάξιν, εάν δέν έχμάθη τὰ ἐπιβληθέντα αὐτῷ μαθήματα· γ) συμπληρώσας μίαν τριετῆ περίοδον καί εισαγόμενος εις άνωτέραν σχολήν ἢ εις άνωτερον στάδιον τῆς αὐτῆς σχολῆς, νά διδῆ γενικὰς ἐξετάσεις ὄλων τῶν μαθημάτων του· δ) άπολυόμενος νά ἐξετάζηται πάλιν γενικῶς ἐπὶ τῶν διδασκθέντων, ἵνα λάβῃ τὸ άπολυτήριόν του· Εάν πάντα ταῦτα υπάρξωσι, πόσοι ἄραγε θά μᾶς μείνωσιν ἐκ τῶν 1000 μαθητῶν; Διά τοῦτο λοιπόν ἐλέγομον άνωτέρω, ὅτι καί ἂν εἶχομεν στατιστικούς πίνακας ὄλων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δέν ἠδυνάμεθα νά γνωρίσωμεν πόσοι θά εἶναι οἱ ὑπολειφθησόμενοι. Ἐπειδὴ ἡμεῖς τοιοῦτόν τινα διοργανισμόν ἐννοοῦμεν ἐπιβλητέον ἐπὶ πάντων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 59. Εάν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοιτῶντων μαθητῶν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἐξακισίου (Ἐξ Μαριάρων) τῆς κατωτάτης σχεδόν συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 0,73, καί ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποφοιτῶντων μαθητῶν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου τῆς άνωτάτης συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 0,ὄ7, ἐπὶ μίαν τριετίαν, λάβωμεν τὸν μέσον ὄρον ἀποφοιτῶντων μαθητῶν κατὰ τριετίαν, 0,65, τότε ἐκ τῶν 1000 μαθητῶν θέλουσι μᾶς ὑπολειφθῆ μετὰ τρία ἔτη 350 ἐν δὲ τῷ ἀριθμῷ τούτῳ πρέπει νά προσθέσωμεν ἀκόμη καί τοὺς εις ἄλλα σχολεῖα μεταβαίνοντας (ἴδε §. 39). Καί τοιοῦτόν τι ἐξαγόμενον ἤθελον μᾶς δώσει οἱ στατιστικοὶ πίνακες τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εάν ὑπῆρχον. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς οὔτος εἶναι παρὰ πολὺ μέγας, τὸν ὅποιον, εάν διοργανίσωμεν τὰ σχολεῖα ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον καί ὑποβάλωμεν τὸν μαθητὴν ὑπὸ ἠθικὴν ἀνάγκην, πρέπει κατὰ πολὺ νά ἐλαττώσωμεν. Εάν λάβωμεν ὡς ὄρον τὸν ἐν Ἑλλάδι ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῶν μετὰ τὴν συμπληρωσιν τῆς τριετοῦς ἐν τῷ σχολείῳ περιόδου εἰσαγομένων εις τὰ γυμνάσια, ἀναλογίσαντες τὸν ὄλικόν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων 5342, καί τὸν ὄλικόν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων 4124 (ἴδ. Ἄρμον. ἀριθμ. 73), ἤτοι εάν λάβωμεν τὸν ὄρον 0,21, εὐρίσκομεν ὅτι ἐκ 1000 μαθητῶν, ὑπαρχόντων ἤδη ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέλουσι μεταβῆ μετὰ μίαν τριετίαν εις τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν 210. Ἄλλ' ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ κατὰ μὲν τὸ παρελθὸν σπουδαστικὸν ἔτος (1863—64) ἐνεγράφησαν 233 μαθηταί, ὑπῆρχον δὲ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων 207, κατὰ τὴν προφορικὴν ἐκθεσιν τοῦ σχολάρχου, κατὰ δὲ τὸ παρὸν σπουδαστικὸν ἔτος ἐνεγράφησαν τακτικοὶ φοιτηταί 227 (ἴδ. Ἀνατολ. Ἀστ. ἀριθ. 209). Ὡστε ὁ χῶρος τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς εἶναι ἐπαρκὴς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἐνοριῶν προσελευσομένους. Ἐπειδὴ καί αὐτοὶ οὔτοι οἱ

μαθηταί, οί νυν εἰς αὐτήν φοιτῶντες, ἐξαιρουμένων ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν παραλίῳν τῆς Προποντίδος καί ἐξ ἄλλων ὁμόρων κωμοπόλεων προσερχομένων, οὐδέν ἄλλο εἰσὶν εἰμὴ τὰ λείψανα τῶν κατ' ἐνορίας σχολείων, τὰ λείψανα δηλονότι τῶν 1000 μαθητῶν. Ἄλλ' ἴσως μᾶς εἴπωσιν ἤδη τινές, ἀφ' οὗ οἱ νυν μαθηταί τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς εἶναι αὐτοί οἱ ὑπολειπόμενοι μαθηταί τῶν ἐνοριακῶν σχολείων, διὰ τί νὰ μὴν εἶναι πλείονες τῶν 350, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἀλλὰ μόνον 227; Τοῦτο ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, εἰμὶ ὅτι πάντες δὲν ἔχουσι τὰς εὐκολίας οὔτε τὴν χρηματικὴν δύναμιν νὰ κατοικῶσιν εἰς Φανάριον καὶ νὰ τρέφωσιν μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν τῶν' ἐπειδὴ ἐκ πασῶν τῶν συνοικιῶν δὲν δύνανται νὰ φοιτῶσιν εἰς Φανάριον, ἐὰν δὲν κατοικῶσιν ἐν αὐτῷ τῷ Φαναρίῳ. Ἄρχ ἐὰν διοργανισθῶσι τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, οἱ μαθηταί τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς θέλουσιν εἶσθαι ὀλιγώτεροι τῶν νυν ὄντων δι' οὗς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν λόγους ἐν §. 57. καὶ 58, ἐκτὸς ἐὰν κοιμηθῶμεν εἰσέτι τὸν ἐπιμενίδειον ὕπνον καὶ ἡ διοργάνωσις αὕτη γίνῃ ἐν ἀπωτάτῃ ἐποχῇ, ἀφ' οὗ ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας μεταβληθῇ καὶ μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν διοργάνωσιν ταύτην.

§ 60. Ἄλλ' ἴσως εἴπωσιν ἤδη τινές ἐκ τῶν τελευταίων ἡμῶν τούτων λόγων ἀφορμὴν λαμβάνοντες, « ἰδοὺ ὅτι οἱ σπουδασταί προσέρχονται εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν ἀφ' ἐκυτῶν, τίς ἡ ἀνάγκη λοιπὸν κανονισμῶν γενικῶν καὶ προγραμμάτων καὶ τῆς συνδέσεως τῶν σχολείων πρὸς τε ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν; Ὁ ἰδιώτης ὑπὸ μηδενὸς κανονισμοῦ ἀναγκαζόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἐκυτοῦ εἰδῶς, πέμπει τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, ὡς εἰς κεντρικόν τε ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον. » Ἀλλὰ τοῦτο ἴσα ἴσα, ὅτι οἱ μὲν ἰδιῶται πράττουσι ταῦτα ἀφ' ἐκυτῶν, οἱ δὲ δημόσιοι ἡμῶν ἄνθρωποι, οἱ δυνάμενοι ἀκριβέστερον νὰ βλέπωσι τὰ πράγματα, ὡς ἔχοντες πολὺ μακροτέρην τοῦ ἰδιώτου δικονομικὴν ἄψυψιν, οὐδέποτε ἐφρόντισαν νὰ δεῖξωσιν εἰς τὸν ἰδιώτην διὰ τίνας ὁδοῦ πρέπει νὰ βῆδίσῃ εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν καὶ ὅποιον ἐκεῖ πρέπει νὰ διέλθῃ σάδιον, τοῦτο, λέγω, ἀποδεικνύει τὴν ἀντίστροφον τῶν πραγμάτων ἡμῶν πορείαν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἁρμονίας καὶ τάξεως εἰς τίς τῶν σχολείων πρὸς ἄλληλα σχέσεις. Προσέτι οἱ σπουδασταί οὗτοι, οἱ εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν φοιτῶντες, προσέρχονται οὐχὶ ἐν ἐγκρίσει τῶν κοινοτήτων καὶ ἐπὶ συστάσει τῶν ἐφορειῶν καὶ τῶν διδασκάλων καὶ ὡς τέκνα τῶν ἐνοριακῶν σχολείων, ἀλλὰ πολλαῖς ὡς φυγάδες αὐτῶν, δυσαρεσούμενοι πρὸς τε τοὺς διδασκάλους καὶ τὰς ἐφορείας αὐτοί τε καὶ οἱ γονεῖς. Ὡστε καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς τούτοις καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς παιδικῆς ἡλικίας τίθεται χάσμα τι μεταξὺ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχο-

λῆς καὶ τῶν ἐνοριακῶν σχολείων, καὶ ἀναπτύσσεται ἡ πρὸς ἐκεῖνα περιφρόνησις. Οἱ παῖδες λοιπὸν οὗτοι ἀνδρωθέντες καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς πατρικὰς οἰκίας καὶ ἐν ὑπολήψει γενόμενοι καὶ ἐκλεγόμενοι ἔφοροι τῶν κατ' ἐνορίας σχολείων ποῖον θέλουσιν ἔχει περι αὐτῶν πρόνοιαν, ἐθισθέντες ἐκ παιδῶν νὰ περιφρονῶσιν αὐτά; Πρὸς δὲ τούτοις ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκ τῶν ἐνοριακῶν σχολείων εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν ἀποφοιτήσεως συμβαίνων πολλάκις, ὡς εἴπομεν, μετὰ τινος ψυχρότητος καὶ ἀγνωμοσύνης πρὸς τοὺς διευθύνοντας τὰ κατ' ἐνορίας σχολεῖα, ψυχραίνει μὲν αὐτοὺς, σχηματίζει δὲ ἐτέραν τινὰ μερίδα ἀντίθετον ὅλως, περὶ μικροῦ μὲν ποιουμένην τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν καὶ ἀφροντίστως πάντη τρὸς αὐτὴν ἔχουσαν, ἐπιστῶσαν δὲ κυρίως τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὰ κατ' ἐνορίας σχολεῖα. Ὡστε ἐν ᾧ ἡ σχολὴ αὕτη ᾧρειλε νὰ θεωρῆται ὡς ἡ πρωτότοκος ἀδελφὴ πάντων τῶν ἄλλων σχολείων, οἱ δὲ μαθηταὶ ὡς κοινὰ ἀδελφῶν τέκνα, τὴν τελειωτικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἐκ τῆς πρωτοτόκου ἀδελφῆς λαμβάνοντα, τοῦναντίον κευωρισμένης αὐτῆς οὔσης καὶ ἀσχέτου πρὸς τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ τούτων πρὸς ἄλληλα, οἱ παῖδες ὡς νόθα τινὰ καὶ δυσάγωγα τέκνα τῆδε κάκεισε φερόμενα, καὶ τοτὲ μὲν ποτὶ ζόφον ἠέρροντα, τοτὲ δὲ ποτ' ἢ ὡ τ' ἡλίον τε τὸ τοῦ μικροῦ αὐτῶν σάφους ἰστίον πετανύοντα, εἰσορμίζονται τέλος εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν, ὡς εἰς τὸν τελευταῖον αὐτῶν λιμένα.

Πόροι τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

§. 61. Ἐκ ταύτης τῆς ἀντιθέτου μερίδος, ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, τῆς σχηματιζομένης ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς διευθυνόντων τὰ ἐνοριακὰ σχολεῖα, προσβαλλομένων ὑπὸ τῶν κατὰ μέρος ιδιωτῶν διὰ τῆς ἀποτόμου ἀποφοιτήσεως τῶν παιδῶν, μεταβαίνοντων εἴτε εἰς ἕτερα γεινιάζοντα σχολεῖα, εἴτε εἰς αὐτὴν τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν καὶ τὸ αὐτῆς παράρτημα, καὶ ὡς ἀπαρνούμενων μετ' ἀγνωμοσύνης αὐτῶν τε καὶ τῶν γονέων τοὺς ὑπ' ἐκείνων δωρεὰν καταβαλλομένους κόπους, οἵτινες πολλάκις ἐν ὑστέρω τίθενται καὶ τὰς κατ' οἶκον φροντίδας χάριν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐφορευομένων σχολείων (*). Ἐκ ταύτης λέγω τῆς ἀντιθέτου μερίδος τῶν κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους ἐφορευόντων καὶ πάντων τῶν σὺν αὐτοῖς αἰσθανομένων τὴν πικρίαν τῶν κατὰ δια-

(*) Εἶδομεν ἔφορον καταλιπόντα τὰ δύο αὐτοῦ παιδιά κληνίηρ ἐν κινδύνῳ καὶ περιάγοντα πρὸς τοὺς γυναιμούς αὐτοῦ, ἵνα συναγάγῃ συνδρομὰς κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ σχολείου. Μετὰ δὲ τὴν θυσίαν ταύτην ἠκούσαμεν χυδαίους τινὰς γονεῖς σπουδαστῶν ἀποφοιτησάντων, λέγοντας ὅτι τὰ σχολεῖα τῆς συνοικίας τῶν εἶναι κληρονομία δύο ἀνθρώπων, ὑπονοοῦντες αὐτὸν τοῦτον τὸν τὴν θυσίαν ταύτην ποιησάμενον καὶ τὸν συνεργάτην αὐτοῦ.

φόρους διευθύνσεις ἀποφοιτήσεων τῶν μαθητῶν ἐξηγεῖται εὐκόλως καὶ ἡ μεγάλη καὶ παράδοξος περὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἀφροντισία, κινδυνευούσης μὲν ἤδη νὰ διαλυθῇ διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ἐκ Βλαχίας προσόδου, μηδενὸς δὲ ἀναφαινομένου τοῦ σώσοντος. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐξαντλήσαν πάντα τὰ πρὸς εὐρεσιν πόρων μέσα, ἠναγκάσθη τέλος νὰ καταφύγῃ πρὸς τὰς ἐν Ἄθω μονὰς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν μικρὰν ἔλαβε συνδρομὴν (μόλις 50 χιλιάδων Γροσίων). Ἡ Βυζαντινὴ ἐν τῇ πατριωτικῇ αὐτῆς μερίμνῃ, λυπούμενη διὰ τὴν λυπηρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν, παραπονεῖται πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἐμπόρων ὅτι μικρὰν τὴν ἑαυτῶν συνδρομὴν προσήνεγκον (26500 Γρόσ.), λέγουσα τὰ ἑξῆς: « Εἶναι λυπηρὸν εἰς πρωτεύουσιν τοιαύτην, εἰς ἣν τὸ σοικεῖον τῶν ὁμογενῶν πλουσίων δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ὑπερτερεῖ τῶν ἄλλων, νὰ κινδυνεύῃ ἐκπαιδευτήριον ὡς τὴν Μειγ. Σχολὴν τοῦ Γένους νὰ διαλυθῇ δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς διατήρησιν μέσων. Εἰς μάτην λοιπὸν καυχώμεθα ὅτι εἴμεθα ἀπόγονοι τῶν φωστήρων ἐκείνων, οἵτινες ἐδίδαξαν τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπῃν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν ἀρχαιότητα ». (Ἴδε ἀριθμ. 805).

§. 62. Μ' ὅλον τοῦτο δύναται νὰ ἐκφράσῃ τις παράπονόν τι καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἄθω ἀγίους πατέρας, τοὺς πλουσίους ἐκείνους πατέρας, τοὺς ἄνευ πολλῶν πόνων καὶ πολλῶν κινδύνων ἐκ διαφορῶν ἱερῶν εἰσοδημάτων πλουτήσαντας, οἵτινες ἀναπαύονται ἤδη ἐν ταῖς μοναῖς αὐτῶν ἢ ἐν ἰδιαιτέρῳ τινὶ ἡσυχαστηρίῳ, μηδεμίαν βιωτικὴν μερίμναν ἔχοντες, μήτε παλμὸν ἀγωνίας μηδένα ἐκ τῶν ἐμπορικῶν κινήσεων πάσχοντες, ἀλλὰ βιοῦντες ἐν ἀνέσει καὶ ἐν εὐδαιμόνι προσδοκίᾳ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν, καὶ αὐτὰς τὰς προσευχὰς πολλάκις διὰ τῶν ψυχουῶντων πρὸς τὸν Θεὸν ἀναπέμποντες. Ἐπειδὴ εἰς τί ἤθελον χρησιμεύσει εἰς αὐτοὺς οἱ θησαυροὶ τοῦ χρυσοῦ, οὓς κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι, ἀπειπαμένους μὲν τὸν κόσμον, ἐτοιμοὺς δὲ ὄντας νὰ ἀναβῶσιν ἤδη πρὸς τὴν ἄνω ζωὴν; Μάλιστα ἐὰν παραβάλλῃ τις τὴν τάξιν τῶν ἀγίων τούτων πατέρων ὡς καὶ πάντων τῶν ἱερῶν βαθυπλούτων προσώπων πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἐμπόρων, ἴσως ἐν μέρει δύναται καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς ἐμπόρους. Ἐπειδὴ οὗτοι οὐ μόνον κατ' ὀβολὸν καὶ μετὰ μυρίων σερήσεων καὶ κινδύνων τὰ πλοῦτη συνήγαγον, μακρὰς μὲν θalάσσας καὶ βαθεῖς ὠκεανούς διαπλεύσαντες, πολλὰ δὲ ἄβατα καὶ ἀγάννηφα ὄρη ὑπερβάντες, καὶ καθ' ἑκάστην ἀγωνίῳσιν ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν συνοφρυάσεων, καὶ ἀπείρους ἄλλας βιωτικὰς ἀνάγκας ἔχουσι, ἀλλὰ καὶ πάντες περὶ παντὸς παρ' αὐτῶν συνδρομὰς ἐξαιτοῦνται. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδόλως ἀποβλέπομεν πρὸς τὰς κοινότητας τῶν μοναστηρίων, τῶν ὁποίων τὰ ταμεῖα πιστεύομεν ὅτι δὲν βρῖθουσι πολὺ εὐγνωμονοῦμεν μάλιστα πρὸς αὐτὰς

τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀπὸ καρδίας δι' ἡν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολῆν ἐπεμψαν συνδρομὴν, καὶ πιστεύομεν ὅτι τὴν συνδρομὴν ταύτην θέλουσιν ἐπαναλαμβάνει κατ' ἔτος ὡς καὶ πρὸς ἄλλα ἀγαθοεργὰ καταστήματα ποιοῦσι.

§. 63. Εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων εἶναι ἡ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη μερὶς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἢ ἀείποτε κατ' ὀφθαλμοῦς τῶν ξένων τιθέμεθα, ὁπόταν θέλωμεν νὰ συστήσωμεν ἑαυτούς. Ἐπειδὴ κορτοῦσα εἰς χεῖρας τὴν ὕλικὴν τοῦ ἔθνους ἀξίαν εἶναι δικαίως τὸ καύχημα πάντων ἡμῶν. Καί τοι δὲ ἡ ἀξία αὕτη σπρίζεται οὐχὶ ἐπὶ ἐδραίων βάσεων, ἀλλ' ἐπὶ πτεροέστης τινὸς ὕλης, πρὸς μυρίας εὐθὺς ἀφιπταμένης διευθύνσεις ἐπὶ δεινοῦ τινος ἐμπορικοῦ χειμῶνος, καὶ καταλειπούσης κενὸν τὸν χῶρον, ἔνθα κληθῶσι ἀραρυῖα ἔκειτο, μ' ὄλον τοῦτο ἡ τάξις αὕτη, τὴν πτεροέστησαν ταύτην ὕλην διὰ χειρὸς ἔχουσα, ἰσχύει ἤδη καὶ πρωτεύει. Ταύτης τῆς τάξεως τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπὶ τῶν ἔθνικῶν ἡμῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ τῶν σχολείων καὶ ἐπὶ παντὸς δημοσίου ἐφιστῶμεν, καὶ εἰς αὐτῶν τὰς χεῖρας ἀτατιθέμεθα τὴν διεύθυνσιν. Πρὸς τούτους καὶ ἐπὶ πάσης δημοσίᾳ ἀνάγκῃ καταφεύγομεν, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν σωτηρίαν ἐπιζητοῦμεν. Εἶναι λοιπὸν ἡ μόνη τάξις, παρ' ἧς καὶ ἐλπίζομεν καὶ ἀπαιτοῦμεν τὸ πᾶν.

§. 64. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι οἱ Μπαλάνοι καὶ οἱ Καπλάνοι καὶ οἱ Ζωσιμάδοι κλπ. ἐξέλιπον ἐκ τῆς κοινωνίης ἡμῶν. Καὶ διατί τάχα; Ἡμεῖς νομίζομεν διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

§. 65. Πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἐν γένει πᾶν σῶμα ὀργανικὸν ὑπόκειται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ εἰς μυρίας ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, ὑφ' ὧν ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ κατάστασις λαμβάνει ἰδίαν τινὰ τροπὴν, τοτὲ μὲν ἐπὶ τὰ κρείττω, τοτὲ δὲ ἐπὶ τὰ χεῖρω. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Τὸ ἑλληνικὸν λοιπὸν ἔθνος ἤδη βαίνει ἐπὶ τὰ χεῖρω; Ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ προορίσωμεν τοῦτο, διότι ἀγνοοῦμεν ὅποια ἔσονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Γνωρίζομεν δὲ μόνον ὅτι ζῶμεν ἐν ἐποχῇ διαφόρῳ τῆς παρελθούσης, ἣτις ἀπαιτεῖ ἰδίαν τινὰ τροπὴν καὶ ἰδιά τινα φάρμακα. Τὰ φάρμακα τῆς παρελθούσης ἐποχῆς ἦσαν οἱ Μπαλάνοι καὶ οἱ Καπλάνοι καὶ οἱ Ζωσιμάδοι, ἀλλὰ τὰ φάρμακα ταῦτα δὲν δύνανται σήμερον νὰ παραχθῶσιν. Ἐπειδὴ καθὼς εἰς τὴν ὕλικὴν φύσιν προηγεῖται παντὸς τικτομένου σώματος ὄργασμός τις, κίνησις τις, σάλος τις ὄλων τῶν μελῶν τοῦ τικτοντος σώματος, ὥστε πρὶν ἢ γεννήσῃ ἡ ὕλικὴ φύσις τὰ τέκνα αὐτῆς ὑφίσταται γενικὴν τινὰ δόνησιν καὶ διατάραξιν τῶν συνήθων αὐτῇ λειτουργιῶν, ἰσχυροτέραν μὲν ἐπὶ τοῦ ζωϊκοῦ λεγομένου βασιλείου, ἀσθενεστέραν δὲ ἐπὶ τοῦ φυτικοῦ, ἀπαράλλακτα καὶ ἡ ἠθικὴ φύσις ἵνα παραγάγῃ τὰ τέκνα αὐτῆς, ἥτοι τοὺς ἐξόχους ἐπ' ἀ-

ρετῇ ἄνδρα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποβληθῇ ὑπὸ ἠθικὸν τινα κλονισμὸν, ὑπὸ ἠθικὴν τινα ἐθνικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν οἱ μεγάλοι οὔτοι ἐπ' ἀρετῇ ἄνδρες, οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες, ἀνεφάνησαν, οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἢ ἐποχὴ κλονισμοῦ ἐθνικοῦ, ἐποχὴ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους κινήσεως, ἐποχὴ μεγάλων θυσιῶν, μεγάλων τάξεων καὶ μεγάλων ἐλπίδων. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ ἐποχὴ αὕτη ἔληξε τῷ 1830, καὶ ἐπῆλθεν ἡ πραγματικότης, ἥτοι ὁ ὕλικὸς ἀμητὸς τῶν ἰδανικῶν ἐλπίδων, τότε, ἐπειδὴ ἡ πραγματικότης αὕτη δὲν ἦτον ἀνάλογος πρὸς τὰς θυσίας καὶ τὰς ἐλπίδας, ἢ μᾶλλον αἱ ἐλπίδες αὐταὶ ἦσαν μεγαλύτεραι πρὸ ὅσων ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ πραγματικότητα ἢ τοῦ ἔθνους κατάστασις, τότε ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐθνικοῦ ζήλου ἤρχισε νὰ ψυχραίνηται. Πυσαμένης ἄρα τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους δονήσεως, καὶ ὁ ἐκ ταύτης προελθὼν ἐθνικὸς ζήλος ἐκόπασεν. Ἐξέλιπον οἱ Ζωσιμάδαι καὶ οἱ Μπαλάνοι, ἥτοι ἐξέλιπον οἱ ἰδανικῶς τὸ λαμπρὸν τοῦ ἔθνους μέλλον προπαρασκευάζοντες, διότι ἐξέλειπεν ἡ ἰδανικὴ, ἡ ἐν ἐλπίσιν ὑπάρχουσα τοῦ ἔθνους, καὶ ἐπῆλθεν ἡ ὕλικὴ πραγματοποίησις τῆς προφηθείσης ἰδανικότητος, ἡ δὲ λεγομένη Μεγάλῃ Ἰδέᾳ, ἡ ἐν ἐλπίσιν πρότερον ὑπάρξασα, κατέστη πλέον χίμαιρα καὶ φάσμα σχολαστικόν. Πρὸς δὲ τούτοις δύο ἕτερα μεγάλα συμβάντα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐκ τοῦ ῥηθέντος πρώτου αἰτίου ἀρξικμένην ψυχρῶσιν τοῦ ἐθνικοῦ ζήλου. Πρῶτον ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἐκείνη κίνησις κύζησε τὴν μετὰ τῆς Εὐρώπης συγκοινωνίαν, ὃ δὲ Εὐρωπαϊκὸς κατ' ἐπιφάνειαν πολιτισμὸς εὔρε τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀμαθές, πτωχὸν καὶ ἀδύνατον, καὶ κατεκράτησεν αὐτοῦ. Δεύτερον ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης κινήσεως ὑπῆρχον δύο μεγάλοι ἄνδρες, ὃ μὲν σοφὸς ἐπὶ παιδείᾳ, ὃ δὲ ἐπὶ πολιτικῇ. Οἱ δύο οὔτοι μεγάλοι ἐθνικοὶ ἄνδρες, ὡς ἀστέρες λάμποντες ὃ μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ, ὃ δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, διὰ τὰς ἀπείρους αὐτῶν σχέσεις πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τὸ ἔθνος συνετέλεσαν, τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ διατηρῶσιν ἐν ὄργανῳ τὸν ἐθνικὸν ζήλον. Μία λέξις ἐπιανετικὴ ἐξερχομένη ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἠδύνατο πολὺ λάμψαι νὰ ἀνταμείψῃ μεγάλην θυσίαν ἀγαθοῦ τινος ἐθνικοῦ ἐπιδοτήρος. Οἱ δύο οὔτοι ἄνδρες ἦσαν ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Κοραΐς. Ἐκλιπόντων δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων, ποῖος ἐξ ἡμῶν τῶν νῦν ἡδὴ δύναται νὰ ἔχῃ ἐπιρροὴν εἰς τὴν καρδίαν τῶν βαθυπλούτων ἡμῶν ὁμογενῶν; Πρὸς ποῖον ἐξ ἡμῶν ἀποβλέποντες δύνανται νὰ συγκινήθωσι πρὸς ἐθνικὴν ἀρετὴν;

§. 66. Ταῦτα λοιπὸν εἰσὶ τὰ αἷτια καθ' ἡμᾶς τὰ παραγαγόντα τὸν ὕλισμὸν τῆς παρούσης ἐποχῆς. Παρῆλθεν ἄρα ὁ ἰδανικὸς, ὃ ἐν ἐλπίσιν βίος τοῦ ἔθνους. Ἄς παύσωμεν λοιπὸν νὰ βροσκώμεθα ὑπὸ ζήρων καὶ σχολαστικῶν ἐλπίδων, καὶ ἄς μεταβάλωμεν τὸν βίον ἡμῶν

εἰς βίον πραγματικόν, ὑλικόν, βιομηχανικόν. Τὸ σύνθημα τῆς περι-
κλειοῦς Κυβερνήσεως τοῦ φιλολάου Σουλτάνου εἶναι ἤδη ἡ πρόοδος πρὸς
τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν. Ἄς συμμορφωθῶμεν λοιπὸν πρὸς τὸ πνεῦμα
τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἄς βαδίσωμεν τὴν ἀληθῆ ὁδὸν τὴν εἰς τὸν πο-
λιτισμὸν ἄγουσαν, ἣτις εἶναι ἡ βιομηχανία. Ὅθεν ἄς πύσωμεν τοῦ
νὰ ἐκπαιδεύωμεν τὴν νεολαίαν διὰ μόνων ξηρῶν θεωρητικῶν γνώσεων,
αἰτινές εἰσιν ἤδη πάντῃ ἀντίθετοι πρὸς τὴν ὑλικὴν ἐποχὴν μας καὶ
καθιστῶσι τὸν νέον χαμερπῆ καὶ εὐτελῆ καὶ ἔτοιμον μὲν πρὸς πᾶ-
σαν βαττολογίαν, ἀνίκανον δὲ καὶ πρὸς ἐλάχιστον ἔργον. Ἄς ἐνώσω-
μεν τὰ γράμματα μετὰ τῆς βιομηχανίας, καὶ ἄς καταστήσωμεν τὰ
σχολεῖα ἡμῶν οὐ μόνον γραμματικά, ὡς ἦδη εἶσι, ἀλλὰ καὶ βιομη-
χανικά. Πρὸ πάντων δὲ ἄς προσέχωμεν μὴ, κατὰ τὴν συνήθειαν ἡ-
μῶν, ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ μεγάλα, καὶ μὴ δυνάμενοι ἔπειτα νὰ βαρῶ-
σωμεν τὸ βάρος αὐτῶν ἀπολέσωμεν καὶ τὰ μικρά. Ἐκ τῆς μεταβο-
λῆς ταύτης τοῦ βίου θέλει προέλθει ἐθνικὴ δόνησις, γενικὸς ἠθικὸς
ὄργανισμός, οὗτος δὲ θέλει παραγάγει τὰ φυσικὰ αὐτοῦ τέκνα, ἥτοι
τοὺς μεγάλους εὐεργέτας τοῦ ἔθνους ἐπὶ ὑλικῶ βιομηχανικῶ μέλ-
λόντι. Ἄς μὴ ζητῶμεν λοιπὸν ἐκτρώματα τερατώδη, ἄς μὴ ζητῶμεν
δηλονότι ἐν ὑλικῶ κόσμῳ συνεργάτας ἐπὶ ἰδανικῶ μέλλοντι. Ἄς εἰ-
σέλθωμεν εἰς τὸ στάδιον τῆς βιομηχανίας, καὶ τότε ὀρέγοντες τὰς
χεῖρας θέλομεν εὖρει πρόθυμον ἀρωγὴν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει καὶ
καθ' ὅλου περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καθ' ἣν
ἡμεῖς ἔχομεν γνῶμην.

§. 67. Ἢδη δὲ ἄς ἐξετάσωμεν διὰ ποίαν ἄρὰ γε αἰτίαν οἱ ἔμπο-
ροι οὕτω μικρὰν προσήνεγκαν τὴν ὑπὲρ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς συν-
δρομὴν. Τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἰδέας ἠδυνάμεθα μὲν νὰ ἐφαρμόσω-
μεν καὶ εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολήν, ἀλλὰ δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐφαρ-
μόσωμεν καὶ εἰς πᾶσαν σχολήν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐποψις, ἐφ' ἣς ἤδη
ἐξετάζομεν τὴν κατάστασιν τῆς σχολῆς ταύτης, εἶναι διάφορος τῆς
εἰς ἣν ἠθελον μᾶς θέσει αἱ προεκτεθείσαι γενικαὶ ἰδέαι, διότι διάφορος
εἶναι καὶ ἡ παρούσα κατάστασις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας σχολὰς τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, ὡς αὐτῆς μὲν κινδυνεύουσις ἤδη νὰ διαλυθῆ,
τῶν δὲ ἄλλων ὑπαρχουσῶν καὶ συντηρουμένων, διὰ τοῦτο θέλομεν
εἰσελθεῖ εἰς ἕτερόν τινα μερικώτερον κύκλον, ἀφορῶντα τὴν ἠθικὴν
κατάστασιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μόνον κοινωνίας, καὶ ἐξ αὐτῆς
θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν φαινομένην ἤδη ἀδιαφορίαν
τῶν ἐμπόρων πρὸς τὸν κίνδυνον τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Ὅπως δὲ ἀ-
νεύρωμεν τὴν αἰτίαν αὐτῆς, νομίζομεν ὅτι οὕτω πρέπει νὰ συλλογι-
σθῶμεν.

§. 68. Ἡ ἔδρα τῶν ἐμπόρων εἶναι ἐν γένει τὸ Σταυροδρόμιον. Ἄλ-

λά τὸ Σταυροδρόμιον ἔχει ἰδίαν σχολήν, συνισταμένην μετὰ τῶν παρρητημάτων αὐτῆς, ἅπερ εἰσι προπαιδευτικὰ σχολεῖα (ἄλληλοδιδασκτικὰ), ἐξ 700 μαθητῶν. Ἡ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλληνικὴ σχολὴ παραλαμβάνουσα μαθητὰς ἀπὸ τῶν προπαιδευτικῶν σχολείων ἔχει σειρὰν μαθημάτων τελευτῶσαν ἐπὶ μίαν πενταετίαν. Ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ μετὰ τοῦ παρρητήματος αὐτῆς παραλαμβάνουσα καὶ αὕτη μαθητὰς ἀπὸ τῶν προπαιδευτικῶν σχολείων ἔχει σειρὰν μαθημάτων τελευτῶσαν ἐπὶ ἑνεαετίαν μὲν πρότερον, ἀπὸ δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1864 ἐπὶ ὀκταετίαν. Ἀμφότεραι αἱ σχολαὶ διαίρουσιν εἰς 5 τάξεις. Ἀλλ' ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ 4 μὲν πρότερον, 3 δὲ ἤδη τάξεις τῆς προκαταρκτικῆς σχολῆς, εἰσαγόμεναι εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐν αὐτῇ μαθητείας, τότε πρέπει νὰ ῥηθῆ ὅτι ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ εἶναι διηρημένη ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ 1864 εἰς 8 τάξεις, ἀποτελούσας δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον τὸ ἐκ τριῶν τάξεων ἔχει δύο διδασκάλους καὶ ὀνομάζεται ἰδίᾳ Προκαταρκτικὴ Σχολή, τὸ δὲ δευτέρον τὸ ἐκ 5 τάξεων ἔχει 9 καθηγητὰς ἕνα διδάσκαλον καὶ δύο ὑφηγητὰς. Τὰ μαθήματα λοιπὸν τὰ ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ διδασκόμενα πρέπει νὰ ὑπερτερῶσιν ἤδη τῶν μαθημάτων τῶν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου κατὰ 3 ἔτη. Ἄγνοοῦμεν ἐὰν τινες τῶν τελειοφίτων μαθητῶν τῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου ἀπὸ τοῦ 1859 καὶ ἐφεξῆς μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν των. Ἰδόντες κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἑνεστώτος ἔτους μαθητὰς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς ἐκ Φαναρίου ἐπιστρέφοντας, καὶ γνωρίσαντες ὅτι ἦσαν τελειοφίτοι, διότι εἶδομεν αὐτοὺς ἀπολυομένους πρὸ τινων ἡμερῶν ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσιν, ἠρωτήσαμεν εἰς Φανάριον, ἐὰν οἱ μαθητὰ οὗτοι εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν. Μᾶς ἀπάντησαν « οἱ τελειοφίτοι μαθηταὶ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς νομίζουσιν ὅτι εἶναι διδάκτορες, καὶ ποῦ καταδέχονται νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν! » Ὁ διοργανισμὸς τῶν μαθημάτων τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν διοργανισμὸν τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου. Π. χ. ἐν μὲν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ ἡ ἱστορία τοῦ Μεσαιῶνος τῆς Ἀσίας διδάσκεται κατὰ τὸ ἔξδομον ἔτος, ἐν δὲ τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου ἡ ἱστορία τῶν μέσων αἰῶνων κατὰ τὸ τέταρτον. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἐν μὲν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου ἄρχεται κατὰ τὴν 6'. ἑξαμηνίαν τοῦ δευτέρου ἔτους, ἐν δὲ τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ ἤδη κατὰ τὸ τρίτον. Ὁ Θεουκιδίδης διδάσκεται κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ, ἐν δὲ τῇ τοῦ Σταυροδρομίου τὸ μὲν ἱστορικὸν αὐτοῦ κατὰ τὸ τέταρτον, αἱ δὲ δημηγορίαι κατὰ τὸ πέμπτον. Ἡ Γαλλικὴ γλῶσση ἄρχεται ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυ-

ροδρομίου από του τρίτου έτους, εν δὲ τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ ἀπὸ τοῦ τετάρτου. Ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταυροδρομίου ἡ Ἄλγεβρα ἀρχεται ἀπὸ τοῦ τρίτου έτους, εν δὲ τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ ἀπὸ τοῦ πέμπτου, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

§. 69. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰσὶ διηρημένα πρὸς ἄλληλα οὐ μόνον ὕλικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς, καὶ ἐπειδὴ ἐκάστη κοινότης μεριμνῶσα περὶ τῶν ἑαυτῆς σχολείων οὐ μόνον μικρὰ φροντίζει περὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐπιηρέαση ὅπωςδὴποτε τὴν ὑπόληψιν τῶν σχολείων ἐτέρας τινὸς κοινότητος, θεωρεῖ τοῦτο ὡς δόξαν καὶ καύχημα ἑαυτῆς, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ ἐμπορικὴ τάξις, ἥτοι ἡ κοινότης τοῦ Σταυροδρομίου, καυχωμένη ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῖς σχολείοις, μικρὰ περὶ τῶν ἄλλων φροντίζει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, ἀφ' οὗτου ἡ Ἑλλάς διέγραψε τὴν πορείαν τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, οὐδέποτε συνεδέθη ἠθικῶς πρὸς τὰ ἄλλα σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνεννοηθεῖσα μετ' αὐτῶν καὶ ἀφομοίωσασα αὐτὰ πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἑαυτὴν πρὸς ἐκεῖνα (ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδὲ ὅπως ἐννοοῦμεν τοὺς διδάσκοντας ἐν αὐτῇ, οἵτινές εἰσιν ἀπλοὶ ἐργάται ἐργαζόμενοι ἐφ' ᾧ ἐκλήθη ἕκαστος, καὶ ἐπομένως δυνάμενοι μόνον νὰ παραληφθῶσιν ὡς σύμβουλοι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ εἶναι καθαρῶς δημόσιον καὶ ἀνάκει εἰς ἀνθρώπους δημοσίαν ἔχοντας δύναμιν), ἔπεται ὅτι ἡ ἐμπορικὴ τάξις συνεπάγει καὶ τὴν σχολὴν ταύτην ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῖς λοιποῖς σχολείοις κατηγορίαν, καὶ προϊσταμένη τῶν ἐν Σταυροδρομίῳ σχολείων, θεωρεῖ ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένη τῆς ὑποχρέωσης τοῦ νὰ μεριμνήσῃ ἰδίᾳ περὶ αὐτῆς ὡς περὶ κεντρικῆς τινὸς ἐξίας τῶν φώτων, ἐν ᾧ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῆς σχολείων, ὅσας καὶ ἂν δυσκολίας δοκιμάζωσιν οἱ ἔφοροι εἰς τὴν τῶν συνδρομῶν εἰσπραξίν, δαπανᾷ ἐν τούτοις ἡ κοινότης αὕτη 130 χιλιάδ. γροσίων κατ' ἔτος (ἴδε ἐκθεσίαν τοῦ 1862—3, προσλαλιὰν Α. Δ. Συγγροῦ). Εἶναι ἐληθὲς ὅτι ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, συντηρουμένη μέχρι τοῦδε διὰ τῆς ἐκ Βλαχίας προσόδου, οὐδέποτε ἔλαβεν ἀνάγκην τῆς ὕλικῆς συνδρομῆς τῆς ἐνταῦθα κοινωνίας. Ἄλλ' οὐχ ἤττον ὤφειλεν ἡ μερίς, ἡ κατὰ καιροὺς αὐτὴν διευθύνουσα, νὰ συνδέσῃ αὐτὴν ἠθικῶς πρὸς τὰς κατὰ μέρος κοινότητας καὶ τὰ ἐνοριακὰ σχολεῖα, ὥς ἐκάστη κοινότης νὰ ἀναγνωρίζῃ μετὰ εὐλικρινοῦς πεποιθήσεως τὴν σχέσιν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ τὴν προωρισμένην ὑπεροχὴν αὐτῆς ὡς πρὸς τὰ κατὰ μέρος σχολεῖα.

§. 70. Ἄλλ' ἴσως μᾶς εἴπωσιν ἤδη ὅτι οἱ ἔμποροι, καταβάλλοντες τὸν ὀβολὸν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σχολῆς ταύτης, οὐδ' ἐσκέφθησαν τοὺς λόγους τούτους, οὐς ἡμεῖς προτείνομεν ὡς ἀφορμὴν τῆς ὀλιγότητος τῆς συνδρομῆς, ἀλλ' ἡμεῖς ταῦτα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πλάττομεν. Βεβαίως ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τί ἕκαστος τῶν

ἐμπόρων διελογίσθη, ὅτε ἐποίει τὴν συνδρομὴν, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐτάσωμεν τοὺς διαλογισμοὺς ἐκάστου· εἰς μόνος ὑπάρχει ὁ ἐταστής καὶ γνώστης τούτων. Ἡμεῖς ἀνθρωπίνως τὰς κρίσεις ἡμῶν ποιοῦμενοι, προσπαθοῦμεν διὰ γεγονότων τινῶν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἠθικὴν σχέσιν τῶν κοινοτήτων πρὸς τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολῆν. Ἐκ δὲ τῆς σχέσεως ταύτης ἐξάγομεν τὴν γενικὴν τάσιν, ἣτοι τὸ ἴδιον, μονομερὲς καὶ φίλαυτον ἐκπαιδευτικὸν πνεῦμα ἐκάστης κοινότητος, περιοριζομένης μόνον εἰς τὸ νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς σχολείων, τὴν δὲ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆν θεωρούσης οὐχὶ ὡς γενικὸν κτῆμα ἀπάσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ὡς σχολὴν τῆς μερίδος ἐκείνης, ἣτις διεύθυνεν αὐτὴν μέχρι τοῦδε. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ μονομερὲς ἐκπαιδευτικὸν πνεῦμα, τὸ ἐπικρατοῦν εἰς πᾶσαν κοινότητα, ἀποδίδομεν τὴν ὀλιγότητα τῆς συνδρομῆς τῶν ἐμπόρων. Διότι αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα, αὐτὴ αὕτη ἡ τάσις ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν τοῦ Σταυροδρομίου κοινότητα. Προήλθε δὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκ τῆς μὴ ἠθικῆς τῶν σχολείων ἐνώσεως, ἧς ὄφειλεν ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ νὰ κατάρξῃ. Διὸ αἱ ὀλέθριαι συνέπειαι τῆς κατασάσεως ταύτης ἐπιπίπτουσιν ἤδη κατ' αὐτῆς, κινδυνευούσης νὰ διαλυθῇ, καίτοι μόνης οὔσης κληρονομίας τῶν πατέρων ἡμῶν, σεβαστῆς διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς καὶ διασωθείσης ἐκ περιπετειῶν δεινοτάτων.

§. 74. Διὰ τὴν δὲ ἡ Μ. Ἐκκλησίαν, προσπαθοῦσα νὰ ἀνεύρῃ πόρους τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, ἀπετάνθη οὐχὶ πρὸς τὰς κοινότητας, ἀλλὰ πρὸς τὰ συστήματα, ἐν ᾧ αἱ μὲν κοινότητες καὶ συντηροῦσι σχολεῖα καὶ μᾶλλον τὴν ἀνάγκην αὐτῶν γνωρίζουσι, τὰ δὲ συστήματα ἐν γένει οὐδὲν τούτων ποιοῦσι; Διότι προγνωρίζουσα τὸ ἐν ταῖς κοινότησιν ἐνυπάρχον μονομερὲς φιλεκπαιδευτικὸν πνεῦμα, προέβλεπεν ὅτι ἀπὸ μιᾶς ἐμελλον παραιτεῖσθαι πάντες, λέγοντες· « Ἡμεῖς μόλις δυνάμεθα νὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἰδίων ἡμῶν σχολείων. » Μᾶλλον ἄρα ἤλπιζε συνδρομὴν παρὰ τῶν συστημάτων ἢ παρὰ τῶν κοινοτήτων. Ἀποτανθεῖσα ὅμως ἰδίᾳ πρὸς τὸ ἐμπορικὸν σύστημα, ἐνέπεσε πάλιν εἰς κοινότητα, διότι ἔδρα τῶν ἐμπόρων εἶναι τὸ Σταυροδρόμιον, ἡ δὲ κοινότης αὕτη ἐμελλε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν γενικὸν νόμον πασῶν τῶν κοινοτήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ καὶ πάλιν καθ' ὑπεροχὴν τινα τῆς ἐμπορικῆς τάξεως, διακρίνουσαν αὐτὴν πασῶν τῶν ἄλλων τάξεων τοῦ ἔθνους ἡμῶν, δὲν ἐφάνη ἡ κοινότης αὕτη πάντῃ κωφεύουσα πρὸς τὴν φωνὴν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ προσήνεγκε συνδρομὴν τινα οἰανδήποτε καὶ ταύτην, ἣν ἀνωτέρω εἶπομεν, καὶ νεωτέραν ἄλλην διὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Κ.Κ. Στεφάνου Ράλλη, Κυριακοῦ καὶ Ἰωάννου Βαλσάμου

συναθροισθεῖσαν ἐκ Γροσίων 35,570, ἐνῶ ἡδύνατο νὰ εἶπη καὶ αὕτη, ὡς ἤθελον εἶπει πᾶσαι αἱ ἄλλαι, « Ἡμεῖς μόλις ἐπαρκοῦμεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἰδίων ἡμῶν σχολείων. » Πρὸς ἐπιθεβαλῶσιν δὲ τῆς διαιρέσεως τῆς κοινότητος ταύτης πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολῆν, καὶ τῆς μεγάλης μὲν ἰδέας, ἣν ἔχει περὶ τῶν σχολείων αὐτῆς ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας κοινότητας, τῆς ἀδιαφορίας δὲ τοῦ ἂν ὑπάρχη ἢ δὲν ὑπάρχη ἀνωτέρα σχολῆ, ἢ λεγομένη Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ, παρειαγάγομεν ἐνταῦθα τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς προσφωνοῦντα ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τῇ 23 Φεβρουαρίου 1864 πρὸς τοὺς φοιτῶντας παῖδας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς τελειοφοίτους. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος εἶναι ὁ Κύριος Μ. Μαρσάν, εἰς τῶν ἐφόρων τῆς Σχολῆς.

Προσλαλιά.

« — Πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλοι ἀπολυόμενοι μαθηταί, τὰς χρυστὰς τῆς πατρίδος ἐλπίδας, ἀποτείνομαι ἐν πρώτοις. — Ἐξερχόμενοι τῆς Σχολῆς ταύτης θέλετε διαδεχθῆ τοὺς πατέρας σας ἐν βιομηχανίαις, ἐμπορίοις, πολιτικῶς καὶ ἄλλοις ἐπιτηδεύμασι. Πάντες θέλουσι σρέψαι τὰ βλέμματα πρὸς ὑμᾶς, ὅπως ἴδωσι τὸν πρακτικόν σας βίον, καὶ ἂν μὲν ἐφαρμόσητε ὀρθῶς τὰς γνώσεις, ἃς ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἀπεκτήσατε, τότε εὐτυχεῖς μὲν ἔσεσθε ὑμεῖς, εὐτυχεῖς δὲ καὶ ἡ πατρίς καὶ οἱ γονεῖς, οἵτινες θὰ ἔχωσι τὸ ὑποστήριγμα τῆς οἰκίας των. — Εὐτυχῆς θὰ εἶναι καὶ ἡ ἐνορία αὕτη, ἣτις θὰ ἔχη τοσοῦτους χρηστοὺς πολίτας. — Εὐχομαι λοιπὸν ὑμῖν ἐκ μέρους καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐντίμων συναδέλφων μου πᾶσαν πρόοδον καὶ ἐπιτυχίαν εἰς τὸ μέλλον στάδιόν σας. Μὴ λησμονῆτε, ὅτι ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἀνετράφητε καὶ ἐξεπαιδεύθητε, καὶ εἰσήλθετε εἰς τὸν κόσμον μὲ λογικὸν ὀρθῶς ἀνεπτυγμένον. »

§. 72. Ἐὰν ὑπῆρχε ἠθικός τις δεσμὸς μεταξὺ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ, καὶ ὁ διοργανισμὸς ἀμφοτέρων ἦτον ὁμοιομορφος, καὶ αἱ σχέσεις τῶν σπουδαστικῶν ἐτῶν τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἑτέραν ἄρμονικῶς διαγεγραμμέναι, καὶ ἡδύνατο ὁ τελειόφοιτος τῆς Σταυροδρομιακῆς Σχολῆς μαθητῆς μεταβᾶς εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολῆν νὰ ἀκολουθήσῃ εὐρύτερον μαθήσεως στάδιον συνεχῆς πρὸς τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, τότε ὁ Κύριος Μ. Μαρσάν ἐν τῇ φιλομούσῳ αὐτοῦ μερίμνῃ ὑπὲρ τῆς τῶν νέων τελειοποιήσεως, ἐκθειάσας τὴν τελειότητα τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, καὶ ἐξάψας τὸν ζῆλον τῶν μαθητῶν πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν, ἤθελεν ἀναπτύξει ζωηρῶς τὸ μέγα τοῦτο εὐτύχημα εἰς ὅσους τῶν τελειοφοίτων ἤθελον ἔχει τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν, τοῦ ὅτι δύνανται καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει, ἐγγὺς τῶν γονέων διαμένοντες, χωρὶς νὰ ὑπερ-

θῶσι μακρὰς θαλάσσας καὶ πορθμοὺς, νὰ παρατείνωσι τὰς σπουδάς των, μεταβαίνοντες εἰς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολήν. Ἄλλ' ὁ Κύριος Μ. Μιχαὴλ προσεφώνει τοῖς μαθηταῖς καὶ ἀπεχειρέτα αὐτοὺς εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ὡς ἂν εἰ μὴδὲν ἐν τῷ νῶ αὐτοῦ ἔσχε ὅτι ὑπάρχει ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Ταῦτα δὲ λέγων, οὐδὲν ἕτερον ἐποίει, ἢ ἐξέφραζεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τῆς τοῦ Σταυροδρομίου κοινότητος καὶ ἀπασῶν τῶν κοινοτήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 73. Ἡ ὀλιγότης λοιπὸν τῆς πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολήν συνδρομῆς τῶν ἐμπόρων, καὶ ἡ ἀδιαφορία τῆς τε κοινότητος τοῦ Σταυροδρομίου καὶ πασῶν τῶν ἄλλων κοινοτήτων πρὸς τὴν διάλυσιν αὐτῆς, προέρχεται ἰδίᾳ ἐκ τῆς ἠθικῆς διαίρεσεως τῶν σχολείων πρὸς τε ἄλλα καὶ πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολήν, ἐκ τοῦ ἐκ ταύτης προσερχομένου φιλαύτου ἐκπαιδευτικοῦ πνεύματος ἐκάστης κοινότητος, καὶ ἐκ πολλῶν ἀνομοιοτήτων τῶν διοργανισμῶν τῶν σχολείων, συντελουσῶν εἰς τὸ νὰ ἔχη τις μεγάλην μὲν ἰδέαν περὶ τοῦ σχολείου τῆς κοινότητός του, μικρὰν δὲ περὶ τῶν ἄλλων.

§. 74. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἔλλειψις ἀφορώσα ἐν γένει τὰς συνδρομὰς τῶν ὁμογενῶν εἰς δημόσια ἔργα. Ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουσι μέσα κρούοντα ἰσχυρῶς τὰς χορδὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἵτινες ἐμελέτησαν τὸν ἀνθρωπὸν ἀνθρωπινώτερον παντὸς ἄλλου, ἐγνώριζον κάλλιον ἡμῶν νὰ θωπεύωσι τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Τὸ μάρμαρον αὐτῶν, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες, αἱ πανηγύρεις, οἱ στέφανοι κτλ. συνετέλουν κάλλιστα εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρωσι παρ' αὐτοῖς τὸ αἰσθημα τῆς δόξης συνάμα καὶ τὸ αἰσθημα τῆς θρησκείας, τὰς δύο βάσεις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐξ ὧν παρήχθησαν πᾶσαι αἱ μεγάλαι πράξεις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ὁ πλάσης ὑποθεῖς τὸν ἀνθρωπὸν ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ἐνέβαλεν αὐτῷ δύο ἰσχυρὰς πρὸς τοῦτο δυνάμεις, τὴν φιλοτιμίαν (ἐπὶ δὲ τῶν ἐξοχωτέρων ψυχῶν τὴν φιλοδοξίαν) καὶ τὴν θρησκείαν. Τὸ ἄθροισμα τῶν δύο τούτων δυνάμεων εἶναι αἰείποτε τὸ αὐτὸ, ἐν οὐδενὶ χρόνῳ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ καταστάσει ἐλαττούμενον. Ἐπειδὴ ἀναπτυσσομένου μὲν τοῦ λογικοῦ, καὶ διὰ τοὺς πρὸς τοῦτο καταβαλλομένους κόπους· ἐξασθενοῦντος τοῦ σώματος καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ὀξυνομένου, ἐλαττοῦται μὲν ἡ δύναμις τῆς θρησκείας, αὐξάνει δὲ ἡ τῆς φιλοτιμίας· παραμελουμένης δὲ τῆς λογικῆς ἀναπτύξεως, καὶ ἐπιβρῶννουμένου τοῦ σώματος καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀμβλυνομένου, ἐλαττοῦται μὲν ἡ δύναμις τῆς φιλοτιμίας, αὐξάνει δὲ ἡ τῆς θρησκείας, ἥτις, πωρωθέντος τελῶς τοῦ λογικοῦ, καθίσταται ἐν τέλει φανατισμός. Τὰς δύο ταύτας δυνάμεις ὁ τεχνι-

κῶς διευθύνων τὴν κοινωνίαν δύναται νὰ μεταχειρισθῆ ἐπ' ἀγαθῶ τῆς κοινωνίας ἀείποτε. Τὰ μέσα τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐξεγείροντα ἀμφοτέρας ταύτας τὰς παγκοσμίους δυνάμεις, οὐδέποτε δύναται ἡ ἀναπλήρωση παρ' ἡμῖν ἢ δημοσιογραφία, ἥτις οὐ μόνον εἶναι πάντῃ ξένη πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἕτερον, τὸ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης, ἀσθενῶς πως συντελεῖ. Πρῶτον διότι ἡ ὕλη αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον μεγάλη καὶ ἡ σημαντικότης τῶν συνήθων αὐτῆ κυρίων ὀνομάτων τοσοῦτον ἐφέλκει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ὥστε συμπνίγει πᾶσαν γενναίαν πρᾶξιν τῶν εὐεργετῶν τῆς πατρίδος, αἵτινες μόλις ἀναγνώσθησιν ὑπ' ὀλίγων τινῶν θάπτονται παραχρῆμα εἰς αἰώνιαν λήθην. Δεύτερον ὁ διὰ τῆς δημοσιογραφίας δημοσιεύμενος τοσοῦτον διαφέρει τοῦ αὐτοπροσώπως ἀνευφημουμένου καὶ ἐγκωμιαζομένου ὑπὸ πλήθους λαοῦ, ὑμνοῦντος ἐν ταύτῳ τὸν Θεόν, ὅσον ὁ νεκρὸς τοῦ ζῶντος, ὅσον ὁ σίδηρος, ὁ μακρὰν τοῦ πυρὸς κείμενος καὶ μόλις ἐκ τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ θερμαινόμενος, τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἐστίας αὐτῶν ὑπάρχοντος καὶ πεπυρακτωμένου.

§. 75. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην μᾶλλον παντὸς ἄλλου νὰ ἐξεγείρωμεν τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὁμογενῶν, ἢ τὸ αἶσθημα τῆς θρησκείας, ἀναλόγως τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν τάξεων καὶ τῶν ἀτόμων, δι' ὧν θέλομεν νὰ κατορθώσωμεν δημόσιόν τι καλόν. Ἐπειδὴ δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου δυνάμεθα νὰ θεραπεύσωμεν τὰς δημοσίας ἡμῶν ἀνάγκας, εἰμὴ δι' ἰδιωτικῶν προσπαθειῶν. Πρὸς τοῦτο ἄρα ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐπαρκώμεθα μόνον εἰς τὴν διὰ τινος δημοσιογραφικοῦ φύλλου δημοσίευσιν τῆς πράξεως καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐεργέτου, ἀλλὰ νὰ μεταχειριζώμεθα μυρία μέσα, ὥστε νὰ καταστήσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ πασίγνωστον εἰς τε τὰς γαρούσας καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, καὶ νὰ ἐξεγείρωμεν τὸν ζῆλον τῶν ἄλλων.

Παραδείγματος χάριν, τὸ ὄνομα τοῦ Μανουλάκη τοῦ ἐκ Καστορίας, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ συστήματος τῶν Γουναράδων, τοῦ πρὸ 203 ἐτῶν συστήσαντος τὴν Μ. τοῦ Γ. σχολὴν διαλυθεῖσαν, καὶ βελτιώσαντος ἰδίᾳ δαπάνῃ, τὸ ὄνομα, λέγω, τοῦ ἐξόχου τούτου εὐεργέτου τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, τοῦ καὶ ἀλλαχοῦ φροντιστήρια πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους καταστήσαντος, ὡς ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας ἐν τῇ Κωνσταντινιάδι αὐτοῦ ἱστορεῖ (σελ. 149), δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς σχολῆς ταύτης, εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῶν καὶ εἰς ἅπασαν τὴν κοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τινος μέσου ἀνακοινωτικοῦ τοῖς πᾶσι; Δὲν εἶναι δίκαιον ἄρα νὰ ζητηθῆ, ἂν ὑπάρχη βλαστὸς τις τοῦ εὐεργέτου τούτου, ἵνα διὰ τῆς προστασίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἀρχῆς προαχθῆ εἰς τὴν κοι-

νωίαν πρὸς μνήμην τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς τοῦ ἐν ἡμέραις αἰῶνος σκοτεινοῦ καὶ δουλικοῦ τοσοῦτον ζῆλον ἐπιδειξαμένου; Ὁ δὲ βλαστὸς οὗτος, ὁ οὕτως ἐκ τοῦ ληθάργου, ὡς εἶπειν, ἐξεγερθεὶς καὶ προαχθεὶς, καὶ ἐπίσημος ἐν τῇ κοινωνίᾳ γενόμενος, ὁποῖον ἄρα γὰρ ζῆλον ἐθνικὸν ἤθελεν ἔχει, γνωρίζων ὅτι χάριν τῆς ἐθνικῆς πράξεως τοῦ ἀγνωστοῦ εἰς αὐτὸν προγόνου ἐκτῆσατο τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ σημασίαν αὐτοῦ; Ἐὰν δὲ μετὰ διακόσια ἔτη εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνακαλυφθῇ ὁ ἀληθὴς ἀπόγονος, δὲν εἶναι δίκαιον ν' ἀποδοθῇ τιμὴ τις εἰς τὸ σύστημα τῶν Γουναράδων χάριν μόνον τοῦ Μανουλάκη, ἢ νὰ ληφθῇ ἰδιάζουσα τις πρόνοια περὶ τῶν σχολείων τῆς Καστορίας, ἢ νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐκ τῶν σπουδαζόντων ἐν αὐτῇ δύο ἢ τρεῖς εὐφυεῖς καὶ χρηστοὶ νέοι καὶ διὰ συστάσεως καὶ προστασίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν νὰ προαχθῶσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀνακηρυττομένου διαρρήδην ὅτι ταῦτα πάντα γίνονται εἰς μνημόσυνον τῆς εὐγενοῦς πράξεως τοῦ πάλαι ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχσαντος Καστοριανοῦ Μανουλάκη; Συνέπεια τῆς μὴ προθύμου συνδρομῆς τῶν βαθυπλοῦτων ἡμῶν ὁμογενῶν εἶναι κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἐπερχομένων γενεῶν πρὸς τοὺς προϋπάρχαντας εὐεργέτας. Εἶναι καιρὸς λοιπὸν νὰ σκεφθῶμεν, ὅπως εὐρωμεν τὰ κατὰλληλα μέσα, τὰ δυνάμενα νὰ κρούσωσιν ἰσχυρῶς τὰς χορδὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἀναλογιζόμενοι ὅτι οὐδὲ βῆμα δυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς τὰ πρόσω, ἐὰν δὲν ἐξεγειρωμεν τὸν ζῆλον τῶν ὁμογενῶν.

§. 76. Πρὸς τούτοις ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ἀρχὴ ἤθελεν εἶσθαι καλὸν νὰ συζητήσῃ κοινῇ βουλῇ τὰς εὐεργεσίας τῶν ἀπανταχοῦ εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους, τῶν ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ νὰ ἐγγράψῃ αὐτὰς ἐν βιβλίῳ ἰδίῳ. Ὁ ἄκρος ἡμῶν ἀρχιερεὺς νὰ συλλειτουργῇ ἐν ἐπισημότητι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ χάριν αὐτῶν, καὶ νὰ ἀπαγγέλλωνται τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν πλήθει λαοῦ μετ' ἐπιθέτων τιμητικῶν ἐν εἶδει τίτλου, εἴτε τεθνεώτων, εἴτε ζώντων, κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ὥραν τῆς λειτουργίας, κατὰ τὴν εἴσοδον π. χ. τῶν Ἁγίων. Παῖδες δὲ τινες καλλίφωνοι, λευκοπόρφυρα καὶ κομφά ἐνδεδυμένοι ὡς ἄγγελοι καὶ ἐπὶ ὑψηλῆς ἰστάμενοι θέσεως, ἐγγὺς τῶν βημοθύρων, τάπησι καὶ δάφναις ἐστρωμένῃς, ἵνα περιβλεπτοὶ παρὰ πάντων ὧσι, νὰ ψάλλωσι κατὰ τὴν λῆξιν ἐκάστου ὀνόματος βαρεὶ καὶ κατασκευαστικῶ ἤχῳ ὀλιγολέξιόν τινα πρὸς τὸν Θεὸν δέξαι, κρατοῦντες μετὰ χεῖρας στεφάνους δάφνης κεκοσμημένους διὰ ποικίλων ἀνθέων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν ἤθελον εἶσθαι πολλὰ, νὰ διαίρεθῶσι κατὰ τμήματα, περιλαμβάνοντα ἕκαστον ἀνά 5 ἢ 10 ὀνόματα, ὥστε νὰ ἀπαγγέλλωνται ἐν ὀρισμέναις περιόδοις ἐτῶν κατὰ τάξιν ἱστορικὴν. Νὰ ὀρισθῇ δὲ ὥστε ἐκάστη πόλις καὶ ἕκαστον χω-

ρίον νά εορτάζη κατά τήν αὐτήν ἡμέραν καί ν' ἀπαγγέλλῃ κατά τόν αὐτόν τρόπον καί κατά τήν αὐτήν ὥραν τὰ ὀνόματα τῶν δημοσίων αὐτοῦ εὐεργετῶν, καί νά καθιερωθῇ ἡ ὥρα αὕτη τῆς λειτουργίας ἰδίως εἰς ἐνιαυσίαν ἀνακλήρυξιν τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, καί οὐδενὸς ἐτέρου ὀνόματος ἢ μνημόνευσις νά ἐπιτρέπηται κατά τήν ὥραν ταύτην ἐν οὐδεμιᾷ ἡμέρᾳ. Καταλληλοτάτην δὲ ἡμέραν τῆς εορτῆς τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ἡμεῖς νομίζομεν τὴν εορτὴν τῆς ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἧτοι τὴν Πεντηκοστήν. Ἐπειδὴ τὸ πανάγιον Πνεῦμα καί ἐπὶ τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἔθνους ἐπιφοιτήσαν ἐφώτισεν αὐτοὺς, ἵνα τὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους θυσίας ποιήσωσι. Ἐὰν τὸ σύστημα τῶν Γουναράδων ἤκουε κατ' ἕτος ἀπὸ στόματος τοῦ Πατριάρχου μνημονευόμενον τὸν πάλαι ποτὲ ἀρχηγὸν αὐτῶν οὕτω: « Μνησθεῖν Κύριος τοῦ πρὸ διακοσίων ἐτῶν Μανουλάκη τοῦ ἐκ Καστορίας, ἀρχηγοῦ τοῦ συστήματος τῶν Γουναράδων, τοῦ εὐεργέτου τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, » πιστεύομεν ὅτι οὐχὶ ἐν μόνον, ἀλλὰ καί δέκα ἀγιάσματα ἐν Βλαχέρναις ἐὰν εἶχον, ἤθελον τὰ παραχωρήσει προθύμως εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 77. Ἀλλ' ἴσως θεολόγος τις εἶπη ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰς γενναίας πράξεις τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν· τίς ἢ ἀνάγκη λοιπὸν τῆς τιτλοφόρου ταύτης διαμνημονεύσεως; Ἀπαντῶμεν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ὁ Θεὸς νά τὰς γνωρίζῃ, ἀλλὰ πρέπει νά τὰς γνωρίζωσι καί οἱ ἄνθρωποι. Ἀφ' οὗ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν τίτλοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, μηδεμίαν πολλάκις ἀρχαιολογικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἀκρίβειαν περιέχοντες, διὰ τί νά μὴν εἰσαχθῶσι καί τίτλοι τῶν ἐξόχων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους, ἱστορικοὶ καὶ πραγματικοί; Ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Σωτὴρ διδάσκων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγε: « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καί δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν ὃν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἄς ποιήσωμεν λοιπὸν καί ἡμεῖς ἵνα λάμψωσι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὰ καλὰ ἔργα τῶν εὐεργετῶν, ὅπως ἴδωσιν αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι καί δοξάσωσι τὸν πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὸν φωτίσαντα τοὺς ἐξόχους ἐκείνους ἀνδρας. Τὰ λαμπρὰ ταῦτα ἔργα ἀνακρηυτόμενα καὶ ἀκουόμενα οὕτω, θέλουσι λαμπρύνει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀκούοντας, καθιστάντες αὐτοὺς ζηλωτὰς τῶν εὐεργετῶν ἐκείνων.

§. 78. Ταῦτα προεκθέμενοι μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ νά ἐξετάσωμεν πόθεν εἶναι δίκαιον νά ληφθῶσιν οἱ πόροι τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, καί πῶς εἶναι δυνατὸν νά κατορθωθῇ τοῦτο.

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι πρὸ 28 ἐτῶν ὁ προορισμὸς τῆς σχολῆς ταύτης ἦτο πάντῃ διάφορος τοῦ νῦν πα-

ρόντος. Ἄπαν τότε τὸ ἔθνος οὐδὲν εἶχεν ἕτερον κέντρον μαθήσεως, εἰμὴ τὴν σχολὴν ταύτην. Ὁ προορισμὸς λοιπὸν αὐτῆς ἦτο τότε ἐθνικὸς, καὶ δικαίως ὠνομάσθη Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ 1837 διέγραψε τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ λαμπρὸν ἀνήγειρε τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὁ προορισμὸς αὐτῆς μετεβλήθη. Ἐπειδὴ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις νέοι, οἱ βουλόμενοι νὰ παρτείνωσι τὰς σπουδὰς αὐτῶν, μεταβαίνουνσιν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐ μόνον ἀποφεύγοντες τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βαβυλωνικὴν τῶν σχολείων σύγχυσιν, καὶ εὐρίσκοντες ἐκεῖ εὐρύτερον μαθήσεως στάδιον, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὀλιγώτερα δαπανῶντες ἐκεῖ ἢ ἐνταῦθα. Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς μεταβαίνουνσιν πολλοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα χάριν τελειότερας μαθήσεως. Ὁ προορισμὸς ἄρα τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς δὲν εἶναι ἐθνικὸς ἤδη, ἀλλὰ τοπικὸς, εἶναι δηλονότι οὐχὶ τοῦ Γένους σχολῆ πλέον, ἀλλὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιλαμβάνουσα τὰ λείψανα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολείων καὶ τινὰ τῶν πέραξ κωμοπόλεων. Τούτου τεθέντος, εἶναι εὐκόλον ἤδη νὰ ἐννοήσωμεν, ποῖοι εἶναι δίκαιον νὰ πληρώσωσι πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς ταύτης. Οὐδεὶς ἕτερος βεβαίως, εἰμὴ αἱ κοινότητες, διότι τῶν κοινοτήτων οἱ παῖδες ἐν αὐτῇ διδάσκονται. Ἀλλὰ πῶς τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ, ἀφ' οὗ αἱ κοινότητες, μεριμνῶσαι περὶ τῶν ἐκυτῶν σχολείων ἐκάστη, ἀγρὸν ἠγόρασαν ὡς πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. σχολῆν; Τὸ πρᾶγμα εἶναι ὀλίγον δύσκολον, ἡ δὲ δυσκολία προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι ὀλίγον ἀργά. Ἐπειδὴ ἔπρεπε πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ νὰ ἦναι συνδεδεμένη ἠθικῶς μετὰ τῶν ἄλλων σχολείων. Ἐπρεπε πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ὀργανικὸς νόμος τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, ὅστις εἶναι ἀπὸ τοῦ 1837 νενομοθετημένος. Ἐὰν τοῦτο ἐγίνετο, αἱ κοινότητες αἰσθανόμεναι ἤδη τὴν ἀνάγκην τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, καὶ βλέπουσαι ὅτι ἤθελον καταστρέψει ὅλα αὐτῶν τὰ ἰδιαιτέρα σχολεῖα, διαλυομένης ἐκείνης, ἤθελον ἀναδεχθῆ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν συντήρησιν τῆς. Ἀλλὰ ὅτι εἶναι δύσκολον δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι πρέπει νὰ μείνῃ καὶ ἀνεκτέλεστον. Ἐὰν ὑπάρχῃ ἄνθρωπος, περὶ οὗ ἡμεῖς ἀμφισβάζομεν, εἰς ὃν ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ὅτι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποφάσεως τῆς περὶ τῶν ἐν Βλαχίᾳ διπλωματικῆς ἐπιτροπῆς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ γίνῃ, εἰμὴ διάλυσις τῆς σχολῆς ταύτης, ἃς σκεφθῇ ὅτι ἔργον, πρὸ 400 ἐτῶν ὑπάρχον, εἶναι εὐκόλον μὲν νὰ καταστραφῇ, δύσκολον δὲ νὰ ἀνορθωθῇ. Ἐπειδὴ εἶναι εὐκολώτερον νὰ χαλάσῃ κἀνεὶς, παρά νὰ φιλίσῃ. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔχει ἀνάγκην δύο

γυμνασίων, τὸ μὲν ἐν Πέρα, τὸ δὲ ἐν τῇ Πόλει. Ἐὰν λοιπὸν ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ διαλυθῆ, ποῖον ἐνοριακὸν σχολεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν, ἀφ' οὗ, ἐξαιρουμένης τῆς σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου, οὐδὲ ἐν τῶν σχολείων τούτων εἶναι πλήρως ἑλληνικὸν σχολεῖον διηρημένον εἰς τρεῖς τάξεις καὶ περιέχον τρεῖς Ἑλληνοδιδασκάλους κατὰ τὸν ὀργανικὸν νόμον τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος;

§. 79. Ὅθεν πρέπει νὰ προσκληθῶσιν οἱ ἐπισημότεροι τῶν κοινοτήτων ἐν κοινῇ συνεδριάσει ἀμφοτέρων τῶν συνεδρίων τοῦ Πατριαρχείου, νὰ ῥηθῆ δι' ἐναργῶν καὶ πειστικῶν λόγων, ὅτι πρέπει νὰ λάβωσι τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προστασίαν, νὰ θεωρῶσιν αὐτὴν ὡς κοινὴν ἐνοριακὴν σχολὴν πασῶν τῶν κοινοτήτων, καὶ διὰ κοινῆς ἐτησίας συνδρομῆς νὰ διατηρήσωσιν αὐτὴν, ὀρισθέντος τοῦ ποσοῦ, ὅπερ ἐκάστη κοινότης ἀναλόγως ὀφείλει νὰ τελεῖ κατ' ἔτος. Πρὸς τούτοις δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσιν, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, καὶ διδασκτὰ τινὰ τοῖς μαθηταῖς 200 μαθηταὶ ἐὰν 2 λίρας ἕκαστος κατ' ἔτος διὰ τὸ εἰσιτήριον τελώσῃ, συνάγεται τὸ ποσὸν 40,000 γροσίων. Ἡμεῖς τοῦτο δὲν θεωροῦμεν πολὺ δύσκολον, διότι οἱ πλείστοι τῶν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην φοιτῶντων παίδων εἰσὶν υἱοὶ εὐπορούντων γονέων. Πρὸς τούτοις δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσι καὶ μέσα τινὰ, ἅπερ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἄνθρωποι μεταχειρίζονται πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων των, οἵτινες πολλαχοῦ γνωρίζουσι νὰ συντηρῶσι τὰ σχολεῖα αὐτῶν κάλλιον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πόλις τις τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πορίζεται ἱκανὸν εἰσόδημα τῶν σχολείων ἐκ τῶν γάμων. Ὁ γαμβρὸς ἐκεῖ ὀφείλει πρῶτον νὰ ἐγγράψῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Ἐφόρων τὴν προίκαν τῆς νεάνιδος, νὰ συνεννοηθῆ μετ' αὐτῶν ὅπως πληρώσῃ τὸ τῶν σχολείων τέλος, ὀρισμένον ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ποσόν, καὶ ἔπειτα νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου. Ἄρα γε δὲν ἤθελεν εἶσθαι δυνατὸν νὰ κατασταθῆ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις συμβολαιογραφεῖόν τι προικῶν πρὸς ὄφελος τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς; Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, παρακληθεῖσα, προθυμότατα ἤθελε δώσει εἰς αὐτὸ τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος, ἐπειδὴ προθυμότατα συντελεῖ εἰς πᾶν ὅ,τι ὠφέλιμον εἰς τὸ ἔθνος μας. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μεγαλύτεμος ὁ δαπανῶν 40 χιλιάδας γροσίων διὰ μίαν τελετὴν γάμου, δὲν ἤθελε δαπανῆσαι τὸ αὐτὸ ἢ τὸ ἡμισυ ποσὸν διὰ τὴν ἐγγραφὴν τῆς προικὸς καὶ ἐκδοσὶν τοῦ συνοικεσίου, τελῶν ὀρισμένον τι ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ποσόν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς παραχωρουμένης τῇ θυγατρὶ προικὸς; Τοσαῦτα κατ' ἔτος συνοικεσία ἐκδίδονται. Ὁ γαμβρὸς,

ὅστις πλείστας ἄλλας ματαίας δαπάνας ποιεῖ, δὲν ἤθελε δυνηθῆ
νὰ πληρώσῃ καὶ μίαν ἢ δύο λίρας ἐκτὸς ἐκεῖνων;

§. 80. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοσαῦται
μικραὶ ἀδελφότητες (ἀδελφάτα). Αἱ ἀδελφότητες αὗται, συγκείμε-
ναι ἐξ ἀνθρώπων μικρῶν, ἀπλοϊκῶν καὶ ἀγραμμάτων ὡς ἐπὶ τὸ
πλείστον, ζωγραφίζουσι συνήθως εἰκόνα ἀγίου τινός· ἐξ ἑράνου,
τὴν ὁποῖαν ἀφιερῶντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἑορτάζουσι κατ' ἔτος τὴν
μνήμην τοῦ ἀγίου τούτου, συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἄλλ' ἡμέρας
τινάς πρὸ τῆς ἑορτῆς, ἐκλέγουσιν ἐξ ἑαυτῶν εἰσπράκτορα, ὅστις
περιερχόμενος συνάγει συνδρομὰς παρὰ τῶν μελῶν τῆς ἀδελφότη-
τος. Ἡ ἀδελφότης αὕτη κατὰ τὴν ἑορτὴν προσκαλεῖ ἀρχιερέα, πλη-
ρῶνει τὴν ἄμαξαν αὐτοῦ 80 καὶ 100 γρόσια, τὸν ὑπρέτην τοῦ
ἀρχιερέως 40 γρ. καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιερέα μίαν καὶ ἡμίσειαν λίραν
καὶ πολλάκις δύο, καὶ δαπανᾷ εἰς κόλλυβον καὶ ἄρτον ὑπὲρ τὰ
400 γρόσια. Ἀφοῦ ὁ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀναγνώσῃ ὁ-
λόκληρον συναξάριον τῶν ἀδελφῶν, ζώντων καὶ τεθνεώτων, καὶ
μνημονεῦσθ τῶν ἐπιτελούντων τὴν θείαν μυσταγωγίαν ταύτην, ἐξ-
έρχονται οἱ ἀδελφοὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ
συναθροίζονται πάντες ἐν εὐρυχώρῳ τινὶ αἰθούσῃ, ἔνθα περιμένει
αὐτοὺς καφεπώλης ἐπίτηδες μεμισθωμένος. Πίνουσι λοιπὸν καφέδες
καὶ τρώγουσι λουκούμια, πρὸς 2 δαπανῶσιν ὑπὲρ τὰ 100 γρόσια.
Πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἀποχωριζόμενοι συνέρχονται ἐν καπηλείῳ τινὶ
καὶ πίνουσι πρὸς μνήμην τοῦ ἀγίου καὶ ὑπὲρ ὑγείας τῶν ἀδελφῶν!
Δὲν εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς τὰς ἀδελφότητας ταύτας καλὴ
τις διεύθυνσις διὰ τῶν προσκλυομένων ἀρχιερέων, δι' ἐγκυκλίου
τινός πατριαρχικῆς, διὰ τῶν προεστώτων τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ νὰ
στραφῇ ὁ ζῆλος τῶν ἀπλοϊκῶν τούτων ἀνθρώπων εἰς δημόσιόν τι
καλόν, οἷτινες οὐκ οἶδασι τί ποιοῦσι; Ἐπίσης δύνανται, νομίζομεν,
καὶ αὗται αἱ ἐπιτροπαὶ τῶν ἐκκλησιῶν νὰ διαταχθῶσιν, ὅπως λαμ-
βάνωσιν 100 ἢ 200 γρόσια παρ' ἐκάστης ἀδελφότητος, προσκα-
λούσης ἀρχιερέα διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς. Πρὸς τούτοις ἅπασαι αἱ τοιαῦ-
ται ἀδελφότητες δύνανται νὰ ἀναγνωρισθῶσι ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου,
νὰ ἐγγραφῇ ἡ ἑορτὴ αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγίου εἰς βιβλίον
τῶν ἀδελφοτήτων, καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἐκάστην ἀδελφότητα γραμ-
μάτιόν τι δηλοῦν τὴν παρὰ τοῦ Πατριαρχείου ἀναγνώρισιν τῆς ἀ-
δελφότητος. Ἐὰν οἱ μικροὶ οὗτοι ἄνθρωποι μάθωσιν ὅτι γίνεται λό-
γος περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, καὶ ὅτι λαμβάνονται ὑπ'
ᾧψιν αἱ πράξεις αὐτῶν ὑπὸ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἀνθρώπων, ὁ-
ποῖαν τοῦτο ὤθησιν πρὸς βελτίωσιν δύναται νὰ δώσῃ εἰς αὐτούς;
Τί ἄλλο εἶναι αἱ ἀδελφότητες αὗται, εἰμὴ συνεταιρισμὸς τις θρη-

σχευτικὸς καὶ ἔθνικος, ὅστις ἐπεκταθεὶς καὶ καλὴν λαβὼν διεύθυνσιν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλην καλὰ; Τὰς ἀδελφότητας τῆς ἀνεπτυγμένης κοινωνίας διευθύνουσιν οἱ λόγιοι, τὰ δημοσιογραφικὰ φύλλα καὶ τὰ πεφωτισμένα μέλη αὐτῶν τῶν ἀδελφοτήτων· τὰς ἀδελφότητας ὅμως τῶν μικρῶν καὶ ἀπλοικῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ διευθύνῃ, εἰμὴ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς θρησκείας κτλ. κτλ.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα δύναται νὰ γίνωσι τότε μόνον, ἀφ' οὗ ἀναδιοργανισθῇ ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ μετὰ τοῦ παρρητήματος αὐτῆς, καὶ ἀφ' οὗ πάντα τὰ ἐνοριακὰ σχολεῖα ἀναδιοργανισθῶσι καὶ συνδεθῶσι πρὸς τε ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν, ἔχοντα αὐτὴν ὡς κεφαλὴν καὶ τέρμα.

Γενικὴ τῶν σχολείων ἐπιτροπὴ.

§. 81. Εἶναι καιρὸς λοιπὸν, εἶναι ἀνάγκη κατεπεύγουσα, ἀνάγκη τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὰ τῶν σχολείων πράγματα. Οὔτε εἰχόμεν, οὔτε ἔχομεν ἄλλην τινὰ ἀρχὴν δυναμένην νὰ φέρῃ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐκτελεστικότητα, εἰμὴ μόνον τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν. Ἡ πατρικὴ τοῦ φιλολάου Σουλτάνου Κυβέρνησις, εἰλικρινῶς κηδομένη τῆς διανοητικῆς τῶν λαῶν τῆς ἀναπτύξεως, οὐ μόνον οὐδὲν πρόσκομμα παρεμβάλλει ἡμῖν, οὐ μόνον οὐδόλως ἐπεμβαίνει, ἀλλὰ καὶ χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς ὅλας τὰς εὐκολίας, ὅσας τις τὴν παρακαλέσωμεν. Ἄς σχολάσωμεν λοιπὸν ἐπὶ τινὰς ὥρας ἀπὸ τῆς τύρβης τῶν ἰδιωτικῶν ἡμῶν συμφερόντων, καὶ ἄς ἀρχίσωμεν νὰ σκεπτόμεθα περὶ τῶν σχολείων μας. Τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραλῦουσι· ἡ ἠθικὴ ἀγωγή καταστρέφεται, καὶ ἡ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴ κινδυνεύει. Ἡ Μ. Ἐκκλησία εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματίσῃ τὴν γενικὴν τῶν σχολείων ἐπιτροπὴν πρὸς διοργάνωσιν ἀπάντων τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη πρέπει νὰ ἔχῃ ἐκτὸς τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων καὶ κοινωνικὴν σημασίαν. Ἴνα ἐπιτευχθῇ τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἀποτανηθῇ ἡ Μ. Ἐκκλησία πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, ὅστις νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν μελῶν του πρόσωπά τινά τὰ καταλληλότερα πρὸς τοῦτο· Ἴνα ἐπιτευχθῇ δὲ τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ ἀποτανηθῇ πρὸς τὰς ἐφορείας τῶν ἐπισημοτέρων συνοικιῶν. Ἀνὰ ἓν μέλος ἐξ ἑκάστης ἐφορείας, συνεργούμενον μετὰ τῶν πεφωτισμένων μελῶν τῶν ἐκλεχθέντων ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, θέλουσιν ἀποτελέσει τὴν γενικὴν τῶν σχολείων ἐπιτροπὴν, ἔχουσαν τὰς τε ἀπαιτουμένας γνώσεις καὶ κοινωνικὴν σημασίαν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸν ὀργανικὸν νόμον τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, θέλει ἐκθέσει τὸν κανονισμὸν ὅλων τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως πλὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τὸ γενικὸν αὐτῶν πρόγραμμα, προσδιορίζουσα τὰ μαθήματα, τὰς ὥρας αὐτῶν ἐπὶ ἐκάστης ἡμέρας καὶ τὰς ἑβδομαδιαίας, τὴν μερικὴν τῶν μαθημάτων ἑκτασιν ἐφ' ἐκάστης ἑξαμηνίας καὶ ἐφ' ἐκάστου ἔτους. Θέλει διαιρέσει τὰ σχολεῖα εἰς μονοτάξια, διτάξια καὶ τριτάξια. Ἀλλὰ τριτάξιον σχολεῖον, νομίζομεν, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ κατασταθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰμὴ μόνη ἡ Προκαταρκτικὴ λεγομένη σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἐκτὸς ἐὰν ἡ σχολὴ τῶν Ταταούλων θελήσῃ νὰ παραλάβῃ καὶ ἓνα ἔτι ἑλληνοδιδάσκαλον. (Ἴδε καὶ ἐν τοῖς ὀπισθεν §. 40). Πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν τοιούτων δυσκολιῶν εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν γενικὴν τῶν σχολείων ἐπιτροπὴν ἐκτὸς ἄλλων συνοικιῶν καὶ ἀνά ἐν τὸ ἐπισημότερον μέλος τῆς ἐφορείας τῶν Ταταούλων, τοῦ Διπλοκιοτίου καὶ τῶν Ψαμθείων. Πρὸς τούτοις τρία ἄρθρα εἶναι ἀναγκαῖατάτα ἐν τῷ Κανονισμῷ.

α) Οὐδεὶς μαθητὴς ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μεταβῆναι ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῆς ἐφορείας καὶ τοῦ διδασκάλου παρ' ᾧ ἐδιδάσκετο.

β) Οὐδεμία Σχολὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δέχεται μαθητὴν ἐτέρας Σχολῆς, ἐὰν δὲν φέρῃ γραμμάτιον, δηλοῦν τὴν συναίνεσιν τῆς ἐφορείας καὶ τοῦ διδασκάλου.

γ) Ἐκάστη Σχολὴ ὀφείλει νὰ ἐγγράφῃ τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους, ἐξαιρουμένης μόνης τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν ἡ οἰκογένεια τοῦ μαθητοῦ μεταβάλλει διαμονήν.

Τὰ δὲ περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου καὶ περὶ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἀνωτέρω εἰρημένα ἐννοοῦμεν ἀποτεινόμενα καὶ πρὸς τὴν γενικὴν τῶν σχολείων ἐπιτροπὴν. Ἡ γενικὴ τῶν σχολείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπὴ δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἐκτὸς τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλας τὰς κατὰ καιροὺς ἐκδοθείσας ἐγκυκλίους ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Δύναται πρὸς τούτοις νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ νεωστὶ δημοσιευθὲν ὑπόμνημα τοῦ καθηγητοῦ Κυρίου Ν. Ι. Σαριπόλου. Ἐπὶ δὲ πᾶσι παρακαλοῦμεν τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς μικρὰς μὲν καὶ τρεῖς μόνας (88—91), ἀλλὰ πολυτιμοτάτας καὶ ἀδαμαντίνους σελίδας περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ φυλλαδίου τῶν 1864, τοῦ ἐπιγραφομένου « Σκέψεις περὶ Ἑλλάδος. »

Μέθοδος τῆς διδασκαλίας.

§. 82. Ἐνίστε καὶ ἡ χειρίστη τῶν πραγμάτων κατάστασις φέρει ἀγαθὰς συνεπειάς. Ὁ πλάστης οὕτω σοφῶς διέταξε τὰ τοῦ κόσμου

πράγματα, ἵνα καὶ ἐκ τῶν ἀκανθῶν ἐνίστε ἐκφύονται ῥόδα, πρὸς διηνεκῆ τῶν ἀνθρώπων βελτίωσιν. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ παρ' ἡμῖν, συγκρινομένης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διδασκαλίας τῶν παιδῶν πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἑλλάδι, ὅπωςδῆποτε, ὑπάρχει νομοθεσία τις, τάξις τις καὶ ἱεραρχία ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῶν σχολείων. Παρ' ἡμῖν τοῦναντίον οὐδενὸς τούτων ὑπάρχοντος, ἡ ἀταξία ἐκορυφώθη τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἑλληνικὴ διδασκαλία κατέστη κυκεῶν τις, θολοῦμενος ἐτι μᾶλλον διὰ τῆς συχνῆς ἀλλαγῆς τῶν διδασκάλων παρὰ ταῖς πλείστας κοινότησι. Ἐκ τῆς τάξεως ταύτης, τῆς ἐν Ἑλλάδι ὑπαρχούσης, διατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἀπαξ εἰσαχθὲν ἐν αὐτῇ σύστημα τῆς διδασκαλίας, καὶ ἂν καὶ πολλάκις ἤρθησαν κραυγαὶ κατ' αὐτοῦ^(*), οὐδεὶς ὁμως προσέβαλεν ἀποτόμως αὐτὴν τὴν ῥίζαν, αὐτὴν τὴν βάσιν τοῦ συστήματος, ὅπως ἄρδην καταβάλλῃ αὐτό. Ἐνεκα ὁμως τῆς παρ' ἡμῖν κορυφωθείσης ἀταξίας ἀνεφάνη εἰς λόγιος, μέλος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, προθέμενος τὴν ῥιζικὴν τοῦ συστήματος ἀναίρεσιν, πρὸς δόξαν τοῦ ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου. Ὁ λόγιος οὗτος εἶναι ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆ. Ἡ σύντομος αὐτοῦ πραγματεία περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀνγχνωσθεῖσα ἐν τῇ ξέ συνεδριάσει τοῦ ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῇ 10 Αὐγούστου 1863, καὶ καταχωρηθεῖσα ἐν τῷ δ' τεύχει τοῦ ὁμωνύμου περιοδικοῦ εἶναι ἀξία ἐμβριθοῦς μελέτης διὰ τὴν ἰσορικήν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ τιθεμένης βάσεως, προελθούσης ἐκ τῆς ὄλως ἀγόνου καὶ ἀκέρου παρ' ἡμῖν σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ δὲ βάσις αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς: «*Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διδάσκειται ἔνεκα τῆς γραμματικῆς καὶ οὐχὶ ἡ γραμματικὴ ἔνεκα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* (**). Ὁ συγγραφεὺς, καίτοι ἐνδιατρίβων μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὀρθότητα τοῦ παρ' αὐτοῦ προτεινομένου συστήματος τοῦ περὶ τῆς σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ ἐφαρμογῆς, διαιρεῖ

(*) Ὁ μακαρίτης Γ. Π. Κοκκίνης ἐν τῷ Ὁδηγῷ αὐτοῦ λέγει τὰ ἐξῆς σελ. 143 ἐκδ. 1863. Ναὶ μὲν ἐλυτρώθημεν ἀπὸ τινος προλήψεως καὶ τρόπου ἰωμένων (ἀπτηρχαιωμένους) οὓς εἴχομεν πρὸς τὸ σπουδάζειν τὴν Γραμματικὴν, ἀλλ' οὐχ ἤττον πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδὲ μέθοδον πρὸς σπουδὴν αὐτῆς καταλληλὴν εἰς ἀρχαίους παρεδέχθημεν, ἀλλὰ καὶ περιεπλέχθημεν εἰς νεωτερισμοὺς τινὰς ξενικοὺς, πάντῃ ἀναρμόστους, ὡς συγγέοντας καὶ ἐκνευρίζοντας τὴν διάνοιαν εἰς χάος ἀνελύσεων καὶ λεπτολογιῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων δὲν δύναται ὁ ἀρχαίος νὰ κατανοήσῃ ἢ νὰ συνάψῃ δύο ἰδέας οὐδὲ νὰ ἀποστηθίσῃ εὐκόλως κατὰ νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν μνήμην του κανόνας.

(**) Ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος ἐκφράζεται οὕτως: Αἱ σπουδαὶ εἰσὶ διωργανισμέναι πρὸς ἐκμάθησιν οὐχὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς. (Σελ. 176).

τὸ σύστημα αὐτοῦ εἰς δύο τμήματα, περιλαμβάνοντα ἀόριστόν τινα περίοδον. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὀρίζει τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης πρακτικῶς ἄνευ γραμματικῆς, μέχρις οὗ ὁ μαθητὴς ἐξοικειωθῆ πρὸς τοὺς ἔλληνας συγγραφεῖς καὶ γίνῃ κάτοχος καὶ ἐντριβὴς τοῦ ἔρμηνεύειν αὐτοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ εἰσάγει τέλος τὴν γραμματικὴν, μετεσκευασμένην ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον, καὶ ἐπαναλαμβάνει αὖθις τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης πρακτικῶς μὲν πάλιν καὶ διὰ τῶν συγγραφέων αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ γραμματικῆς ἀναπτύξεως. Ἦτον πολὺ ἐπιθυμητὸν νὰ ἔφερε τὸ σύστημα τοῦτο καὶ πρακτικόν τι κύρος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ἐν ἀρχῇ ὅτι οὐδέποτε ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δώσῃ εἰς τὰς σκέψεις του πρακτικὴν τινα ἐφαρμογὴν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πραγματεία φέρει καὶ δεῦτερον μέρος, περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῶν συμπληρωτικῶν λεγομένων μαθημάτων, συνιστῶσα τὴν διὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἢ δι' ἀρχαϊζουσῶν συγγραφέων σπουδὴν αὐτῶν.

§. 83. Ἦν ἔτος σχεδὸν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας ταύτης ἐξεδόθη διὰ τοῦ φύλλου τῆς Ἀρμονίας ἐτέρα τις περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου πραγματεία ἀνώνυμος ἀπὸ τοῦ ἀριθμ. 33—40. Ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης πρεσβεύει μὲν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅτι ἡ Ἑλλήν. γλῶσσα δηλονότι διδάσκεται ἕνεκα τῆς γραμματικῆς καὶ οὐχὶ ἡ γραμματικὴ ἕνεκα τῆς Ἑλλήν. γλώσσης, διαφωνεῖ δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Κύριος Α. Καραθεοδωρῆ ὀρίζει ὡς τέρμα τῆς σπουδῆς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν ἢ ἀρχαϊζειν, καὶ περὶ τῶν προγενεστέρων λέγων ὅτι « γλῶσσα τότε τῶν λογίων δὲν ἐλογίζετο, ὡς σήμερον, αὕτη ἡ λαλουμένη κάπως καθαρεύουσα, ἀλλ' ἀπλῶς ἡ ἀρχαία μετὰ τῶν ἀπαρεμφάτων καὶ δοτικῶν της » (σελ. 178), καὶ συνίστησι τὴν πρὸς τοῦτο ἄσκησιν τῶν σπουδαστῶν· ὁ δὲ δεῦτερος θεωρεῖ τοῦτο πάντῃ μάταιον καὶ κατακρίνει ὅλως τὸ ἀρχαϊζειν. Ὁ πρῶτος λέγει ὅτι προορισμὸς τῶν σχολειῶν μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ μόρφωσις ὅχι γραμματικῶν, ἀλλ' ἑλληνιστῶν, ἤτοι ἀνδρῶν ἐννοούτων καὶ γραφόντων τὴν Ἑλληνικὴν (σελ. 180). Ὁ δὲ δεῦτερος ὅλως ἐναντίαν ἔχων γνώμην λέγει τὰ ἐξῆς· « Οὐδεὶς δυνήσεται νὰ ἀρχαϊζῇ μὲ ὅλας τὰς συσχεῖς θεματογραφίας, — ἀλλ' οὐδὲ πρέπει τοῦτο νὰ προταθῇ ὁ πρὸς ὅν ὅρος τῆς σπουδῆς τῶν νέων· ἀρκεῖ τὴν μὲν ἀρχαίαν νὰ ἐννοῶμεν, τὴν δὲ νεωτέραν νὰ γράφωμεν κανονικῶς καὶ εὐχερῶς ». Ἀλλὰ τοῦτο ὅπερ ὀρίζει ὁ πρῶτος, ἀναιρεῖται δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων λόγων του. Ἐπειδὴ λέγει που ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ (σελ. 184) ὅτι « Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι γλῶσσα νεκρά, εἶναι γλῶσσα ἱστορικὴ, ἥτις ὑπέστη διαφοροὺς μετατροπὰς, ἀναλόγως

τῶν ἐποχῶν, τὰς ὁποίας διέβη. Τὸ σημαντικὸν δὲν εἶναι (λαλῶ διὰ τὸ κοινὸν ἐν γένει) νὰ μιμῶμεθα ἀποκλειστικῶς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῆς γλώσσης, διότι ἐκάστη ἐποχὴ ἔχει τὰς ἀνάγκας τῆς, τὸν χαρακτῆρά τῆς, καὶ ἐπομένως καὶ τὴν γλώσσάν τῆς, ἀλλὰ νὰ διατηρῶμεν διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀληθῶν συγγραφέων ἐκάστης ἐποχῆς τὸ πάτριον πνεῦμα, ὅπερ μόνον ἀποτελεῖ τὸν κοινὸν σύνδεσμον τῆς γλώσσης δι' ὅλων τῶν μετατροπῶν, αἵτινες ἐκόντων ἀκόντων ἡμῶν ἐπεβλήθησαν, ἐπιβάλλονται καὶ ἐπιβλήθησονται ἡμῖν, κατὰ τὸν γενικὸν νόμον τῆς ἀναγκαίως μεταβολῆς τῆς διεποῦσης, πάντα τὰ ἀνθρώπινα. » Ἐάν λοιπὸν ἡ ὀμιλουμένη εἶναι ἡ τελευταία φάσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξαντληθεῖσα τὰ μέγιστα ἕνεκα τῆς ἐπὶ πολὺ ἐπικρατησάσης ἀμαθείας, καὶ ἐπομένως ἔχουσα ἀνάγκην συμπληρώσεως ἐξ ἀπασῶν τῶν προγενεστέρων φάσεων, τοῦτο ἄρα πρέπει νὰ ἐπιβάλλωμεν εἰς τὸν μαθητὴν, τὸ νὰ δύναται νὰ τελειοποιῇ τὴν ὀμιλουμένην διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων, ὡς ἀνήκουσαν εἰς νέαν ἐποχὴν, διαφορὰν τῶν προγενεστέρων, ἔχουσαν ἰδίαν ἀνάγκαν καὶ ἴδιον χαρακτῆρα. Τί δὲ ἄλλο ἐποίουν οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος, π. χ. ὁ Ὀμηρος, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης, οἱ καταλιπόντες ἡμῖν τῆριστουργήματα, ἢ ἀναδιφῶντες τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν συγγράμματα ἔγραφον ἕκαστος τὴν γλώσσαν τῆς ἐποχῆς του; Ἡμεῖς ἄρα ἐπιβάλλοντες εἰς τὸν σπουδαστὴν οὐ μόνον τὴν γλώσσαν τῆς ἐποχῆς του νὰ γράφῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀρχαίξῃ, ἤτοι νὰ γράφῃ μίαν τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, ἢ κυκεῶνά τινα ἀπασῶν τῶν ἐποχῶν, ἀπαιτοῦμεν πρὸ αὐτοῦ μείζον τι ἢ ὅσον ἐποίησε ὁ Ὀμηρος, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν μικρότητα καὶ ἀθλιότητα τῆς ἐποχῆς μας, ὅτι συνηθίζομεν πάντοτε νὰ ἐπιχειρῶμεν μεγάλα πράγματα, τὰ ὁποῖα μὴ δυνάμενοι νὰ φθάσωμεν χάνομεν καὶ τὰ μικρά. Ἐπειδὴ ἀγωνιζόμενοι νὰ διδάξωμεν τὸν σπουδαστὴν τὴν μυριόμορφον ταύτην γλωσσικὴν ἰκανότητα, ἀδυνατοῦμεν νὰ καταστήσωμεν αὐτὸν ἰκανὸν οὐ μόνον νὰ γράφῃ τῆς ἐποχῆς του τὴν γλώσσαν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ τὴν ἐννοῇ. Πρὸς δὲ τούτοις ἀπαιτοῦμεν πρὸ τοῦ σπουδαστοῦ καὶ ἀδύνατα. Διότι, ἐάν, ὡς λέγει ὁ Κύριος Α. Καραθεοδωρῆς, ἐκάστη ἐποχὴ ἔχῃ ἴδιον χαρακτῆρα καὶ ἰδίαν ἀνάγκαν, πῶς δυνάμεθα διὰ τῆς γλώσσης προγενεστέρως τινὸς ἐποχῆς νὰ ἐκφράσωμεν τὸν διάφορον χαρακτῆρα καὶ τὰ, διαφόρους ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς μας;

§. 84. Τὴν δὲ γνώμην ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, τὴν μετ' ἀπαρεμφάτων καὶ δοτικῶν, πρέπει νὰ τὴν ἀφήσωμεν πλέον διὰ τοῦς ξένους. Οὗτοι μὴ γνωρίζοντες καλῶς τὴν φύσιν τῆς νεωτέρας γλώσσης δύνανται νὰ ὄνειροπολῶσι τοιοῦτόν τι.

Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχὶ πλέον. Τὸ ἀποθανὸν ἰδίωμα, ἢ παρελθοῦσα φάσις τῆς γλώσσης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνεγερθῆ αὐθις. Ἡ φύσις τῆς νεωτέρας γλώσσης εἶναι διάφορος τῆς ἀρχαίας. Πῶς δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν τὸ ἀπαρέμφατον τῶν ἀρχαίων, ἀφ' οὗ οὐδὲν ἀπαρέμφατον διεσώθη παρ' ἡμῖν, εἰμὴ τὸ εἶναι ταυ, τὸ φαγεῖ, τὸ πιεῖ, τὸ κοιμήσει (κοιμήσειν) κτλ. ἅπερ οὐδεμίαν ἰδιότητα ἀπαρεμφοτικὴν ἔχουσι, καταντήσαντα πλέον ὀνόματα ῥηματικά; Παραλαμβάνοντες δὲ τὸ ἀπαρέμφατον, πρέπει νὰ παραλάβωμεν καὶ τὴν κατ' αἰτιατικὴν σύνταξιν τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ ὅλως ἀντίκειται πρὸς τὴν φύσιν τῆς γλώσσης μας. Καὶ ἔπειτα τίς ἢ ἀνάγκη νὰ μεταχειρίζωμεθα τὸ ἀπαρέμφατον τῶν ἀρχαίων, ἐν ᾧ ἡ ἀναλελυμένη ἔκφρασις τῆς νεωτέρας εἶναι σαφεστέρα; Εἰς τὴν ἐξῆς φράσιν « Φασίν, Εὐριπίδην Σωκράτη, ἀποδοῦντα τι Ἑρακλεΐτου σύγγραμμα, ἐρέσθαι, τί δοκεῖ; » ὁ Εὐριπίδης ἠρώτησε τὸν Σωκράτην, ἢ ὁ Σωκράτης τὸν Εὐριπίδην; Πῶς δὲ δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν γενικῶς ἐπὶ πάσης ἔκφράσεως τοὺς μέλλοντας, τοὺς παρακειμένους, τοὺς ὑπερσυντελικούς τῶν ἀρχαίων, ἀφ' οὗ ἡ σημερινὴ γλῶσσα ἐσχημάτισεν ἰδίους τύπους αὐτῶν; Τίς ἢ ἀνάγκη νὰ λέγωμεν γράψω ἀντὶ θὰ γράψω ἢ θέλω γράψει, καὶ γέγραφα ἀντὶ ἔχω γράψει καὶ ἐγγράψει ἀντὶ εἶχα γράψει; Μήπως ὁ Πλάτων δουλῶν καὶ γράφων τὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς του μεταχειρίζετο τοὺς δμηρικούς τύπους βοῶα ποτὶ χέρσον, βοῶουσι, βοῶωσι, καὶ οὐχὶ τοὺς συνήθεις τύπους τῆς ἐποχῆς ἐν ἧ ἔζη βοᾷ πρὸς γῆν, βοῶσι; Ἀφ' οὗ ὁ τύπος θύτερος ἐνομιμοποιήθη παρὰ τινῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ τοι προσελθὼν ἐκ παραδρομῆς καὶ ἀπροσεξίας τοῦ λαοῦ, ἡμεῖς πρέπει νὰ περιφρονήσωμεν τοὺς τύπους ἔχω γράψει, θὰ γράψω κτλ. ἐν ᾧ δὲν ἤθελεν εἶσθαι σφάλμα ἡμῶν, ἐὰν μεταχειρισθῶμεν καὶ τοὺς ἐξ ὁμοίης παραδρομῆς καὶ ἀπροσεξίας τοῦ λαοῦ προσελθόντας τύπους ρῶμος (ῶμος, τορῶμο), νη.λιακός (ἡ.λιακός, τορην.λιακός), ρουρά (οὐρά, τηρουρα), ροικοκύρης (οἰκοκύρης, τορ.οικοκυρη), καὶ τοὺς ἀντιθέτους τούτων ἄρτηκας (ράρθηξ, τορ.αρτηκα), ἀος (ραός=νάμα, ρύαξ ἐν Ἀγγιᾷ, τορ.αο); Τίς ἢ ἀνάγκη νὰ λέγωμεν λ. γ. οἶσω ἀντὶ θέλω φέρει ἢ θὰ φέρω, ἐν ᾧ λέγοντες θὰ φέρω δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν καὶ θὰ φέρω, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι ἔλληνες ἤθελον εἰπεῖ σχινοτενέστερον ἡμῶν ἔσομαι φέρων. ἄλλως τε τοῦ ῥήματος τούτου ὀμαλωτέρου ὄντος παρ' ἡμῖν ἢ παρ' ἐκείνοις; (*) Καὶ τοι δὲ ἡ ἀνωμαλία ἢ ὀμαλότης λέξεων τινῶν ἢ καὶ ὅλης ἐν γέ-

* Ἡμεῖς διὰ μόνης τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὅλους τοὺς χρόνους τοῦ φέρω, ἔφερον, θὰ φέρω, θὰ φέρνω, ἔχω φέρει, εἶχα φέρει, ἔφερα, ἐν ᾧ οἱ ἀρχαῖοι ἤθελον εἰπεῖ πάλυ πονηλιώτερον φέρω, ἔφερον, οἶσω, ἐν.νογα, ἐν.νηνογα, ἦνεγακον.

γλώσσης, ὡς πρᾶγμα ἀνεξάρτητον ἐκ τῆς διανοητικῆς ἀξίας τοῦ ἔθνους, προελθὼν ἰδίως παρ' Ἑλλήσι, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς χρονιότητος, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν πολλῶν διαίρέσεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καθ' ἃς ἐκάστη χώρα ἴδιον ἀποτελοῦσα κράτος ἠδύνατο νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἑαυτῆς διάλεκτον, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς συμπτώσεως πολλῶν φυλῶν διὰ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν δι' ἀλλήλων κατακτήσεων ὥστε ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἐμοναρχεῖτο ἔκπαλαι καὶ ἀπετέλει ἐν ὀλίκῳ μοναρχικὸν κράτος, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤθελεν ἔχει ὀλιγωτέρας ἀνωμαλίας· μ' ὄλον τοῦτο ἐνίοτε δὲν εἶναι ἄσκοπον τὸ νὰ προτιμῶμεν τὰ ὁμαλωτέρη τῶν ἀνωμαλωτέρων, ἐπιδιώκοντες εὐκολίαν τε καὶ ἀκριβείαν. Οὕτως οἱ σημερινοὶ λόγιοι παραδεχθέντες κοινῶς τὸν τύπον φέρω ἀντὶ τοῦ φέρω, κατέστησαν τὸν παρατατικὸν ἔφερε ὁμόηχον τῷ ἀορίστῳ, ὅπερ εἶναι ἔλλειψις ἀκριβείας. Ἠναγκάσθησαν ὅμως εἰς τοῦτο ἐκ τῶν συνθέτων τῆς ἀρχαίας ἐκφέρω, εἰσφέρω, προφέρω κτλ. ἐν οἷς δὲν δύναται νὰ προστεθῇ τὸ ν. Ἐν γένει λοιπὸν ὁσάκις παραλαμβάνομεν ῥήματα, ὧν ἔχομεν ἀνάγκην, ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐδαμῶς ἄλλως δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν αὐτὰ, εἰμὴ καθ' οὓς τύπους ἔχει ἡ λαλουμένη. Διότι οἱ τύποι εἶναι τὸ φυσικόν, τὸ ἐθνικὸν αὐτῆς περικάλυμμα. Ἐνίοτε μὲν ὑπερπηδῶμεν τὸ ὄριον τοῦτο, ἡ σαφηνείας, ἡ συντομίας ἢ καὶ ἰδιοτροπίας ἕνεκα, ἀλλὰ νὰ διαρρήζωμεν, νὰ καταστρέψωμεν τὸ φυσικόν, τὸ ἐθνικὸν τοῦτο περικάλυμμα, εἶναι ἀδύνατον. Οὕτω παραλαμβάνομεν ἐπίθετα, ὀνόματα, ἀντωνυμίας, ἐπιρρήματα, διότι ἔχομεν ἤδη τύπους αὐτῶν. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν τὸν δυνάμει ἀριθμὸν, οὐτινος οὐδὲν ἴχνος ἀπαντᾶται ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ; Ἐνίοτε μεταχειρίζομεθα τὴν δοτικὴν, διότι ἔχομεν τὰς 4 ἄλλας πτώσεις· ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν διὰ τῶν προθέσεων εἰς καὶ μὲ ἐκφερομένην δοτικὴν τῆς ὁμιλουμένης, καὶ νὰ ἀντικαταστήσωμεν αὐτὴν ἐπὶ πᾶσι διὰ τῆς ἀρχαίας; Οὐχὶ βεβαίως, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀκολουθῶμεν τὸ σύνθημα ἡμῶν, ὅτι ὀφείλομεν δηλονότι νὰ ζωογονῶμεν καὶ νὰ τελειοποιῶμεν τὴν ὁμιλουμένην, οὐχὶ δὲ νὰ φονεύωμεν αὐτήν. Ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος παραπονεῖται ὅτι δὲν ἐπληθύνθη ἡ χρῆσις τῶν μέσων ῥημάτων, ἀλλὰ σχεδὸν κατηργήθη (σελ. 182). Ἀλλὰ πῶς νὰ πληθυνθῇ, ἀφ' οὗ οὐδεὶς μέσος τύπος ὑπάρχει ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ; Τὰ διασωθέντα ἐν αὐτῇ μέσα ῥήματα εἶναι μόνον τὰ αὐτοπαθῆ λεγόμενα· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐκφέρονται κατὰ τύπους παθητικούς, ἐλουσθῆν, ἐκτερισθῆν, θέλω λουσθῆ, θά κτερισθῶ κτλ. Ὁ δανειζόμενος λοιπὸν λόγιος βλέπει ὅτι ἡ φύσις τῆς γλώσσης ἀντίκειται εἰς τοῦτο. Ἀλλ' ἴσως εἶπῃ τις· « Διὰ τί λοιπὸν παρελάβομεν ἐκ τῆς ἀρχαίας μετοχάς, ἐν ᾧ οὐδεμίαν μετοχὴν ἔχει ἡ ὁμιλουμένη »

οἱ δὲ τύποι γράφοντας, λέγοντας κτλ. εἶναι ἄκλιτοι ὡς τὰ γερού-
δια τῶν Ἰταλῶν; » Ἡ μετοχή εἶναι χρονικόν τι ἐπιθέτον. Ἐπειδὴ δὲ
ἡ ὀμιλουμένη ἔχει τύπους ἐπιθέτων, αἱ μετοχαί, συμβιβασόμεναι
πρὸς ἐκεῖνα, δὲν ἀντίκεινται εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς.

Ἡμεῖς λοιπὸν παραδεχόμεθα πληρέστατα τὴν γνώμην τὴν ἐν τῇ
Ἄρμονίᾳ, ὅτι τὸ ἀρχαίξειν δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρὸς ἄν ὄρος τῆς
σπουδῆς τῶν νέων· ἀρκεῖ τὴν μὲν ἀρχαίαν νὰ ἐννοῶμεν, τὴν δὲ νεω-
τέραν νὰ γράφωμεν κανονικῶς καὶ εὐχερῶς.

§. 85. Πρὸς τοῦτοις ὁ τῆς ἐν Ἄρμονίᾳ πραγματείας συγγραφεὺς
διαφωνεῖ καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς μὲν παραδέχεται τὸ τυπικὸν
τῆς Γραμματικῆς διὰ τοὺς ἀρχαίους, ὁ δὲ Κύριος Ἀλέξανδρος ἀπο-
κλείει καὶ τοῦτο, λέγων ὅτι πλείστοι ὅσοι τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας
ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ὀμιλουμένῃ, καὶ ὅτι ὡς πρὸς τοὺς μὴ ὑπάρχοντας
δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα ἢ ἕξις καὶ αὐτὴ ἡ ἀναλογικὴ
δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος, ὡς
ἐκ τῆς πραγματείας του φαίνεται, οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ ἐκ
τοῦ σύνεγγυς ὅποιον εἶναι τὸ ταμεῖον τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων,
ὅπερ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὁ παῖς τοῦ λαοῦ, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς οἰκογε-
νείας του ἢ μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου εἰς τὸ ἐλ-
ληνικόν, καὶ ἐπειδὴ ἐξ ὧν περὶ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων προτείνει
ὅτι πρέπει νὰ ᾧσι συντεταχμένα εἰς γλῶσσαν ἀρχαίους ἐξάγεται
ὅτι δὲν ἔλαβέ ποτε καιρὸν νὰ καταμετρήσῃ διὰ τῆς πείρας τὰ ὄρια
τὰ διαχωρίζοντα τὴν ὀμιλουμένην ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, νομί-
ζομεν ὅτι διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ χαρακτηῆρος αὐτοῦ ἐκ τῆς φορᾶς
τῆς ἕξεως θέλει μεταβάλλει γνώμην κατὰ τοῦτο, ἅμα ὑποβλήθῃ ὑπὸ
τὸ κράτος τῆς διπλῆς ταύτης ἀποπείρας. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι εἶναι
ἀδύνατον νὰ ἐξαιρεθῇ ἐκ τῆς ἀρχικῆς σπουδῆς τῶν παιδῶν τὸ τυπι-
κὸν μέρος τῆς γραμματικῆς. Πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς γνώμης ἡμῶν
ταύτης, παραλείποντες γλωσσικὰς λεπτομερείας ὑπερβαίνουσας τὰ
στενὰ ὄρια τῆς μικρᾶς ταύτης πραγματείας, ἐπιφέρομεν τὰ ἐξῆς,
δυνάμενα, ὡς νομίζομεν, νὰ δείξωσι δι' ὀλίγων τὴν ταχύτητα
τῆς τοῦ παιδὸς μαθήσεως τῇ βοηθείᾳ τυπικοῦ, μεθοδικῶς διε-
σκευασμένου, καὶ τούναντίον τὴν βραδυπορίαν αὐτοῦ, τοῦ τυπικοῦ
ἐλλείποντος.

Ἐκαστον ῥῆμα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης ἔχει 246 τύπους
διὰ τὴν ἐνεργητικὴν φωνὴν καὶ 259 διὰ τὴν παθητικὴν, ἐξαιρουμέ-
νων τῶν δευτέρων χρόνων· τὸ ὅλον 505 τύπους ἰδίου δι' ἀμφοτέ-
ρας τὰς φωνάς. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν καὶ τοὺς τύπους τῶν δευτέρων
χρόνων, 112 τῆς ἐνεργητικῆς καὶ 144 τῆς παθητικῆς, γίνονται ὅλοι
761 τύποι ἴδιοι τῆς τε ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς, συμπερι-

λαμβάνομένων καὶ τῶν μετοχῶν (*). Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕκαστον ῥήμα δὲν ἔχει τοὺς πρῶτους τε καὶ τοὺς δευτέρους χρόνους συνάμα, τεθείσθω ἀριθμὸς τῶν τύπων ἑκάστου ῥήματος 505. Ἐκ τῶν 505 τούτων τύπων ἡ ὀμιλουμένη ἔχει 39 τοὺς αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀρχαίαν διὰ τε τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν φωνήν, καὶ 24 μικρὸν παραλλάσσοντας, τὸ ὅλον 63 τύπους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκφράζει ἢ διὰ τῶν συνθέτων τύπων, οὓς ἔχει κατὰ τὸ σύστημα τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, ἢ διὰ περιφράσεων. Οὕτως ἐδήδοκα=ἔγω φάγει, ἔδομαι=θὰ φάγω, ἐσθίετω=ἄς τρώγη, ἐδεσθείη=ἄμποτε γὰ φαγωθῆ, ἔφη ἐδεσθαι=εἶπεν ὅτι θὰ φάγη κτλ. Ὅπόταν λοιπὸν ὁ μαθητὴς μαθῶν τὴν λέξιν ἐσθίω, ὅτι σημαίνει τρώγω, μαθάνει συγχρόνως καὶ ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ῥήματος τούτου, οὐχὶ ὅμως ξηρὸς καὶ ἄνευ τῆς σημασίας αὐτῶν, ἀλλὰ παραλληλιζομένους ἀείποτε πρὸς τοὺς τύπους τῆς ὀμιλουμένης καὶ ἐρμηνευομένους διὰ τῶν ἐν αὐτῇ περιφράσεων, τότε σὺν τῇ μιᾷ λέξει ἐσθίω θέλει μάθει τὸν μέγαν ἀριθμὸν 505 λέξεων. Ἐὰν δὲ μάθῃ οὕτως 100 ῥήματα, θέλει κατέχει ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ τὸ μέγιστον ἄθροισμα 50,500 λέξεων. Τεθέντος δὲ ἤδη ὅτι ὁ μαθητὴς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου εἰς τὸ ἐλληνικὸν μεταβάσεως ἐκ τῶν 450 ἀνωμάλων ῥημάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης, τῆς Κοινῆς καὶ Ἀττικῆς, ἔμαθε τὰ 300, θέλει γνωρίζῃ ἤδη 150,000 λέξεις ἐκτὸς τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων ἄλλων ὀμαλῶν ῥημάτων, ἅπερ δύναται ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ νὰ μάθῃ. Ἡμεῖς παραλαβόντες μαθητὰς ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου, ἠδυνήθημεν ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους νὰ παγιώσωμεν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν 220 ἀνώμαλα ῥήματα, διδάσκοντες δύο τάξεις· πολλοὶ δὲ τῶν πρωτοετῶν τούτων μαθητῶν μας περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἠδύναντο νὰ ἐξηγῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς Αἰσωπείους μύθους. Κατωτέρω θέλομεν ἐκθέσει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμάνθανον τοὺς ἀνωμάλους τύπους οἱ μαθηταί.

§. 86. Ἐὰν ὅμως ὁ μαθητὴς ἀπκνήσας ἅπαξ τὸν τύπον ποιῶ, μάθῃ αὐτὸν μεμονωμένον ὅτι σημαίνει κάμνω, ἤθελεν ἀγνοεῖ ἔπειτα τί σημαίνουσιν οἱ τύποι ποιεῖτον, πεποίηκα, ἐποίησάτην, ποιήσω, κτλ., καὶ ἐν πολλῷ μερίζον ἀγνοεῖ ἤθελεν εἶσθαι ἐν ταῖς ἀνωμάλοις

(*) Ἴδου ὁ μέγας πλοῦτος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἡ Γαλλικὴ ἔχει 49 ὅλους, καὶ τούτους διὰ μόνην τὴν ἐνεργητικὴν φωνήν. Διότι οὐδεὶς χρόνος τῆς παθητικῆς σχηματίζεται δι' ἰδίου τύπου. Τὰ je suis mangé καὶ nous avons été mangés συνίστανται ἐκ τύπων καταλογιζομένων ἑκάστου εἰς τὴν ἐνεργητικὴν φωνήν. Πολὺ διάφορον τὸ τῆς ὀμιλουμένης τρώγομαι καὶ τὸ τῆς ἀρχαίας ἐδὴ δέσμεθα, ὅπερ ὁ μὲν Γάλλος ἐκφράζει διὰ τεσσάρων λέξεων, ἢ διὲ ὀμιλουμένη διὰ δύο· ἔχομεν φαγωθῆ.

καὶ ἑλλιπέσι ῥήμασι. Π. χ. Μυθῶν ὅτι ἀπαγορεύω σημαίνει κουράζομαι, πῶς θὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἀπερῶ σημαίνει θὰ κοιρασθῶ καὶ ἀπεῖτον—ἐκουράσθην, καὶ μυθῶν ὅτι ὄρῶ σημαίνει βλέπω, πῶς θὰ γνωρίζῃ ὅτι ὄφομαι θὰ εἶπῃ θὰ ἰδῶ; κτλ. Ἡ βραδυπορία ὄθεν τοῦ μυθητοῦ ἤθελεν εἶσθαι μεγάλη, ἀναγκασζομένου νὰ μυθῆται ἕκαστον τύπον τότε μόνον, ὁπότεν αὐτὸν ἀπκντήσῃ ἐν τῷ μυθήματι, καὶ τοῦτο, νομιζομεν, ἕκαστος ἤδη δύναται νὰ ἐννοήσῃ εὐκόλως. Ἡ ἀπουσία τοῦ τυπικοῦ ἤθελεν εἶσθαι δυνατὴ παρὰ τοῖς σπουδασταῖς, ἐὰν ἐσώζοντο ὅλοι οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ, ἢ οἱ πλεῖστοι τοῦλάχιστον. Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἐξ 900 ῥηματικῶν τύπων τῶν βραχυτόνων, τῶν περισπωμένων καὶ τῶν εἰς μι ῥημάτων (*) διεσώθησαν μόνον 63, ἀφ' οὗ ἀπωλέσθη τὸ ἀπκρέμψτον, ὅλη ἡ εὐκτική, τὸ ἡμῖσι τῆς προστακτικῆς, ὅλοι οἱ διῦκοι ἀριθμοὶ, ὅλοι οἱ πκρκαζέμενοι, ὑπερσυντελικοὶ καὶ μέλλοντες, ὅλοι αἱ μετοχαί· ἀφ' οὗ ἐκ τῶν 15 ἐπιθετικῶν τύπων διεσώθησαν μόνον 3, καλῶς—ἡ—ὄν, ἄξιος, ἄξια—όν, καὶ ἐλαφρὺς, ἐλαφρῶ—ύ· ἀφ' οὗ ἐξέλιπεν ὅλη ἡ τρίτη κλίσις, τῆς δὲ πρώτης ὁ πληθυντικὸς μετεσχηματίσθη πρὸς τὸν πληθυντικὸν τῆς τρίτης, ὁ κρασῶς οἱ κρασάδες, ὁ πατέρας, οἱ πατέρες, ἡ κακία, αἱ κακίαι· ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ τύπος τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ τῆς πρώτης κλίσεως μετέπεσε πρὸς τὸν τύπον τῆς ὀνομαστικῆς, αἱ κακίαις, ταῖς κακίαις, οἱ παππάδες, τοὺς παππάδες· ἀφ' οὗ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔγινε τοιαύτη ῥιζικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν γλῶσσαν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ τοῦτο; Ὅ,τι δὲ λέγει ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος περὶ τῶν Γάλλων (σελ. 181), δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ περὶ ἡμῶν. Ὁ Γάλλος π. χ. δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ ἐκ τῆς γραμμικῆς τὸ *je saurai*. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐὰν μὲν ἐπρόκειτο νὰ μάθωμεν ἐκ τῆς γραμμικῆς τὸν τύπον θὰ μάθω ἤθελεν ἔχει καλῶς τὸ πρῆγμα, ἀλλ' ἀπκντῶντες εἶσομαι, εἶσω, εἰδήσω, πῶς θὰ γνωρίζωμεν ταῦτα ἐκ τῶν προτέρων; Αὐτὸ τοῦτο δύναται νὰ ῥηθῇ καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐσπουδάζετο ἄνευ γραμμικῆς, ὅπερ μάλιστα λαμβάνει ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος ὡς ἀφορμὴν, ἐξ ἧς προβαίνει εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ (σελ. 176). Ὅτι δὲ ἡ ὁμιλουμένη ἔχει ὀλιγωτέρας διαφορὰς πρὸς τὴν Ὀμηρικὴν παρὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος, τοῦτο εἶναι ἐσφκλμένη ιδέα (σελ. 181). Εἰ καὶ ἔχομεν τύπους τινὰς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, Ὀμηρικοὺς, μὴ ἀπκντῶμένους ἐν τῇ

(*) Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμηθέντας 761 τύπους τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς ἐὰν προσθέσωμεν καὶ τοὺς τῶν εἰς μι ῥημάτων, τὰ ὅποια ἀπωλέσθησαν παρ' ἡμῖν, ὄντας 148, ὅλοι οἱ ῥηματικοὶ τύποι καὶ τῶν τριῶν θεμάτων τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης γίνονται 909.

γλώσση τοῦ Πλάτωνος, ὡς ἀλόγατα, ἐρίφραπέσκα, μαγειρεύεσκα (ιδ. τὸ περὶ τοῦ ἐπικοῦ μέτρου τοῦ μακαρίτου Ἐμμ. Φωτιάδου τοῦ ἐκ Σεβέρων) κτλ. Ἡ σχέσις ὅμως τῆς ὀμιλουμένης πρὸς τὴν ὀμηρικὴν παρατηρεῖται κυρίως ὡς πρὸς τὸ λελυμένον καὶ ῥέον τῆς φράσεως, προελθὸν ἐκ τῆς ἀπλοϊκῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τε τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅπερ ὅμως κατὰ τοὺς μεθομηρικοὺς αἰῶνας ἐξέλιπε, τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνδεθέντος διὰ στενοτέρων δεσμῶν, τοῦ ἑλληνικοῦ βίου γενομένου δραστηριωτέρου καὶ πολιτικωτέρου, καὶ τῆς γλώσσης λαβούσης ἀνδρικήν τινα ἐνικίαν πυκνὴν καὶ σύντονον μόρφωσιν. Ἀλλ' αἱ βάσεις ἅπασαι τῶν τύπων ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος ὡς ἦσαν ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου.

Π. χ. Ὁ Ἕλληρ τοῦ πλατωνικοῦ αἰῶνος, ἵνα ἐκφέρῃ τὴν ὀμηρικὴν εὐκτικὴν δὲν εἶχεν ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ εἰς μυρίας ἀναλύσεις, ὡς ἡμεῖς σήμερον, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν εὐκτικὴν τῆς ἐποχῆς του' κτλ. κτλ. Πρὸς δὲ τούτοις κατὰ τὴν σπουδὴν τῶν παιδῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπιστριζώμεθα πολὺ εἰς τὴν ἀναλογικὴν δύναμιν τοῦ νοός. Ἐπειδὴ ἡ ἀναλογικὴ δύναμις οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ συλλογισμὸς τις, ὃ δὲ συλλογισμὸς πρᾶξις τις τῆς κρίσεως, ἡ δὲ κρίσις ὅτι ἐλάχιστον εἶναι ἀνεπτυγμένη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦτο παντὶ δῆλον.

§. 87. Ἡμεῖς λοιπὸν συμφωνοῦντες πληρέστατα πρὸς τὴν βᾶσιν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διδάσκεται ἕνεκα τῆς γραμματικῆς καὶ οὐχὶ ἡ γραμματικὴ ὡς ὄργανον εἰς ταχυτέραν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποσκορακίσωμεν πλέον τὸ μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει σύστημα, ὅπερ σκοτίζει τὸν νοῦν τοῦ παιδός, καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ εἰσγάγωμεν εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν σύστημα σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρακτικὸν καὶ τερπνόν, καθ' ὃ τὸ Κύριος Α. Καραθεοδωρῆ καὶ ὁ συγγράψας τὴν ἐν Ἀρμονίᾳ πραγματείαν εἰσὶ συμφωνότατοι συμφωνοῦντες λοιπὸν κατὰ πάντα ταῦτα πρὸς ἀμφοτέρους, συμμεριζόμεθα ὅμως τὴν γνώμην τοῦ δευτέρου ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς. Εἴμεθα δὲ γνώμης ὅτι δύνανται νὰ προστεθῶσιν εἰς αὐτὸ καὶ 40 ἢ 50 τὸ πολὺ κανόνες πρὸς μεγαλητέραν τοῦ μαθητοῦ εὐκολίαν, ἀλλὰ κανόνες ἀκριβεῖς, ἐκφραστικοὶ καὶ συντομώτατοι ὡς τὰ ἀποφθέγματα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, κανόνες, τῶν ὁποίων ὁ συντάσσων πρέπει νὰ μετρή τὰς λέξεις καὶ νὰ ἀριθμῇ τὰ στοιχεῖα. Προσείνομεν δὲ ὅτι ἡ οὕτως ἔχουσα γραμματικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἠνωμένη μετὰ συντακτικοῦ, περιλαμβανόντος οὐχὶ πλέον τῶν 15 σελίδων, καὶ ὁ μαθητὴς νὰ μανθάνῃ αὐτὰ συνάμα, εἴτε ἐν τῷ προπαιδευτικῷ σχολεῖῳ κάμῃ τὴν ἐναρξίν αὐτῶν, εἴτε ἐν τῷ ἑλληνικῷ, διεσκευασμένα δὲ ἀμφοτέρα οὕτω, ὥστε νὰ δύνανται νὰ πα-

ραλείπη ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν σπουδὴν τὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ. Εἰς δὲ τὴν γνώμην ταύτην τοσοῦτον ἢ πείρα μᾶς ἐστέρωσαν, ὥστε νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν αὐτὴν πρὸς ὄντινα δῆποτε. Ἀλλ' ἵνα ἀποφύγωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν πολυλογίαν, φέρομεν τὸ ἐξῆς παράδειγμα.

Νομίζω¹ ὑμᾶς² ἐμοί³ εἶναι⁴ καὶ⁵ πατρίδα⁶ καὶ φίλους⁷ καὶ συμμαγούς,⁸ καὶ σὺν⁹ ὑμῖν¹⁰ μὲν¹¹ ἄν¹² εἶναι¹³ τίμιος¹⁴ ὅπου¹⁵ ἄν¹⁶ ᾧ¹⁷, ὑμῶν¹⁸ δέ¹⁹ ἐρημωθεῖς²⁰ οὐκ²¹ ἄν ἰκαρὸς²² εἶναι οἶμαι,²³ οὐτ'²⁴ ἄν φίλον ὠφελησῶν,²⁵ οὐτ' ἄν ἐχθρόν²⁶ ἀλέξασθαι²⁷ (Ξενοφ. Κ. Ἀναβ. κεφ. 3).

§. 88. Ἐκ τῶν 27 λέξεων τοῦ χωρίου τούτου αἱ μὲν 12 ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ νομίζω,¹ ἐμοί² (ἐμένεα μὲ), εἶναι,³ καὶ,⁴ πατρίδα,⁵ φίλους,⁶ τίμιος,⁷ ὅπου,⁸ ἄν,⁹ (ὅπου ἂν ἤματι), οὐτε,¹⁰ ὠφελησῶν¹¹ (ὠφέλησα), ἐχθρόν¹². Τῶν δὲ λοιπῶν 14 τὰς μὲν 11 μεταχειρίζονται οἱ λόγιοι εἰς τὴν γραπτὴν γλῶσσαν, τὰς δὲ 3 ἐν γένει οὐχί οὐκ, οἶμαι, ἀλέξασθαι. Ὁ δὲ τελειοδιδάκτος μαθητὴς τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου (ἀλληλοδιδασκτικοῦ) γνωρίζει, πολλὰκις ἤδη ἀκούσας, ὅτι τὸ ὑμεῖς σημαίνει σεις, αἰσθάνεται δὲ ὅπως οὖν καὶ τὴν δύναμιν τῶν συνδέσμων μὲν—δέ, μυριάκις αὐτοὺς ἀπαντήσας κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐὰν λοιπὸν προσθέσωμεν εἰς τὰς 12 λέξεις τοῦ λαοῦ καὶ 5 ἑτέρας ὑμᾶς, ὑμῖν, ὑμῶν, μὲν, δέ, γίνονται ὅλα 17. Ὁ μαθητὴς λοιπὸν ὁ μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐκ τῶν 27 λέξεων τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος γνωρίζει τὰς 17, τὰς δὲ 10 ἀγνοεῖ· τοῦ δὲ πρώτου κώλου (νομίζω ὑμᾶς ἐμοί εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους) γνωρίζει ὅλας τὰς λέξεις. Ἀλλὰ διὰ τί δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ χωρίον; Πρῶτον ὅτι οὐδεὶς ἐξηγήσεν εἰς αὐτὸν τὴν συμφωνίαν τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τὴν ὑπάρχουσαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὁμιλουμένη γλώσσῃ αὐτοῦ. Δεύτερον διότι δὲν ἔμαθεν εἰσέτι τὴν σχέσιν τοῦ εἶναι πρὸς τὸ νομίζω, καὶ τρίτον δὲν γνωρίζει τὴν ἀπαρεμφατικὴν σύνταξιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὅμως ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον θέλει ἀπαντᾶ σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἐν τῷ ἑλληνικῷ μαθημάτι. Ἡμεῖς ἐνετύχομεν μαθητῇ ἑλληνικοῦ σχολείου ἐπὶ τρία ἔτη μαθητεύοντι, τὸν ὁποῖον ἐρωτήσαντες περὶ ὅλων τῶν λέξεων τοῦ χωρίου τούτου καθ' ἑαυτὰς εὔρομεν ὅτι τὰς ἐγνώριζεν ὅλας πλὴν τοῦ ἀλέξασθαι. Δὲν ἐγνώριζεν ὅμως τὴν τροπὴν, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ σύνδεσμος ἄν εἰς τὰ ἀπαρέμφατα εἶναι, ὠφελησῶν, ἀλέξασθαι, οὐτε τὴν σχέσιν τοῦ εἶναι πρὸς τὸ νομίζω καὶ οἶμαι, οὐτε τὴν τοῦ ὠφελησῶν καὶ ἀλέξασθαι πρὸς τὸ ἰκαρὸς, οὐτε ἤξευρε νὰ τρέψῃ τὸ ὑμᾶς εἰς ὑμεῖς ἢ

σεῖς καὶ τὰς λοιπὰς αἰτιατικὰς εἰς ὀνομαστικὰς, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν ὁμιλουμένην οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω φράσεων. Πρῶτον διότι οὐδεὶς ἐγύμνασεν αὐτὸν νὰ ἐξηγῇ ἄφ' ἑαυτοῦ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, καὶ δεύτερον διότι οὐδεὶς ἐδίδαξεν αὐτὸν ἄπερ ἀνωτέρω εἶπομεν. Πρὸς τούτοις οὐδεὶς ἐδίδαξεν αὐτὸν, καὶ ἐν ᾧ ἀκόμη ἐμάνθανεν αὐτοὺς τοὺς τύπους τῶν ῥημάτων, ὅτι ἦν θὰ εἶπῃ ἤμην καὶ ἦν ἄν=ἤθε.λα εἶμαι, καὶ ὅτι τὸ ἀπαρέμφατον τῶν ἀρχαίων μεταφέρεται παρ' ἡμῖν εἰς ἄλλον τύπον συνωδευμένον μετὰ τοῦ ὅτι ἢ γὰ, ἐξ ὧν θέλει μᾶς ὀδηγήσει τὸ προηγούμενον ῥῆμα ποῖον πρέπει νὰ προτιμῶμεν, καὶ ἐπομένως νομιζῶ ἄν εἶναι σημαίνει νομιζῶ ὅτι ἤθε.λα εἶμαι, καὶ βούλομαι ἄν εἶναι=θέ.λω γὰ εἶμαι τυχόν, καὶ ὠφελῆσαι ἄν=γὰ ὠφελήσω τυχόν κτλ. Δὲν εἶναι λοιπὸν λυπηρὸν, ὁ μαθητὴς νὰ γνωρίζῃ τὰς λέξεις χωρίου τινὸς ἢ τὰς πλείεστας τοῦλάχιστον, καὶ νὰ μὴ δύνανται δι' αὐτῶν νὰ ἐννοήσῃ τὸ χωρίον;

§. 89. Ἄλλ' ὅπως εἶπη τις ὅτι τοῦτο προέρχεται ἰδίως ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀσκήσεως. Βεβαίως ἕκαστος διδασκάλος ὀφείλει νὰ χειραγωγῇ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νὰ ἐξηγῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς συγγραφεῖς καὶ νὰ ἐξασκῇ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ τί πειράζει νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὸν μαθητὴν τὴν ἀπαρέμφατικὴν σύνταξιν, τὴν Ἀττικὴν σύνταξιν, τὴν τῶν εἰς τέλος καὶ τέρον ῥηματικῶν κτλ. ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν του; Διότι ἅμα ἀνοίξῃ ἐλληνικὸν τι βιβλίον, εὐθύς θέλει ἀπαντήσῃ αὐτά. Τί πειράζει δὲ καὶ γραπτὰ νὰ τὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν, περιεχόμενα ἐντὸς τοῦ τυπικοῦ του, ἐντὸς τῆς μικρᾶς τέλους πάντων γραμματικῆς του εἰς ὀλίγας σελίδας; Δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι ταῦτα εἰς τὸν μαθητὴν, ἐντέχνως ἐκτιθέμενα, ὡς χειραγωγὸς τις εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ; Τί πειράζει νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὸν μαθητὴν τὴν ἔλξιν, τοσοῦτον συνήθη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ κατὰ πᾶν βῆμα ἀπαντωμένην, ἵνα μὴ λαμβάνῃ σφαλερὰν γνῶσιν τῶν συντακτικῶν πτώσεων τῶν ῥημάτων, ἢν καὶ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ σχολεῖα μεταχειρίζεται ὁ παῖς; Ἐπειδὴ εἰς τὴν φράσιν «*Τὸν ἄνθρωπον ὁποῦ ζητῶ δὲν ἔρχεται*» (ὁ ἀνὴρ ὃν βούλομαι οὐ πάρεστι) τί ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἔλξιν; Βεβαίως αἱ γερμανικαὶ λεπτολογίαι ἐνέκρωσαν τὴν σπουδὴν τῶν παιδῶν, καὶ καταστήσασαι αὐτοὺς ἀνατόμους τῶν συλλαβῶν καὶ παρὰ πολὺ λογικοὺς συντακτικοὺς, ἀφῆρσαν τὴν γνῶσιν τῶν ἐλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων. Ἀλλὰ μὴ θέλωμεν πάλιν νὰ ἐμποδίσωμεν καὶ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα, ἄπερ δύνανται νὰ εὐκολύνωσιν αὐτοὺς. Ἀγνακτεῖ βεβαίως ἕκαστος εἰλικρινῶς ἐξετάζων τὴν ἐνεστῶσαν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ἀείποτε τὸ «*Μη-*

δὲν ἄγαρ. » Ὁ μακκρίτης Ἐμμανουήλ Φωτιάδης ὁ ἐκ Σεβέρων, ὁ κατὰ τὸ 1836 μεταφράσας καὶ ἐκδούς ἐν Μονάχῳ τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν τοῦ περιωνύμου Γερμανοῦ φιλολόγου Εἰρηναίου Θηραίου, τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα μετένεγκεν ὁ μακκρίτης Γεννάδιος εἰς τὴν γραμματικὴν του, καὶ ὅπερ, λαβὼν ἄχρι τοῦδε πολλάς μεταμορφώσεις ἐπὶ τὸ τελειότερον δῆθεν, ἐπεκράτησεν ἕνεκα τῆς γυμνασιαρχικῆς ἐπιστημότητος τοῦ Γενναδίου, τῆς μεταφράσεως τοῦ Φωτιάδου μηδεμίαν λαβούσης κοινότητα, ὡς ἐν μικρᾷ τινι πόλει τῆς Τουρκίας διδάσκοντος, ταῖς Σεβέραις, ὁ μακκρίτης, λέγω, Ἐμ. Φωτιάδης καίτοι μεταφραστὴς τοῦ Γερμανικοῦ συστήματος, οὐχ ἤττον ὅμως ἐγύμναζε τὸν μαθητὴν πρακτικῶς εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ ὑπεχρέου νὰ μεταφράζη ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐγὼ κῦτός ἐνθυμοῦμαι ὅτι, διδασκῆς κάμποσα σοιχεῖα τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τὰ Ὀλύμπια τοῦ Πινδάρου παρ' ἐκείνου, παῖς ἔτι ὢν πρόσθετος διήλθον αὐτὸς κατὰ τοὺς μῆνας τῶν διακοπῶν ὅλον τὸν Ὀμηρον, καὶ τὸν Πίνδαρον δὲ τῇ χειραγωγίᾳ τοῦ *Dissem* (διότι ἐδίδασκε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν Λατινικὴν εἰς τοὺς μαθητάς του). Ἐὰν ἔζη ὁ μακκρίτης, ἐσκόπει νὰ βελτιώσῃ τὴν μετάφρασίν του· ἀλλὰ τὸ δύσπορον καὶ πολύμοχθον διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ τοῦτον, ὡς καὶ πολλάς ἄλλας *ἰφθίμους ψυχὰς*, *Ἄτιδι νέον προταΐσε*, ἐν ἡλικίᾳ 37 ἐτῶν, τὰ δ' ἀτελῆ αὐτοῦ ἔργα ἐλώρια τεύχε σῆσι.

§. 90. Ἡμεῖς ὅθεν νομίζομεν ὅτι ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ μανθάνῃ τὸ τυπικὸν μέρος τῆς γλώσσης μετὰ τινων κανόνων τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ μετὰ τινων συντακτικῶν ὀδηγιῶν, πάντων τούτων ἀποτελούντων ὁμοῦ ἐν μικρὸν καὶ εὖωνον βιβλιάριον, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλιάριον νὰ ἔχη καὶ ἐν τῷ προπαιδευτικῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ μέχρι τῆς εἰσχωγῆς αὐτοῦ εἰς τὸ γυμνάσιον. Μαθητὴς σχολείου τινὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθέλησέ ποτε νὰ εἰσχωθῆ εἰς τὴν τετάρτην τάξιν ἐτέρου τινὸς σχολείου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τάξις αὕτη εἶχε τελειωμένον τὸ συντακτικὸν, ἔλαβεν ἀνάγκην νὰ προγυμνασθῆ εἰς τοῦτο. Ὁ μαθητὴς εἶχε ὃ συντακτικὰ, διότι οἱ διδάσκαλοι τοῦ σχολείου του ὡς ἀστραπὴ διήρχοντο καὶ ἀπῆρχοντο. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν τούτων μετεχειρίζοντο ἐν τῷ σχολείῳ ἐνθα νὰ εἰσχωθῆ ἔμελλεν, ἠναγκάσθη νὰ ἀγοράσῃ καὶ τὸ Ἀσώπειον συντακτικὸν τοῦ Παπανικολάου. Ἀλλ' ὁ λόγιος ἐκεῖνος, εἰς ὃν θὰ ἀνατεθῆ ἡ σύνταξις τοῦ βιβλιαρίου τούτου, πρέπει νὰ ἔχη τὸν ἕνα πόδα ἐν τῇ ὀμιλουμένῃ, καὶ τὸν ἕτερον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ, πρέπει νὰ μεταβῆναι ἐκ τῶν γνωστῶν καὶ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς παισὶ εἰς τὰ ἄγνωστα καὶ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λογίοις καὶ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. Πρέπει νὰ σκεφθῆ ὅτι ὁ μαθητὴς ἐν μὲν τῷ προπαιδευτικῷ σχολείῳ ἔχει τέρμα τὴν σπουδὴν τῆς ὀμιλουμένης καθρευσούσης, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ σχο-

λείω τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πρὸς τελειοποίησιν τῆς γραπτῆς γλώσσης. Ὀφείλει ὅθεν νὰ καταστήσῃ τὸ βιβλίον αὐτοῦ κατάλληλον πρὸς τὸν διπλοῦν τοῦτον σκοπὸν, ἔχων ὅμως πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο οὐδὲν ἄλλο θέλει εἶσθαι ἢ ὄργανον. Οἱ γραμματικοὶ ἡμῶν ὑπέπεσον κατὰ δυστυχίαν εἰς τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο λάθος, εἰς ὅπερ καὶ οἱ πολιτικοὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὡς οὗτοι μετέγγισαν εἰς τὸ μικρὸν καὶ πτωχὸν ἑλληνικὸν ἔθνος τοὺς ὀγκώδεις καὶ πολυτελεῖς εὐρωπαϊκοὺς νόμους, μηδόλως φροντίσαντες νὰ ὠφελθῶσι ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς ἑλληνικῆς γῆς, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι μετένεγκον τὰς πολυπλόκους γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς λεπτολογίας τῶν Γερμανῶν εἰς τὰς μικρὰς κεφαλὰς τῶν παιδιῶν, μηδόλως φροντίσαντες νὰ ὠφελθῶσι ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης.

§. 91. Ἄλλ' ἴσως μᾶς εἴπωσιν, ὅτι εἶναι εὐκόλον μὲν νὰ διδῇ τις κανόνας καὶ ὁδηγίας, νὰ ἐφαρμόσῃ ὅμως αὐτὰς πολὺ δύσκολον. Βεβαίως ἡ ἐφαρμογὴ εἶναι ἡ λυαία λίθος. Ἀλλὰ τὴν ὁρθὴν ἐφαρμογὴν οὔτε αἱ ὑψηλαὶ θεωρίαι διδάσκουσιν, οὔτε αἱ ποικίλαι γνώσεις, ἀλλὰ μόνη ἡ πείρα. Τὴν δὲ πείραν οὐδαμῶς ἄλλως δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ, εἰμὴ καθ' ἑκάστην τοῖς παισὶ συγχρώμενος. « Ὁ ἐπανειλημμένως τὰ αὐτὰ διδάσκων μαθήματα (ἔλεγεν ὁ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσέως ἐν Ἑλλάδι Χ. Χριστόπουλος ἐν ἐγκυκλίῳ ὑπ' ἀριθμ. 1837), ἐκτὸς ἂν ἐπραττε τοῦτο ὡς ἄψυχος μηχανή, ἀκαταπύστως ἐπισωρεύει παρατηρήσεις, αἵτινες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὴν μᾶλλον λεπτολόγον διαφεύγουσι θεωρίαν. » Ὅσοι λοιπὸν τῶν σαφῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ συγγράψωσι βιβλία κατάλληλα πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν, ὀφείλουσι νὰ ἐπισκέπτωνται συνεχῶς τὰ μικροβασίλειά τῶν προπαιδευτικῶν καὶ ἑλληνικῶν διδασκάλων, νὰ συνδιημερεύωσι μετὰ τε ἐκείνων καὶ τῶν μαθητῶν, νὰ συνδιδάσκωσι, νὰ συσπουδάζωσι, νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν βαθμικὴν τῶν παιδῶν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διὰ πολλῶν μόχθων καὶ πολλῶν πονῶν καὶ ἀμοιβῶν βαθμικὴν αὐτῶν πρόδον ἐν τοῖς διδασκομένοις μαθήμασιν. Ἐπειδὴ ὁ ἀναδεχόμενος νὰ συγγράψῃ οἷονδὴποτε διδακτικὸν βιβλίον ὀφείλει

α) Νὰ λάθῃ καλῶς ὑπ' ὄψιν τὸ ταμεῖον τῶν λέξεων καὶ τῶν γνώσεων, ὅπερ ὁ παῖς φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας του' καὶ βασιζόμενος ἐπὶ τῆς βίσεως ταύτης νὰ ἐποικοδομήσῃ τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ χωρὶς πολὺ ν' ἀπομακρύνηται, διότι μικρὰς οὔσης καὶ ἀδυνάτου τῆς βίσεως, τὸ οἰκοδόμημα καταπεσὸν θέλει συγκαταχῶσαι αὐτήν.

β) Οὐδέποτε νὰ μεταχειρίζηται μακρὰς περιόδους, ἀλλὰ νὰ ἐκφέρῃ τὰς ἐννοίας αὐτοῦ συντομώτατα μὲν, ἀλλὰ σαφῶς, ὡς τὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἀποφθέγματα. Οὐδεμίαν περιττολογίαν νὰ ἐπι-

τρέπη ἑαυτῶ, καὶ οὐδέποτε νὰ ἐπαναλαμβάνη τὰ εἰρημμένα οὔτε δι' ἄλλων λέξεων, οὔτε διὰ τῶν αὐτῶν μὲν, ἀλλὰ μεταβεβλημένων κατὰ σύνταξιν. Μία μόνη πρόθεσις, εἰς μόνος σύνδεσμος, ἄγνωστα εἰς τὸν παῖδα, δύνανται νὰ συγχύσωσι τὸν νοῦν αὐτοῦ. Οὐδέποτε νὰ μεταχειρίζηται ὑπερβατὰ σχήματα, ἀλλὰ νὰ ἐκφέρῃ τὰς λέξεις τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης. Οὐδέποτε νὰ μεταχειρίζηται συνδέσμοις τῆς ἀρχαίας, εἰ μὴ τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ἀντικατασταθῶσι δι' ἑτέρων τῆς ὁμιλουμένης. Τοπικὰ καὶ χρονικὰ ἐπιβῆματα πρέπει νὰ μεταχειρίζηται ἐλεῖνα μόνον ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅσα συντομίας ἕνεκα εἶναι προτιμότερα τῶν ἀναλελυμένων ἐκφράσεων τῆς νεωτέρας, πλὴν τοῦ Γεωγράφου. Ὁ Γεωγράφος, μάλιστα τοῦ ἕλλη. σχολείου, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ μεταχειρίζηται φράσεις τινὰς τῆς ἀρχαίας, προσδιορίζουσας ἀκριβῶς τὰς θέσεις τῶν πόλεων, τῶν ὄρεων, τῶν ποταμῶν κτλ. ὡς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, παρὰ τὴν θάλασσαν, κατὰ τοῦ ὄρους, ἀπὸ τὸν ποταμὸν, πρὸς τὴν λίμνην, ἐν τῇ λίμνῃ κτλ. Αἱ δὲ φράσεις αὗται ἐπαναλαμβάνονται μυριάκις ἐγγχεράττονται εἰς τὴν μνήμην τοῦ μαθητοῦ ἀνεξελείπτως. Πλείστα τοιαύτας φράσεις μεταχειρίζεται ὁ μακαρίτης Κοκκῶνης καταλληλότατα ἐν ἄλλοις ὁμοίως ἡδύνατο νὰ εἶναι συντομώτερος καὶ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνη τὰ αὐτὰ δι' ἄλλων λέξεων καὶ φράσεων.

γ') Νὰ ὀρίξη τὴν ἕκτασιν τῆς ὕλης ἀναλόγως τοῦ χρόνου ὃν θὰ δαπανήσῃ ὁ παῖς διδασκόμενος μάθημά τι ὁμοῦ μετ' ἄλλων μαθημάτων, σταθμίζων ὁμοίως καλῶς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀντιλήψεως καὶ μνήμης τοῦ μαθητοῦ.

δ') Νὰ διακρίνη καλῶς τὰς γνώσεις ὅσας ὀφείλει ὁ παῖς νὰ μάθῃ ἐν τοῖς προπαιδευτικοῖς σχολείοις, καὶ ὅσας ἀκολουθῶς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, καὶ οὐχὶ νὰ ἐπισωρεύῃ τοσαῦτα ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας, ἅπερ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ κατακουράσῃ καὶ ἐξαμβλύνῃ τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ. Πᾶν ἄρα διδασκτικὸν βιβλίον πρέπει νὰ συγγράφηται μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ μὲ πολλὴν τέχνην. Διότι τὰ διδασκτικὰ βιβλία οὐ μόνον πράγματα καὶ ἰδέας πρόκειται νὰ διδάξωσι τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν νὰ μορφώσωσι.

§. 92. Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς ὑπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Χ. Χριστόπουλος, ἐν ἐγκυκλίῳ ὑπ' ἀριθ. 4,408, ἀποδοκιμάζων τὴν αὐτολεξεὶ ἀπομνημονεύσιν τῶν διδασκομένων μαθημάτων, ὡς τῆς κατηγήσεως, τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, τῆς ἀριθμητικῆς, καὶ λέγων ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀναπτύσσεται ἡ μνήμη τοῦ παιδὸς, καταστρέφονται δὲ αἱ λοιπαὶ αὐτοῦ δυνάμεις, συνιστᾷ ἀντ' αὐτῶν τὴν ἀποστήθισιν τεμαχίων τοῦ κειμένου ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, προστιθεὶς ὅτι ἡ ἀποστήθισις καὶ ἐκμάθησις αὐτῶν θέλει μορφώσῃ

τὴν ὀμιλουμένην καὶ γραφομένην γλῶσσαν τοῦ μαθητοῦ. Ἀλλὰ πρῶτον ἢ γλῶσσα, τὴν ὁποῖαν ὁ παῖς τοῦ λαοῦ μανθάνει παρὰ τῆ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα τῶν ἐν τῇ σχολῇ διδασκομένων μαθημάτων. Δεύτερον ὅταν ὁ παῖς ἀναγκάζεται νὰ ἐκθέτῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐν συνεχείᾳ καὶ κατ' ἕκτασιν, ἐκφράζεται ἀείποτε ἑλλιπέστατα καὶ κακῶς. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἐκμάθῃ τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις τοῦ βιβλίου, καὶ δὲν συνηθίσῃ νὰ ἐκθέτῃ τὸ μάθημα δι' αὐτῶν τούτων τῶν λέξεων καὶ φράσεων, πῶς ἄλλως θὰ κάμῃ τὴν ἔκθεσιν; Δὲν εἶναι λοιπὸν τοῦτο, ὅπερ ὤφειλεν ὁ Κύριος ὑπουργὸς νὰ ἀπαγορεύσῃ πρὸς τοὺς διδασκάλους, ἀλλ' ὁ ψιττακισμὸς. Ἐπειδὴ ὁ ψιττακισμὸς ἀναπτύσσει μὲν τὴν μνήμην καὶ πληροῖ αὐτὴν μὲ ἐτώσιον ἄχθος λέξεων καὶ φράσεων ἀκαταλήπτων, καταστρέφει δὲ τὰς ἄλλας τοῦ παιδὸς διανοητικὰς δυνάμεις. Ὅταν δὲ ὁ παῖς ἐννοῇ τὰς ἀπαγγελλομένας λέξεις καὶ φράσεις, καὶ δύναται διαταχθεὶς νὰ παραστήσῃ αὐτὰς δι' ἰδίων ἐκφράσεων χονδροειδῶς πως καὶ ἑλλιπῶς καὶ ἀκανονίστως, τότε μανθάνει νὰ συλλογίζηται, καὶ ἐπομένως ἀναπτύσσει τὴν κρίσιν αὐτοῦ. Τὸν ψιττακισμὸν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἀποσκορακίσῃ ὁ Κύριος ὑπουργὸς ἐκ τέ τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τεμάχια δὲ τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων δύναται μὲν ὁ μαθητὴς νὰ ἀπομνημονεύῃ καὶ ν' ἀπαγγέλλῃ, ἀλλ' οὐδέποτε διὰ μόνης τῆς ἀπομνημονεύσεως τεμαχίων δύναται νὰ μορφώσῃ τὴν γλῶσάν του, εἰ μὴ ἀφ' οὗ, προϊόντος τοῦ χρόνου, διέλθῃ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ παῖς ὁ μὴ γνῶριζων μηδὲ τὴν σημερινὴν γραπτὴν καὶ ὀμιλουμένην γλῶσσαν τῶν λογίων, πῶς δύναται νὰ κάμῃ τὸ ἥρωϊκὸν τοῦτο πῆδημα, τοῦ νὰ μορφώσῃ αὐτὸς τὴν γλῶσάν του καὶ μάλιστα ἐκ τεμαχίων τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων; Ἡ γλῶσσα τοῦ παιδὸς δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου μορφοῦται κατ' ἀρχάς, εἰ μὴ διὰ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων, ὅταν αὐτὰ συγγραφοῦνται ἐντέχνως, μετὰ ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς, ὑπ' ἀνθρώπων εἰδημόνων τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν. Ὁ καθηγητὴς ὁ ὑψηλὴν κατέχων θέσιν, ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν φήμην αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ μέσα, ἅπερ παρὰ τῆ ἐπιτοοπῆ ἔχει, δὲν κάθηται βεβαίως νὰ σπίνῃ τὸ κεφάλι του σκεπτόμενος πῶς δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συντομώτερον, καταληπτότερον πρὸς τοὺς παιδας τοῦ λαοῦ καὶ σαφέστερον, μετρῶν διὰ τοῦ διαθήτου τὰς περιόδους. Συνέβη ποτὲ νὰ διδάσκωμεν ἀριθμητικὴν, τῆς ὁποίας ὀρισμοὺς τινὰς συνετέμομεν, ἵνα καταστήσωμεν αὐτοὺς εὐμαθεστέρους πρὸς τοὺς παιδας. Παῖς δὲ τις ἡλικίας 11 ἐτῶν, ἰδὼν ὅτι ὅπερ τῷ διατάξωμεν νὰ μάθῃ περιείχετο ἐντὸς ὀλίγων τινῶν γραπτῶν γραμμῶν, τὸ δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ τυπωμένον κατεῖχεν ὀλόκληρον σελίδαν, γελάσας εἶπε· φαίνεται αὐτοὶ ποῦ γράφουν τὰ βιβλία

ἐπὶ ταύτου βιάζον πολλὰ λόγια, διὰ τὰ πέρουον πολλοὺς παράδειξ.
 Ὁ Κύριος ὑπουργὸς λοιπὸν ἔπρεπε τοὺς μὲν συγγραφεῖς τῶν διδασκτικῶν
 βιβλίων νὰ διαταξῇ νὰ κοπιᾷζωσι περισσότερο, εἰς δὲ τοὺς ἑλληνοδι-
 δασκάλους καὶ δημοδιδασκάλους νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὸ καθήκον νὰ
 ἀναπτύσσωσι πρὸς τοὺς μαθητὰς πᾶσαν λέξιν καὶ φράσιν, ἕκαστος δὲ
 μαθητὴς νὰ διαιτηρῇ ὑπόμνημά τι, ἔνθα ὅπως αὐτὸς δύναται νὰ σημειοῖ
 τὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου γινομένης ἀναπτύξεις. Πρὸς τοῦτοις ἐὰν ὁ
 μαθητὴς χειραγωγῆται καθ' ἡμέραν εἰς τὸ νὰ ἐννοῇ ἐκάστην λέξιν καὶ
 φράσιν τοῦ βιβλίου, αἴρεται ἀφ' ἑαυτῆς ἡ αὐτολεξεῖ ἀπομνημόνευσις.
 Ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον, ὅταν κάμνη κατὰ καιροὺς γενικὴν ἐπανάλη-
 ψιν τῶν δεδιδαγμένων μαθημάτων, τῆς ἱστορίας μάλιστα καὶ γεω-
 γραφίας, νὰ ἐνθυμῆται ὅλας τὰς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ βιβλίου του.
 Ὅθεν τὰ μὲν θὰ συντέμνη, τὰ δὲ θὰ ἐκθέτη κατ' ἐννοιαν μόνον, ἰδίως
 παρενείρων λέξεις. Ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ κάμνη μόνον ἐὰν ἐννοῇ τὰ
 λεγόμενα. Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ περὶ γραμματικῆς.

§. 93. Τὴν γραμματικὴν οὕτως ἔχουσιν, ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν,
 περιλαμβάνουσιν τρία τινὰ, τύπους, κανόνας τινὰς ὀλιγίστους καὶ
 συντακτικὰς ὁδηγίας, καὶ τῷ μὲν ἐνὶ ποδὶ ἐπὶ τῆς ὀμιλουμένης
 βαίνουσιν, τῷ δὲ ἐτέρῳ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, καὶ τοσαύτας
 ἄλλας ἀξιώσεις κεκτημένην, ποῖος θὰ συντάξῃ; Συνταχθεῖσαν δὲ ποῖος
 θὰ ἐκδώσῃ αὐτὴν καὶ ποῖος θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν συντάξαντα τὴν
 μέλλουσιν ἰδιοκτησίαν αὐτῆς; Ἐὰν ἀφήσωμεν τὰ μεγάλα καὶ ὑψη-
 λὰ ζητήματα, καὶ ἐνασχοληθῶμεν εἰς τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ ταπεινά,
 τὸ πῶς πρέπει νὰ συνταχθῇ ἡ γραμματικὴ τῆς γλώσσης ἡμῶν, καὶ
 πῶς πρέπει οἱ παῖδες νὰ μανθάνωσι τὰ γράμματα, καὶ τί ἄλλο πλὴν
 τῶν γραμμάτων πρέπει νὰ μανθάνωσι, καὶ πῶς νὰ ρυθμισθῶσι τὰ
 σχολεῖα ἡμῶν, ἐξ ὧν πάντων ἐξαρτᾶται ὁ μέλλον βίος τοῦ ἔθνους,
 τότε δύναται νὰ εὐρεθῶσι καὶ αἱ εὐκολίαι αὐταί. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἐν ᾧ
 μᾶς λέγουσιν ὅτι εἴμεθα οἱ μεταδοτῆρες τῶν φώτων τῆς Εὐρώπης εἰς
 τὴν Ἀνατολήν, οὐδὲ διὰ τοὺς ἰδίους ἡμῶν παῖδας εὐρομεν εἰσέτι μέ-
 θοδον, πῶς νὰ μανθάνωσι τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ μετὰ πολυετῆ
 πολύμοχθον σπουδὴν δὲν γνωρίζουσι πάλιν ἑλληνικά. Ἄλλ' ἐν τού-
 τοις δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ αἴ-
 τια συντελοῦντα εἰς τὴν ἑλλειψιν ταύτην τῶν μαθητευόντων, καὶ ν'
 ἀποδώσωμεν τὸ πᾶν εἰς τὴν ἀπουσίαν διδασκτικῆς μεθόδου. Ἐπειδὴ
 ἂν καὶ ἐκεῖνα τὰ αἴτια δὲν φροντίσωμεν νὰ θεραπεύσωμεν, τότε,
 καὶ εὐρεθείσης καὶ νομιμοποιηθείσης τῆς μεθόδου, πάλιν θέλομεν χω-
 λαίνει. Ὁ μεταφραστὴς τοῦ συντακτικοῦ τοῦ Κρυγέρου Κύριος Κων-
 στατῆνος Σ. Ξανθόπουλος παραπονούμενος περὶ τῆς ἐλλείψεως ταύ-
 τῆς τῶν μαθητευόντων λέγει τὰ ἑξῆς: «Ὁ δὲ πρὸς τὴν ἐλλείψιν ταύτην»

ἅμα ἄπορον ὅτι νῦν καὶ διδασκάλων σοφωτέρων καὶ πλειόνων παρ' ἡμῖν ὄντων καὶ βιβλίων πολλὰ πλάσιον οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες ραθύμως ἔχουσι πρὸς μάθησιν τῆς τῶν θεῶν γλώσσης ὑπὸ ἐτέρων κηλούμενοι Σειρήνων, τοῦτο ἡμῖν πολλὴν τὴν ἀθυμίαν ἐμποιεῖ, ὀρῶσιν ἅμα μειούμενον τὸ τε ἦθος καὶ τὸ φρόνημα ὁ ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ πρέπει. Ἄρα ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐκ Δυσμῶν σοφίας βεβλάμμεθα, ἢ καὶ τι ἡμᾶς βιβλίον διέφθορον; » (Κρυγ. μικρὸν συντακτ. ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου, πρόλογος.)

§. 94. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἄγαν ἐκ Δυσμῶν σοφία, οὔτε βιβλίον τι διέφθορον ἡμᾶς, ἀλλὰ τὰ αἷτια τῆς ἐλλείψεως ταύτης τῶν ἑλληνοπαίδων εἶναι καθ' ἡμᾶς τὰ ἐξῆς ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

α) Ὁ ἀβίωτος βίος τῶν διδασκάλων.

β) Ἡ ἑλλειψίς μεθόδου, καὶ

γ) Τὸ ὅτι τὰ σχολεῖα ἡμῶν εἶναι καθαρῶς γραμματικά.

Ὅταν ὁ παῖς βλέπῃ τὸν θεὸν αὐτοῦ τὸν διδάσκαλον νὰ ὑποφέρῃ μυρίας ὄσας στερήσεις ἕνεκα τοῦ ἐπισηλοῦς αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ νὰ πάσχη μυρίας ὄσας προσβολὰς, καὶ νὰ εἶναι ἥττον ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοῦ τοῦ κατωτέρου τεχνίτου, τότε μὲ ποῖαν ὀρεξιν θὰ μάθῃ τὴν γλῶσσαν τῶν θεῶν;

Ὅπταν δὲ σπουδάζων ἐπὶ 5 καὶ 6 ἔτη, καὶ ἀσιτῶν καὶ γονατίζων καὶ ραβδιζόμενος καὶ μυρία ὄσα δ' ἴκρυα χέων, βλέπῃ ἐν τέλει ὅτι πάλιν δὲν ἐξέμαθε τὴν γλῶσσαν ἐντελῶς, τότε θὰ λέγῃ καθ' ἑαυτὸν ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη, δι' ἣν τοσαύτας βασάνους ὑπέστη, εἶναι οὐχὶ τῶν θεῶν, ἀλλὰ τῶν Μαμελούκων.

Ἀφοῦ δὲ μετὰ δωδεκαετῆ σπουδῆν ἐξέλθῃ τέλος εἰς τὸν βίον, καὶ ἴδῃ ὅτι πάντα τὰ γράμματα ὅσα ἔμαθε εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν αὐτῷ, ἀλλὰ συγκαταριθμεῖται τοῖς μηδὲν μεμαθηκόσι καὶ ἀπολαμβάνει ἴσα ἢ καὶ ὀλιγώτερα ἐκείνων, τότε θὰ βασφημῇ τοὺς διδάξαντας καὶ θὰ στέλλῃ εἰς κόρακας (πλὴν ἀργά!) τοὺς τε θεοὺς καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν.

Ἀλλὰ διὰ τί οἱ ἀρχαιότεροι ἦσαν καλῆτεροι ἡμῶν ἑλληνισταί;

α) Διότι ἐδιδάσκοντο μόνον ἑλληνικά, καὶ παρέτεινον τὰς σπουδὰς μέχρι οὗ καὶ βαλὼν ἤδη ἦσαν καθειμένοι πώγωνα. Ὅπταν δὲ ἐπὶ 20 ἔτη σπουδάζῃ τις γλῶσσαν τινα, ὅσον ἀμεθόδως καὶ ἂν διδάσκηται, θέλει ἐκμάθει πάντως αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν οὐδεμίαν ἠσθάνθησαν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐφεύρωσιν τρόπον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς σπουδῆς, ἤδη δὲ πανταχόθεν ἤρθησαν κραυγαὶ πρὸς εὔρεσιν ταχυμαθηματικῆς μεθόδου.

β) Διότι οἱ σπουδασταὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἦσαν ἐν τιμῇ καὶ ὑπολήψει καὶ ἐκαλοῦντο ἰδίῳ ὀνόματι λογιώτατοι. Τὸ δὲ λο-

γνώστας παρ' ἡμῖν ἰσοδυναμεῖ τῷ κουτῶς, ἄπειρος τοῦ κόσμου, σχολαστικῶς. Ἀπελάμβανον δὲ τιμὴν, τοῦτο μὲν διότι ἦσαν υἱοὶ τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων, καὶ ἐξερχόμενοι τῆς σχολῆς εὕρισκον ἔτοιμον τὴν παρά τοῦ πατρὸς περιουσίαν, τὴν ὁποίαν διεχειρίζοντο, καὶ δὲν ἠναγκάζοντο νὰ ἐξευτελιζῶνται παρά τῷ μὲν, καὶ παρὰ τῷ δὲ πρὸς εὔρεσιν πόρου, τοῦτο δὲ, διότι ἡ λοιπὴ κοινωνία ἦτο τότε ἐν παχυλῷ σκότει, οὗτοι δὲ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦσαν ὡς φωστῆρες· Ὡς τῶν τυφλῶν τῆ χώρα ὁ ἀλλήθωρος ἀστρονόμος.» Πρὸς αὐτοὺς καὶ προὔχοντες καὶ ἱερεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἀπετείναντο, ὁσάκις ἤθελον ἢ ἐγγραφόν τι νὰ συντάξωσιν ἢ ἀπορίαν τινὰ νὰ λύσωσιν, οἱ δὲ, ἐκπληροῦντες τὸ αἰτηθὲν, ἐγαυρίων. Ἀλλ' ἤδη ἡ κοινωνία ἀνεπτύχθη. Ὁ παντοπώλης σήμερον γνωρίζει περισσότερα πράγματα τοῦ βίου παρά τὸν ἐξεληθόντα τῆς σχολῆς τελειοδιδάκτον καὶ φέροντα δίπλωμα, ἔνθα καθηγηταὶ σοφοὶ εἰσὶν ὑπογεγραμμένοι *φαιδρεῖς πλατεῖς*. Τὰ δὲ πράγματα ταῦτα χρησιμεύουσι τῷ παντοπώλῃ πολὺ περισσότερον παρά τὰ γράμματα τῷ τελειοδιδάκτῳ, καὶ ποιοῦσι μάλιστα αὐτὸν ὑποχείριον ἐκείνῳ. Τὸ πάλιν ἐσπούδαζον μόνον οἱ τῶν πλουσιωτέρων τάξεων παιδῆς, ὡς εἶπομεν, ἤδη δὲ, ὁ κύκλος τῶν σπουδαστῶν ἐξετάθη πλατύτερος, καὶ περιλαμβάνει πλείστους ὅσους ἀπόρους καὶ πένητας. Οὗτοι δὲ ἐξερχόμενοι εἰς τὸν βίον οὐ μόνον ἔτοιμόν τινα περιουσίαν δὲν εὕρισκουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἠναγκασμένοι καὶ αὐτοὶ δι' ἑαυτοὺς ν' ἀποκτήσωσι καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς συγγενεῖς νὰ διαθρέψωσι. Πῶς δὲ τοῦτο θὰ κατορθώσωσι, μὴ γνωρίσαντες ἐκ πείρας τὴν ἀξίαν τοῦ λεπτοῦ, ἀλλὰ καὶ διδασθέντες παρὰ τῶν φιλοσόφων ἐν τοῖς σχολείοις, ὅτι τὰ χρήματα εἶναι κακίας μᾶλλον ἢ καλοκάγαθίας ὑπηρεταί, καὶ ἐκ τούτου φροντίζοντες ν' ἀπαλλαγῶσιν ὅσον τάχιον τοῦ κακοῦ τούτου ὑπηρετου, κἂν μόνον τῷ δακτύλῳ ἄψωνται αὐτοῦ; Ταῦτα λοιπὸν πάντα συντείνουσι εἰς τὸ ν' ἀμβλύνωσι τὸν ζῆλον τῶν γραμμάτων παρά τοῖς σπουδάζουσι παισὶ, καὶ ἐν γένει παρὰ τῆ ἡμετέρα κοινωνία. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ τῆς καθαρᾶς γραμματικότητος τῶν σχολείων μας καὶ ὁ σοφὸς καὶ βαθύνους συγγραφεὺς τοῦ φυλλαδίου Σκέψεις περὶ Ἑλλάδος· « Καθιερώθη ἡ ἰδέα ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, ἡ ἐξήγησις τῶν ἀρχαίων δοκίμων συγγραφέων, καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς λοιπῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδύσεως, εἶναι ἐφόδιον ἱκανὸν καὶ ἀναπόφευκτον εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιτυχῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὅποιονδήποτε ἐπάγγελμα ἢ ἐπιτήδευμα. Ἀλλὰ κατὰ τῆς 7 ἢ 8 ἔτη εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐξέρχεται ὁ νέος εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἀγνοεῖ εἰς τί δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ὁποίας ἀπέκτησε γνώσεις. Βλέπει λοιπὸν τὴν ἀνάγκην νὰ μαθητεύσῃ

ἐκ νέου εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ κόσμου διὰ νὰ διδαχθῇ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐξελέξατο ὡς ποριστικὸν τοῦ βίου του. — Ἡ βιομηχανικὴ Εὐρώπη, αἰσθανθεῖσα ὅλα ταῦτα τὰ ἄτοπα, ἐδημιούργησε σύστημα ἐκπαιδευτηρίων, κατωτέρων καὶ ἀνωτέρων, θεωρητικῶν τε καὶ πρακτικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκεται ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία, διὰ νὰ δύναται τοιοῦτοτρόπως ὁ λαὸς νὰ καθιστᾷ ὠφέλιμον, ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς, τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποσολὴν του.» σελ. 89—91.

§. 95. Ἐκθέντες τὰς βάσεις τῆς ἑλληνικῆς διδασκαλίας καὶ καταδείξαντες εἰς τί συμφωνοῦμεν πρὸς τὸν Κύριον Ἀλέξανδρον Καρθεωδωρῆ καὶ εἰς τί συμφωνοῦμεν πρὸς τὸν συγγραφεὰ τῆς ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ πραγματείας, καὶ τίνα ἄλλα νομιζομεν ὅτι πρέπει νὰ προστεθῶσιν, ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰ μερικώτερα.

ΤΥΠΙΚΟΝ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ μαθηταὶ ἐμάνθανον τὰ ἀνώμαλα ῥήματα. (ἰδ. §. 85.)

§. 96. Καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἐγράφοντο ἐπὶ τοῦ πίνακος διὰ τῆς κιμωλίας τὰ πρῶτα πρόσωπα τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς μετὰ τινῶν ἄλλων δυσκολωτέρων τύπων τῶν ἄλλων ἐγκλίσεων ἐκάστου ἀνώμαλου ῥήματος, ἀπαντωμένον ἐν τῷ ἑλληνικῷ μαθήματι τῆς ἡμέρας, μετὰ τῆς ἀντικαθιστάσης λέξεως ἢ φράσεως ἐν τῇ ὀμιλουμένῃ κατ' ἀρχὰς, ἀκολουθῶς δὲ, ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ συνήθισαν νὰ διακρίνωσι καὶ μόνοι τὰς σημασίας τῶν χρόνων, σημερινόνης αὐτῆς μόνον ἐπὶ τοῦ πρώτου προσώπου τοῦ ἐνεστώτος. Ἐφ' ἐκάστου ῥήματος ἐσημειοῦτο αὐξὼν ἀριθμὸς, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἀριθμοῦ ἢ πτώσις μεθ' ἧς τὸ ῥῆμα συντάσσεται, ἢ δύο πτώσεις, ἐὰν ἦτο δίπτωτον. Τὰ ἐπὶ τοῦ πίνακος γραφόμενα ῥήματα ἔγραφε συγχρόνως ἕκαστος μαθητῆς ἐν φυλλαδίῳ ἰδίῳ ἀπαρλλάκτως. Ἄμα τὰ ῥήματα ἐγίνοντο ὅ, ὥφειλε νὰ ἀπομάθῃ τοὺς γραφέντας τύπους καὶ νὰ τοὺς ἀπαργείλῃ τὴν ἐπιούσαν, λέγων προσέτι καὶ μὲ ποίαν πτώσιν συντάσσεται ἕκαστον ῥῆμα, ὀρισθέντος ὅτι δὲν γνωρίζει τὸ μάθημά του, ἐὰν ἔκαμνε 4 ἀμαρτήματα ἢ λάθη. Ἄμα δὲ πάλιν συνεπληροῦτο ὁ ἀριθμὸς ὅ ἐτέρων ῥημάτων γραφέντων, ὥφειλε νὰ ἀπομάθῃ τὰ ὅ ταῦτα μετὰ τῶν προηγουμένων, καὶ τοῦτο ἐγένετο μέχρι τῶν 20, ὅποτε κατέλειπε μὲν τὰ τετράκις ἐπαναληφθέντα ταῦτα 20 ῥήματα, ἀπεμάνθανε δὲ πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἐπόμενα αὐταῖς ὅ καὶ καθ' ἑξῆς. Ὅποτε τὰ ῥήματα ἐφθανον εἰς τὸν ἀριθμὸν 40, 60, 80, 100, ἐπανελαμβάνοντο πάντα τὰ προηγηθέντα πρῶτον μὲν ἀνὰ 20, ἔπειτα ἀνὰ 30, ἀνὰ 40, ἀνὰ 50, μηδέποτε παραλειπομένων τῶν ὅ προσφάτως τυχὸν ἐγγραφέντων, καὶ τηρουμένου αείποτε, καὶ ἐν

ὀλίγοις καὶ ἐν πολλοῖς ἐπίσης, τοῦ πρώτου ὄρου τῶν 4 ἀμαρτημάτων. ἵνα μὴ δαπανᾷται δὲ πολλή ὥρα εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθητῶν πάντων, τοτὲ μὲν οἱ ἐπιμελέστεροι ἡρωτῶντο σποράδην τὰ δυσκολώτερα, ἐν ᾧ δὲ εἰς μαθητῆς ἀπήγγελλε τοὺς τύπους, ἐπεβάλλετο εἰς ἑτέρους, ἵνα, προσέχοντες εἰς τὰ ἑαυτῶν φυλλάδια, ἀκροάζωνται ἄλλους, χαμηλῆ τῆ φωνῇ ἀπαγγέλλοντας. Δύο δὲ τινες ὄροι τηρούμενοι αἰείποτε προελάμβανον τὸ χαρίζεσθαι. Πρῶτον ὅτι ἐπεβάλλετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἀκροάζεσθαι ἄλλους εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ὑποστῶσι ποινὴν ἀμελείας, δεύτερον ὅτι ὑπεβάλλετο ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποινὴν ὁ χαρισθεὶς τῷ ἀμελεῖ. Ἐὰν ὑπάρχη παιδονόμος ἐν τῇ σχολῇ, τὴν ἀκρόασιν ταύτην τῶν μαθητῶν δύναται νὰ ἐκτελῇ ἐκεῖνος ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἡ δὲ ἐργασία αὕτη τῶν μαθητῶν δὲν ἤθελεν ὑπερβῆ τὴν πρώτην ἐξαμηνίαν τοῦ δευτέρου ἔτους. Τὴν δὲ δευτέραν ἐξαμηνίαν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἐπαναλάβωσι τετράκις ἔτι πάντα τὰ ἤδη γραφέντα 450 ῥήματα, τελουμένης τῆς ἐπαναλήψεως ἐντὸς δύο ἐβδομαδῶν ἀνὰ 45 ῥήματα τὴν ἡμέραν καθ' ἑκάστην τετάρτην ἐβδομάδα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναται νὰ μανθάνωσι καὶ τὰ 90 περίπου ἀνώμαλα ὀνόματα καὶ ἐπίθετα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου. Οὕτως ἤθελον παγιωθῆ ἱκανῶς ἐν τῇ μνήμῃ τῶν μαθητῶν πᾶσαι αἱ ἀνωμαλῖαι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, μετὰ τῆς κυριωτέρας σημασίας αὐτῶν καὶ συντάξεως. Τὸ φυλλάδιον, ἔνθα οἱ μαθηταὶ θὰ ἐγγράφωσι τὰ ἀνώμαλα ῥήματα καὶ ὀνόματα, δύνανται νὰ τὸ ὀνομάζωσιν Ἰσόμνημα τῶν ἀνωμάτων ῥημάτων καὶ ὀνομάτων. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ μαθητῆς ὁ ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου μεταβαίνων εἰς τὸ ἑλληνικὸν πρέπει νὰ εἶναι ἱκανῶς ἐξησκημένος εἰς τὸ ταχυγραφεῖν. Ἄλλως, ἐὰν ἔως οὗ νὰ γράψῃ δύο γραμμὰς χρειάζεται 20 λεπτά, δὲν δύναται τις νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Ὁ μακαρίτης Κοκκῶνης λέγει, ὅτι τὸ πραγματικῶς καλλιγραφεῖν εἶναι ἀχώριστον τοῦ ταχυγραφεῖν, καὶ ὅτι ὁ τελικὸς καὶ κύριος σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῆς γραφῆς εἶναι τὸ νὰ γράφωσιν οἱ μαθηταὶ εὐχερῶς καὶ ἐτοιμῶς τακτικόν, εὐσχημον καὶ εὐανάγνωστον τὸ σύνθηες γράψιμον, καὶ οὐχὶ νὰ ζωγραφῶσι μεγαλογράμματα στοιχεῖα καὶ κεφαλαῖα πολλὰ καὶ ποικίλα. (Ἐγχειρίδ. μεθόδων τόμ. Α. σελ. 129).

§. 97. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦ πρώτου ἔτους οἱ μαθηταὶ θέλουσι μανθάνει καὶ ἐπαναλαμβάνει τοὺς τύπους τοῦ Τυπικοῦ μετὰ τῶν ὀλιγίστων κανόνων τοῦ τε Τυπικοῦ καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, γράφοντες δις τῆς ἐβδομάδος ἀνὰ ἓν ῥῆμα ὁμαλὸν ἢ ἀνώμαλον καὶ ἀνὰ δύο ὀνόματα ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλάδιῳ, ὅπερ δύναται νὰ ὀνομάζωσι Γραφεῖον ῥημάτων καὶ ὀνομάτων, τηροῦντες τὴν ὀρθογραφίαν τῶν

λεξεων και των τυπων. Τὰς ἀνορθογραφίας θέλει ἀριθμῆι ὁ διδάσκαλος καὶ θέλει σημειοῖ κάτωθεν τοῦ ῥήματος καὶ τῶν ὀνομάτων· 4 ἀνορθογραφαί ποιοῦσιν ἐν μετρίῳ, 8 δύο καὶ 12 τρία καὶ καθ' ἑξῆς, ἅπερ θέλει σημειοῖ ἐν τῷ Ελέγχῳ. Μόνη ἡ ἀρίθμησις τῶν ἀνορθογραφιῶν καὶ ἡ βαθμολόγησις δύναται νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν παιδῶν καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ προσεκτικωτέρους, ὡς ἡμεῖς ἐκ πείρας ἐδοκιμάσαμεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι πρέπει νὰ βλέπωσι κατὰ καιροὺς τοὺς βαθμοὺς τῆς ὀρθογραφίας, καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων νὰ ζητῶνται. Ἴνα μὴ δαπανᾶται δὲ πολλὴ ὥρα εἰς τὴν διόρθωσιν, ἐν τῷ ὃ διδάσκαλος διορθώνει ἕνα τῶν μαθητῶν, οἱ λοιποὶ δύνανται νὰ διορθώσωσιν ἀλλήλους, βλέποντες καὶ τὸ Τυπικὸν καὶ σημειοῦντες ὡσαύτως τὰς ἀνορθογραφίας. Ἐὰν ὑπάρχῃ παιδονόμος, δύναται αὐτὸς νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐργασίαν ταύτην τῆς διορθώσεως κάλλιον τοῦ διδασκάλου, διότι ἤθελεν ἔχει καιρὸν νὰ διορθῶν περισσοτέρους. Κατὰ καιροὺς δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ κλίνωσιν ὀνόματά τινα καὶ ῥήματα τοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦτο οὐχὶ δι' ἄλλο, εἰ μὴ ἵνα συνηθίσῃ αὐτοὺς νὰ ἐφαρμόζωσι τοὺς ἐν τῷ Τυπικῷ τύπους. Ἐκάστου δὲ τῶν ἐν τῷ μαθήματι ὀνομάτων θέλουσι σχηματίζει τὴν ὀνομαστικὴν καὶ γενικὴν μόνον, καὶ ἐκάστου ῥήματος τὸ πρῶτον πρόσωπον τοῦ ἐνεστώτος, ἐπὶ δὲ τῶν δυσκολωτέρων τὰ πρῶτα πρόσωπα τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς. (ἴδ. Σχεδίου Ἀρμονίας Ε΄.) Καὶ αὕτη μόνη ἤθελεν εἶσθαι ἡ πολυθρύλλητος *Τεχνολογία*, ἡ τοσοῦτον πολύπονος, καὶ τοσαύτας τοῦ μαθητοῦ κατατρίβουσα ὥρας, καὶ τοσαῦτα πολλάκις ἀποσπῶσα δάκρυα, καὶ τοσαύτην ὕλην ῥαδιουργίας παρέχουσα κατὰ τῶν διδασκάλων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων. Ἄνθρωπός τις ἐπρότεινέ ποτε ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου μικρὰς τινας καὶ ἀπλοῦκῆς συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἐρώτησιν «*Ποσαχῶς σχηματίζονται τὰ οὐδέτερα; Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἀπέβλεπε οὐχὶ εἰς τὸ νὰ διδάξῃ τι εἰς τοὺς μαθητὰς, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ σκοτίσῃ καὶ συγχύσῃ τὸν νοῦν αὐτῶν.*

Διότι ὁ σχηματισμὸς τῶν οὐδετέρων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπερβαίνει καὶ αὐτοῦ τοῦ Γαλλικοῦ ἤχου *an* τὴν τριακονταειδῆ γραφὴν (ἴδε τὸν ἐν ΚΠ. Ἑλλήν. Φιλολ. Σύλλογον σελ. 182). Καθ' ὅσον ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα, μόνος ὁ Κύριος Β. Καλλίφρων ἔλαβε τὸν κόπον νὰ καταλογίσῃ ἐν τῇ γραμματικῇ αὐτοῦ 41 διαφοροὺς σχηματισμοὺς τῶν οὐδετέρων τῆς Γ' κλίσεως (§. Κ'. 121)· ἐὰν δὲ εἰς τούτους προσθέσωμεν καὶ 5 ἑτέρους τῆς Β' κλίσεως, γίνονται ὅλοι 46 διάφοροι σχηματισμοὶ τῶν οὐδετέρων! Ἡ λεγομένη λοιπὸν τεχρο-

λογία θέλει περιουσιθῆ σχεδὸν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τύπων, ὡς οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν εἶσθαι ἐν γένει ἢ τυπολογία.

§. 98. Ἡ ἀπέραντος ὀνοματολογία θέλει ἐκλείψει κατὰ μέγα μέρος. Ὁ μαθητὴς θέλει λέγει· ὄνομα, ὄνομα κύριον, καὶ ἐπίθετον· αἱ δὲ ὀνομασίαι οὐσιαστικῶν, ἀφρημένον, συγκεκριμένον, προσηγορικὸν, εἶναι πολὺ φιλοσοφικώτεροι παρ' ὅσον ἀνήκουσιν εἰς παιδας. Ἐρωτῶμεν μάλιστα τοὺς γραμματικούς τοὺς δρίζοντας ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι οὐσιαστικὸν καὶ ἐπίθετον, τὸ δὲ οὐσιαστικὸν, διαιρούμενον εἰς κύριον καὶ προσηγορικὸν, σημαίνει οὐσίαν αὐθύπαρκτον, ἐὰν ἡ λέξις θάνατος σημαίνει οὐσίαν αὐθῦπαρκτον ἢ ἑτεροῦπαρκτον, καὶ ἐπομένως εἶναι οὐσιαστικὸν, ἀφρημένον, προσηγορικὸν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ λέξεις αἱ σημαίνουσαι γεγονότα· καὶ ἂν ἡ πράξις, ἡ μετάβασις ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην καὶ τὸ γεγονὸς (φόνος, χέρωσις, θάνατος) δύναται νὰ εἶναι οὐσίαι αὐθύπαρκοι, ὡς εἰσὶν ὁ λίθος, τὸ ὕδωρ, τὸ δένδρον. Ἐρωτῶμεν δὲ καὶ τοὺς γερμανικώτερον δρίζοντας ὅτι τὰ προσβάλλοντα τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν λέγονται οὐσίαι, καὶ ὅτι τὸ οὐσιαστικὸν σημαίνει οὐσίαν, καὶ ὅτι ἡ οὐσία δύναται νὰ ἔχῃ ιδιότητος, καὶ ὅτι τὰ μέρη τοῦ λόγου εἰσὶ δέκα ὄνομα οὐσιαστικῶν, ὄνομα ἐπίθετον, ῥῆμα κτλ, ἡ λέξις ἀλήθεια τοῦ μέρους τοῦ λόγου ἐστὶ; Οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον; Ἐὰν εἶναι οὐσιαστικὸν, διατί δὲν προσβάλλει τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν; Ἐὰν εἶναι ἐπίθετον, ἐπὶ τίνος ὀνόματος ἐπιτίθεται; Ἐπειδὴ δὲ αἱ οὐσίαι εἶναι ὕλικαι καὶ πνευματικαί, ὡς ζῶον, δένδρον, ψυχὴ, θεός, τὸ δὲ οὐσιαστικὸν σημαίνει μίαν τῶν οὐσιῶν τούτων, αἱ λέξεις λύπη καὶ ἡδονή, δειλία καὶ ἀνδρεία, εὐδαιμονία καὶ κακοδαιμονία, ἐὰν εἶναι οὐσιαστικά, ποίαν τῶν δύο τούτων οὐσιῶν φανερόνουσιν, ὕλικὴν ἢ πνευματικὴν; Ἄλλ' ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἴσως οἱ γραμματικοὶ περὶ τῶν τοιούτων ἤθελον ἔλθει εἰς ἀμφισβήτησιν, τὸ νὰ ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν παιδιῶν νὰ φιλοσοφῶσι περὶ τῶν ὄντων τῆς φύσεως, εἶναι πολὺ σχολαστικότης. Τὰ τοιαῦτα ὅθεν πάντα πρέπει νὰ τὰ φορτώσωμεν ἐν ἀκατίῳ τινὶ καὶ νὰ τὰ βυθίσωμεν κατὰ τὴν τοῦ Βυζαντίου ἀκρόπολιν (Σεράϊ μπουρνου), ἢ, ἂν θέλωμεν, νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς τὸν μαθητὴν, ἐνήλικα ἤδη γενόμενον, ἵνα σπάνη καὶ αὐτὸς τὸ κεφάλι του, καθὼς τὸ σπάνομεν ἡμεῖς τώρα, καὶ ἴσως τὸ σπᾶνουσι καὶ ὅσοι κατὰ τὴν τὴν στιγμὴν μᾶς ἀναγινώσκουσι, προσπαθοῦντες νὰ συμβιβᾶσωσι τὰς δογματολογίας τῶν γραμματικῶν.

§. 99. Αἱ ἀντωνυμίαι πρέπει νὰ ὀνομαζῶνται ἀπλῶς καὶ μόνον ἀντωνυμίαι, πάντα δὲ τὰ ἄλλα ὀνόματα αὐτῶν, προσωπικαί, αὐτοπαθεῖς, ἐπιθετικαί, δεικτικαί κλπ. πρέπει νὰ παραλειφθῶσι, ἐπίσης καὶ ὅλαι αἱ ὀνομασίαι τῶν ἐπιρρήματων, τῶν συνδέσμων καὶ τῶν ἐ-

πινώνυμων. Αρκούσι μόνον αἱ λέξεις ἐπίρρημα, σύνδεσμος, ἐπι-
 φώνημα. Ἐὰν ἐρωτήσωμεν τὸν παῖδα διατί ὁ γὰρ λέγεται αἰτιολο-
 γικός, ἴσως θὰ μᾶς ἀποκριθῆ, ἀκούσας πολλάκις παρὰ τοῦ διδασκά-
 λου, διότι σημαίνει αἰτία· ἀλλ' ἐὰν ἐπιβάλωμεν εἰς αὐτὸν νὰ μᾶς
 ἐξηγήσῃ, πῶς δηλοῦται ἡ αἰτία αὕτη, καὶ ποία ἡ σχέσις τοῦ αἰτίου
 καὶ τοῦ αἰτιατοῦ ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου, ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον
 νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν μας, διότι ἤθελεν εἶσθαι ἠναγκασμένος
 νὰ κάμῃ σηῆνος συλλογισμῶν. Ἐπειτα τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ὀνομάζωμεν
 τὸν ὡς λ. χ. τελικὸν σύνδεσμον; Μήπως δὲν εἶναι συγχρόνως καὶ
 χρονικός (ἅμα ὀποῦ ὡς ἂν παρέλθῃς), καὶ συγκριτικός (καθώς), καὶ
 αἰτιολογικός (ἐπειδὴ ὡς μαθῶν), καὶ εἰδικός (ὅτι); Μήπως αὐτὸς
 οὗτος δὲν εἶναι συγχρόνως καὶ τροπικὸν ἐπίρρημα (οὕτως); Διατί ὁ
 εἰ νὰ λέγῃται ὑποθετικός; Μήπως δὲν εἶναι καὶ ἐναντιωματικός (εἰ
 καὶ, καὶ εἰ=μ' ὅλον ὅτι), καὶ εὐκτικός (εἰ γὰρ=εἶθε), καὶ ἐξαιρετι-
 κός (εἰμὴ=παρὰ, *que*); Διατί λοιπὸν νὰ μετεχειρίζομεθα τὰ ὀνό-
 ματα ταῦτα, ἐνῶ οὔτε νὰ ἐκφράσωσι τὰς σημασίας πάσας δύνανται,
 οὔτε εἶναι εὐκόλῳ εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀπομνημονεύσῃ τὴν σημα-
 σίαν ἐκάστου; Δὲν ἤθελεν εἶσθαι δὲ καὶ παραλογία συνάμα, ἀπαντῶν
 ὁ μαθητὴς τὴν φράσιν ἐλπίδα εἶχον ὡς ἀνευρήσεις, νὰ ὀνομάξῃ τὸν
 σύνδεσμον ὡς τελικόν, εἰδικὸν ὄντος τοῦ λόγου; Ὁ σπουδαστὴς τῆς
 ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ γνωρίζῃ πῶς ὀνομάζεται
 οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ σύνδεσμος καὶ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἐπίρρημα, ἀλλὰ
 κατὰ ποίας τινὰς περιπτώσεις μετεχειρίζοντο αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλ-
 ληνες. Τούτου κυρίως ἔχει ἀνάγκην πρὸς ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης,
 τῶν δὲ ὀνομάτων τῶν γραμματικῶν ἐκείνων μόνον τῶν ἀπολύτως
 ἀνγκυαίων, ὅσα συντελοῦσιν εἰς ἀποφυγὴν συγχύσεως. Εἶναι περιέρ-
 γον δὲ πῶς καὶ τὰς προθέσεις οἱ γραμματικοὶ δὲν μᾶς ἠναδόχευσαν,
 ὀνομάσαντες τὴν μὲν ὑπὲρ ὑ.ερβατικὴν, τὴν δὲ παρὰ παραβατικὴν
 (παρὰ τὸ δίκαιον), τὴν δὲ ἀνὰ ἀνοδικὴν (ἀνὰ τὸ ὄρος), τὴν δὲ κατὰ
 καθοδικὴν (κατ' ὄρους) κτλ.!

§. 100. Ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων ὀνομασιῶν τῶν ῥημάτων πρέπει νὰ
 διατηρήσωμεν μόνον τὰ ὀνόματα τῶν 5 ἐγκλίσεων μετὰ τῆς μετο-
 χῆς, τὰ 6 ὀνόματα τῶν χρόνων, τῶν δύο μέσων καὶ τοῦ Μετ' ὀλί-
 γον ἢ τετελεσμένου Μέλλοντος, τῶν δύο φωνῶν, καὶ τὰ βαρύτερα,
 περισπώμενα καὶ εἰς μί' τὸ δὲ θέμα, τὴν συζυγίαν, καὶ τὰς π' εἰ-
 στας ὀνομασίας τῶν διαθέσεων, ἐνεργητικὸν, μεταβατικὸν, ἀμετάβα-
 τον, μέσον, διάμεσον, ἀλληλοπαθές, ἐπίμεσον, ἀντανακλόμενον,
 ἀντεπιστρεπτικὸν κτλ. προελθούσας ἐκ τῶν διαφόρων διαθέσεων τῶν
 γραμματικῶν, πρέπει νὰ ἐξοστρακίσωμεν, ἵνα μὴ χαλῶμεν τὴν κα-
 λὴν τοῦ μαθητοῦ διάθεσιν! Κατὰ τί ἤθελεν ὠφελῆθῃ ὁ μαθητὴς ὡς

πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χρήσεως ῥήματός τινος, ἐὰν μάθη ὅτι τοῦτο λέγεται μέσον αὐτόμεσον, ἢ μέσον αὐτοπαθές, ἢ ἀλληλοπαθές, ἢ ὅπως ἂν ἄλλως καλέσωσιν αὐτὸ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ γραμματικοί; Ὁ ἑλληνόπαις, ὁ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδάζων, οὐδενὸς ἄλλου χρεῖαν ἔχει, ἢ νὰ μάθη ὅτι τὸ χρῶμαι ποιεῖ τὸν Μέλλοντα χρῆσομαι καὶ τὸν Ἀόριστον ἐχρησάμην, καὶ ὅτι χρῶμαι βιβλίους σημαίνει μεταχειρίζομαι βιβλία, καὶ ἐθέμεθα νόμους—ἐβάλαμεν νόμους εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὑποκείμεθα κτλ.

§. 101. Ἐκ δὲ τῶν ὀνομάτων τῶν συμφώνων ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ διατηρήσωμεν μόνον τὸ γενικὸν ὄνομα σύμφωνα πρὸς διάκρισιν τῶν φωνηέντων καὶ τὸ μερικώτερον διπλᾶ τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, μέσα, δασεία, ψιλὰ, ἄφωνα, ἡμίφωνα, γλωσσόφωνα, ὀδοτόφωνα, ὀδοτοπρόφερα, γλωσσικὰ κτλ. ἀφοῦ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὰ μετεχειρίσθημεν καὶ ἱκανὰς ἐξ αὐτῶν ἐλάβομεν γνώσεις, πρέπει ἤδη νὰ τὰ ἐπιστρέψωμεν σῶα καὶ ἀβλαβῆ εἰς τοὺς πρώτους αὐτῶν δημιουργούς! Τίς ἢ ἀνάγκη νὰ διδάσκωμεν εἰς τὸν μαθητὴν, ὅτι τὰ π θ φ προφέρονται μὲ τὰ χεῖλη; Μήπως αὐτὸς, ὅταν λέγῃ «Ὁ πατέρας μου ἔφερε βιβλίον» δὲν τὰ προσφέρει μὲ τὰ χεῖλη; Τίς ἢ ἀνάγκη ὁ μὲν νὰ τὸν λέγῃ, ὅτι τὰ τ δ θ προφέρονται μὲ τὴν γλῶσσαν, ὁ δὲ, μὲ τὰ δόντια; Μήπως αὐτὸς τὰ προσφέρει μὲ τὰ μάτια; Ἐρωτῶμεν δὲ τοὺς γραμματικούς, τοὺς τὰς πολυσελίδους γραμματικὰς συντάττοντας καὶ ἐκδιδόντας, καὶ πολλὰ δάκρυά τε καὶ χρήματα ἀποσπῶντας ἐκ τῶν μαθητῶν, διατί τὰ λ μ ν ρ ὀνομάζουσιν ἀμετάβολα; Μήπως αὐτὰ οὐδέποτε μεταβάλλονται; Ἀλλὰ τὸ ἀδεργός δὲν γίνεται ἀδεργός, καὶ τὸ ἔλατο γέλντο, καὶ τὸ βῆσσα βύραθρον, καὶ τὸ θάρσος θάρ'ρος, καὶ τὸ ἀμαλὸς ἀπαλὸς κτλ; Διατί δὲ ὀνομάζουσιν αὐτὰ ταῦτα καὶ ὑγρά; Ἡ μήπως βραχέντα κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος δὲν ἠδυνήθησαν ἔκτοτε νὰ ξηρανθῶσι; Οἱ ἡμέτεροι γραμματικοὶ τοσαύτην ὀρεξιν εἶχον εἰς τὸ νὰ ὀνοματίζωσι τὰ σύμφωνα, ὥς οὐδὲ τὸ σ ἠμέλησαν νὰ τιμήσωσι δι' ἰδίου ὀνόματος, ὀνομάσαντες αὐτὸ συριστικόν, καίτοι οὐδέποτε οὐδένα τολμῆσαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου νὰ συρίζῃ ἀφ' ἑαυτοῦ!

Ὅρθογραφία.

§. 102. Μία τῶν πρώτων γλωσσικῶν ἐλλείψεων τῆς κοινωνίας ἡμῶν εἶναι καὶ ἡ ἀνορθογραφία. Ἐὰν λάβῃ τις ἐπιστολὴν παρὰ τινος τῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ διατελούντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ 6 ἢ 7 ἔτη ἐν τοῖς σχολείοις μαθητευσάντων, θέλει εὔρει ἀνορθογραφίας 20 ἐπὶ 0/10 ἴσως. Ὀλίγιστοι δὲ εἶναι οἱ ἐντελῶς ὀρθογραφούντες. Τοῦτο

προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι θέλομεν νὰ διδάξωμεν τὴν ὀρθογραφίαν διὰ τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ἡ δὲ ὀρθογραφικὴ αὕτη ἀσκῆσις τοῦ μαθητοῦ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γίνηται κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας· οὐχὶ διότι ὁ μαθὼν τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἀρχαίας δὲν ἤθελε γνωρίζει καὶ τὴν τῆς νεωτέρας, ἀλλὰ διότι ὁ μαθητὴς ἐπαναλαμβάνων τῆς καθαρευούσης γλώσσης τὰς λέξεις, τῶν ὁποίων τὴν ὀρθογραφίαν εἶναι ἠναγκασμένος νὰ μάθῃ, μορφώνει τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν. Ἐπειτα ἀφοῦ ὅλοι παραδεχόμεθα, ὅτι πρέπει νὰ προβαίνωμεν ἀπὸ τῶν γνωστῶν ἐπὶ τὰ ἄγνωστα, διατὶ ν' ἀρχίσωμεν ἀντιστρόφως ἀπὸ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἀρχαίας, καὶ οὐχὶ ἐξ αὐτῆς τῆς γλώσσης τοῦ μαθητοῦ; Ὡστε ἡμεῖς δὲν παραδεχόμεθα ὅτι ὁ μαθητὴς κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ γυμνάζεται εἰς τὸ νὰ ὀρθογραφῇ τὸ κείμενον τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας, ὡς προτείνεται ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ (ἴδε Σχεδίου Ζ'). Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολεῖω μαθητείας, νομίζομεν ὅτι ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ γράφῃ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος ἡμέραν παρ' ἡμέραν (ἴδε κατωτέρω 'Ἑλληνικὸν μάθημα'). Οὔτε δύναται δὲ νὰ γίνῃ ἄλλως, διότι ὁ παῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι πολὺ ἀδύνατος κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν. Ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος λέγει ὅτι ἐξήγησιν δὲν παραδέχεται ἄλλην, εἰμὴ τὴν διὰ λόγου ἀνάπτουξιν τοῦ διδασκάλου (σελ. 179). Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ διδάσκαλος ἐξηγήσῃ εἰς τὸν μαθητὴν διὰ λόγου τὸ χωρίον τοῦτο π. χ. ὁ ἵππος εἰσὶ σὺ γραφικώτερος εἶναι κατὰ πολὺ—ὁ ἵππος φαίνεται ὅτι γνωρίζει ἀπὸ ζωγραφίαν πολὺ περισσότερον ἀπὸ σὺ, τὴν διὰ λόγου ταύτην ἐξήγησιν θὰ τὴν ἐνθυμῆται ὁ μαθητὴς μετὰ μίαν ἡμέραν, μετὰ μίαν ἑβδομάδα, μετὰ ἓνα μῆνα καὶ καθεξῆς; Νομίζω ὅτι ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος τοῦτο δὲν τὸ ἐδοκίμασε ποτέ. Πρὸς τούτοις λέγει, ὅτι τὰ λεξικά σήμερον δύνανται νὰ ἀντικαταστήσωσι τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ τεθέντος ὅτι ἕκαστος μαθητὴς ἐπρομηθεύθῃ ἀνὰ ἓν λεξικόν, ὅπερ ὁμως εἶναι πολὺ δύσκολον· διότι, ὡς ἔλεγέ ποτε ὁ Σωκράτης, τὰ χαρτῖα εἶναι τιμιώτερα τῶν βιβλίων· ἀλλὰ δύναται ὁ παῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ βοηθηθῇ ὑπὸ τοῦ λεξικοῦ; Ὁ μαθητὴς λοιπὸν θὰ γράφῃ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὡς τοῦτο θὰ διασαφήσωμεν κατωτέρω, θὰ τὴν διορθῶν ὁ διδάσκαλος, καὶ θὰ τὴν γράφωσι πάλιν οἱ μαθηταὶ καθαρὰν, ὡς συνήθως γίνεται. Ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν πρὸς ἑσπέραν μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων θὰ διορθῶν ὁ διδάσκαλος ὅλων τῶν μαθητῶν τὰς καθαρὰς ἐξηγήσεις· ἵνα μὴ δαπανᾷ δὲ πολλὴν ὥραν, θὰ διορθῶν οὕτω. Ἀφοῦ διορθῶσιν τοῦ πρώτου τὴν ἐξήγησιν, ὁ μὲν μαθη-

τῆς βλέπων εἰς τὴν ἑαυτοῦ διωρθωμένην ἐξήγησιν ὡς διορθῶν ἄλλον, ἀμφοτέρωθεν δὲ τελειώσαντες, ὁμοίως θὰ διορθώσωσιν ἄλλους δύο, οἱ δὲ τέσσαρες πάλιν οὗτοι ἄλλους τέσσαρας καὶ καθεξῆς, ἕκαστος βλέπων εἰς τὴν ἑαυτοῦ διωρθωμένην ἐξήγησιν, ὁ δὲ διδάσκαλος μετὰ τὸν πρῶτον θὰ διορθώσῃ δεύτερον, καὶ μετὰ τοῦτον ἄλλον τρίτον καὶ καθεξῆς, ἕως οὗ νὰ τελειώσῃ ἢ διόρθωσις ἐπὶ πάντων διὰ τε τοῦ διδασκάλου καὶ διὰ τῶν μαθητῶν δι' ἀλλήλων. Ὁ διορθῶν μαθητὴς θέλει διχράφει τὴν ἀνορθόγραφον συλλαβὴν διὰ γραμμῆς καθετοῦ καὶ θέλει σημειοῖ αὐτὴν ὠρθογραφημένην εἰς τὸ περιθώριον ἄντικρυ θέλει ἀριθμῆι τὰς ἀνορθογραφίας καὶ θέλει σημειοῖ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν κάτωθεν τῶν ἐξηγήσεων, ὁμοῦ μὲ τὰ ἀρκτικά στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός του. Καὶ ὁ διδάσκαλος δὲ ὅσων τὰς ἐξηγήσεις διορθῶν θέλει σημειοῖ ἐπίσης τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνορθογραφιῶν. Κατὰ δὲ τὴν ὥραν τῆς διορθώσεως ὁ παιδονόμος ἢ βοηθὸς ἢ καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτὸς θέλει βαθμολογεῖ ἐν τῷ Ἐλέγχῳ τὰς ἀνορθογραφίας ἐκάστου τῶν μαθητῶν ἀπαράλλακτα, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ τῆς γραφῆς τῶν ῥημάτων (§. 97). Ἡμίσεια ὥρα ἀρκεῖ δι' 25 μαθητῶν, καὶ ἐπομένως ὀλιγώτερον τῆς μιᾶς ὥρας διὰ 50. Ἡ ἐξήγησις τοῦ μαθητοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἐντελῶς καθαρὰ καὶ νὰ μὴ φέρῃ ἐπιδιορθώσεις καὶ μεταβολὰς τῶν ἀπαξ γραφέντων στοιχείων. Ὁ διδάσκαλος κατὰ καιροῦ δύναται νὰ παρατηρῇ τινὰς τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν διωρθωμένων ἐξηγήσεων, νὰ ἀριθμῆι τὰς παραλειφθείσας ἀνορθογραφίας καὶ νὰ σημειοῖ αὐτὰς ἐπὶ τε τοῦ διορθώσαντος καὶ τοῦ διορθωθέντος μαθητοῦ, ἵνα ἐξεγείρηται ἡ προσοχὴ καὶ κωλύηται τὸ χαρίζεσθαι. Παραχωρεῖται δὲ εἰς τὸν μαθητὴν δύο ἡμερῶν διάστημα, ὥστε νὰ ἔχη καιρὸν νὰ λαμβάνῃ τὴν ἀκαθάρτον ἐξήγησιν τὴν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διορθωθείσαν καὶ νὰ διορθῶν ὅσας ἀνορθογραφίας παρέλειψε κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν. Ὅταν οἱ μαθηταὶ εἶναι πολλοί, ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ διορθῶν δύο ἐξηγήσεις ἀκαθάρτους ἀντὶ μιᾶς.

§. 103. Ἄλλ' ἴσως τινὲς μᾶς χλευάσωσιν, ὅτι καθήμεθα καὶ γεμίζομεν τὸν χάρτην διὰ τοιούτων παιδαριωδῶν καὶ μικρολόγων ἐκθέσεων. Ἄλλ' ἐὰν ἐξ ἀρχῆς ἐφροντίζομεν περὶ τοιούτων μικρῶν πραγμάτων, καὶ κατεγινόμεθα νὰ ρυθμίσωμεν καὶ τὰς μικροτάτας ἐργασίας τοῦ μαθητοῦ ἐν τῷ σχολείῳ, ἠθέλαμεν εἶσθαι ἀπηλλαγμένοι ἤδη ἐκ πολλῶν δυσχερειῶν, ἐν αἷς περιεπέσαμεν. Ἡ πρώτη διόρθωσις τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν, ἡ δευτέρα ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου ἰδίᾳ διὰ τῆς ἀκαθάρτου ἐξηγήσεως, τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διορθωθείσης, ἡ ἀντιγραφὴ εἰς καθαρὸν, καὶ ἡ τελευταία γενικὴ ἐν καθαρῷ διόρθωσις ὑπὸ τε τοῦ διδασκάλου καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν δι' ἀλλήλων, εἶναι τόσαι ἐπαναλήψεις, συντελοῦσαι εἰς τὸ νὰ ἐντυπώ-

οὖσιν ἐν τῇ μνημῇ τοῦ παιδὸς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων, ἐξεγειρομένης τῆς προσοχῆς αὐτοῦ· μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίης διὰ τῆς ἀριθμήσεως καὶ βαθμολογήσεως τῶν ἀνορθογραφίων. Καθ' ἕκαστον μῆνα ἢ καθ' ἑκάστην ἕκτην ἐβδομάδα οἱ μαθηταὶ θέλουσι κάμνει ὅλοι συγχρόνως ὀρθογραφικὸν τι γύμνασμα ὡς ἐφεξῆς.

Ὅρθογραφικὸν γύμνασμα.

§. 104. Ὁ διδάσκαλος θέλει ὑπαγορεύει εἰς τοὺς μαθητὰς ἕκ τινος βιβλίου τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης ἕως 20 ἢ 30 γραμμὰς ὀγδόου. Οἱ μαθηταὶ θέλουσι γράφει καθαρῶς τὸ ὑπαγορευόμενον ἐπὶ ἡμίσεως γραφικοῦ φύλλου μετὰ περιθωρίων πλατέων ἀμφοτέρωθεν, καθήμενοι ὀλίγον μακρὰν ἀλλήλων καὶ ἐπιτηρούμενοι αὐστηρῶς, ἵνα μὴ τις βλέπη εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ γείτονος γραφόμενα καὶ διορθοῖ τὰς ἑαυτοῦ ἀνορθογραφίας. Τελεσθείσης τῆς γραφῆς, ὁ διδάσκαλος λαμβάνει τὰ γραφικὰ φύλλα ὄλων τῶν μαθητῶν, καὶ διορθοῖ ἕκαστον ἐνώπιον ἐνὸς ἐκάστου, διαγράφων διὰ καθέτου γραμμῆς τὴν ἀνορθογραφον συλλαβὴν καὶ σημειῶν αὐτὴν ὀρθογραφημένην ἐπὶ τῶν περιθωρίων. Ἀριθμεῖ τὰς ἀνορθογραφίας καὶ σημειοῖ τὸν ὀλικὸν αὐτῶν ἀριθμὸν ἐν τῷ τέλει κάτωθι. Πρὸς τούτοις ἀριθμεῖ τὰ στοιχεῖα μιᾶς γραμμῆς τοῦ ἐντύπου βιβλίου, ἐξ οὗ ὑπηγόρευσε, τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν στοιχείων πολλαπλασιάζει ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμῶν τοῦ ὑπαγορευθέντος τμήματος, καὶ λαβὼν τὸ γινόμενον τοῦτο ἀναλογίζει τὰς ἀνορθογραφίας πρὸς χίλια στοιχεῖα διὰ τῆς μεθόδου τῶν τριῶν καὶ σημειοῖ τὸ ἐξαγόμενον κάτωθι. Βαθμολογήσας δὲ ἕκαστον ὀρθογραφικὸν γύμνασμα ἀναλόγως τῆς ὀρθογραφικῆς ἱκανότητος ἐκάστου μαθητοῦ διὰ τῶν βαθμῶν *καλλιστα, καλῶς, σχεδὸν καλῶς, μετρίως, μετριώτατα*, καὶ χρονολογήσας ὑπογράφει πάντα. Ὡς ἐφεξῆς.

Ἀνορθογραφίαι	35.
Στοιχεῖα 20 γραμμῶν	800.
44 ⁰ / ₁₀₀ .	
Καλῶς.	

Τῇ 5 Ἰουλίου 1865, ἐν Βαθυκόλπῳ. Ὁ διδάσκαλος

Τοῦτο ποιήσας, ἐπιστρέφει ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν μαθητῶν τὸ ἴδιον ὀρθογραφικὸν γύμνασμα, παραγγέλλων νὰ τὸ φυλάττη καθαρὸν, ἀφοῦ ὅμως καταχωρήσῃ ἐν τῷ Ἐλέγχῳ τὸν ἐπὶ χίλοις ἀριθμὸν καὶ τὸν βαθμὸν ἐκάστου μαθητοῦ. Καθ' ἣν ἡμέραν γίνεται τὸ ὀρθογραφικὸν γύμνασμα, ἑλληνικὸν μάθημα δὲν θέλει κάμνει ὁ διδάσκαλος.

§- 105. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δύναται τις οὐ μόνον νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ μαθητοῦ μετὰ πλείστης ὄσης ἐπιτυχίας, εἰς τὸ

νά ὀρθογραφῆ, ἀλλὰ καὶ νά γνωρίσῃ ἀκριβῶς πόσον προϋχώρησεν ἐπὶ ἓνα μῆνα κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν, πόσον ἐπὶ ἕξ μῆνας καὶ ἐπὶ ἕν ἔτος. Ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων δύναται ν' ἀνακηρύττῃ μετ' ἀκριβείας, ὅτι ἡ πρώτη τάξις τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου προέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπὶ τῆς ὀρθογραφίας μέχρι τοῦ μεγίστου ὅρου λ. χ. 65 ἐπὶ 1000 καὶ τοῦ ἐλαχίστου 21 ἐπὶ 1000, τοῦ μὲν μεγίστου δηλοῦντος τὸν ἀσθενέστατον κατὰ τὸ ὀρθογραφεῖν μαθητὴν, τοῦ δὲ ἐλαχίστου τὸν ἰκανώτατον. Δύναται δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων νά ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς νά κάμωσιν ὀρθογραφικὸν γύμνασμα ἐνώπιον τῶν ἐξεταστῶν. Ὡς οὐ μόνον μαθητοῦ πρὸς μαθητὴν τὴν ὀρθογραφικὴν ἰκανότητα εἶναι δυνατὸν νά γνωρίσῃ τις διὰ τοῦ μέσου τούτου, ἀλλὰ καὶ τάξεως πρὸς τάξιν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ σχολείου πρὸς σχολεῖον. Ὅταν π. χ. ἴδωμεν διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσιευόμενον, ἢ διὰ τίνος γενικῆς ἐκθέσεως, ὅτι τὸ ὀρθογραφικὸν γύμνασμα τῆς Α' τάξεως τῆς δεινῆς Σχολῆς, τὸ ἐνώπιον τῶν ἐξεταστῶν γενόμενον, προέβη μέχρι τῶν ὅρων 65 $\frac{0}{100}$ καὶ 21 $\frac{0}{100}$, τὸ δὲ τῆς δεινῆς μέχρι τῶν ὅρων 59 $\frac{0}{100}$ καὶ 18 $\frac{0}{100}$, τότε θὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ μαθηταὶ ταύτης εἶναι ὀρθογραφικώτεροι ἐκείνης τῆς Σχολῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Β' καὶ ἐπὶ τῆς Γ' τάξεως. Ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1863 μέχρι τῆς 27 Ἰανουαρίου τοῦ 1865, ἤτοι ἐντὸς 18 μηνῶν, ἐπὶ μαθητῶν ἀπὸ τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου προσελθόντων, ἠδυνήθημεν νά προβῶμεν κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἀσκήσεως, ἔχοντες δύο τάξεις, μέχρι τοῦ μεγίστου ὅρου 49 $\frac{0}{100}$ καὶ τοῦ ἐλαχίστου 15 $\frac{0}{100}$. Κατὰ τὸ πρῶτον λοιπὸν ἔτος ἡ ὀρθογραφικὴ ἀσκήσις θέλει γίνεσθαι καθ' ἡμᾶς κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τρόπον. Κατὰ δὲ τὸ δεῦτερον δύναται νά ἐφαρμοσθῇ ὁ Ζ' ὀρισμὸς τοῦ ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ Σχεδίου. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς θέλομεν ἐκθέσει κατωτέρω, θὰ παύσῃ πλέον ἡ γραπτὴ ἐξήγησις. Ἀντὶ ὅμως νά γράφωσιν ἐπὶ τῶν ἀβακίων δις ἢ τρις τὸ κείμενον, ὅπερ ἐὰν μὲν γίνηται ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου θέλει κατατρώγει πολλὴν ὥραν, ἐὰν δὲ γίνηται ἰδίᾳ παρὰ τῶν μαθητῶν, δὲν θὰ ἐκτελῆται προσηκόντως, μοὶ φαίνεται καταλλήλοτερον νά ἀντιγράψωσιν οἱ μαθηταὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸ κείμενον τῆς προτερίας ἐπὶ χάρτου, καὶ νά τὸ παρουσιάξωσιν εἰς τὸν διδάσκαλον, ἵνα διορθοῦται καθ' ὃν ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν τρόπον τῆς γενικῆς ἐν καθαρῶ διορθώσεως. Κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος, ἐὰν ἕκαστος διδάσκαλος μίαν ἔχῃ τάξιν, νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἔχωμεν ἄλλην ἀνάγκην τῆς ὀρθογραφικῆς τοῦ μαθητοῦ ἀσκήσεως, εἰμὴ τῆς διὰ τῶν συνθέσεων, ὧν ἡ διόρθωσις θέλει εἶσθαι καὶ ὀρθογραφικὴ, ὡς ἀνωτέρω, καὶ λεκτικὴ.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ.

§. 406. Ὁ ὀργανικὸς νόμος τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος ὀρίζει εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ σχολείου νὰ διδάσκηται τὸ ἐτυμολογικὸν τῆς ἑλληνικῆς (ἴδ. §. 46. Ἄρθρ. 8). Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ὅτι πρέπει νὰ διδάσκηται μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐτυμολογικὸν ἄνευ ἑλληνικοῦ μαθήματος, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ μαθηματι τούτῳ πρέπει νὰ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων. Ἡμεῖς δὲ ἐτυμολογικὸν λέγοντες, δὲν ἐννοοῦμεν κανόνας τινὰς καὶ καταλήξεις καταπληρούσας τὴν μνήμην τοῦ παιδὸς διὰ συλλαβῶν κενῶν, ἀλλὰ πρακτικὴν τινα ἄσκησιν χειραγωγούσαν τὸν παῖδα εἰς εὐρσειν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων. Ὅτι δὲ τοῦτο συντελεῖ εἰς κατάληψιν τῆς ἀληθοῦς σημασίας τῶν λέξεων καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς μεταπτώσεων, πρὸς τοῦτο νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς θ' ἀμφισβητήσει. Νομίζομεν δὲ ὅτι οὕτω πως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πρακτικὴ αὕτη ἄσκησις. Προλέγομεν ὅμως ὅτι δὲν ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα νὰ διδάξωμεν εἰς τὸν μαθητὴν τὴν ἐτυμολογίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ νὰ χειραγωγῶμεν μόνον αὐτὸν εἰς τὸ νὰ διαγινώσκῃ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς παραγωγὰς καὶ τὰς συνθέσεις. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ φέρῃ δύο τεύχη, τὸ μὲν, ἔνθα θὰ ἐγγράφῃ τὰς παραγωγὰς λέξεις τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματός του (Τεῦχος τῶν παραγῶγων), τὸ δὲ, ἔνθα θὰ ἐγγράφῃ τὰς συνθέτους (Τεῦχος τῶν συνθέτων). Ἡ ἐγγραφὴ ἐν ἀμφοτέροις θέλει γίνεσθαι κατ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν, τοῦ διδασκάλου πρῶτον ἐπὶ τοῦ πίνακος διὰ τῆς κιμωλίας ποιούντος αὐτήν. Ἐὰν ἡ παράγωγος λέξις διέρχεται διὰ πολλῶν λέξεων, τότε παρὰ τῆ τελευταία, ἧτοι τῆ ἀρχικῆ, θέλει σημειοῦσθαι ἐν διαμέσῳ ἡ ἀντιστοιχοῦσα τῆς ὁμιλουμένης, ὅταν τοῦτο εἶναι δυνατόν. Ἐὰν ἡ παράγωγος λέξις παρήχθη ἐκ τινος συνθέτου, ἡ σύνθεσις αὐτῆς θέλει δηλοῦσθαι ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει τῶν παραγῶγων, παρεντιθεμένου τοῦ Σ. Ἐνίοτε εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειοῦται ἐν παρενθέσει ὁ χρόνος τοῦ ῥήματος, ἐξ οὗ ἐγίνεν ἡ παραγωγή. Ἐὰν ἡ σύνθετος λέξις σύγκειται ἐκ δύο παραγῶγων ἢ ἐκ μιᾶς, ἡ παραγωγή δηλοῦται ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει τῶν συνθέτων, παρεντιθεμένου τοῦ Π. Ἐὰν ἡ σύνθεσις εἶναι πολύπλοκος, πρέπει ὅλαι αἱ λέξεις, ἐξ ὧν εἶναι συντεθειμένη ἡ σύνθετος, νὰ τίθενται κατὰ σειράν. Ὡς ἐφεξῆς.

Τεῦχος παραγῶγων.

1 Θνητὸς—θνήσκω.

2 Θάνατος—θνήσκω(ἔθανον).

3 Δεσμωτήριον—δεσμώτης—δεσμῶ—δεσμός—δέω (=δένω).

4 Εὐπάθεια—εὐπαθής—Σ. εὐ—πάσχω (ἐπαθον).

1 Ἀθάνατος—α (χωρίς)—θάνατος.

2 Ἄνκυδος—αν (χωρίς)—αὐδή.

3 Εὐεπίθετος—εὐ—ἐπί—θετός Π. τίθημι (ἔθεσαν).

Ταῦτα θέλει ἀπαγγέλλει ὁ μαθητὴς οὕτω· Ὀνητὸς παράγωγον ἀπὸ τὸ θνήσκω. Θάνατος παράγωγον ἀπὸ τὸ θνήσκω, ἀπὸ τὸν Ἀόριστον β' ἔθانون. Δεσμωτήριον παράγωγον ἀπὸ τὸ δεσμώτης, δεσμώτης ἀπὸ τὸ δεσμῶ, δεσμῶ ἀπὸ τὸ δεσμὸς καὶ δεσμὸς ἀπὸ τὸ δέω, τὸ ὅποιον σημαίνει δένω. Εὐπάθεια παράγωγον ἀπὸ τὸ εὐπαθής, τὸ ὅποιον εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ εὐ καὶ πάσχω, ἦτοι ἀπὸ τὸν Ἀόριστον β' ἔπαθον. Ἀθάνατος σύνθετον ἀπὸ τὸ α, τὸ ὅποιον σημαίνει χωρίς, καὶ ἀπὸ τὸ θάνατος. Ἄνκυδος σύνθετον ἀπὸ τὸ αν, τὸ ὅποιον σημαίνει χωρίς, καὶ αὐδή. Εὐεπίθετος σύνθετον ἀπὸ τρεῖς λέξεις, ἀπὸ τὸ εὐ, ἐπί καὶ θετός, τὸ ὅποιον παράγεται ἀπὸ τὸ τίθημι, ἦτοι ἀπὸ τὸν Ἀόριστον β' ἔθεσαν. Ἡ ἀπαγγελία αὕτη δὲν θέλει δυσκολεύσει τὸν μαθητὴν παντάπασι, διότι θέλει εἶσθαι ἢ αὐτὴ ἐπὶ πάντων. Κατ' ἀρχὰς μάλιστα μόνον δύναται νὰ ὀδηγηθῆ ὁ μαθητὴς εἰς τοῦτο, ἕως οὗ ἐννοήσῃ τὴν σχέσιν τῶν παρατιθεμένων λέξεων ἐν τοῖς τεύχεσιν, ἀκολούθως δὲ δύναται νὰ προφέρῃ αὐτάς, ὡς ἔχουσιν ἐν ἐκάστω τεύχει.

§. 107. Ἄμξ δ' αὐξῶν ἀριθμὸς ἀμφοτέρων ὁμοῦ τῶν τευχῶν συμπληρωθῆ εἰς 10, τότε ὁ μαθητὴς ὀφείλει νὰ ἀπομάθῃ τὰς τε παραγώγους καὶ τὰς συνθέτους λέξεις καὶ νὰ ἀπαγγείλῃ τὴν ἐπιούσαν, τηρουμένου τοῦ αὐτοῦ ὅρου τῶν $\frac{1}{4}$ ἀμαρτημάτων, τοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωμάλων ῥημάτων, καὶ ἀχρωμένων ἀλλήλους τῶν μαθητῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις. (ιδ. §. 96). Τὰς 40 ταύτας παραγώγους καὶ συνθέτους λέξεις θέλει ἐπαναλαμβάνει καθ' ἐκάστην μέχρις οὗ συμπληρωθῶσι μετὰ τῶν νεωστὶ ἐγγραφομένων εἰς 20, ὅπότε θέλει ἀπομάθῃ τὰς 40 νεωτέρας καὶ θέλει ἀπαγγείλῃ τὴν ἐπιούσαν μετὰ τῶν προηγηθεισῶν 40, ἐπαναλαμβάνων καθ' ἐκάστην πάσας ὁμοῦ καὶ τὰς 20, ἕως οὗ συμπληρωθῶσιν ἕτεραι 40. Τοῦτο δὲ θέλει ποιεῖ μέχρι τῶν 40, ὅπότε ἀπομανθάνων καὶ ἀπαγγέλλων τὰς νεωστὶ ἐγγραφομένας 40, θέλει ἐπαναλαμβάνει τὰς προηγηθείσας οὐχὶ πάσας, ἀλλ' ἀνὰ 10 μόνον. Συμπληρωθέντος δὲ τοῦ ἀριθμοῦ εἰς 100, θέλει ἐπαναλαμβάνει τὰς προηγηθείσας ἀνὰ 20, εἰς δὲ 200 ἀνὰ 40, τηρουμένου αἰείποτε τοῦ αὐτοῦ ὅρου τῶν $\frac{1}{4}$ ἀμαρτημάτων, καὶ ἐν ὀλίγοις καὶ ἐν πολλοῖς ἐπίσης, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνωμάλων ῥημάτων, καὶ μηδέποτε παραλειπομένων τῶν συμπληρωθεισῶν νεωτέρων 40. Σημειωτέον ὅτι 500 λέξεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παράγωγοι, ἔχουσαι τὴν πολυπλοκωτέραν παραγωγὴν

καὶ σύνθεσιν, θέλουσιν ἐπαρκέσεινὰ καταστήσωσι τὸν μαθητὴν ἱκανὸν νὰ διακρίνη καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων. Τοῦτο θέλει κατορθωθῆ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πρώτου σπουδασικοῦ ἔτους. Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα ἔτη ὀλιγίστας μόνον θέλουσιν εἶσθαι ἠναγκασμένοι νὰ ἐγγράφωσιν οἱ μαθηταὶ τὰς σπανιωτάτας δηλονότι.

Ἑλληνικὸν μάθημα.

§. 108. Ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα πάντες σύμφωνοι πόθεν ν' ἀρχίσωμε τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἃς κάμωμεν τὴν ἀρχὴν ἐκ δύο σημείων. Τὸ ἐν δὲ τῶν σημείων τούτων ἔστω τὸ εὐαγγέλιον, καὶ μάλιστα τῶν τριῶν διηγηματικῶν εὐαγγελιστῶν. Ἐπειδὴ ἀπλούστερον βιβλίον αὐτοῦ καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν ὀμιλουμένην δὲν ἔχομεν. Ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ ἐκλέγη τὰ καταλληλότερα πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν καὶ τὴν ἐποχὴν τεμάχια τοῦ Ματθαίου, Μάρκου καὶ Λουκᾶ. Ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Εὐαγγελίου θέλει τηρηθῆ ἀκριβῶς ὁ Ζ' ὀρισμός τοῦ ἐν Ἀρμονίᾳ Σχεδίου, πλὴν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐγγραφομένων λέξεων θέλει γίνεσθαι οὐχὶ εἰς πολὺ μεγάλην ποσά, ἀλλὰ τηρουμένης συστηματικωτέρας ἀναλογίας πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου δαπανητέαν ὥραν ἐν τῷ σχολείῳ καὶ πρὸς τὴν μνημονικότητα τῶν παιδῶν. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ προσπαθῆ κατὰ μικρὸν νὰ αὐξάνῃ τὰς γραμμάς τοῦ μαθήματος καὶ οὐδέποτε νὰ ἐλαττοῖ, εἰ μὴ που ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ ἐνδιατριψῆ πλειότερον διὰ γραμματικὰς τινὰς δυσκολίας. Τὰ δὲ θεολογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς δυσχερῆ χωρία πρέπει νὰ τὰ παρατρέχη, ὡς ἀνάμυστα πρὸς τὴν κρίσιν τῶν παιδῶν. Ἐντὸς ἑξ μηνῶν τὸ πολὺ δύναται νὰ προχωρήσῃ τοσοῦτον, ὥστε νὰ διέρχηται μετὰ τῶν μαθητῶν ἐν δισέλιδον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου. Τὸ μάθημα τοῦ Εὐαγγελίου θέλει γίνεσθαι ἡμέραν παρ' ἡμέραν χωρὶς νὰ γράφωσιν οἱ μαθηταὶ ἐξήγησιν. Εἷς τῶν μαθητῶν θέλει ἐπαναλαμβάνει τὸ προηγούμενον, καὶ εἰς ἕτερος θέλει ἐρμηνεύει τὸ ἐπόμενον τῆ χειραγωγίᾳ τοῦ διδασκάλου. Τὸ τεῦχος τοῦ μαθητοῦ θέλει φέρει τρεῖς στήλας, μίαν διὰ τὰς ἀγνοουμένας ἑλληνικὰς λέξεις (Ἑλληνικὴ), μίαν διὰ τὰς ἀντιστοιχοῦσας ἐν τῇ ὀμιλουμένην σημασίας αὐτῶν (Ὀμιλουμένη), καὶ μίαν γεωωτέραν διὰ τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ἐνεστῶτος ἢ καὶ ἄλλου τινὸς χρόνου τῶν ῥημάτων καὶ τῆς ὀνομαστικῆς καὶ γενικῆς τῶν ὀνομάτων (Χρόνοι καὶ πτώσεις). Ὁ διδάσκαλος θέλει ἐγγράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος τὰς ἀντιστοιχοῦσας τῆς ὀμιλουμένης σημασίας διὰ τῆς κιμωλίας, ἵνα ἐμβλέποντες οἱ μαθηταὶ ἐγγράφωσιν αὐτὰς ἐπὶ τῆς στήλης τῆς ὀμιλουμένης, ὡς καὶ τοὺς χρόνους καὶ τὰς πτώσεις, τὰς δὲ ἑλληνικὰς λέξεις καὶ φράσεις θέλουσιν ἐγγράφει οἱ μαθηταὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀπὸ

τοῦ κειμένου, ἵνα μὴ δαπανᾶται πολλὴ ὥρα εἰς τὴν ἐγγραφήν. Καὶ τοῦτο θέλει εἶσθαι τὸ ἐν ἑλληνικὸν μάθημα.

§. 109. Τὸ δ' ἕτερον θέλει γίνεσθαι διὰ δυσχερεστέρας τινὸς συγγραφῆς παρὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἤτοι διὰ τῶν γνωμικῶν, τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου, τοῦ Αἰλιανοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτου. Τὸ μάθημα τοῦτο, ἐκτελούμενον ἐναλλάξ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, θέλει εἶσθαι πάντοτε ὀλιγώτερον τοῦ πρώτου, καὶ θέλει γράφεσθαι ἢ ἐξηγήσιν αὐτοῦ, ἀκάθαρτος καὶ καθαρὰ, καὶ θέλει διορθοῦσθαι, ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, χρησιμεύουσα εἰς ὀρθογραφικὴν ἄσκησιν (ἴδ. Ὄρθογραφία). Ἄλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν θέλει μαθᾶναι ὁ μαθητὴς τὸ δεύτερον τοῦτο μάθημα, θέλει εἶσθαι διάφορος. Ἐπειδὴ οὐ μόνον ἀναγινώσκων τὸ κείμενον θὰ λέγη καὶ τὰς ἀντιστοιχοῦσας τῆς ἐμιλουμένης σημασίας ἐκάστης λέξεως καὶ φράσεως τοῦ κειμένου, ὡς συνήθως γίνεται, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξηγήσιν ἀναγινώσκων θέλει λέγει ἀπὸ μνήμης ἐκάστην λέξιν καὶ φράσιν τοῦ κειμένου. Τοῦτο εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς θέλει δυσκολεύσει ὀλίγον τὸν μαθητὴν, θὰ τὸν ὠφελήσῃ ὅμως τὰ μέγιστα, ὡς κατέχοντα ἐν τῇ μνήμῃ τὰς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ κειμένου, εἰς τὸ νὰ ἐξηγῇ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐρωτῶντος π. χ. τοῦ διδασκάλου οὕτω Γεωργοῦ παιδία ἐμάλοισι; ὁ μαθητὴς θ' ἀποκρίνηται ἀπὸ μνήμης χωρὶς νὰ βλέπῃ εἰς τὸ κείμενον Γεωργοῦ παῖδες ἐστασίαζον.—*Δὲρ ἤμποροῦσε νὰ τοὺς καταπέισῃ οὐκ ἠδύνατο πείσαι.*—*Καὶ λοιπὸν, ἐν ᾧ ἐκάθοτον· καὶ δὴ, καθημένωρ αὐτῶν.*—*Ἐπρόσταξε νὰ φέρωσιν εἰς αὐτόν· προσέταξε κομίσαι αὐτῷ κτλ.* Ὁ μαθητὴς μαθᾶνων τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας ὀφείλει νὰ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ τὰ προηγούμενα μαθήματα, καὶ οὐ μόνον νὰ ἐξηγῇ αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἐρωτώμενος μέρος τι, νὰ ἀπαγγέλλῃ αὐτὸ ἀπὸ μνήμης. Καὶ τοῦτο ἐξακολουθεῖ μέχρι τινός. Ὄποταν δὲ τὰ μαθήματα γίνωσι πολλὰ, τότε ἐπαναλαμβάνονται κατ' ὄψα. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς μαθήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος θέλει ἐξακολουθήσῃ καθ' ὅλον τὸ πρῶτον ἔτος. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο θέλουσι διέλθει οἱ μαθηταὶ ὀλόκληρον τὸ τοῦ Ματθαίου Εὐαγγέλιον, καὶ ἴσως καὶ μέρος τοῦ Μάρκου, θέλουσι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐξηγῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὰ ἄλλα εὐαγγέλια, θέλουσι δύνασθαι νὰ ἐξηγῶσι τοὺς Αἰσωπεῖους μύθους πλὴν τινῶν σπανίων λέξεων καὶ φράσεων, θέλουσι γνωρίζει ὡς πλείστους τύπους ἀνωμάτων ῥημάτων καὶ ὀνομάτων, θέλουσι γνωρίζει ὅλον τὸ τυπικὸν μετὰ τινῶν κανόνων καὶ συντακτικῶν ὀδηγιῶν, καὶ θέλουσι εἶσθαι προκεχωρημένοι κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν κατὰ μέσον ὄρον μέχρι 30 ἐπὶ 1000, καὶ θέλουσιν εἶσθαι ἱκανῶς ἐξησκημένοι νὰ διακρίνωσι τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν σύνθεσιν πλείστων λέξεων.

§. 110. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσ-

σης θέλει εἶσθαι ἰσχυροτέρα. Συγγραφεῖς τοῦ ἔτους τούτου θέλουσιν εἶσθαι ὁ Λουκιανός, ὁ Ξενοφῶν (Κύρου Παιδεία καὶ Κύρου Ἀνάβασις) καὶ περὶ τὰ τέλη ὁ Ἰσοκράτης. Ἡ γραπτὴ ἐξηγήσις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο θὰ παύσῃ, ἡ δὲ ὀρθογραφικὴ ἄσκησις θέλει γίνεσθαι δι' ἀντιγραφῆς τοῦ κειμένου ἐπὶ χάρτου, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν §. 105.

ΣΧΕΔΙΟΝ

τὸ ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ Ἀριθ. 36—40.

(Μὴ διαίρει τὸν ροῦν, ἀλλ' ἔλκευ αὐτὸν ἐνιαῖον καὶ ὀλοσχερῆ εἰς τὸ κείμενον).

» Β'. Ἐρμηνεύουσι καθ' ἑκάστην, ἀρχόμενοι ἀπὸ ἡμισείας καὶ προχωροῦντες βαθμηδὸν μέχρι μιᾶς ἔτι δὲ καὶ μιᾶς καὶ ἡμισείας σελίδος, ἀλλ' ἔρμηνεύουσιν ὡς ἔπεται.

» Γ'. Ἀναγινώσκουσιν εὐκρινῶς καὶ κατ' ἔννοιαν τῇ ἐποπτεῖα τοῦ διδασκάλου, μετατιθέντες ἐνίοτε καὶ τὰς λέξεις εἰς τὴν φυσικὴν τῶν θέσιν, ἔνθα ἀπαιτεῖ τοιοῦτόν τι ἡ σαφήνεια, καὶ ἀναπληροῦντες τὰ ἐλλείποντα.

» Δ'. Ἐξηγοῦσι τὰς λέξεις, ὀνόματα, ῥήματα κτλ. ὅσας γνωρίζουσιν ἤδη ἀπὸ τῶν προηγουμένων μαθημάτων, ἢ καὶ λέγουσιν εἴ τι τυχὸν ἱστορικόν, μυθολογικόν ἢ ἀρχαιολογικόν ἀπαντᾶται ἐν τῷ μαθήματι, ὅπερ ἤδη εἶναι γνωστὸν εἴτε ἐκ τῶν προεξηγηθέντων μαθημάτων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν μαθημάτων τῆς ἱστορίας καὶ μυθολογίας. Πᾶν δὲ ἤδη πρῶτον ἀπαντῶμενον, εἴτε καὶ ἄλλως ἄγνωστον ἔρμηνεύει ὁ διδάσκαλος ἀλλὰ λίαν συντόμως.

» Ε'. Λέγουσι τοὺς ἀπαντῶμένους χρόνους μετὰ τοῦ ἐνεστῶτος αὐτῶν πάντοτε, ὡς καὶ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων μετὰ τῆς ὀνομαστικῆς ἵνα ἐξασκηθῶσι νὰ διακρίνωσιν αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ μαθήματι.

» Σ'. Ἐφιστάται ἡ προσοχὴ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅλου μαθήματος καὶ πολλοὶ ἐκθέτουσιν ἀλληλοδιαδόχως αὐτὴν, ἕως ἂν ἐπιτύχωσι τῆς ἀληθείας.

» Η'. Ἐκαστος ἔχει ἴδιον τεῦχος ἐν ᾧ καταγράφει ἀπ' ἀρχῆς τὰς ἀπαντῶμένας λέξεις μὲ τὰς ἀντιστοίχους σημασίας τῶν εἰς τὴν δμιλουμένην γλῶσσαν καθ' οὓς χρόνους καὶ καθ' ἂς πτώσεις εὕρηται ἐν

τῷ μαθήματι, προσεπισημειοῦντες καὶ τὸν ἐνεσῶτα ἢ τὴν ὀνομαστικὴν τῇ ὑπαγορεύσει τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκστηθίζουσι αὐτὰς καθ' ἐκάστην. Συμποσωθείσας δὲ εἰς πεντακοσίας, ταύτας μὲν ἐπαναλαμβάνουσι ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, τὰς δὲ νέας μανθάνουσι ἐπίσης ἐκ στήθους, καθ' ἐκάστην ἀπαγγέλλοντες εἰς τὸν διδάσκαλον. Γνωστὴ δὲ ἐκ τῶν προτέρων οὐδέποτε γράφεται καὶ αὐτίς, ἐκτὸς εἰ μὴ ἀπαντᾶται ἐπὶ ἄλλης σημασίας. Αἱ δὲ κοιναὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας παρατηροῦνται μὲν ἐπὶ τοῦ μαθήματος, ἀλλὰ δὲν σημειοῦνται.

» Θ'. Ὅσον δ' ἀφορᾷ ἄλλα τινά, μὴ περιεχόμενα ἐν τῷ τυπικῷ, ἐκ διαλεξιμάτων καθιστᾷ γνωστὰ ὁ διδάσκαλος. Βίους δὲ ἐκ Συγγραφέων, καὶ ὑποθέσεις τῶν Λόγων λέγει ὁ διδάσκαλος ὅσον ἐνεστὶ συντόμως καὶ εὐλήπτως, ἀποφεύγων τὰς μακρὰς βιογραφίας.

» Ι'. Οὐδὲν ἕτερον λέγεται εἴτε ὅλως ἄσχετον, εἴτε καὶ μακρόθεν σχετιζόμενον μὲ τὸ προκείμενον μάθημα. Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται πόσον θέλουσι προσοικειωθῆ μετὰ τὴν ἀρχαίαν φράσιν τὴν τε ἀκοὴν καὶ τὰ ὄμματα, καὶ πόσην πρακτικὴν θέλουσι ἔχει τριβὴν ἀναπαισθήτως εἰς τὸ ἐξ ἀναγνώσεως ἐννοεῖν, οὐχ ἥττον δὲ καὶ τερπνὴ θέλει εἶναι ἢ μαθητεία, ὅτι οἱ μὲν σπουδασταὶ ἔσονται κυρίως τὰ δρῶντα, ὡς εἰπεῖν, πρόσωπα, ὁ δὲ διδάσκαλος βαθμηδὸν ἀποθήσεται θεατῆς καὶ οἰοεὶ ἐπόπτης τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων.

» Οὕτω προεστοιχειωμένοι οἱ σπουδασταὶ, καὶ ὀψωσοῦν ἀνεπτυγμένην ἔχοντες πλέον τὴν κρίσιν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ὀξυτέραν ἤδη γενομένην ἐν τοῖς ποικίλοις νοήμασι, δύνανται νὰ μεταβῶσιν εἰς τοὺς δυσληπτοτέρους Συγγραφεῖς.—Ὁ Πλάτων ὁ Δημοσθένης, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ὅμηρος ἔσονται τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐνδελεχοῦς αὐτῶν μελέτης καὶ ἀναγνώσεως. »

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Διηνούσαμεν τέλος τὸ τραχὺ καὶ ἀκανθῶδες ἡμῶν στάδιον, καὶ ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὸ τέρμα. Εὐτυχῆς εἶναι ὁ συντάττων ἐπαινός, ὕμνος καὶ ἐγκώμια, διότι πανταχοῦ εἶναι ἀποδεκτὸς καὶ ἐπαινετός, τοῦναντίον δὲ ὁ ἀναγκαζόμενος νὰ γίνηται ἐρμηνεὺς τῆς δυσαρέσου τῶν πραγμάτων πορείας. Ἄλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες συνετοί, ἄνδρες λόγιοι καὶ σοφοί, οἵτινες γνωρίζουσι τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων καὶ προβλέπουσι τὰς συνέπειας αὐτῆς. Πρὸς τούτους λοιπὸν ἀνατιθέντες τὰς ταπεινὰς ἡμῶν ταύτας σκέψεις, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θέλουσι μᾶς κρίνει μετὰ ἐπιεικείας καὶ μετριότητος. Πολὺ μακρὰν ἀπέχομεν τοῦ νὰ φαντασθῶμεν ὅτι αἱ ἰδέαι ἡμῶν εἰσὶν αἱ μόναι καλαί, καὶ ἡ κρίσις ἡμῶν ἡ μόνη ὀρθή. Ἡμεῖς οὐδὲν ἄλλο νομίζομεν ὅτι διὰ τῆς παρούσης πραγματείας ἐπράξαμεν, εἰμὴ μόνον ὅτι ἐδώσαμεν νύξιν εἰς ἐμβριθεστέρας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σκέψεις. Παρακαλοῦμεν ὅθεν αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, ἐν ὀνόματι τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μέλλοντος, ἐν ὀνόματι τῆς ἐκ παλαιοτάτων αἰώνων συμπαρομαρτούσης τῷ ἔθνει ἡμῶν παιδείας, ἕνεκα τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν σχέσεων καὶ τῆς παρὰ τῇ κοινωνίᾳ βαρύτητος καὶ τῶν πολυεδῶν γνώσεων, νὰ θέσῃσι τὸ οὐσιῶδες τοῦτο ζήτημα, τὸ περὶ τῶν σχολειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ σπουδαίαν καὶ σοβαρὰν συζήτησιν. Πρὸς τούτοις, ὅσον ἡδυνήθημεν, ἀπεφύγομεν αἰείποτε τοῦ νὰ ἔλθωμεν εἰς προσωπικότητας· ἀλλ' ἐὰν τις νομίζῃ ἑαυτὸν προσβεβλημένον ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ, τοῦτο ἦτο πάντῃ ἀνεξάρτητον ἐκ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν. Διότι ἀναλαβόντες τὸ καθήκον νὰ καταδείξωμεν τὴν σαθρότητα τῶν πραγμάτων, πῶς ἄλλως ἡδυνάμεθα τοῦτο νὰ πράξωμεν, εἰμὴ ἐξιστοροῦντες αὐτὰ τὰ πράγματα; Ἄλλ' ἐὰν τὰ πράγματα ταῦτα ὑποσημαίνωσι καὶ πρόσωπα δρώντα, εἰς τοῦτο ἡμεῖς οὐδόλως πταίομεν. Ἄλλως ὡς ἡμεῖς αὐτοὶ ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων περιήλθομεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ νομισθῶμεν ὡς λαβόντες θέσιν προσβάλλοντος, οὕτω καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ πρόσωπα, ἅπερ τοιαύτην ἤθελον συλλάβει περὶ ἡμῶν δόξαν, αὐτὴ ἢ φορὰ τῶν πραγμάτων ἠνάγκασε νὰ τεθῶσιν εἰς θέσιν δρώντος. Ἐπειδὴ, δυοῖν θάτερον, ἢ πρέπει νὰ φερώμεθα ὑπὸ τοῦ φέροντος, ἢ πρέπει νὰ ἀναχαιτίσωμεν αὐτὸ, ἐὰν τὴν δύναμιν ταύτην ἔχομεν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελίς
Ἐπιτροπή διδασκάλων	4—5
Περὶ εἰσαγωγῆς διδακτικῶν βιβλίων	5—11
Ἐσωτερικὴ τῶν σχολείων κατάστασις	11—37
Τουρκικὴ γλῶσσα	37—76
Πόροι τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς	76—92
Γενικὴ τῶν σχολείων Ἐπιτροπή	92—93
Μέθοδος τῆς διδασκαλίας	
Τυπικόν	
Ὄρθογραφία	
Ἐτυμολογία	
Ἑλληνικὸν μάθημα	
Σχέδιον τὸ ἐν τῇ Ἄρμονίᾳ	
Ἐπίλογος	
	} 93—127

Παροράματα Παραπομπῶν.

Ἐν σελ.	22.	§.	22	ἀντὶ	§.	13	γράφε	14.
—	23.	§.	23	ἀντὶ	§.	13	γράφε	14.
—	44.	§.	40	ἀντὶ	§.	47. 48. 49.	γρ.	50. 52.
—	58.	§.	36	γράφε				39.
—	—	§.	35	γράφε				39.

Παροράματα Ὄρθογραφικά.

Ἐν σελ.	34.	ἀντὶ	Σηλετρίνης	γράφε	Σηλετρίνης.
—	35.	ἀντὶ	τριτοστῆς	γράφε	τριτοστῆ.

Τὰ λοιπὰ ἀρίθμωμεν εἰς τὴν ἐπισείκιαν τοῦ ἀναγνώστου.

